DISSERTATIONES
DE MEDIIS ET
COMMUNICATIONIBUS
UNIVERSITATIS
TARTUENSIS
46

VIIVIKA ELJAND-KÄRP

Tõhusad küsitlemispraktikad uudisintervjuudes. Ammendava teemakäsitluse saavutamine eksperdi- ja kogemusintervjuudes

DISSERTATIONES DE MEDIIS ET COMMUNICATIONIBUS
UNIVERSITATIS TARTUENSIS
46

DISSERTATIONES DE MEDIIS ET COMMUNICATIONIBUS
UNIVERSITATIS TARTUENSIS
46

VIIVIKA ELJAND-KÄRP

Tõhusad küsitlemispraktikad uudisintervjuudes. Ammendava teemakäsitluse saavutamine eksperdi- ja kogemusintervjuudes

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus
1632

Ühiskonnateaduste instituut, Tartu Ülikool

Väitekirja on lubanud filosoofiadoktori (meedia ja kommunikatsioon) kraadi taotlemiseks kaitsmisele Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi nõukogu 15. veebruaril 2024.

Juhendajad: professor Halliki Harro-Loit, Tartu Ülikool
kaasprofessor Anu Masso, Tallinna Tehnikaülikool

Eelretsensendid: professor Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Malmö Ülikool, Rootsi
dotsent Indrek Treufeldt, Tallinna Ülikool, Eesti

Oponendid: professor Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Malmö Ülikool, Rootsi
dotsent Indrek Treufeldt, Tallinna Ülikool, Eesti

Keeletoimetaja: Kristel Ress

Kaitsmise aeg: 1. aprill 2024 kell 10.00, Tartu Ülikooli senati saal

Väitekirja keeletoimetamist ja trükkimist toetas Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut

ISSN 1406-2313 (trükis)
ISBN 978-9916-27-479-8 (trükis)
ISSN 2806-2167 (pdf)
ISBN 978-9916-27-480-4 (pdf)

Autoriõigus: Viivika Eljand-Kärp, 2024

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

SISUKORD

AVALDATUD ARTIKKEL 7

TÄNUSÕNAD 8

SISSEJUHATUS 9

1. UURIMISTÜHIMIK, PROBLEEMISEADE JA PÕHIMÕISTED 13

2. TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTUS 18
   2.1. Ajakirjanik ja intervjueeritav koostöises tähenduse loomise protsessis 18
   2.2. Interpersonaalse kommunikatsiooni motiivid 21
      2.2.1. Psühholoogiline ehk suhetel põhinev lähenemine 21
      2.2.2. Sümboliline ehk interaktsionistlik lähenemine 23
      2.2.3. Interaktsiooniline ehk kognitiivne lähenemine 23

3. INTERVJUU KONTSEPTSIOONIST AJAKIRJANIKU PÄDEVUS-KOMPONENTIDENI. KIRJANDUSE ÜLEVAADE 25
   3.1. Intervjuu kontseptsioon ja ajakirjanduslik intervjuu 25
      3.1.1. Intervjuu kui spetsiifiline suhtlusvorm 25
      3.1.2. Ajakirjandusliku intervjuu komplekssus ja muutumine. Ajalooline vaade 27
      3.1.3. Ajakirjanduslik intervjuu kui meetod ja žanr 29
      3.1.4. Uudisintervjuu nüüdisaegses ajakirjanduses domineeriva žanrina 32
      3.1.5. Ajakirjandusliku intervjuu käsitlused teistes distsipliinides 41
         3.1.5.1. Ajakirjanduslik intervjuu vestlusanalüüsi vaatenurgast 41
         3.1.5.2. Ajakirjanduslik intervjuu sotsio-pragmaatilisest vaatenurgast 42
         3.1.5.3. Ajakirjanduslik intervjuu sotsiaalpsühholoogilisest vaatenurgast 43
   3.2. Ajakirjanduslik intervjueerimine kui mitmekülgseid oskusi eeldav praktika 45
      3.2.1. Pädevuse mõiste uudisintervjuu kontekstis 45
      3.2.2. Ajakirjaniku pädevuste arendamine 49
      3.2.3. Empaatia kui ajakirjaniku töö keskne ressurss 50
      3.2.4. Kuulamise stiilid ja aktiivse kuulamise tähtsus ajakirjanduslikus intervjuus 53
      3.2.5. Küsimuste tüübid ja nende roll ajakirjanduslikus intervjuus 58
      3.2.6. Küsitlemise funktsionaalsus ajakirjanduslikus uudisintervjuus 63
      3.2.7. Ajakirjanduslik intervjuu vastaja perspektiivist 65

4. MEETOD, VALIM JA ANALÜÜS 69
   4.1. Metodoloogilised otsingud 69
   4.2. Ülevaade uuringutest 74

4.2.1. Esimene uuring „Välkintervjuud tippsportlastega“ 76
4.2.2. Teine uuring „Raadioajakirjanike küsitlemispraktikad“ 79
4.2.2.1. Teise uuringu esimene etapp 80
4.2.2.2. Teise uuringu teine etapp 81
4.2.2.3. Teise uuringu kolmas etapp 81
4.2.3. Kolmas uuring „Intervjuud COVID-19 ekspertidega“ 83
4.2.3.1. Kolmanda uuringu esimene etapp 84
4.2.3.2. Kolmanda uuringu teine etapp 84

5. UURINGUTE PIIRANGUD 86

6. EETILISED DILEMMAD 88

7. TULEMUSED 90
7.1. Uudisintervjuu avamist toetavad tehnikad 91
7.1.1. Ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikuse sõltuvuse suhe intervjuu avangus 91
7.1.2. Avaküsimus 99
7.1.3. Mitteverbaalsed suhtluselemendid toetava sissejuhatuse loomisel 109
7.2. Uudisintervjuu kulgu toetavad võtted 111
7.2.1. Ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikuse sõltuvuse suhe intervjuu käigus 111
7.2.2. Selge kõnevoorude süsteem ja järgnevuse jada 120
7.2.3. Empaatia ja emotsioonide tajumine 131
7.2.4. Küsilause tüüp ja eesmärk 137
7.2.5. Tähele panemine, mõistmine ja tagasisidestamine 149
7.3. Intervjuu lõpp 160

8. ARUTELU 169

KOKKUVÕTE 171

KASUTATUD KIRJANDUS 181

SUMMARY 201

LISAD 203

ELULOOKIRJELDUS 216

CURRICULUM VITAE 217

AVALDATUD ARTIKKEL

Eljand-Kärp, V. ja Harro-Loit, H. (2020). Journalists interviewing elite athletes: Dumb answers or bad questions? *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, *12*(1), 79–97.

TÄNUSÕNAD

Selle doktoritöö kirjutamine on olnud pikk ja käänuline teekond. Olen tänulik oma juhendajatele Halliki Harro-Loidile ja Anu Massole, kes ei lakanud minusse ega selle töö valmimisse uskumast ka siis, kui ma ise olin vahepeal usu kaotanud. Aitäh, et julgustasite ja tunnustasite ning olite nõnda mõistvad.

On veel hulk inimesi, kes on selle töö valmimise eri etappides mänginud väga tähtsat rolli.

Minu eriline tänu kuulub Sulle, Marju, kes Sa võtsid oma tuhande olulise kohustuse kõrvalt puht heast südamest minu aitamiseks väga palju tunde. Mul ei ole piisavalt sõnu, et Sind selle abi eest tänada. Olen veendunud, et Sinu väärtusliku toeta ei oleks mu töö saanud kunagi oma praegust kuju.

Hiigelsuur tänu, armas Kristel, et Sa aitasid lihvida siinkirjutatu eesti keelt. Selges ja ilusas emakeeles kirjutatud doktoritöö on olnud minu kindel soov.

Aitäh, Signe, et aitasid asetada mu töö täiesti teistsugusesse, helgemasse raami, ning olid valmis sisuliselt, kriitiliselt, aga alati väga innustavalt ja optimistlikult kaasa mõtlema.

Aitäh minu doktoritöö alusuuringute kaasautoritele Laurale ja Sandrale. Teie panus selle töö valmimisse on olnud suur ja kaalukas. Mul oli rõõm teiega koos ajakirjandust uurida.

Aitäh, mu kallid sõbrad, kes te olete pikkade aastate jooksul kannatanud ära kõik need emotsionaalsed vestlused, milles seadsin oma doktoritöö valmimise võimalikkuse kahtluse alla. Nende jutuajamiste pikkust võiks kokku arvutada nädalates. Ma imetlen ja tänan teid kannatlikkuse eest.

Mu kõige suurem tänu kuulub aga kahtlemata mu armsale perekonnale. Aitäh, ema, et Sa ikka ja jälle oled kriitiliselt, ehkki pigem retooriliselt küsinud „Milleks see kõik…?“. Aitäh, isa, et nägid alati pilvede taga päikest ja elasid siiralt kaasa mu igale pisikesele edusammule. Aitäh, Kristjan, et oled korduvalt palunud mul esitleda oma töö keskset eesmärki selges keeles. Aitäh, Algo, et olid tugisammas, mõttekaaslane, arutleja, lohutaja ja kõik muu, mis lubas mul sel teekonnal astuda.

Ja lõpetuseks: mu armsad Kristofer ja Kaspar, kes te sündisite ning jõudsite selle doktoritöö valmimise saatel juba suureks kasvada. Minu lugematud päevad kirjatöö taga pidanuks olema teie ühine aeg oma emaga. Aitäh, et olete olnud kannatlikud, mõistvad ja vaprad ning seda kõike mulle võimaldanud.

SISSEJUHATUS

„Muutun kurvaks, kui pean vastama viiekümnes intervjuus küsimustele „Miks sa lased nii halvasti?“, „Miks sa oled nii kehv?“ ja „Miks sa ei suuda probleemile lahendust leida?“. Proovin iga hinna eest seda teha. Pole väga kerge endasse uskuda, kui kõik teised ütlevad, kui halb ma olen.“

Ingrid Landmark Tandrevold

Nõnda emotsionaalselt rääkis 2023. aasta kevadel ühes uudisintervjuus Norra laskesuusataja Ingrid Landmark Tandrevold, kui kirjeldas oma kokkupuudet ajakirjanikega. Sarnast pettumust on intervjuude järel tundnud ka Eesti sportlased. Ja kuigi ajakirjanik ei peagi olema sõber, kellele keerulisel hetkel toetuda, ei peaks võistlusjärgsed intervjuud jätma intervjueeritava hinge ka tugevaid negatiivseid emotsioone.

Aastaid varem, kui sündis selle doktoritöö idee, olin saanud paljuski inspiratsiooni just sportlastega tehtud uudisintervjuudest, mida jälgisin suure huviga ja millega olin isiklike kontaktide kaudu seotud. Omakorda tööalane seotus teadlaste kui oma eriala kõneisikute intervjuudeks ettevalmistamisega ja ajakirjandustudengite õpetamine võimendasid minus huvi küsida, kas ja kuidas oleks võimalik intervjueerida nii, et ajakirjanik, intervjueeritav ja intervjuu jälgijad jääksid lõpptulemusega rahule ning ajakirjaniku ja intervjueeritava vahel kujuneks ja säiliks usalduslik toetav suhe. Teisisõnu soovisin uurida, milliste tehnikate abil oleks võimalik saavutada kõigi osaliste jaoks võimalikult tõhus intervjuu.

Intervjuu **tõhusust** saab hinnata nii auditooriumi, intervjueeritava kui ka intervjueerija vaatenurgast. Ma ei tegele oma doktoritöös retseptsiooniuuringutega, kuid olen uurijana pidanud analüüsis auditooriumit pidevalt silmas kui osalist, kelle jaoks ongi uudisintervjuu ellu kutsutud.

Olen lähtunud eeldusest, et auditooriumi jaoks tähendab tõhus uudisintervjuu huvitava või olulise teemaliini ehk fookuse **ammendavat** käsitlust. Ammendavus omakorda tähendab, et vestlus on selle jälgijate jaoks selge ja arusaadav, pakub uut ja mitmekülgset teavet ning piisavalt üksikasju, selgitusi ja vastuseid küsimustele, mis võiksid konkreetse teema kohta tekkida. Teisisõnu peaks auditooriumil tekkima kuuldud vestluse järel võimalikult terviklik arusaam käsitletud teemast.

Seejuures saab väga tähtsaks märksõnaks aeg. On ju uudisintervjuu üldjuhul väga väikses ajaraamis toimuv vestlus, mis muudab ammendava teemakäsitluse saavutamise eriti keerukaks ja tõstatab keskse küsimusena fookuse valiku küsimuse. Intervjueeritava jaoks võiks tõhususe mõõdupuuks olla tunnetus, et teda on kuulatud ja mõistetud võimalikult hästi ja täpselt, samuti teadmine, et ta on saanud võimaluse sõnastada oma põhilised mõtted arusaadavalt (Croteau ja Hoynes, 2001; File ja Schnurr, 2019; Kovacs ja Doczi, 2020).

Ajakirjaniku vaatest tähendab tõhus uudisintervjuu hästi ette valmistatud ja kindla fookusega ammendavat vestlust, mille käigus õnnestub intervjueeritav panna teemat avama võimalikult põhjalikult, sisukalt ja põnevalt, et pakkuda

auditooriumile maksimaalselt huvitavat ja olulist teavet, säilitades seejuures intervjueeritavaga usaldusliku suhte (Clayman ja Heritage, 2002; Dilley, 2000).

Ma ei pea tõhususe hindamisel silmas mitte ainult intervjuu lõpptulemit, vaid hindan seda dünaamilise protsessi etappide ja neis kasutatud tehnikate kaudu. Kuid kes hindab, kui hästi õnnestus ajakirjanikul eespool loetletud eesmärke täita või millised kasutatud tehnikad töötasid kõige paremini? Abi võiks olla nii intervjueeritavate kui ka ajakirjanike vahetute kolleegide ja juhtide tagasisidest. Varasemad uuringud on kinnitanud muret tekitavat fakti, et ajakirjanikud ei saa oma tööle piisavalt konstruktiivset professionaalset tagasi- või edasisidet, mis aitaks neil erialaselt areneda ja pakuks töös vajalikku tuge (Ivask, 2018). Samas on leitud, et parim viis kujuneda oskuslikuks intervjueerijaks on pidevalt praktiseerida ning analüüsida nii enda kui ka kolleegide intervjuusid (Dilley, 2010).

Ajakirjanduslikku intervjuud praktiliselt käsitlevad õpikud ja käsiraamatud (Adams, 2001; Aggarwal, 2006; Biagi, 1992; Clayton, 1994; Sedorkin, 2020; Williams, 2007) on sageli triviaalsevõitu ning püüavad justkui pakkuda heaks intervjuuks universaalseid võtmeid. Leian, et intervjuu pole lihtne, kolmest-neljast komponendist koosneva retsepti alusel valmiv toode, mis samu koostisosi kasutades alati ühtmoodi õnnestub. Intervjueerimine on pigem pidevat harjutamist ja eneseanalüüsi nõudev pädevus, milles saab oskuslikumaks muutuda üksnes selle süvatehnikaid teadvustades ja neid pidevalt harjutades. Seetõttu olen oma doktoritöös lähtunud praktilistest käsitlustest minimaalsel määral ja keskendunud pigem intervjuu osade mikrotasandi vaatele.

Soovin pakkuda oma doktoritööga välja **praktilise abivahendi**, eri distsipliine ja teooriaid ühendava maatriksi, mille abil saavad ajakirjandustudengid, erialaspetsialistid, tegevajakirjanikud, ajakirjandusõppejõud ja teised huvilised analüüsida enda ja teiste ajakirjanike uudisintervjuusid ning sel viisil oma oskusi täiendada.

Minu doktoritöö suurim keerukus tuleneb ajakirjandusliku intervjuu alatüüpide ja -žanrite komplekssusest: puudub selge ja üheselt mõistetav määratlus, mille alusel eristada üht meediaintervjuud teisest ja joonistada žanripiirid selgesti maha. Samamoodi on kohati hägused piirid uudisintervjuu alatüüpide vahel. Püüdes selles rägastikus selgust luua, keskendun siiani väga vähe tähelepanu pälvinud **eksperdiintervjuule ja kogemusintervjuule**. Need on uudisintervjuu kaks liiki neljast, mida eristan teist tüüpi intervjuudest nii vastaja rolli kui ka neile intervjuudele omase ajakirjaniku-intervjueeritava suhte kaudu.

Uudisintervjuu senised käsitlused (Clayman ja Heritage, 2010; Emmertsen, 2007; Ekström, 2001; Piirainen-Maarsh, 2005) on olnud tugevalt kaldu selle kolmanda alaliigi, (konfrontatsiooni sisaldava) vastutajaintervjuu poole. See tõsiasi on kujundanud suurel määral praegust paradigmat, mille järgi on uudisintervjuu asümmeetrilise vormiga vestlus, milles on juhtival positsioonil ajakirjanik (Ekström, 2001; Ekström, 2007; Heritage ja Clayman, 2010). Seda asjaolu toetab tõsiasi, et uudisintervjuude uurimustes on siiani rõhutatud ajakirjaniku küsimuste tüübi olulisust ja tema kui juhirolli säilitamist (Adams ja Lee-Potter, 2017; Beaman, 2011; Clayman, 2010; Clayman ja Heritage, 2006; Clayton, 1994; Sedorkin, 2020; Wang ja Yan, 2012). Seejuures on jäetud valdavalt kõrvale muud vestlust

mõjutavad elemendid, sh empaatia, hinnanguliste väidete vältimine ning küsimuste ja vastuste maht.

Oma doktoritööga püüan seda lünka täita, võttes analüüsi alla **ajakirjaniku ja intervjueeritava interaktsiooni kui terviku** ning uurides tehnikaid, mille abil õnnestub teha ringhäälingu jaoks tõhus eksperdi- või kogemusintervjuu. Keskendun raadio ja televisiooni **monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuule**. Need formaadid on nii intervjueerija kui ka intervjueeritava jaoks väga nõudlikud, kuna öeldut ei saa tagasi võtta ega muuta.

Doktoritöö empiirilises osas vaatlen küsimustele vastajatena **sportlasi ja oma valdkonna eksperte**. Need kaks sihtrühma on küll väga eriilmelised ega tundu esmapilgul ühte rühma sobivat, kuid aitavad hästi täita mu töö eesmärki, sest mõlemad eeldavad ajakirjanikult intervjuu eesmärki silmas pidades teistsugust rolli kui palju uuritud vastutajaintervjuu korral (Montgomery, 2008).

Tegin doktoritöö jaoks kolm uuringut, et heita enamasti otse-eetris kõlavatele uudisintervjuudele analüütiline pilk läbi uurija, intervjueerija ja intervjueeritava prisma. Ehkki mu töö empiiriline materjal ei võimalda tulemusi üldistada kõigile vastajarühmadele, saan siiski teha olulisi järeldusi interaktsioonimustrite kohta.

Doktoritöö kolme uuringut ühendav katusküsimus on järgmine: **millised võimalused on ajakirjanikel tõhusamaks küsitlemiseks monteerimata ja/või otse-eetri eksperdi- ja kogemusintervjuudes?**

Sellele küsimusele vastuse leidmiseks sõnastasin viis täpsustavat uurimisküsimust.

1. Milliseid küsitlemistehnikaid kasutasid ajakirjanikud monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes?
2. Kuidas avavad eksperdid monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes teemat?
3. Kuidas toetavad ajakirjanikud intervjueeritavat monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes?
4. Millised olid monteerimata ja/või otse-eetri intervjuudes kasutatud küsitlemistehnikate peamised puudused?
5. Milline on ajakirjanduslike uudisintervjuude kehtiv tüpoloogia ja millisel viisil on võimalik seda täiendada?

Minu doktoritöö on eestikeelne monograafia. See on olnud uurijana minu kindel soov ja teadlik valik hoolimata keerukustest, mis kaasnevad ingliskeelsete allikate põhjal eestikeelse teadusteksti loomisega. Soovin anda sellega panuse ajakirjanduslikku intervjueerimist puudutavate eestikeelsete terminite loomisse, et muu hulgas lihtsustada selles valdkonnas õpetamist: see on eesti terminite puudumise tõttu osutunud sageli probleemseks. Toortõlgete ja segadusse ajavate anglitsismide vältimiseks olen pidanud nõu keeletoimetajate ja tõlkijatega, et leida ingliskeelses erialakirjanduses käibel olevatele terminitele selged ja ilusad, ka minu töö praktilisele kasutajale arusaadavad eesti vasted. Nii võib mu doktoritööst leida minu ja keeletoimetajate ühisloome tulemusel sündinud uued eestikeelsed terminid

vastutajaintervjuu, *eksperdiintervjuu*, *kogemusintervjuu*, *korrespondendiintervjuu*, *toetav intervjuu*, *välkintervjuu* ja *intervjuu fookus*. Nende sisu on üldjuhul selgitatud esimeses peatükis, mõnel juhul järgnevates.

Ka töö kirjutamine monograafia kujul on olnud mu teadlik otsus. Pärast oma esimese uuringu väga kompaktsel, artikli kujul avaldamist oli mulle selge, et intervjuu dünaamika mõistmiseks on vajalik sügavam vaade. Intervjueerija ja intervjueeritava interaktsioon koosneb arvukatest komponentidest, mille analüüsimiseks on harilikult tarvis intervjuust tuua välja nii küsimus kui ka vastus, tihti ka järgmise küsimuse-vastuse jada. Olen töös esitanud 101 tekstinäidet. Sellises mahus analüüsi jaoks oligi monograafia ainuvõimalik tee.

Doktoritöö koosneb seitsmest suurest osast. Esmalt tutvustan probleemiseadet, juhin tähelepanu tühimikule uurimisväljal ja tutvustan põhimõisteid. Seejärel kirjeldan doktoritööd raamistavat teooriat ja sellega haakuvaid distsipliine. Kolmandas osas annan ülevaate valdkonna olulisemast kirjandusest, näidates ajakirjandusliku intervjuu kujunemise komplekssust ja vajadust pidevalt uuesti üle vaadata ajakirjanduslikuks intervjueerimiseks vajalikud pädevused. Neljandas osas selgitan lähemalt metodoloogilisi otsinguid ning annan uuringute kaupa ülevaate kasutatud andmekogumise ja -analüüsi meetoditest, samuti tutvustan valimit ja selle koostamise põhimõtteid. Viiendas ja kuuendas peatükis keskendun uuringute piirangutele ning minu kui uurija eetilistele dilemmadele. Seitsmes osa on pühendatud analüüsi tulemustele, mille esitan arvukate näidete toel ja põimin aruteluga tulemuste üle. Doktoritöö lõpeb lühikese arutelu, kokkuvõtte ja praktiliste soovitustega.

1. UURIMISTÜHIMIK, PROBLEEMISEADE JA PÕHIMÕISTED

Uudisintervjuud on pikka aega olnud kõikjal meie ümber: kunagisest meelelahutuslikust ajakirjandusžanrist on kujunenud mitmekesised vormid, mida kuuleme ja näeme eri kanalites. Just uudisintervjuu areng ja selles intervjuus kasutatavad tehnikad on suuresti määranud selle, millisena määratletakse nüüdisajal üldisemalt ajakirjanduslikku intervjuud (Ekström, 2006). Sestap on ootuspärane, et uudisintervjuu kui meediaintervjuu spetsiifiline žanr on pälvinud uurijate ulatusliku tähelepanu (Clayman ja Heritage, 2002a; Ekström, 2006; Greatbatch, 1986; Hutchby, 2005; Jucker, 1986; Montgomery, 2007; Natslishvili, 2013; Schudson, 1994).

Ometi kinnitab lähem pilguheit ajakirjandusuuringutele, et teadlaste tähelepanu on olnud võrdlemisi ühekülgne. Valdavalt on keskendutud uudisintervjuu ühele alavormile: konfronteeruvale vastutajaintervjuule, milles intervjueeritavakse tavaliselt poliitikuid või mõjukate institutsioonide nimel vastuseid andvaid kõneisikuid (Blum-Kulka, 1983; Clayman, 1992; Clayman jt, 2007; Fetzler ja Weizman, 2006; Harris, 1991; Hutchby, 2005; Montgomery, 2008; Rendle-Short, 2007). Neis uurimustes vaadeldakse enamasti võtteid, millega võtab ajakirjanik intervjueeritava vastutusele ja säilitab oma võimupositsiooni. Samuti pööratakse tähelepanu intervjueeritava vastuste dekontekstualiseerimisele (Ekström, 2001).

Kuigi konfronteeruvad vastutajaintervjuud on kahtlemata põnev uurimisvaldkond, on nende kõrval jäänud vaeslapse ossa muud tüüpi uudisintervjuud. Oma töös lähtun Martin Montgomery (2008) uudisintervjuu klassifikatsioonist, mille järgi saab eristada uudisintervjuu nelja alatüüpi: **eksperdi-, kogemus-, korrespondendi- ja vastutajaintervjuud**. Tutvustan neid lähemalt alapeatükis 3.1.3. Selle määratluse alus on intervjueeritava roll intervjuus, millest tuleneb omakorda intervjuu eesmärk ja selle saavutamiseks rakendatavad tehnikad.

Eksperdi-, kogemus- ja korrespondendiintervjuud esindavad sootuks teistsugust kolmiksuhet ajakirjaniku-intervjueeritava-auditooriumi vahel kui vastutajaintervjuu, milles ajakirjanik sageli rakendab agressiivset küsitlemisstiili (Clayman jt, 2006; Montgomery, 2010). Uudisintervjuu tüüpe lähemalt analüüsides võib mõista, et väga oluline aspekt, mis eristab vastutajaintervjuud muud tüüpi uudisintervjuudest, on **ajakirjaniku ja intervjueeritava suhe** ning sellest tulenev intervjueeritava abistamise või toetamise määr.

Kui vastutajaintervjuus on ajakirjanik justkui kohtunik, neljanda võimu jõuline esindaja ja intervjueeritava vastutusele võtja, kes hoiab teadlikult intervjueeritavale vastandudes pinget õhus ning püüab säilitada objektiivsust (Hutchby, 2005; Rendle-Short, 2007; Tolson, 2001), siis muude formaatide puhul on ta pigem lihtsustaja, selgitaja, vahendaja või tõlkija, kes püüab intervjueeritavat teema avamisel toetada (Montgomery, 2010).

Erialakirjanduses puudub käsitlus, mis koondaks neid kolme uudisintervjuu alatüüpi (eksperdi-, kogemus- ja korrespondendiintervjuu) ning kirjeldaks neile omast ajakirjaniku-intervjueeritava suhet. Et seda lünka täita, pakun välja **uue**

katustermini *toetav intervjuu*, mis markeerib vastutajaintervjuudest selgelt eristuvat lähenemisviisi.

Termin *toetav intervjuu* on mitmetahuline. Ühest küljest väljendab see intervjuus kui protsessis intervjueeritava toetamise tähtsust eesmärgiga julgustada teda avama teemat vabalt, sujuvalt ja sügavuti. Teisalt toetab põhjalik teemakäsitlus, mida soodustab intervjueeritava abistamine, omakorda auditooriumi vajadust ja soovi saada mitmekülgset ja põnevat teavet. See kasvatab nii auditooriumi kui ka võimalike intervjueeritavate usaldust ajakirjaniku vastu. Lisaks iseloomustab termin *toetav intervjuu* uudisintervjuus ajakirjaniku ja intervjueeritava suhte hoidmist, et säiliks meeldiv suhe.

Toetavas intervjuus on ajakirjanikul võimalus olla empaatiline, kannatlik ja mõistev kuulaja, kes saab oskuslike verbaalsete ja mitteverbaalsete võtete abil luua õhustiku, mis võimaldab intervjueeritaval vestelda mugavalt ja avatult, jagada selgitusi, emotsioone ja kogemusi (Adams ja Lee-Potter, 2017; Brundage, SB jt, 2006; Skinner jt, 2001). Milliseid tehnikaid võiks toetavas uudisintervjuus selle eesmärgi saavutamiseks kasutada, uuringi oma doktoritöös.

Kuna üht tüüpi intervjuud on saanud erialakirjanduses ebaproportsionaalselt palju tähelepanu, võib see kallutada kogu žanri mõistmist ja mõtestamist (Montgomery, 2008). Olen ka oma doktoritöös tuginenud uudisintervjuu olemuse mõtestamisel just Montgomery, Claymani, Heritage'i ja Ekströmi kui kesksete autorite töödele (Clayman, 1991; Clayman, 1992; Clayman, 2001; Clayman, 2010; Clayman ja Heritage, 2002a; Clayman ja Heritage, 2002b; Clayman jt, 2007; Heritage, 2002; Heritage ja Clayman, 2010; Ekström, 2001; Ekström, 2006; Ekström, 2007; Ekström, 2009; Ekström ja Kroon Lundell, 2011), sest neis on uudisintervjuud analüüsitud kõige põhjalikumalt.

Siiski olen lähtunud põhimõttest, et vastutajaintervjuu pole ühelgi põhjusel uudisintervjuu muudest tüüpidest tähtsam või erilisem. See võib peale vastandumise pakkuda ka kaasaelamisrõõmu ja meelelahutust, mille ilmekaks näiteks on võistluseelsed ja -järgsed vestlused sportlastega. Need on sageli äärmiselt isiklikku laadi, kuna ajakirjanik vahendab värskeid tundeid ning need võivad võidu järel olla tugevalt positiivsed ja kaotuse järel risti vastupidised (Kristiansen jt, 2011; Montgomery, 2010). Ajakirjanikul tuleb seda tüüpi uudisintervjuus võtta ka teistsugune roll. Võimalikke rolle olen põhjalikumalt käsitlenud alapeatükis 3.1.3.

Uudisintervjuud võivad täita väga vastutusrikast ülesannet. Viimaste aastate mastaapsed kriisid, samuti pidevalt muutuv uudiste väli on toonud jõuliselt esile ajakirjanduse kaalukuse ühiskonna toimetulekus. Kui rahuajal võib auditoorium lausa nautida vaatemängu, mida pakuvad ajakirjanduses vastutajaintervjuud poliitikutega, siis kriiside kontekstis vajame pigem rahustavat, ühte suunda vaatamist toetavat ajakirjandust (Overgaard, 2021). Ennekõike uudisintervjuude kaudu on võimalik ühiskonnale edastada elutähtsat teavet, juhtida tähelepanu meie ümber toimuvale ning seda selgitada ja mõtestada (Graber, 2002; Lupton ja Lewis, 2021; Nimmo ja Combs, 1989).

Nii võib uudisintervjuud näha ühe abistava mehhanismina, mis aitab näiteks pandeemia ajal hoida viiruse leviku kontrolli all, suunata ühiskonnaliikmete

käitumist ja ennetada paanikat (Davis ja Lohm, 2020; Linde-Arias jt, 2020; McCauley jt, 2013). Teisest küljest võib just kriiside ajal märgata, kuidas ühiskonnas suureneb polariseerumine, mistõttu tuleb olla ajakirjandusel igasuguste sõnumite edastamisel valvas ja teadvustada endale nende tagajärgi (Green, 2020). Seega võib ebaõnnestunud sõnastust sisaldav uudisintervjuu eksperdiga anda vastakaid signaale ning kasvatada inimestes hirmu, teadmatust, segadust ja muret (Mesch jt, 2013).

Eestis ja mujal maailmas tehtud uuringutest on selgunud, et kriisiolukorras usaldatakse tervishoiueksperte ja teadlasi (Ainsaar jt, 2020; Bromme jt, 2022; Groeniger jt, 2021; Lupton ja Lewis, 2021). Kuna uudisintervjuudes esinevate teadlaste väljaütlemised on auditooriumi silmis kaalukad, on tähtis, et nende sõnumid oleksid arusaadavad, selged ja informatiivsed.

Ühest küljest tuleb siin mängu ajakirjaniku kui vestlusjuhi, teisest küljest aga teadmisi või kogemusi omava vastaja roll. Tuleb mõista, et ajakirjanik ise ei ole tervishoiuekspert ja seetõttu ei saa temalt otseselt eeldada ühiskonna harimist tervise teemal (Klemm jt, 2019). Küll aga nihkub eksperdiintervjuus ajakirjaniku roll valvekoera omalt koostöise partneri rolli suunas ehk teisisõnu saab temast justkui **vahendaja** ja tõlkija eksperdi ja auditooriumi vahel (Klemm jt, 2019; Mellado, 2015). Kui eksperdilt oodatakse tõenduspõhist vastust, siis ajakirjanik saab teda abistada sellega, et keerulised kontseptsioonid, terminid ja protsessid saaksid lahti räägitud selges keeles ning et vestluse lõpuks oleks selle jälgijatel teadmisi ja vastuseid rohkem kui uusi küsimusi. Niisiis seisab ajakirjaniku kui erialakauge inimese ees põnev ja keerukas ülesanne leida teemat avama sobiv ekspert ning samal ajal aimata auditooriumi huve ja vajadusi ning teema mõistmise määra (Boyce, 2006).

Iga intervjuu on dialoog ja selles on teine oluline osapool. Kuigi ajakirjanik on uudisintervjuus vestlusjuhi vastutusrikkas rollis, ei tohi alahinnata ka intervjueeritava ülesannet (Millar jt, 2017). Selleks, et mõista, milliste tehnikate abil saab intervjueeritav teemat auditooriumile paremini avada, tuleb hinnata interaktsiooni tõhusust ehk võtta vaatluse alla vestluse mõlemad osalised.

Uudisintervjuu on nüüdisajal paljude institutsioonide esindajatele tähtis kommunikatsioonivahend, sest nad saavad selle kaudu olla ühenduses oma sihtrühmadega. Sellegipoolest peaaegu ei leidu ajakirjandusliku monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuu käsitlusi, mis oleks tehtud vastaja perspektiivist, sest valdavalt on uurijad ka nende intervjuude puhul keskendunud vastutajaintervjuule ning neis osalevate poliitikute vaatenurgale (Ekström, 2001; Eriksson, 2011). Seega on minu doktoritöös esitatud vaade ekspertide vastamispraktikatele kaalukas täiendus uudisintervjuu senistele käsitlustele. Jälgin analüüsitavas materjalis hoolikalt, kuidas reageerib vastaja ajakirjaniku erisugustele küsimustele ja väidetele, kuid ei keskendu kasutatud vastamisstrateegiatele süvitsi.

Uurimisväljal, mis käsitleks ajakirjanike küsitlemistehnikaid toetavates uudisintervjuu formaatides, valitseb niisiis tühimik. On vastuseta küsimus sellest, milliste tehnikate abil on ajakirjanikul võimalik abistada eksperti või oma kogemuse rahvaga jagajat teema avamisel, samuti empaatiliselt toetada ja julgustada, et toetava uudisintervjuu lõpptulemus oleks kõigi jaoks ammendav, selge ja sisukas

vestlus. Et seda tühimikku täita, olen väitekirjas kombineerinud erinevate distsipliinide ja lähenemisviiside elemente, et selle abil hinnata ajakirjandusliku monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuu vestluse tõhusust ning pakkuda välja praktilised soovitused tõhusamaks intervjueerimiseks.

Minu keskne uurimisobjekt on niisiis **monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuu**, mis on eetris pikema saate või programmi osana. Olen monteerimata intervjuud eelistanud põhjusel, et see võimaldab analüüsida interaktsiooni täpselt sellisel autentsel kujul, nagu see eetris kõlas. Neid vestlusi ei redigeerita ega töödelda enne eetrisse andmist ning kõik küsitlemise ja vastamise tehnikad on auditooriumile nähtavad just nii, nagu vestluspartnerid neid rakendavad.

Täpsemalt huvitab mind, millised ajakirjaniku **küsitlemistehnikad** aitavad saavutada tema ja intervjueeritava võimalikult tõhusa interaktsiooni eksperdi- ja kogemusintervjuudes, millel on praeguses ühiskonnapildis üha suurem tähendus. Et intervjuu on kahe inimese vestlus, lähenen interaktsioonile tervikuna. Vaatlen ajakirjaniku küsitlemistehnikaid analüüsides komplektina nii minu kui uurija seisukohast tehtud tähelepanekuid, ajakirjanike endi analüüsi kui ka ekspertvastajate hinnanguid nendega tehtud intervjuude tõhususele.

Selle puhul, milliseid küsitlemistehnikaid rakendavad ajakirjanikud lühikestest uudisintervjuudes, on üks seni käsitlemata aspekt **intervjuu fookus** ja selle muutumine. *Intervjuu fookuse* terminiga tähistan oma doktoritöös kitsast keskpunkti, mille ümber koondub kogu vestlus ja millest tuleneb iga intervjuu täpne eesmärk. Varasemates uuringutes on küll analüüsitud intervjuu teemat, aga ka seda tehes on uurijad tõdenud, et teema mõiste piirid on hägused ja määratlused varieeruvad (Heritage, 2002; Jefferson, 1984). Oma doktoritöös käsitlen teemat laiema raamina, mille sisse mahub hulk kitsamaid alateemasid ehk fookusi. Üks teemakäsitlus võib hõlmata mitme fookuse seadmist ja avamist ning eeldab seetõttu ajaliselt pikemat formaati.

Eelistan *fookust* terminile *diskursus*. Nende terminite põhierinevus seisneb mahus: fookus tähistab väga väikest üksust, lühikese uudisintervjuu keskpunkti, ent diskursus hõlmab laiemalt nii vestluse teemat, vestluspartnerite rolle, suhtlusdünaamikat kui ka keelelisi võtteid, mida kasutatakse loo jutustamisel. Kui *diskursus* viitab uudisintervjuus ennekõike laiemale muutusele mõtteviisis, tonaalsuses, suhtumises või teemale lähenemises, siis *fookus* väljendab kitsamalt vestluse peamist teemaliini. Minu doktoritöö võiks muu hulgas olla praktikutele abivahend erialaste oskuste täiendamiseks. Seepärast olen seisukohal, et *fookus* on ühtlasi sihtrühmale paremini mõistetav ja seepärast sobivam termin.

Kasutan siinses töös veel termineid ***fookuse nihkumine*** ja ***fookuse muutumine/muutmine***, mida on oluline eristada. *Fookuse nihkumine* viitab teatavale juhuslikkusele, näiteks ebatäpse kuulamise või peegeldamise tagajärjel uue fookuseni jõudmisele. *Fookuse muutmine* näitab seevastu taotluslikku käitumist. Mõlemad tegevused võivad küll osutada sarnasele muutusele nagu terminiga *diskursiivne nihe* tähistatav protsess, kuid nad pole siiski käsitatavad sünonüümidena.

Minu doktoritöö esmane eesmärk on selgitada välja, milliseid tehnikaid kasutavad ajakirjanikud monteerimata ja/või otse-eetri toetavates uudisintervjuudes ning millised neist on tõhusad ja millistes ilmneb puudusi. Teine eesmärk on väga

praktilist laadi. Soovin eri distsipliinidest pärit teoreetiliste ideede sünteesi ja ajakirjanike küsitlemispraktikate analüüsi tulemusel sõnastada ajakirjanikele soovitused, mis võimaldaksid neil interaktsiooni tõhustada nii, et toetava uudisintervjuu lõpptulemus oleks ammendav ning et intervjueeritav saaks ennast ja teemat maksimaalselt avada.

Järgmises peatükis tutvustan doktoritöö teoreetilist raamistikku ja tutvustan põhilisi teoreetilisi kontseptsioone, mis aitavad mõista mu uurimisprobleemi konteksti ning analüüsida keskset uurimisobjekti.

2. TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTUS

Selle doktoritöö asetamine rangelt ühe uurimisparadigma raamidesse kujunes raskeks ülesandeks. Ühest küljest võib vaadelda intervjuud kui intervjueerija ja intervjueeritava interaktsiooni ühiselt konstrueeritud tegelikkusena, milles ajakirjanik loob näiteks koos teadlasega auditooriumi jaoks uusi vaatenurki ning mõtestab keerulisi protsesse. Selline vaade lubanuks mul paigutada oma doktoritöö sotsiaalkonstruktsionistlikku uurimisparadigmasse (Berger ja Luckmann, 2018; Burr, 2003; Naeem, 2021). Teisest küljest püüdlesin uurijana võimalikult tõhusate küsitlemispraktikate kui ideaali poole, mis võimaldaks näha mu tööd sootuks normatiivsena. Selle asemel et valida rangelt üks paradigma, otsustasin kombineerida interpersonaalse kommunikatsiooni raamistiku sotsiaalkonstruktivistliku paradigmaga (Berger ja Luckmann, 2018; Blumer, 1969; Gnisci, 2021; Hargie, 2016).

Selles peatükis tutvustan doktoritöö raami loomise ja analüüsi aluseks olevaid lähenemisviise.

2.1. Ajakirjanik ja intervjueeritav koostöises tähenduse loomise protsessis

Interpersonaalse kommunikatsiooni peamistest karakteristikutest annab tunnistust sõna *interpersonaalne* ise: prefiks *inter-* viitab sellele, et midagi toimub kellegi vahel, ja *personaalne* osutab inimestele, kes suhtlevad (Ramaraju, 2012). Mõiste määratlemisel olen võtnud aluseks kommunikatsiooni määratluse (Knapp ja Daly, 2002). Termin *kommunikatsioon* tuleneb omakorda ladinakeelsest sõnast *communis* ja tähendab lihtsustatult kellegagi teabe, ideede või hoiakute jagamist (Baker, 2001). Veelgi lihtsamalt öeldes võib seda määratleda kui sõnumi saatmise ja vastuvõtmise protsessi (Giffin, 1971).

Termini *interpersonaalne kommunikatsioon* määratlemisel tuleb astuda samm edasi, kuna see protsess on enamat kui lihtne teabe ülekandmine ühelt inimeselt teisele; see hõlmab ka jagatud tähenduste ja emotsioonide mõistmist ning teineteise mõjutamist (Brooks ja Heath, 1993; Cappella, 1987). Et selle mõiste kohta on kasutusel erinevaid selgitusi, toon esile neist levinuimad.

Trenholm ja Jensen (2008) määratlevad interpersonaalse kommunikatsiooni kahe vestleja suhtlusena, milles on selgesti näha saatja ja vastuvõtja roll ning mille tulemusel on kaks inimest ühise tegevuse ja mõistmise kaudu ühenduses. Seevastu on teised autorid (Guerrero jt, 2007; Hartley, 1999; Knapp ja Daly, 2002) seisukohal, et vestluses osalejate arvu ei tuleks nii kindlalt piiritleda, sest interpersonaalne kommunikatsioon võib toimuda ka väikses rühmas.

Üksmeelel on uurijad (Beebe jt, 2002; DeVito, 2003; Knapp ja Daly, 2002; Wood, 2009) selles, mis puudutab infovahetust, interaktsiooni ja aktiivset tegevust. Siiski on nende seisukohad märkimisväärselt erinevad: peale vestluses osalevate inimeste arvu ollakse eri meelel selles, milline on vestluse formaalsuse aste.

Mõnes määratluses on peetud seda esile toomist väärivaks ja teises mitte. Nii näiteks määratlevad Beebe ja tema kaasautorid (2002) interpersonaalse suhtluse üksnes lähedase suhte kaudu ning Trenholmi ja Jenseni (2008) käsitluses laieneb see suhe igale paarile ehk kahest inimesest moodustuvale kooslusele. Guerrero koos kaasautoritega (2007), aga ka Knapp ja Daly (2002) lõdvendavad määratlust veelgi, laiendades seda üldisemalt inimeste sõnumivahetusele, mille puhul võib sõnum olla igasugune käitumine, kirjalik või suuline ütlus.

Oma doktoritöö konteksti ja levinud määratlusi arvesse võttes käsitlen siin interpersonaalset kommunikatsiooni kui vestluse käigus pidevalt kulgevat, kuid kindla lõpuga dialoogilist ja koostöist tähendusloomeprotsessi, milles on kaks osalejat, kes tugevalt mõjutavad üksteise käitumist (Hargie, 2016; Stewart jt, 2005). Ajakirjandusliku intervjuu puhul tähendab see, et ajakirjanik loob koos intervjueeritavaga kindla aja jooksul (nende vestluse käigus) uusi teadmisi ja tähendusi (Berger ja Luckmann, 2018). Intervjuu lõpptulem ehk valmis konstrueeritud vestlus on vestluspartnerite loodud pilt tegelikkusest ja see vaatenurk on vastavuses sotsiaalkonstruktivistliku paradigma tuumideega (Berger ja Luckmann, 2018; Burr, 2003).

Intervjuu niisiis mitte ei peegelda tegelikkust, vaid selle käigus kujundatakse ja luuakse tegelikkust (Burr, 2003). Ajakirjanikul on tegelikkuse kujundamisele suur mõju (Van Gorp, 2010). Intervjuu teema, kasutatud allikate valik ning nende esitatud väited toovad probleemid ja rõhuasetused inimeste teadvusesse (Broersma ja Graham, 2012).

Burr (2003) ütleb, et intervjuus osalejad võiksid olla tähenduste loomisel kriitilised iseenesestmõistetavate teadmiste suhtes, mis võivad neil olemas olla tänu kokkupuutele teemaga. See tähendab, et paindlik, uudishimulik ja eeldusteta suhtumine intervjueeritavasse võimaldab avada uudseid vaatenurki ning loob temas tunde, et ajakirjanik tõepoolest huvitub temast ja tema mõtetest. Lisaks aitab avatult lähenemine teemale jätta kõrvale varasemad arusaamad ja tõlgendused, mis võiksid otseselt mõjutada loodavat teadmist ning selle kaudu mõjutada auditooriumi tõlgendusi (Burr ja Dick, 2017).

Interpersonaalne kommunikatsioon määrab selle, milline on meie igapäevane sotsiaalne maailm ja kuidas me ennast selles näeme (Simon, 1999). Inimestel on loomuomane vajadus suhelda ja mida oskuslikumad nad selles on, seda rohkem on nad rahul nii oma era- kui ka tööeluga (Hargie, 2016). Uurijad (Hargie, 2016; Lievens ja Sackett, 2012; Segrin jt, 2007) on veendumusel, et paremate suhtlusoskustega inimestel on elus hulk eeliseid: nad tulevad hõlpsamini toime stressi ja suurte muudatustega ning neil on kõrgem enesehinnang, nad on rohkem rahul oma suhetega ja neil on väiksem tõenäosus kannatada depressiooni all.

Interpersonaalne kommunikatsioon on elu loomulik osa ja olnud meiega aegade algusest peale. Sellest hoolimata võeti esimesed selle valdkonna õppeained ülikoolide õppekavadesse alles 1970. aastal (Braithwaite ja Schrodt, 2021). Uurija huvi väikeses rühmas toimuva suhtluse ja kahepoolse interaktsiooniprotsessi vastu eri valdkondades hoogustus pärast Bergeri (1977) interpersonaalse kommunikatsiooni uurimust samal kümnendil. Ka ajakirjanike jaoks võiksid interpersonaalse kommunikatsiooni oskused olla võtmetegur, mille abil teha tööd

edukalt (Camilleri, 2019; Herbert, 1999), sest need on õpitavad ja arendatavad (Hargie, 2016).

Ajakirjaniku ja intervjueeritava koostöö eeldab koordineeritud käitumist: kui vestluspartner jälgib kaaslase verbaalseid ja mitteverbaalseid reaktsioone, on ta võimeline reageerima neile sobivalt (Gonzales jt, 2010). Nii võib küll ajakirjanik tulla intervjuule juba valmis mõeldud küsimustega, kuid kui intervjueeritav reageerib neile ootamatult, saab oskuslikult kuulav ajakirjanik teha oma küsitluskavas paindlikult muudatusi. Koostöös muutuvad tähtsaks isegi väikesed signaalid, mis kas takistavad või julgustavad partnerit edasi rääkima, näiteks saab teda julgustada sõbraliku naeratuse, noogutuse ja verbaalse nõustumisega (Hargie, 2016).

Interpersonaalse kommunikatsiooni puhul ei saa minna mööda **eetilisest mõõtmest**. Eetiline ajakirjandus ja meediaeetika ei ole minu doktoritöö põhilised huviobjektid, kuid kui vaadelda ajakirjaniku tööoskusi sügavuti, muutub eetika inimsuhete, täpsemalt ajakirjaniku ja interjueeritava hea suhte säilitamise ja arendamise aspektist oluliseks.

Solomon ja Theiss (2012) on kirjeldanud kahte põhikomponenti, millest lähtub interpersonaalse kommunikatsiooni eetika.

Esimene on seotud üldiste väärtustega, nagu õige-vale, hea-halb ja moraalne-ebamoraalne. Paraku pole inimesed alati üksmeelel selles, mis on hea ja mis halb, ning suhtluskäitumise üle otsustamine sõltub olukorrast. Kuigi ajakirjanik võib näiteks ette teada, et tema esitatav ebamugav küsimus paneb intervjueeritava end halvasti tundma, ei saa ta vahel jätta seda küsimata, sest vastus võib olla auditooriumi jaoks tähtis.

Teine komponent rõhutab inimese moraalset vastutust vestluspartneri ja suhte ees, kui ta teeb kommunikatsiooniotsuseid. Ka kommunikatsiooniuurijad Ronald Arnett, Janie Harden Fritz ja Leeanne Bell (2008) on interpersonaalse kommunikatsiooni protsessi puhul rõhutanud eelkõige vastutuse aspekti: üks vestleja võtab teise inimese ning temaga loodava suhte ees vastutuse hoolimata sellest, millised võivad olla tagajärjed tema enda jaoks.

Owen Hargie (2016: 14–15) on loetlenud peamised tegurid, mille kaudu saab iseloomustada interpersonaalse kommunikatsiooni protsessi:

- silmast silma ehk otsesuhtluse vorm ja füüsiline lähedus interaktsioonis;
- duaalne ehk üks ühele või väikeses rühmas toimuv vestlus;
- vestlust kujundavad personaalsed omadused, sotsiaalsed rollid ja suhted;
- kommunikatsioonielementide (hääl, žestid, lõhnad, puudutused jne) paljusus;
- vestlejate vastastikuse sõltuvuse suhe;
- kohese tagasiside võimalus;
- enese avamise määr;
- sisemine soov saada suhtlusest kasu.

Nende tunnusjoonte alusel õnnestub edukalt analüüsida ka uudisintervjuud, sest selles esindavad ajakirjanik ja intervjueeritav kindlaid institutsioone ja/või rolle (Millar jt, 2017). Vestlust iseloomustab kommunikatsioonielementide paljusus ja

vestluspartnerite omavahelise sõltuvuse suhe, mille puhul on mõlemal vestluspartneril selge eesmärk, mille saavutamist kannustavad vajadused ja motiivid ning mille saavutamise nimel ongi nad nõus vestlust alustama (Westmyer ja Rubin, 1998). Uudisintervjuu puhul sõltuvad selle eesmärgist nii intervjueeritava valik, ajakirjaniku küsitlemistehnikad kui ka vestluspartnerite suhe (Hopper, 1994; Weaver ja Wilhoit, 1986).

2.2. Interpersonaalse kommunikatsiooni motiivid

Nagu tõdesid Knapp ja Miller oma interpersonaalse kommunikatsiooni käsiraamatus, on arusaam interpersonaalse kommunikatsiooni olemusest pidevas arengus ja muutumises (Knapp ja Miller, 1994). Iga järgmine uurija lisab mõiste selgitusse oma nüansi, mistõttu on keskse tuuma sõnastamine ja interpersonaalse kommunikatsiooni piiride kokkuleppimine konsensuslik ainult lühikest aega (Knapp ja Miller, 1994).

Hoolimata mõiste määratluse variatiivsusest saab eristada kolme peamist lähenemisviisi: 1) psühholoogiline ehk suhetel põhinev lähenemine (Berger jt, 2009; Miller ja Steinberg, 1975), 2) sümboliline interaktsionistlik lähenemine (Blumer, 1969; Mead, 1934) ja 3) interaktsiooniline ehk kognitiivne lähenemine (DeVito, 2019). Iga kontseptsiooni keskmes on eri karakteristikud, mille kaudu selgitatakse mõiste erinemist teistest kommunikatsioonivormidest (Roloff ja Anastasiou, 2001). Selles alapeatükis tutvustan neid kolme käsitlust täpsemalt.

2.2.1. Psühholoogiline ehk suhetel põhinev lähenemine

Interpersonaalse kommunikatsiooni psühholoogilistele ja suhetega seotud aspektidele keskendunud uurijad (Berger jt, 2009) kirjeldavad interpersonaalse kommunikatsiooni mõistet võrdluse kaudu impersonaalse kommunikatsiooniga. Selle lähenemise juured ulatuvad Milleri ja Steinbergini (1975), kes väitsid, et inimesed suhtlevad omavahel eesmärgiga kontrollida ümbritsevat keskkonda, et sel viisil saada mingit liiki füüsilist, majanduslikku või sotsiaalset kasu. Et seda eesmärki täita, püüavad nad aimata, kuidas reageerib vestluspartner nende sõnumitele. Kui need aimdused tuginevad sõnumi saaja kultuurilistele või sotsioloogilistele näitajatele, on tegu impersonaalse suhtlusega (Miller ja Steinberg, 1975). Sel juhul on suhtlejad seotud sotsiaalsete rollide, mitte teiste inimeste kaudu. Kui need aimdused ja oletused põhinevad aga psühholoogilistel näitajatel, on nad omavahel seotud interpersonaalselt (Miller ja Steinberg, 1975).

Miller ja Steinberg leiavad, et impersonaalseid suhteid on inimeste elus rohkem kui interpersonaalseid ja need mängivad tähtsat rolli ning võivad sageli areneda edasi interpersonaalseteks suheteks (Miller ja Steinberg, 1975). Impersonaalne ja interpersonaalne suhtlus moodustavad justkui ühtlase katkematu teekonna, mis algab impersonaalselt, kui inimesed kohtuvad, ja areneb edasi interpersonaalseks suhtluseks, kui vestluses osalejatel on üksteise kohta juba rohkem teavet ning nende suhe muutub olemuselt interpersonaalsemaks (Berger jt, 2009). Kui vaadata

interpersonaalset kommunikatsiooni sellest vaatenurgast, saab just vestluspartnerite intiimne suhe keskseks mõõdupuuks, mis määrab suhte tüübi (Berger jt, 2009; Roloff ja Anastasiou, 2001).

Interpersonaalsel kommunikatsioonil võib olla kolm eesmärki.

1. Saada vestluspartneri kohta sellist teavet, mis aitaks tema vastuseid paremini aimata ja selle teadmise abil suhelda temaga sobivamas vormis. Kirjeldatud protsess on määramatuse vähendamise teooria (ingl *uncertainty reduction theory*) keskne huviobjekt (Berger ja Calabrese, 1975).
2. Luua ja rakendada selliseid kommunikatsioonistrateegiaid, mis aitaksid parandada soovitud tulemusi, ehk eesmärgi-plaani-tegevuse teooria (ingl *goal-plan-action model*) (Dillard, 1990).
3. Luua vastuseid, mis vastaksid suhtlejate vajadustele, ehk funktsionaal-hierarhiline lähenemine (Burleson, 1994).

Määramatuse vähendamise teooria (Berger ja Calabrese, 1975) abil püütakse selgitada, kuidas kasutavad inimesed kommunikatsioonistrateegiaid selleks, et vähendada teadmatust, mis neil on teiste inimeste suhtes. Selle teooria eelduse järgi põhjustab teadmatus ebamugavust ning seetõttu on inimesed motiveeritud kasutama passiivseid, aktiivseid ja interaktiivseid strateegiaid, mis aitavad neil aimata inimeste käitumist vestlusolukorras (Roloff ja Anastasiou, 2001). Näiteks võib pidada passiivseks strateegiaks kellegi vaatlemist eemalt, tehes tema kohta järeldusi (Miller ja Steinberg, 1975). Aktiivne strateegia võib olla kindla inimese kohta teabe otsimine ja interaktiivne strateegia sama inimesega vestlusesse astumine (Miller ja Steinberg, 1975). Kui inimesed koguvad üksteise kohta rohkem teavet, väheneb määramatuse määr ja suhe saab muutuda lähedasemaks (Miller ja Steinberg, 1975). On siiski autoreid, kes leiavad, et määramatuse vähendamine ei ole tingimata seotud püüdlusega mõista vestluspartnerit paremini, vaid on kantud soovist aimata ette seda, millised võivad olla vestluse tagajärjed (Sunnafrank, 1990).

Eesmärgi-plaani-tegevuse teooria (Dillard, 1990) aitab mõista, kuidas loovad inimesed sõnumeid, et saavutada oma eesmärke, rakendades kindlat plaani ja tegutsedes selle järgi. Teisisõnu selgitab Dillard, mida soovivad inimesed interaktsiooni kaudu saavutada (Dillard, 2015). Tema teooria tugineb eesmärgipärase käitumise kolmeastmelisele mudelile, mille järgi teevad inimesed sõnumeid luues kindlaid valikuid. Eesmärk on see miski, mida inimene soovib saavutada. Plaan on mentaalne representatsioon sõnumitest, mis aitavad saavutada eesmärki. Tegevused on need sõnumid, mida tegelikult kasutatakse eesmärgi saavutamiseks. See ei tähenda, et inimene teaks täpselt ette, millisele sõnumile järgneb milline tegevus või et ta mõtestaks sõnumite loomise protsessi iga etappi. Küll aga tähendab see, et ta on oma tegevusest teadlik (Dillard, 2015).

Milleri ja Steinbergi (1975) järgi on oskuslikud suhtlejad empaatilised ning võtavad arvesse vestluspartneri iseloomujooni ja vajadusi, luues selle alusel sõnumeid, mis sobituvad tema karakteristikutega. Funktsionaal-hierarhilise lähenemise

järgi (Burleson, 1994) on läbimõeldud ning vestluspartneri seisukohti ja seisundit arvestavad sõnumid keerukamad ning leevendavad tema kimbatust rohkem kui need sõnumid, mis on vähemal määral persoonikesksed.

2.2.2. Sümboliline ehk interaktsionistlik lähenemine

Sotsiaalpsühholoogiast pärinev sümboliline interaktsionism keskendub protsessile, mille kaudu inimesed loovad ja mõistavad maailma (Blumer, 1969). Selle lähenemisviisi keskmes on mikrotasandi suhtlus, psühholoogia ja sotsiaalsete tegevuste sisemine dünaamika (Alver ja Caglar, 2015).

Sümbolilise interaktsionismi keskse teoreetiku Margaret Meadi (1934) järgi inimesed mitte lihtsalt ei reageeri olukordadele, võttes pelgalt sõnumeid vastu, vaid nad tõlgendavad, loovad ja muudavad neid oma subjektiivsete tähenduste kaudu (Margolis ja Catudal, 2010), kusjuures tähendused tekivad sotsiaalse interaktsiooni ehk interpersonaalse suhtluse tulemusel. See tähendab, et need tähendused ei ole ette teada ega ette antud, vaid näiteks intervjuu kui ühe suhtlusvormi kontekstis jagavad ajakirjanik ja intervjueeritav omavahel sümboleid ning loovad koos tähendusi. Objektid saavad oma tähenduse inimsuhtluses ja objektide tähendused määravad ära selle, kuidas inimene käitub.

Mead leidis, et inimesi tuleks analüüsida, vaadeldes nende käitumist (Mead, 1934). Ta pidas kommunikatsiooni inimeste sotsialiseerumisel tähtsaks teguriks ja oli veendumusel, et sümbolid, mille kaudu suhtlus toimub, on selles protsessis võtmetegur. Sotsioloog Herbert Blumer (1969) käsitles sümbolilist interaktsionismi pragmaatilise meetodina, mille abil saab tõlgendada sotsiaalset suhtlust.

Sümboliline interaktsionism on niisiis samal ajal teooria ja meetod. Selle abil on võimalik mõista hoiakuid, motiive ja käitumist ning seda, kuidas inimesed omavahelises suhtluses tõlgendavad kogemusi ja sündmusi. Sümboliline interaktsionism kui kontseptsioon toetub kolmele kesksele komponendile – tähendusele, keelele ja mõtlemisele –, mida ühendades mõtestab inimene enese sobitumist laiemasse ühiskonda (Griffin, 2006).

2.2.3. Interaktsiooniline ehk kognitiivne lähenemine

Interaktsioonilise lähenemise (DeVito, 2003) keskpunkt on kommunikatsioon vastupidiselt eelmistele lähenemistele, mis eelkõige käsitlesid interpersonaalset kommunikatsiooni psühholoogilise või sotsiaalse protsessi vaatest. Pearce (1976: 17) märgib, et inimsuhtlus tähendab „sõnumite järjestamist vestlustes ja vestluste järjestamist suheteks“. Tema järgi on tegu sõnumite saatmise ja vastuvõtmise protsessiga, millel on kindel jada. Suhtluses osaleb vähemalt kaks inimest, kes mõjutavad üksteist ja tajuvad üksteist kindlas kontekstis, ning nad kõik mõistavad, millist reaktsiooni ja vastureaktsiooni neilt oodatakse, püüdes käituda sellele vastavalt (DeVito, 2003; Hargie, 2016). Lisaks vestluses osalejatele mõjutavad vestlust meedium, sõnumid, kanalid, koodid, helid, segajad, tagasiside ja kontekst

(Adler ja Proctor, 2022). Inimestel ehk suhtlejatel on interpersonaalse kommunikatsiooni protsessis keskne roll: just nendega seotud omadused mõjutavad otseselt suhtlusprotsessi. Tähtsad on nii nende vanus, sugu, etniline päritolu, füüsiline väljanägemine kui ka isikuomadused (Hargie, 2016).

Ajakirjandusliku intervjuu analüüsimisel on kasutusel kõik kolm kirjeldatud lähenemist, kuna need võimaldavad uurijal mõista uudisintervjuus esile tulevat ajakirjaniku ja intervjueeritava suhet, nende eesmärke vestluses ning küsimustevastuste sisu. See teadmine loob võimaluse teha ettepanekuid selle kohta, kuidas küsitleda tõhusamalt.

Kokkuvõttes võib interpersonaalset kommunikatsiooni määratleda kui vältimatut, eesmärgipärast, mitmemõõtmelist ja pöördumatut protsessi, mille käigus saadetakse ning samal ajal võetakse vastu sõnumeid, kasutades erinevaid kanaleid ja viise. Kuigi interpersonaalse kommunikatsiooni oskused on universaalsed, kannab see suhtlus olenevalt valdkonnast erinevaid eesmärke. Nii on näiteks meditsiinis interpersonaalne kommunikatsioon meditsiinipersonali fundamentaalne kliiniline oskus, mille tõhus ja osav kasutaja saab hõlbustada suhtlust patsientidega ning kasvatada nende usaldust tema vastu. Viis, kuidas meditsiinitöötaja vastab patsiendi vajadustele, mõjutab ravikvaliteeti, aga parandab ka meditsiiniasutuse mainet ja suurendab patsientide huvi pöörduda just sinna (Chichirez ja Purcărea, 2018).

Kui meditsiinivaldkonnas on interpersonaalse kommunikatsiooni uurijate huvi koondunud arsti ja patsiendi suhtlusele, siis spordivaldkonnas huvitab neid treenerite ja tippsportlaste, samuti sportlastevaheline suhtlus. Täpsemalt vaadeldakse, kuidas saab oskuslike suhtlemisvõtete abil mõjutada sportlast tulemusi saavutama, panna võistkond ühiselt toimima ja lahendada meeskonnasiseseid konflikte (Kerr ja Grange, 2009; Turman, 2016; Wiese jt, 1991).

Suurt tähelepanu pööratakse interpersonaalsetele oskustele ka näiteks jõustruktuuride puhul, sest kuigi relvast laskmine ja seadusetundmine on politseitöös tähtsad oskused, saab hulga konflikte ära hoida tõhusa silmast silma suhtlusega politseiniku ja tavakodaniku vahel (Fagin, 1978). Oskuslik suhtlus kogukonnaga aitab luua usalduslikke suhteid ja annab inimestele julguse pöörduda korrakaitsjate poole abi saamiseks (Woods, 2000).

Interpersonaalne kommunikatsioon ajakirjanduses pole üks ühele võrreldav ühegi eespool kirjeldatud interpersonaalse suhtega. Ajakirjandusliku intervjuu puhul ei saa rääkida pelgalt kahe inimese suhtlusest, sest peale intervjueerija ja intervjueeritava on vestluses alati ka kolmas osaline: auditoorium (Bell ja Leeuwen, 1994; Scannell, 2009; Weizman, 2008). Intervjueerija ja intervjueeritav on teadlikud, et auditoorium hindab iga nende sõna ning auditooriumi suurust ja geograafilist asukohtagi ei suuda nad vestluse ajal aimata (Montgomery, 2008). Ometigi tuleb neil sellega pidevalt arvestada.

3. INTERVJUU KONTSEPTSIOONIST AJAKIRJANIKU PÄDEVUSKOMPONENTIDENI. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Kolmas peatükk on jagatud kaheks allosaks. Esimeses liigun laiematelt kontseptsioonidelt samm-sammult kitsama käsitlusviisi suunas. Nii algab esimene alapeatükk intervjuu üldisest mõtestamisest, sellele järgneb ajakirjandusliku intervjuu kontseptsiooni käsitlus ja lõpuks jõuan oma doktoritöö peamise huviobjekti ehk toetava uudisintervjuu spetsiifika juurde. Iga kolmanda tasandi alapeatüki lõpus esitan loendina lühikokkuvõtte kesksetest tähelepanekutest, mis pakuvad lugejale tuge teoreetilisest arutelust tähtsaima kompaktsel haaramisel.

Siinne ülevaade on justkui distsiplinaarne kaart, mis annab lugejale ülevaate nüüdisaegse uudisintervjuu ja selle toetavate alatüüpide kujunemisest, avades põgusalt ajalooperspektiivi, aga põigates ka teistesse valdkondadesse, kus on kasutusel intervjuu. Kõrvalepõiked võimaldavad märgata tõhusa vestluse elemente muudes vestlusformaatides ja kaaluda nende sobivust ajakirjanduslikku uudisintervjuusse.

Teises alapeatükis keskendun ajakirjaniku professionaalsetele pädevustele, st tööriistakastile, mida ta vajab oma töös hea soorituse jaoks. Peatüki lõpetan põgusa pilguheiduga ajakirjaniku vestluspartnerile ehk vastaja positsioonile intervjuus.

3.1. Intervjuu kontseptsioon ja ajakirjanduslik intervjuu

Et mõista toetava uudisintervjuu olemust, tuleb astuda mitu sammu tagasi ja alustada intervjuust kui spetsiifilisest suhtlusvormist üldisemalt. Selles alapeatükis tutvustan intervjuu olemust ja ajakirjandusliku intervjuu kujunemislugu, jõudes välja uudisintervjuu tänapäevase käsitluseni.

3.1.1. Intervjuu kui spetsiifiline suhtlusvorm

Intervjuu on sotsiaalse interaktsiooni vorm, mida võib leida kõikjalt meie ümber. Seepärast on mõistetav, et seda terminit on aja jooksul määratletud väga laialdaselt ja paljude valdkondade eripärast lähtudes.

Baldwin ja kaasautorid (2000) rõhutavad, et intervjuu pole mitte lihtsalt kellegagi rääkimine, vaid sellel vestlusel on kindel struktuur. Codó (2009) võtab intervjuu olemuse kokku, nimetades seda selge struktuuriga ühiselt konstrueeritud vestluseks, milles üks vestleja juhib jutuajamist kindla eesmärgiga saada mingil teemal rohkem teavet. Millar on oma kaasautoritega (2017: 3) määratlust täiendanud, pöörates tähelepanu osalejate rollidele: „Intervjuu on näost näkku toimuv duaalne interaktsioon, milles üks indiviid etendab küsija ja teine vastaja rolli ning mõlemad rollid kannavad endas selgeid eeldusi käitumise ja hoiaku kohta“. Nad (Millar jt, 2017) piiravad intervjuud kui nähtust ehk liigagi palju, liigitades selle

määratluse alla üksnes silmast silma suhtluse vormid. Samuti on Millari jt määratlus puudulik põhjusel, et ta käsitab intervjuuna ainult kahe inimese vestlust, kuigi nii vastaja- kui ka küsijarollis võib ühe intervjuu puhul olla mitu inimest.

Uurijad on aegade jooksul intervjuu määratlust täiendanud, lisades sellele nüansse ja täpsustades fookust vastavalt valdkonnale, milles on intervjueerimispraktika kasutusel. Siiski joonistuvad neist määratlustest välja intervjuu kui üldise kontseptsiooni kolm põhiomadust: 1) selge rollijaotus, 2) intervjueerija siht koguda teatud teema kohta rohkem teavet ja 3) vestluse kindel struktuur, mis seisneb küsimuse-vastuse jada olemasolus (Wang ja Yan, 2012).

Teabe kogumise funktsiooni kõrval võib intervjuu eesmärk olla ka teabe kontrollimine, teema üle juurdlemine, vestluspartneri tundmaõppimine või motiveerimine ja vestlusintervjuu puhul intervjueeritava portreteerimine. Sellegipoolest on intervjuu eesmärgist hoolimata just vestluse kindel struktuur ja selge rollijaotus see, mis eristab seda muud tüüpi vestlustest.

Intervjuu kui meetodi põhieesmärk on hankida teavet ja esmajoones meetodina on intervjueerimine kasutusel väga ulatuslikult ning paljudes valdkondades ja distsipliinides. Nii võib meditsiinis kohata diagnostilist intervjuud, mille käigus kogub arst teavet patsiendi terviseseisundi kohta või motiveerib teda muutma mingit käitumisharjumust (Dorstyn jt, 2020; Pudkasam jt, 2018; Tucker jt, 2013). Psühholoogias on kasutusel nõustav intervjuu (Huffman jt, 2019; Maras jt, 2020), kohtupraktikas ülekuulamine menetlusosaliste küsitlemisel (Zajac, 2009) ning koolis arenguvestlus õpilaste ja õpetajatega, samuti kasutatakse intervjuud töötajate värbamisel (Innes, 2009; Pulakos ja Schmitt, 1995).

Eraldi väärivad tähelepanu ka siinses doktoritöös meetodina kasutusel olevad kvalitatiivsed uurimisintervjuud, mis võimaldavad teadlastel uurida kogemusi, nähtusi ja protsesse ning näha maailma uuritava silmade läbi. Nende intervjuude kaudu saab uurija aimu uuritava kogemustest ja elumaailmast (Kvale, 1996). Uurimisintervjuu võib olla struktureeritud, poolstruktureeritud või struktureerimata (Adeoye-Olatunde ja Olenik, 2021). Kui struktureerimata intervjuus kohaneb uurija olukorra ja kontekstiga, omamata kindlat küsimuste plaani ja järjekorda (Fontana ja Frey, 1998; Hannabuss, 1996), siis struktureeritud intervjuu puhul on olukord vastupidine: uurija järgib koostatud küsitluskava rangelt, kaldumata sellest kõrvale (Qu ja Dumay, 2011).

Ajakirjandusliku intervjuuga sarnanevad uurimisintervjuudest kõige rohkem poolstruktureeritud intervjuud, sest need annavad uurijale võimaluse vestlust suunata ja samal ajal mõista paremini intervjueeritava ainulaadset vaatenurka (McGrath jt, 2018). Teisalt erinevad uurimisintervjuud ajakirjanduslikust intervjuust nii selles osalevate inimeste rollide, eesmärgi kui ka kasutusviisi poolest. Kui uurimisintervjuu keskendub mingi probleemi või teema põhjalikule uurimisele, et kasutada saadud teavet teaduslikus kontekstis, siis ajakirjandusliku intervjuu kui meetodi põhieesmärk on koguda infot uudisloo või artikli tarbeks.

Loetelu valdkondadest, kus intervjuud kasutatakse andmekogumise meetodina ja muudel eesmärkidel, võiks jätkata pikalt. Selles doktoritöös on mu huviorbiidis ajakirjanduslik monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuu.

Põhisõnumid

- Intervjuu kui teabekogumise meetod on kasutusel paljudes valdkondades.
- Intervjuu on kindla struktuuriga vestlus.
- Intervjuus vestleb vähemalt kaks inimest.
- Intervjuus osalejatel on kindel eesmärk.
- Ajakirjanduslik intervjuu erineb teistes valdkondades kasutusel olevatest intervjuudest nii eesmärgi, kasutusviisi kui ka osalejate rollide poolest.

3.1.2. Ajakirjandusliku intervjuu kompleksus ja muutumine. Ajalooline vaade

Et mõista ajakirjandusliku intervjuu mitmetahulisust, heidan selles alapeatükis pilgu selle intervjuutüübi kujunemisloole.

Ajakirjandusliku intervjuu arengulugu näitab, et tegu on nii meetodi kui ka žanriga, mis on ainult osaliselt intuitiivne. Selle intervjuu arenguloos on võimalik tuua esile etapid, mis võeti kasutusele lihtsalt teiste riikide kogemusi matkides, samuti aspektid, mille üle arutleti ning mis kujunesid konventsioonideks pikema aja jooksul spetsiaalse õppimise ja koolitamise tulemusena.

Ajakirjandusliku intervjuu täpse sünniaja kokkuleppimisel lahknevad uurijate arvamused, kuid nad on üksmeelel, et oluline geograafilis-ajaline tähis on 19. sajand ja Ameerika, kust see levis järk-järgult Euroopasse (Osepashvili, 2014). Esialgu suhtuti ajakirjanduslikku intervjuusse võõristavalt, sest seda nähti kui sissetungi eraellu ja peeti liiga triviaalseks vormiks, mida viljeleda ajakirjanduses (Bell ja Leeuwen, 1994). Ajakirjanikud küll suhtlesid avaliku elu tegelastega, kuid neid vestlusi ei tsiteeritud ega refereeritud meedias (Schudson, 1995).

Esimene sellist laadi vestlus, nagu me tänapäeval teame intervjuud, ilmus 1859. aastal ajalehes New York Tribune (Schudson, 1995). Ajakirjandusliku intervjuu algusaegadel meenutas see ilukirjandust, sisaldades peale küsimus-vastuse vormi ajakirjaniku enda pikki kirjeldusi paikadest, kus intervjuu oli tehtud, ja inimestest, keda ta oli intervjueerinud (Bell ja Leeuwen, 1994). Välja öeldud faktid segunesid ajakirjaniku kommentaaridega, muutes ajakirjandusliku intervjuu kui žanri piirid võrdlemisi häguseks ning ajakirjaniku rolli ebaselgeks.

Intervjuu oli žanr, mida ei lubatud pikka aega kasutada uudiseformaadis, sest uudiseid peeti selgesti formaalseks ja väga tõsiseks žanriks, ent intervjuu oli pigem osa meelelahutusprogrammist (ingl *talk show*) (Bell ja Leeuwen, 1994). Kulus hulk aega enne, kui ajakirjanikud hakkasid täpsemalt mõistma enda kui intervjueerija rolli.

Ka Eesti ajakirjanduse arengulugu viitab vajadusele eraldi uurida ja õppida intervjueerimist kui teabekogumise meetodit ning intervjuud kui žanrit. Esimesed intervjuulaadsed artiklid on Halliki Harro-Loit leidnud 1922. aasta ajalehest Vaba Maa (Harro-Loit, 2001). Selliseid artikleid nimetati vestlusteks. Ajakirjaniku roll ei olnud neis mitte niivõrd sõnastada küsimusi, kuivõrd algatada uusi teemasid. Vastused küsimustele esitati meedias ainult väheste tsitaatidega, selle asemel

vestlus valdavalt refereeriti. Sarnasele arenguetapile viitab Schudson (1994) Ameerika Ühendriikides, kus tsiteerimist kasutati samuti väga vähe või ei esitatud tsitaate üldse. Ka 1920. aastate lõpus ilmus Eesti ajakirjanduses ainult üksikuid, tavaliselt ühe küsimuse-vastusega „tsitaate".

Vestluste avaldamiseni jõudsid Eesti ajakirjanikud alles järgmise kümnendi lõpus. Jakob Mändmets tutvustas 1924. aastal ajakirjas Vikerkaar ajakirjandusliku intervjuu funktsioone ning rõhutas, et ajakirjanik peab küsimuste esitamiseks tundma hästi teemat ja küsimused enne välja mõtlema. 1930. aastal väitis Eesti ajakirjanik Karl Kornel, et kui ajakirjanik teeb vestluse ajal märkmeid, tunneb vastaja end kammitsetuna (Harro-Loit, 2001: 119, 120). Seega oli küsimuse, tsitaadi, refereeringu, küsitleja ja vastaja suhete väljakujunemine aeglane protsess, mida mõjutasid nii välismaa ajakirjandus kui ka tollaste pressikonverentside tavad (Harro-Loit, 2001: 122).

20. sajandi keskpaigast alates toimus euroopalikus ajakirjanduses nihe monoloogiliselt kommunikatsioonivormilt dialoogilise suunas (Ekström, 2006) ja intervjuu hakkas aina rohkem asendama seni kasutatud muid infokogumise viise (Ekström, 2006). Teabe kogumiseks hakkas ajakirjanik otse kohtuma intervjueeritavaga, kellele ta esitas küsimusi eesmärgiga avaldada kogutud teave (Wang ja Yan, 2012). Mida tõhusamalt ta kogus intervjuu ajal teavet, seda parem ja mõjusam sai meedias avaldatud tulemus (Sedorkin, 2020).

Üks oluline tegur intervjuude laialdasema kasutuselevõtu taga oligi ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikku kasulik suhe: ajakirjanik vajas allikaid, kelle abil teha tööd ja teenida elatist, ning avaliku elu tegelased vajasid ajakirjanikke, kes aitasid neil olla avalikkuses nähtaval (Bell ja Leeuwen, 1994). Intervjueerija ja intervjueeritava suhtest sai justkui vaikiv kokkulepe teenida mõlema poole huve.

Nüüdseks on ajakirjanduslik intervjuu teinud läbi suured muutused, olles ajakirjanduse tööriistadest olulisim ja enim kasutatav, fundamentaalne osa (Adams, 2001; Carpenter jt, 2018; S. Clayman ja Heritage, 2002a; Gans, 2005; Schudson, 1994).

Kokkuvõttes saab öelda, et ajakirjandusliku intervjuu arengulugu võimaldab selgemalt näha, kuidas on ajakirjaniku ja intervjueeritava suhte laad arenenud ja muutunud. Selline intervjuu on saanud mõjutusi nii kultuurilistest, sotsiaalsetest, poliitilistest kui ka tehnoloogilistest arengusuundadest ning kujunenud väga aupaklikust ja tagasihoidlikust vormist vastanduvaks, ründavaks ja sageli familiaarseks suhtluseks (S. Clayman ja Heritage, 2002a). Samuti näitab ajalooline vaatenurk ajakirjandusliku intervjueerimise komplekssust ja pidevat muutumist.

Põhisõnumid

- Ajakirjanduslik intervjuu žanrina ning ajakirjaniku ja intervjueeritava suhe on välja kujunenud väga pika aja jooksul.
- Ajakirjanduslik intervjuu kui žanr ja meetod on vähesel määral intuitiivne ning vajab eraldi õppimist. Selle oskuslik viljelemine eeldab pidevat harjutamist.

3.1.3. Ajakirjanduslik intervjuu kui meetod ja žanr

Adams ja Lee-Potter (2017) on ajakirjanduslikku intervjuud määratlenud kui infovahetust ajakirjaniku ja intervjueeritava vahel, mille puhul ajakirjanik esitab küsimusi ning intervjueeritav vastab neile. See määratlus, kuigi lihtsakoeline, võimaldab enda alla mahutada selle nähtuse põhifunktsioonid: ajakirjanduslik intervjuu kui 1) ajakirjaniku töö tegemise **meetod**, mille abil kogub ta andmeid, et luua nende põhjal meediasisu, ning 2) **žanr**, mille kaudu saab teha kellegi hääle meedias kuuldavaks, samuti lõbustada ja teavitada auditooriumit (Ekström, 2001).

Ajakirjanduslik intervjuu kui žanr ja meetod on omavahel tihedas seoses. Žanri tundmine võimaldab professionaalil analüüsida, kuidas see žanr sünnib. Žanri loomiseks on aga enne tarvis omandada meetodid ehk hulk tehnikaid, mille abil saab koguda ja töödelda sisu selliselt, et žanr saaks üldse sündida. Pädevuse arendamine, teisisõnu õppimiskomponent on niisiis kesksel kohal selles, et ajakirjanik suudaks kasutada ajakirjanduslikku intervjuud meetodina ja tunneks selle žanri kujunemise loogikat.

Ajakirjanduslikust intervjuust kui žanrist rääkides tuleb alustada selle olemuse mõtestamisest. Žanri abil saab väljendada eri viise kommunikatsiooniaktide edasi andmiseks suulises kõnes, kirjalikus tekstis, videos, filmis või muus meediumis (Kamberelis, 1995). Žanrit võib üldisemas tähenduses määratleda kui kirjaliku või suulise diskursuse iselaadi kategooriat, mida iseloomustavad kindlad konventsioonid (Buozis ja Creech, 2018; Swales ja Swales, 1990). See tähendab, et žanrile on omane hulk tunnuseid, näiteks eesmärk, stiil, tehnikad ja vorm, mille järgi on üks žanr eristatav teisest.

Žanrid on olemuselt intertekstuaalsed, st kasvavad välja varasematest näidetest, võttes neist kaasa ainult teatud jäljendid (Bakhtin, 1986; Kamberelis, 1995; Steensen, 2011). Intertekstuaalsus ei anna žanrile mitte üksnes tähendust, vaid toimib žanriga tutvuja jaoks töömeetodina, kuna žanri tuvastamiseks pöördutakse sageli tagasi varasemate näidete juurde (Kamberelis, 1995). Hengst ja Miller (1999: 325) on selgitanud, et žanrid pole mitte nn mallid, millest peaks alati täpselt lähtuma, vaid kui komplekssed sotsiaalsed tavad, milles inimesed osalevad ja mida nad ise muudavad. Žanri peamised tunnusjooned on siiski püsivad ja see võimaldab üht žanrit teisest eristada ning žanrit kasutaval sotsiaalsel rühmal (näiteks ajakirjanikel) saavutada oma tegevusega soovitud tulemus (näiteks uudisintervjuu kaudu informeerida auditooriumit olulisest) (Tardy, 2009).

Žanrist rääkides kasutavad uurijad (Bawarshi ja Reiff, 2010; Rounsaville jt, 2008; Wardle, 2007) žanriteadmuse mõistet. Selle kontseptsiooni järgi peab žanri kasutaja tundma žanri konventsioone ja nendega suhestuma, sest nii on tal võimalik hõlpsamalt omandada teadmised žanri viljelemisest, žanr muutub talle tänu sellele erialases töös abistavaks tööriistaks ning žanrite tundmine üldises plaanis hõlbustab osalemist igapäevastes suhtlusolukordades (Tardy, 2009).

Nagu kõik žanrid nii on ka ajakirjanduslik intervjuu žanrina pidevas muutumises ja seetõttu on žanripiirid ainult hägusalt määratletavad, mistõttu võiks olla ajakirjandusliku intervjuu mõtestamisel abi Bhatia (2004: 57–84) välja pakutud žanrikogumite ideest. Bhatia järgi saab žanreid koondada näiteks kolooniateks

või perekondadeks. Žanrikoloonia kujutab endast hulka žanreid, mis on iseseisvad ja omavahel eristatavad, kuid täidavad sarnast kommunikatiivset eesmärki ja ülesannet (Bhatia, 2004: 57–84).

Nii võib ajakirjandusliku intervjuu žanrikoloonia hõlmata näiteks institutsionaalseid uudisintervjuusid, erinevate funktsioonidega ajakirjanduslikke intervjuusid (meelt lahutavad intervjuud õhtuprogrammis, persooniintervjuud, portreteerivad vestlusintervjuud, arutelud, struktureeritud vestlusringid), salvestatud ja otse-eetris tehtavad intervjuusid, kuid kõik need intervjuud pakuvad žanrina midagi sarnast: võimalust suhelda suure auditooriumiga (Clayman ja Heritage, 2002a; Hutchby, 2005; Patrona, 2012; Sedorkin, 2020).

Ajakirjanduslik intervjuu tähendab kindlat funktsiooni täitvat sotsiaalse interaktsiooni vormi, mis on loodud pealtkuulava auditooriumi jaoks ja piiratud kindlate kokkulepetega (Millar jt, 2017). See on institutsionaliseeritud vestlus, mis tähendab, et see täidab selget eesmärki, eeldab kindlaid struktureeritud tegevusi, järgib kindlaid norme ja selles osalejatel on selged rollid (Clayman ja Heritage, 2002a).

Üks ajakirjandusliku intervjuu ja muud tüüpi vestluste põhierinevusi on selge kõnevoorude süsteem, mis on omane ainult ajakirjandusvälja intervjuudele (Ekström, 2006). Kõnevooru all peetakse silmas ühe rääkija pidevat kõnet, mis algab hetkel, mil ta hakkab rääkima, ja lõpeb siis, kui teine kõneleja võtab sõnajärje üle (Briliana, 2018; Pärkson, 2008). Kõnevoorude süsteemi teoreetiline lähtekoht näeb ette, et kahe inimese vaheline kõne moodustab jada, milles järgneb iga lausung eelmisele ja on mõjutatud eelmises väites või küsimuses tekkinud ootustest (Ekström, 2006; Schegloff ja Sacks, 1973). Paljudel juhtudel vajab esimene mõttekäik, küsimus või seisukoht järgmist, et kujuneks loogiline ja terviklik vestlus.

Sellist kahe paarilise kombinatsiooni, millest ühe esitab üks ja teise teine vestluspartner, nimetatakse järgnevuse paariks (ingl *adjacency pair*) (Levinson, 1983; Schegloff ja Sacks, 1973). Järgnevuse paaridest moodustuvat jada iseloomustab reegel, et üks räägib korraga ja suhestub teise inimese öelduga oma vastuse kaudu (Ekström, 2007).

Järgnevuse paaride puhul võib eristada eri tüüpe, mille seas on näiteks kompliment ja tänamine, arvamuse küsimine ja arvamuse esitamine, info küsimine ja info andmine ning kaebamine ja vabandamine (Paltridge, 2000). Ajakirjandusliku intervjuu puhul on tüüpiline järgnevuse paar sageli vestluse alguses kõlav tervitamine ja vastu tervitamine (Tolson, 2006). Sellise järgnevuse paar on interaktiivne element, mis on märguanne auditooriumile, et temaga suheldakse ja teda oodatakse kaasa mõtlema-vaatama, kuigi selget vastust (vastu tervitamist) auditooriumilt siiski ei oodata (Tolson, 2006).

Kõnevoorude selline vahetumine viitab suhtluse normatiivsele laadile, mis tähendab, et kui keegi esitab küsimuse või väite, käib sellega kaasas tugev eeldus, et järgneb küsimusega korreleeruv vastus (Ekström, 2006). Vastaja isegi ei küsi endalt, kas ta peaks vastama või kas talle see küsimus meeldib: ta vastab, sest tajub, et intervjuu laad eeldab seda temalt. Ajakirjanikul on õigus ja kohustus esitada küsimusi ning intervjueeritavalt nõuab tema roll vastuste andmist (Heritage ja

Clayman, 2010). Selline rollide selgesti asümmeetriline määratlus asetab ajakirjaniku vestlusjuhi kohale. Ta on küsimuste esitaja rollis, mitte ei ole lihtsalt teabe koguja; küsimuste kaudu on tal võimalik vastajat julgustada ja toetada, aga näiteks vastutajaintervjuus ka kritiseerida ja survestada (Ekström, 2007).

Natsvlishvili (2013) on loetlenud tunnusjooni, mis iseloomustavad ajakirjanduslikku intervjuud žanrina:

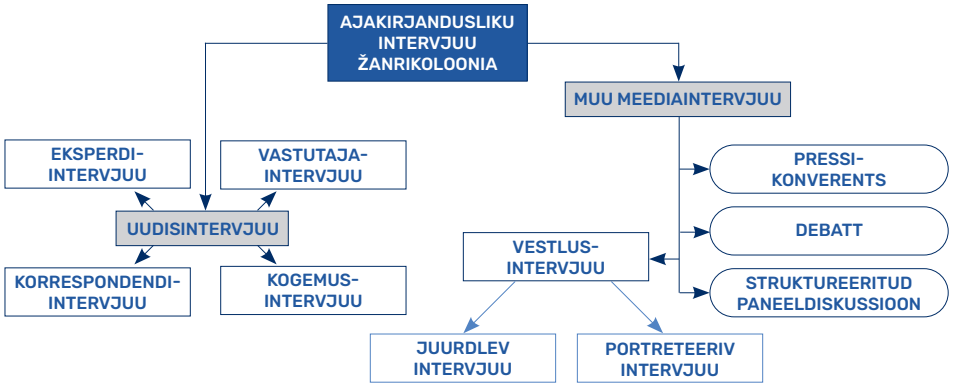
- intervjuu peegeldab tegelikkust ja vestlus tuuakse auditooriumini küsimus-vastuse vormis;
- intervjuu käigus on intervjueeritav käsitatav teabe omaniku ja allikana, ajakirjanik on teabe vastuvõtja rollis;
- intervjuu peab sisaldama päevakajalist, olulist või põnevat teavet ja seda mitte üksnes ajakirjaniku, vaid ka auditooriumi jaoks, kellele ongi vestlust suunatud;
- erinevalt mitmest muust ajakirjanduslikust žanrist eeldab intervjuu intervjueeritava, mitte ajakirjaniku seisukohtade edastamist;
- intervjuu ei ole arutelu;
- aeg, mille jooksul intervjuu tehakse ja eetrisse läheb või avaldatakse, on võimalikult lühike.

Ajakirjandusliku intervjuu keskmes on ajakirjaniku (intervjueerija), intervjueeritava ja auditooriumi kolmiksuhe. Ajakirjanikul on võimalik oma küsitlemistehnikate ja suhtlusstiiliga mõjutada nii seda, milliseid emotsioone kogeb intervjueeritav ja milline on nende suhtluse kvaliteet, kui ka seda, mil määral suudab tema vestluspartner end avada (Solomon ja Theiss, 2012).

Ajakirjandusliku intervjuu kui žanri saab kategooriateks jagada eri viisidel. Selles doktoritöös olen eelistanud kahest jaotust: 1) uudisintervjuu, mille põhifunktsioon on edastada uudisväärtuslikku teavet, ning 2) muu meediaintervjuu oma vormilises mitmekesisuses ja funktsioonides. Nende alajaotuste alla koondub hulk kitsamaid formaate, mis võivad vastavalt intervjueeritavate identiteedile ja hulgale, teemadele, kanalile ja redigeerimise määrale liigituda kord ühe, kord teise kategooria alla.

Nagu öeldud, ei ole ka ajakirjandusliku intervjuu žanri sees piirid alati üheselt selged ja kokku lepitud. Näiteks võib hommikuprogrammis vabamas vormis tehtav intervjuu sisaldada nii uudis- kui ka vestlusintervjuule omaseid tunnusjooni (Yamaoka, 2011). Seda intervjuud saab käsitada uudisintervjuuna juhul, kui vestluse fookus on kitsalt päevakajalisele teemale uudisväärtuse lisamisel, tempo on kiire ja intervjuu kestus väga lühike. Kui aga uudisväärtust ei ole või on see hägune ja käsitlusviis on vabam, võib seda intervjuud pidada sootuks vestlusintervjuuks.

Et paremini ilmestada ajakirjandusliku intervjuu žanrikolooniat, olen konstrueerinud eespool kirjeldatud jaotuste alusel ajakirjanduslike intervjuužanrite joonise (vt joonis 1). Kastides olen esitanud üldjuhul üks ühele (ühe ajakirjaniku ja ühe intervjueeritava vahel) tehtavad intervjuud ning ringides intervjuud, milles osaleb tavaliselt vähemalt kolm inimest.

Joonis 1. Ajakirjandusliku intervjuu žanrikoloonia. Autori koostatud ajakirjandusliku intervjuu žanrikäsitluste põhjal

Ka žanrikoloonia sees võib märgata žanripiiride tugevat hägustumist, sest üldine suundumus soosib seni rangelt lahus hoitud žanrite hübridiseerumist. Nii näiteks liigitatakse ajakirjandusliku intervjuu hulka järjest rohkem uusi vestlussaadete formaate (Patrona, 2012). Samuti võib näha poliitikuid, keda varem oldi harjutud nägema vastutajaintervjuudes, järjest sagedamini meelelahutuslikes, vabama õhkkonnaga vestlussaadetes intervjuusid andmas. See tekitab küsimuse sellest, millises rollis on vastaja intervjuuolukorras ja kuidas mõjutab ühes rollis esinemine tema toimimist teises rollis.

Põhisõnumid

- Ajakirjanduses on intervjuu kasutusel nii žanri kui ka meetodina.
- Ajakirjanduslik intervjuu on žanrina võimalik jaotada kaheks: uudisintervjuuks ja muuks meediaintervjuuks.
- Žanrid on pidevas muutumises ning hübridiseeruvad ja laienevad, mistõttu on nende selgepiiriline määratlemine äärmiselt keeruline.
- Ajakirjanduslik intervjuu on institutsionaliseeritud vestlus, mis eeldab selget struktuuri, eesmärke ja rolle.
- Ajakirjanduslikule intervjuule on omane kindel kõnevoorude süsteem.
- Ajakirjanikul on intervjuus vestlusjuhi positsioon.

3.1.4. Uudisintervjuu nüüdisaegses ajakirjanduses domineeriva žanrina

Uudisintervjuu on nüüdisajal üks põhilisi ja levinumaid ajakirjandusliku intervjuu žanre, mille piirid on pidevalt muutunud ning pole täpselt selged praeguseni. See 19. sajandi lõpus Ameerikas välja kujunenud, muudest intervjuuvormidest lühem ja nõudlikum formaat markeerib ajakirjanduse kui institutsiooni autonoomiat, võimu ja positsiooni (Ekström jt, 2006; Schudson, 1994). Uudisintervjuu

on sotsiaalse suhtluse erivorm ning n-ö valmistoode, mis sünnib enamasti auditooriumi ees ning mida iseloomustavad institutsionaliseeritus, sellest tulenevad selged normid, rollid, ootused ja kokkulepped, ent ka eesmärk pakkuda kuulavale auditooriumile sisu (S. Clayman ja Heritage, 2002a).

Uudisintervjuu peamine eesmärk ongi pakkuda auditooriumile uudisväärtuslikku sisu ehk erinevatel viisidel konstrueeritud uudseid fakte, põnevaid kogemusi ja kommentaare päevakajalisel teemal (Jucker, 1986). Intervjuu eesmärgi alusel kujunevad ajakirjaniku roll, rõhuasetused ja intervjueeritavate valik (Dorfman jt, 2001; Tuchman, 1978). Ajakirjaniku jaoks on uudisintervjuu võimas vahend uudisväärtusliku materjali edastamiseks ja päevakajaliste teemade käsitlemiseks, mis ühtlasi võimaldab hilisemaid tsiteeringuid ning mille põhjal on hõlbus luua kirjalikke uudiseid (Montgomery, 2008).

Kuigi uudisintervjuu selgepiiriline määratlemine võib kujuneda keerukaks, on ilmne, et see erineb kõnedest, loengutest ja muudest monoloogilistest, kuid ka argistest kahe inimese vestlustest ning muud tüüpi meediaintervjuudest põhiliselt oma eesmärgi, teemapüstituse, interaktsiooni institutsionaliseeritud vormi ja osalejate selge rollijaotuse ning kanali poolest, milles intervjuu tehakse (Clayman ja Heritage, 2002b; Ekström, 2006; Heritage, 2002). Nii mõeldakse uudisintervjuu all eelkõige ringhäälingus eetris olevat raadio- ja/või teleintervjuud, mis võib kõlada uudisteprogrammi eraldiseisva osana, sagedamini aga mõne pikema saate kestel või formaadi sees (Clayman ja Heritage, 2002; Cohen, 1987; Jucker, 1986; Montgomery, 2008).

Raadio ja televisiooni uudisintervjuu erineb suurel määral trükimeedias ilmuvast (Montgomery, 2010). Kui trükitud tekst on selgesti fikseeritud, st seda saab auditoorium lugeda endale sobival ajal ja sobivas kohas omas tempos ja korduvalt, keskendudes soovi korral kindlatele nüanssidele, siis eetris kõlanud uudisintervjuud iseloomustab selle nn kaduvus, mistõttu on vajalik, et jälgija mõistaks loodud sisu kohe (Crisell, 1994; McLeish, 2006). Kuigi tänapäeval on võimalik enamikku eetris kõlanud intervjuusid korduvalt järelkuulata, teevad inimesed seda pigem harva.

Kui võrrelda raadiot ja televisiooni, on raadio käsitatav pimeda meediumina, mis on oma väljendusviisidelt piiratum kui televisioon. Raadio võimaldab pöörata tähelepanu eelkõige auditoorsetele modaalsustele, samal ajal kui televisioon pakub tänu pildikeelele rikkalikumat väljendusviisi (McLeish, 2006; O'Connell, 2002).

Uudisintervjuu võib olla ette salvestatud või tehakse see otse-eetris. Kui esimesel juhul on võimalik salvestist redigeerida, siis teisel juhul vahendatakse heli ja pilti intervjuu jälgijatele reaalajas ehk intervjuu sünnib vaatajate-kuulajate ees, mis muudab selle formaadi eriti nõudlikuks ja vastuoluliseks (Bourdon, 2000). Ühest küljest jõuavad kõik lausutud sõnad intervjuu jälgijateni ilma filtrita, st neid ei ole võimalik hiljem ebasobivuse korral intervjuust välja lõigata. Ka võib otse-eetri intervjuud pidada mõnes mõttes ennustamatuks. Näiteks kogemusintervjuu puhul ei ole võimalik ette aimata intervjueeritava meeleolu, mis võib omakorda mõjutada kogu vestluse suunda.

Just spontaansust peetakse otse-eetri intervjuu tõeliseks tuumaks, mis annab auditooriumile tunde, et ollakse tegelikkuse sünni juures isegi siis, kui intervjuu tehakse mõnes neist väga kaugel asuvas paigas (Bourdon, 2000; Lundell, 2009). Tolson (2006: 11) on nimetanud otse-eetri uudisintervjuud just tänu spontaansusele kõige põnevamaks jutuajamiseks ringhäälingus. Ta (Tolson, 2006) rõhutab, et vestlus peab mõjuma loomuliku ja vahetuna, et auditoorium tajuks, et kõik sünnib otse nende silme all. See tähendab muu hulgas sobivat sõnavalikut (*nüüd*, *praegu*, *kohe*, *siin*, *täna* jne), et luua intervjuu jälgijatele tunne, justkui oleksid nad vestluses osalised (Ellis, 2000: 33).

Teisalt võib väita, et otse-eetris on spontaansuseks võrdlemisi vähe ruumi: ajakirjanik, kes võib küll näida väga paindlik ja vooluga kaasa minev, on tavaliselt teinud enne intervjuud põhjaliku eeltöö, planeerides intervjuu kindlasse ja tihti üsna kitsasse ajaraami (Lundell, 2009). Seega, kuigi otse-eetri uudisintervjuu juures hinnatakse ennekõike loomulikkust, on sageli tegu teadlikult ja oskuslikult juhitud „etendusega“, mis jätab spontaanse mulje (Lundell, 2009).

Nagu öeldud, iseloomustab uudisintervjuud ka selles osalevate inimeste selge rollijaotus, mis võib olla üks uudisintervjuud kujundav ja suunav tegur (Mellado, 2016). Ajakirjanike ametialased rollid, ootused neile ja rollide muutumine on teemaring, mis on püsinud ajakirjandusuurijate huviorbiidis pikka aega (Hanitzsch jt, 2011; Mellado jt, 2016; Weaver ja Wilhoit, 1986; Weaver ja Willnat, 2012). Hoolimata arvukatest uuringutest puudub uurijate seas lõplik üksmeel selles, milline on ajakirjanduslike rollide täpne jaotus või kas sellist universaalset, kõikidesse kultuuriruumidesse võrdselt hästi sobivat jaotust on üldse võimalik luua.

Viimase paari kümnendi jooksul on paistnud ajakirjanike ametialaste rollide uurijatena peamiselt silma kaks teadlast: Thomas Hanitzsch ja Claudia Mellado. Kui Hanitzsch koos kaasautoritega on nimetanud ajakirjaniku põhirollide seas valvekoera, populistliku levitaja, kriitiliste muutuste esindaja ja oportunistliku juhendaja rolli (Hanitzsch jt, 2011), siis Mellado on sõnastanud sellised rollid nagu valvekoer, lojaalne vahendaja, sekkuja, kodanikkonna teenija, teenindaja ja infomeelelahutaja (Mellado, 2015: 597).

Neist rollidest tuntuim ja ainus kahe uurija käsitlustes kattuv on valvekoera roll, mille kaudu aitab ajakirjanik kaasa avatud ja läbipaistva ühiskonna loomisele. Hanitzschi (2011) järgi on seda rolli täitev ajakirjanik skeptiline ja kriitiline eelkõige poliitilise ja majandusliku eliidi suhtes, pidades samal ajal silmas auditooriumi huvi jälgida paeluvat teemakäsitlust. Ka Mellado (Mellado ja Lagos, 2014) näeb valvekoera rolli sarnaselt, kirjeldades seda vastutuse võtmise kaudu: ajakirjanik võib võimu kritiseerida ja seada kuuldu kahtluse alla. Sellesse rolli on sisse kirjutatud ajakirjaniku ja intervjueeritava konflikt (Mellado ja Lagos, 2014).

Siinse doktoritöö keskmes ei ole mitte vastutajaintervjuu, vaid ajakirjaniku teised ametialased rollid, millest haakuvad analüüsitava materjaliga kõige paremini Mellado välja pakutud lojaalse vahendaja, teenindaja- ja infomeelelahutaja roll. Infomeelelahutaja rolli olen sõnastanud töö empiirikat arvestades ümber vestlejarolliks.

Mellado (2015) näeb ajakirjaniku teenindajarolli kliendi ja teenindaja suhte kaudu, milles klient on auditoorium. Ajakirjaniku ülesanne on luua lugusid, mis

avaldaksid auditooriumi argielule mõju. Näiteks võib ta teavitada auditooriumit viimastest suundumustest ja muutustest, jagades praktilisi nõuandeid ja suuniseid, mida on võimalik otseselt igapäevaellu rakendada (Mellado, 2015; Teder, 2021). Teisisõnu kuuluvad siia kategooriasse need uudisintervjuude teemakäsitlused, millega püütakse jälgijat otseselt või kaudsemalt isiklikult mõjutada.

Mellado kirjeldab infomeelelahutaja rolli kui ülesannet keskenduda intervjueeritava eraelule, võimalikele skandaalidele ja sensatsioonile. Ajakirjanik toob selles rollis olles auditooriumi ette seda teavet, mis tavamõistes liigitub privaatse eraelu sfääri, ning olulisteks märksõnadeks saavad personaliseeritus ja rõhumine emotsioonidele (Mellado, 2015).

Lojaalse vahendaja roll kätkeb institutsioonide abistamist nende heasse valgusesse seadmise kaudu, aga ka riiklike ja piirkondlike protsesside toetamist, eliidi eest positiivset kõnelemist ja riigi edulugude kajastamist (Mellado, 2015: 602; Mellado jt, 2017). See roll vastandub valvekoera rollile, sest lojaalne vahendaja õigustab ja toetab eliidi valikuid, otsuseid ja seisukohti, seadmata neid kahtluse alla (Mellado, 2015). Seejuures pole eliidi all peetud silmas mitte üksnes poliitikuid, vaid ka majanduslikku, kultuurilist ja näiteks vaimulikku eliiti (Mellado, 2019a).

See, kuidas inimesed maailma näevad ja mõistavad, ongi valdavalt kujunenud meedias nähtu vahendusel, mitte niivõrd isiklikul tasandil kogetu kaudu (Lippmann, 1965). Uudised ja uudisintervjuud on seega justkui aken, mille kaudu saab auditoorium heita pilgu maailma (Tuchman, 1978).

Ajakirjandusuuringutes on pööratud palju tähelepanu raamistamise (ingl *framing*) teooriale. Raam, mis on uudise diskursuses kasutusel metafoorina, seatakse üldjuhul paika juba intervjuu alguses ja see täidab kahte eesmärki: esiteks määrab see objekti ehk uudise asukoha ja teiseks eraldab selle ülejäänud keskkonnast (Ensink ja Sauer, 2003). Raami suurusest ja asukohast sõltub auditooriumile avanev pilt (Tuchman, 1978).

Raamistamise kontseptsiooni võib lihtsustatult kokku võtta kui vaatenurga ja konteksti valiku, mille kaudu jutustatakse uudislugu. See tähendab, et ajakirjanik peab pidevalt mõtlema, millist teemat ta käsitleb, milline on selle avamist võimaldav kontekst, milliseid fakte on vaja teema puhul rõhutada ja keda tuleks intervjueerida (Gamson ja Modigliani, 1989). Neid valikuid omavahel sobitades ehitataksegi uudisloole raam, mis toetab loo jutustamist ja määrab ära raami sisse kuuluvad põhikomponendid.

Uudise raamistamine hõlmab paljusid protsesse teema, kõnelejate, visuaalia ja sõnavara valiku puhul (Dobson ja Knezevic, 2018), kuid selle kõrval on tähtis ka kitsama tasandi vaade ehk intervjuuteema täpsema fookuse määramine. Fookus tähistab siinse töö kontekstis uudisintervjuu seda teemaliini, mille ajakirjanik on otsustanud võtta vestluse keskpunktiks. See on põhiline sisuline küsimus, millele koondub ajakirjaniku ja intervjueeritava tähelepanu ning mille üle arutlemisele nad pühenduvad. Fookust võib kujundlikult kirjeldada kui intervjuu selgroogu, mida mööda liikudes juhib ajakirjanik vestluse algusest lõpp-punkti, jõudes tõhusa intervjueerimise korral ammendava teemakäsitluseni.

Varasemates uuringutes on käsitletud intervjuu teemat ning tõdetud, et selle mõiste piirid on hägused ja määratlused varieeruvad (Heritage, 2002; Jefferson, 1984). Fookust ei ole uurijad selgelt eristanud teemast ega seda ka eraldiseisvalt põhjalikult käsitlenud. Seetõttu olen pööranud siinses väitekirjas fookusele suuremat tähelepanu ja see on uudne oluline vaatenurk: vaatlen teemat kui laiemat raami, mille sisse mahub hulk kitsamaid alateemasid ehk fookusi. Et jutupunkti käsitlus oleks auditooriumi jaoks võimalikult selge, ammendav ja tõhus, on kitsas ajaaknas tehtava uudisintervjuu täpse fookuse kindlaks määramine eriti tähtis.

Uudisintervjuu institutsionaliseeritud laad on pakkunud huvi paljudele uurijatele (Clayman, 1992; Ekström, 2006; Jucker, 1986). Ajakirjanik, sageli ka intervjueeritav osaleb intervjuus teatud sotsiaalse institutsiooni esindajana (Drew ja Heritage, 1994). Vestluse institutsionaalne laad on tihedalt seotud auditooriumiga, sest just auditoorium on see, kelle huvides jutuajamine toimub (Heritage, 1985). Auditooriumi jaoks on tähtis tajuda, et see, mida nähakse, ei ole mitte kahe inimese eraviisiline vestlus, vaid jutuajamine, mis on kutsutud ellu auditooriumi pärast (Heritage ja Clayman, 2010). Niisiis on ajakirjanik justkui auditooriumi volinik, kellel tuleks heita kõrvale oma isiklikud huvid, esitada küsimusi talle usaldatud rollis ja esindada kuulajate-vaatajate-lugejate huve (Heritage, 1985).

Mõni uurija on vaadelnud uudisintervjuud mängu metafoori kaudu: intervjuus osaleb kaks aktiivset osalist, mängul on kindlad reeglid ning seda „mängitakse" kindlate käikude ja vastukäikudega (S. Clayman ja Heritage, 2002a). Kuigi esmapilgul tundub mängimine lihtne – üks mängija küsib küsimusi ja teine vastab neile –, on tegu kompleksse ja keerulise protsessiga. Mäng eeldab selgeid rolle ja reegleid ning kindlas järjekorras ilmnevaid käitumismustreid, samuti on osalejatel selged eesmärgid, mille saavutamiseks peavad nad kasutama strateegilisi oskusi (Clayman ja Heritage, 2002a). Gaye Tuchman (1978) on väitnud, et ajakirjanik peab teadma, milliseid küsimusi esitada, ja see teadmine määrab omakorda intervjueeritavate valiku. Goffman (1981) räägib mängu dünaamikat kirjeldades kolmest rollist, mida võib uudist edastav ajakirjanik samal ajal ise etendada, aga mis võivad uudisintervjuu puhul tähistada ka kõiki intervjuu osalisi.

Esimene roll on animatsiooni looja (ingl *animator*): see on inimene, kes komponeerib intervjuu ehk vastutab selle eest, et vestlus jätkuks ja areneks ning kulgeks soovitud suunas. Teisena käsitleb Goffman (1981) autorirolli: autor on see, kellele esitatakse küsimusi ning kelle ideed ja seisukohad on vastuste kaudu vestluse keskmes. Uudisintervjuu puhul on autorirollis intervjueeritav, kuid olukorras, kus ajakirjanik refereerib varasemat intervjuud, ja ka korrespondendiintervjuu puhul (Montgomery, 2008) võib ka seda rolli täita ajakirjanik. Kolmas oluline roll on vestluse n-ö põhitegijal (ingl *principal*) ehk sellel, kellele räägitakse ja kelle huve silmas pidades toimub kogu vestlus. Uudisintervjuu ja ka ajakirjaniku esitatud uudise puhul on selles rollis auditoorium.

Argivestlustes täidab neid kolme rolli üldjuhul üks inimene korraga, ent ajakirjanduslikus uudisintervjuus on ajakirjanik küll see, kes komponeerib ja esitab küsimuse, kuid ta ei ole ise mitte nn põhitegija, vaid teeb seda auditooriumi nimel ja auditooriumi eest, püüdes aimata üldsuse huve ning pakkuda välja võimalikult täieliku, põhjaliku teemakäsitluse (Goffman, 1981).

Selle doktoritöö kontekstis on rääkija kolme rolli eristamine tähtis eelkõige selleks, et mõista, kas ja kuidas toetavad ajakirjaniku küsimused auditooriumi huve saada asjakohast uut teavet või kas ajakirjanik unustab oma ülesande ja esitab küsimusi, mille mõte on intervjuu jälgijale ebaselge: sel juhul ei saa ta vastustest tegelikult kasu ja ka intervjueeritaval on vastates keeruline pakkuda uudisväärtuslikku teavet.

Üks mängureegleid, millele viitavad uudisintervjuusid analüüsinud autorid (Clayman ja Heritage, 2002) ajakirjaniku rollist rääkides, puudutab objektiivsust: ajakirjanikult eeldatakse uudisintervjuus küsitlemise juures neutraalsust ja isiklike huvide kõrvale jätmist (S. Clayman ja Heritage, 2002a). Selguse nimel tuleb öelda, et objektiivsuse olulisust rõhutavad autorid (S. Clayman ja Heritage, 2002a) on keskendunud uudisintervjuu ühe alatüübi, vastutajaintervjuu uurimisele. Teiste alatüüpide puhul ei pruugi objektiivsusel olla tingimata sama kaal.

On väga tähtis märkida, et kuigi uudisintervjuu eristamiseks ülejäänud meediaintervjuudest võib olla loetletud reeglitest mõningast kasu, muutuvad uudisintervjuu piirid samamoodi, nagu žanritel on dünaamiline ja hübridiseeruv olemus (Feng, 2016). Erialakirjanduses on palju segadust uudisintervjuu eristamisega teist tüüpi ajakirjanduslikest intervjuudest.

Üks nüanss, mille poolest uudisintervjuu eristub, on kestus: see on tavaliselt lühem kui teised intervjuuformaadid (Cohen, 1989; Jucker, 1986). Just napp kasutada olev aeg seab kõrgendatud nõudmised esitatavatele küsimustele, sest teabe sõnastamise ja edastamise ajavahemik on piiratud ning olulisim uus teadmine tuleb viia auditooriumini ammendavalt kiiresti. Teisalt ei ole kuskil sõnastatud, mitu minutit kestev intervjuu liigitub lühikeseks (uudisintervjuu), mitte pikaks (muud tüüpi meediaintervjuu).

Samamoodi on keeruline eristada uudisintervjuu liike omavahel. Meediauurijad (Corner, 1999; Lundell, 2010; Nielsen, 2006) on selleks pakkunud välja taksonoomiaid ja tüpoloogiaid, mis jaotavad intervjuud kimpudesse nii sisu, intervjueerija rolli kui ka intervjueeritava tausta alusel. Selles doktoritöös olen pidanud sobivaimaks intervjueeritava rollist tulenevat jaotust, mille on välja pakkunud Martin Montgomery (2007, 2008), kes eristab uudisintervjuu nelja alatüüpi.

1. Korrespondendiintervjuu (ingl *affiliated interview*) on intervjuu, mille eesmärk on teha reportaaž sündmuskohalt või anda kommentaar teatud olukorrale. Harilikult on see intervjuu reporteri, toimetaja või väliskorrespondendiga, kes kommenteerib mõnd sündmust või olukorda (Montgomery, 2008). Teised autorid (Kroon Lundell, 2010) on sellist intervjuud nimetanud professionaalide dialoogiks. Korrespondendiintervjuu puhul on tajutav intervjueerija selge seotus uudist edastava ettevõttega (Ekström ja Kroon Lundell, 2011; Feng, 2022). Tüüpküsimus, mida korrespondendilt küsitakse, on stiilis „Kirjelda palun, mis seal täpsemalt toimub“, ja vastuseks eeldatakse kirjeldust sellest, mida korrespondent parasjagu näeb või arvab end nägevat (Haarman, 2004). Selliseid intervjuusid on sageli näiteks ETV uudistesaates „Aktuaalne kaamera“, kus uudisteankur teeb otselülituse mõnda välisriiki, et kuulda väliskorrespondendilt täpsemalt seal toimuvate sündmuste kohta. Väliskorrespondendi rolli kandva ajakirjaniku ülesanne ei ole mitte üksnes küsimusi esitada

ja toimuvat vahendada, vaid ka mõtestada sündmusi ja olukordi selgituste ja analüüsi kaudu. See võimaldab auditooriumil saada aimu eludest ja ühiskondadest, mis ei leiaks muidu meedias nii laialdast kajastamist (Tuchman, 1978).

2. Kogemusintervjuu (ingl *experiential interview*) on intervjuu n-ö tava-inimesega, kes avaldab päevakajalisel teemal arvamust või on mõne sündmuse esmane tunnistaja või ohver või selles ellujääja ja kellelt võidakse küsida vahetute emotsioonide kohta stiilis „Kuidas see sulle tundus?“ või „Mida sa praegu tunned?“ (Allan, 2014; Montgomery, 2008). Sageli kasutatakse kogemusintervjuud õnnetuste, katastroofide jt negatiivsete sündmuste korral, kus pealtnägija ühest küljest kirjeldab toimunut reportaaži vormis, kuid teisest küljest lisab sellele oma tunded, jutustades isiklikku lugu (Labov, 1972; Nilsson, 2020). Küsimused, mida ajakirjanik talle esitab, on valdavalt lühikesed ja lihtsa konstruktsiooniga, ning ajakirjanik käsitab vastuseid kui vastaja isiklikke seisukohti, seadmata neid järgmiste küsimustega kahtluse alla (Montgomery, 2008). Vastajalt ei eeldata toimunu kohta süvateadmisi ega pädevust, ka ei ole ta kohustatud jagama juhtunu kohta selgitusi ega esitama edasist tegevusplaani, sest teda pole kutsutud intervjuud andma eksperditeadmiste ega institutsionaalse vastutuskohustuse tõttu. Ajakirjaniku ja intervjueeritava vahel on koostöine suhe, mis põhineb usaldusel, aktsepteerimisel, toetamisel ja kaastundlikkusel (Montgomery, 2010). Kogemusintervjuude hulka saab liigitada intervjuu kuulsusega (näiteks tippsportlasega), kellelt oodatakse samamoodi vahetute emotsioonide ja kogemuste jagamist eesmärgiga teda mõista, samuti isiklikke mõtteid (Montgomery, 2010). Kuigi kogemusintervjuud ühelt poolt õnnetuste tunnistajate ja teiselt poolt kuulsate sportlastega pole käsitatavad päris ühtviisi, on neil hulk sarnaseid jooni. Põhiline ühisjoon on asjaolu, et mõlemal juhul tuuakse inimese sisekaemus laiema avalikkuse ette, kuna ajakirjanik esitab selle kohta konkreetseid küsimusi, mis omakorda tähendab, et määravaks saab ajakirjaniku oskuste pagas (Montgomery, 2010).
3. Eksperdiintervjuu (ingl *expert interview*) on intervjuu valdkonna spetsialistiga (näiteks teadlasega), kellel on peamine teadmine ja pädevus mingis küsimuses ning teatud olukorras on tema kui allika roll informeerida, selgitada üldsusele tundmatut ja avada tausta (Albæk, 2011; Armon, 2015; Armon, 2018; Montgomery, 2008). Ajakirjanik pöördub ekspertide poole, et saada uudise jaoks fakte ja selgitusi, lisada usaldusväärsust ning näidata objektiivsust (Boyce, 2006; Steele, 1995). Selles intervjuus on ajakirjaniku kui vahendaja ja n-ö tõlkija roll eriti tähtis, sest eksperdid kasutavad teemat avades tihti erialakaugele inimesele arusaamatuid termineid, ning seega on just ajakirjaniku ülesanne suunata teda sõnastama vastuseid lihtsamalt. Eksperti ei tutvusta ajakirjanik mitte üksnes nime, vaid enamasti ka ameti- ja tööandja kaudu. Temalt eeldatakse küsimustele teaduspõhist vastust (Montgomery, 2010), näiteks võib eksperdilt küsida „Miks muutuvad Eesti maanteed ikkagi peamiselt kasutuskõlbmatuks?“.

4. Vastutajaintervjuu (ingl *accountability interview*) on intervjuu inimesega, kes on keskne tegelane olukorras, mis on ületanud uudiskünnise. Sel juhul kutsutakse vastajarolli inimene, kes on seotud päevakajalise teemaga ja keda ei küsitleta mitte huvist tema enda seisukohtade vastu, vaid selleks, et mõista selle institutsiooni tegevust, seisukohti, vastutust ja protsesse, mida ta esindab (Chovanec, 2020; Montgomery, 2008). Sageli tuleb sellises intervjuus vastajal õigustada teatud tegevusi või tegemata jätmist, vastates keerukatele ja analüüsi eeldavatele küsimustele. Näiteks võidakse välisministrilt pärida aru riigi sekkumise kohta teiste riikide vahelisse konflikti, sest tema on selle valdkonna eest vastutav kõneisik. Vastutajaintervjuu üks iseloomulik joon on täpsustavate, esialgset vastust valideerivate küsimuste esitamine, st ajakirjanik mitte ei rahuldu esimese sõnastatud vastusega, vaid laiendab neid (Montgomery, 2008). Tema ja intervjueeritava vahel on vastutajaintervjuus võitluslik suhe, kuna ajakirjanik on selgesti neljanda võimu esindaja, kellele kohustub intervjueeritav aru andma (Montgomery, 2010).

Neli kirjeldatud intervjuutüüpi on omavahel eristatavad nii 1) sissejuhatuse kaudu, 2) küsimuste kaudu, mida neis esitatakse, kui ka 3) reaktsioonide kaudu, mida oodatakse auditooriumilt. Nagu mainitud, on uudisintervjuu neljast tüübist pälvinud ajakirjandusuurijate suurima tähelepanu vastutajaintervjuu, st uudisintervjuu vastutava inimese, peamiselt avaliku elu tegelase ja tihti poliitikuga (Clayman ja Heritage, 2002). Vastutajaintervjuude kohta kirjutatud käsitluste lugejal võib jääda väär mulje, justkui iseloomustaksid need kogu uudisintervjuu välja.

Vastutajaintervjuus on auditoorium pigem skeptiline osapool, kes vastandub intervjueeritavale ning ootab selgitusi-põhjendusi. Kogemus- ja eksperdiintervjuus samastub auditoorium eelkõige intervjueeritavaga, mõeldes end sündmuskohta, olles tunnustav ja aktsepteeriv ning kujutledes intervjueeritava kaudu, millised tunded valitsevad sündmuskohal (Montgomery, 2010). Niisiis on küsitletav ühel juhul see, kes peab vastutama ja kelle sõnades kaheldakse, aga teisel juhul „üks meie hulgast“ ehk see, kelle seisukohti aktsepteeritakse tingimusteta (Montgomery, 2008).

Eri tüüpi uudisintervjuudes esinevad vastajad eri rollides. Kui vastutajaintervjuus võib ajakirjanik väljendada kriitikat, mitte nõustumist, ning esitada vastanduvaid küsimusi, mõjutab see stiil ja õhustik ka vastaja reaktsioone, st seda, kuidas ja mida ta vastab. Kui intervjuu eesmärk on hoopis vahendada teavet või pakkuda meelelahutust, eeldab see ajakirjanikult teistsuguse õhustiku loomist, teise tooni ja teist liiki küsimuste kasutamist ning empaatilist kuulamist, et küsitletav tunneks end toetatuna ja julgeks end avada (Eljand-Kärp ja Harro-Loit, 2020; Feldman ja Kinoshita, 2017; Schultz ja Arke, 2015).

Kuna uudisintervjuu kui žanri sees pole intervjuude piirid päris selged, pole seda ka intervjueeritavate tüpoloogiline jaotus. Üht intervjueeritavat võib näha ja küsitleda mitmes rollis (Montgomery, 2008). Näiteks võib vähetuntud tippsportlane olla ühtaegu samastatav lihtsalt oma kogemusi jagava inimesega, kuid teises olukorras (näiteks dopingusüüdistuse puhul) tuleb tal esineda vastutava interv-

jueeritava rollis. Seetõttu on äärmiselt tähtis seada enne intervjuud vestlusele selge fookus ja selle alusel täpsustada intervjueeritava rolli selles intervjuus.

Et näidata koondpildina siinses doktoritöös käsitletavaid uudisintervjuu alatüüpe ning ajakirjaniku, intervjueeritava ja auditooriumi kolmiksuhet neis vestlustes, olen koondanud põhielemendid alljärgnevasse tabelisse (vt tabel 1).

Tabel 1. Uudisintervjuu alatüübid. Autori koostatud M. Montgomery 2007. ja 2008. a artiklite põhjal

UUDISINTERVJUU	INTERVJUEERITAV	AJAKIRJANIK	AUDITOORIUM
EKSPERDI-INTERVJUU	Selgitajaroll (valdkondade spetsialistid, nt teadlane, ekspert)	Vahendaja- või vestlejaroll (esindab ajakirjandust kui institutsiooni, seab auditooriumi huve arvestades temaatilise raami ja fookuse, alustab intervjuud ja lõpetab selle, valib ja esitab küsimused, juhib vestlust, toetab intervjueeritavat küsitlemisvõtete ja mitteverbaalsete elementide kaudu teema avamisel)	Samastub intervjueeritavaga, on tunnustav ja aktsepteeriv, toetab ja elab kaasa
KOGEMUS-INTERVJUU	Kogemuste jagaja roll (pealtnägija, tunnistaja, ohver, ellujääja)		
KORRESPONDENDI-INTERVJUU	Reportaaži tegeva reporteri roll (uudist edastava organisatsiooniga seotud töötaja, nt reporter, toimetaja, väliskorrespondent)		
VASTUTAJA-INTERVJUU	Vastutav positsioon (nt poliitik, ettevõtte omanik)	Sekkujaroll (esindab ajakirjandust kui institutsiooni, seab auditooriumi huve arvestades temaatilise raami ja fookuse, alustab intervjuud ja lõpetab selle, valib ja esitab küsimused, juhib vestlust, esitab kriitilisi, ründavaid ja proovile panevaid küsimusi, on skeptilise hoiakuga)	On skeptilise hoiakuga, ootab selgitusi ja põhjendusi

Ajakirjandusliku intervjuu arengulugu näitab, et tegu on nii meetodi kui ka žanriga, mis on mõlemad olnud pidevas muutumises. Selle žanri piirid on hägused ja seetõttu on üha keerukam selgepiiriliselt eristada üht žanrit teisest. Kuigi ajakirjandusliku intervjuu kujunemisloos on keskset rolli mänginud ajakirjaniku ja intervjueeritava suhte laad, on intervjuu eri vormidele omaseid suhtetüüpe siiani uuritud üsna ühekülgselt, keskendudes valdavalt vastutajaintervjuule. Vähem on tähelepanu saanud kogemus-, korrespondendi- ja eksperdiintervjuu, mis eeldavad ammendava lõpptulemuse saavutamiseks teistsuguseid vestluse juhtimise taktikaid.

Et mõista, millistele pädevuskomponentidele tuleks tähelepanu pöörata mittekonfronteeruvates uudisintervjuudes, võib taas olla kasu pilguheidust teistele intervjuud käsitlevatele valdkondadele.

Põhisõnumid

- Uudisintervjuu on levinuim ajakirjandusliku intervjuu žanr.
- Uudisintervjuud iseloomustab selle institutsionaliseeritud laad.
- Uudisintervjuu põhieesmärk on pakkuda kolmandale osalisele ehk auditooriumile põnevat, olulist ja uudset ehk teisisõnu uudisväärtuslikku teavet päevakajaliste teemade kohta.
- Uudisintervjuud iseloomustab vajadus selles osalejate selge rollijaotuse ja eesmärgi ning ühe kitsa teemaliini ehk fookuse järele.
- Uudisintervjuu on üldjuhul lühike ja kiire, sageli auditooriumi silme all sündiv vestlus.
- Eristan oma doktoritöös uudisintervjuu nelja alatüüpi: vastutaja-, eksperdi-, kogemus- ja korrespondendiintervjuu (Montgomery, 2008).
- Määratlen oma doktoritöös uudisintervjuu kahte alaliiki (kogemus- ja eksperdiintervjuu) intervjueeritava rolli ning ajakirjaniku-intervjueeritava vahelise toetava suhte kaudu.

3.1.5. Ajakirjandusliku intervjuu käsitlused teistes distsipliinides

Ajakirjanduslik intervjuu kui uurimisobjekt on pakkunud tänu oma loogilisel arutlusel põhinevale laadile teadlastele huvi eri vaatenurkadest, näiteks vestlusanalüüsi, meediauuringute, pragmaatika, sotsiaalpsühholoogia ja ajakirjandusuuringute aspektist. Selles alapeatükis kirjeldan ajakirjandusliku intervjuu käsitlusi nende suundade vaatest, mis kätkevad väärtuslikke komponente toetava monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuu kontseptsiooni analüüsimiseks ja arendamiseks.

3.1.5.1. Ajakirjanduslik intervjuu vestlusanalüüsi vaatenurgast

Vestlusanalüüsi kui valdkonna rajasid 1960. aastate keskel Harvey Sacks, Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson, kes vaatlesid algul igapäevaseid argivestlusi (Sacks jt, 1974). Vestlusanalüüs keskendub peamiselt sellele, kuidas on vestlus selles osalejate vahel süstematiseeritud ja struktureeritud ning kuivõrd dünaamiliselt vahetatakse kõnevoore (Wilson, 1991). Niisiis on vestlusanalüüsi eesmärk mõista, kuidas luuakse vestluses teatav kord (Liddicoat, 2007). Kesksed küsimused, millele otsitakse vastust, on 1) kuidas osalejad mõistavad teineteist ja vastavad oma kõnevoorudes teineteisele ning 2) kuidas on moodustatud küsimused-vastused (Hutchby ja Wooffitt, 2008).

Et mõista paremini, millist rolli mängib ajakirjandus moodsal meediaväljal, on muu hulgas tähtis analüüsida ajakirjaniku ja intervjueeritava interaktsiooni, sest suur hulk meediasisust on üles ehitatud just vestlusformaadile: see esineb nii andmekogumise faasis kui ka kanalite uudise- ja meelelahutusprogrammides. Ajakirjandusväljal huvitab uurijaid vestlusanalüüsi vaatest ennekõike uudis-

intervjuu institutsionaalne diskursus, täpsemalt vestluspartnerite institutsionaalne identiteet ja roll ning sellest tulenevad eesmärk ja kohustused vestluses (Clayman ja Heritage, 2002a).

Tähtsaks saavad vestlejate rollidele tuginevad tegevused: kes esitab küsimusi ja kes vastab, milline on kõnevoorude järjekord ning millised on järgnevuse paarid, st kes ja mitu korda muudab vestluse (ala)teemat (Paltridge, 2000). Olulised on ka intervjuu alustamine ja lõpetamine, teema tutvustamine ja küsimuste sõnastus, sest need kõik annavad tunnistust ajakirjaniku kui vestlusjuhi positsioonist (S. Clayman ja Heritage, 2002a; Drew ja Sorjonen, 1997; Scannell, 2009).

Vestlusanalüüs võimaldab mul uurijana analüüsida ajakirjanduslikku uudisintervjuud mikrotasandil ja sobitub tänu sellele hästi mu doktoritööga. Täpsemalt saan nii uurida, kuidas ajakirjanikud loovad ja esitavad küsimusi, jälgides nende sõnastust, tüüpi ja mahtu. Lisaks aitab vestlusanalüüs tuvastada ajakirjaniku kui vestlusjuhi positsiooni säilitamist või kadumist. Üks keskseid küsimusi, mida vestlusanalüüs võimaldab selle doktoritöö kontekstis küsida, on „Miks esitatakse see küsimus just nüüd?“.

Samas ei anna vestlusanalüüs aimu vestlejate motiividest ja eesmärkidest, mistõttu tuleb seda meetodit kombineerida näiteks uurimisintervjuuga, et mõista uudisintervjuus osalejate eesmärke sügavuti. Ka ei võimalda vestlusanalüüs teha üldistusi kogu intervjuu üleselt, selles võiks olla abi kvalitatiivsest sisuanalüüsist. Vestlusanalüüsis on luubi all räägitud tekst, seevastu mitteverbaalne suhtlus jääb tähelepanu alt välja, ehkki on uudisintervjuu kui terviku huvides samuti oluline.

3.1.5.2. Ajakirjanduslik intervjuu sotsio-pragmaatilisest vaatenurgast

Sotsio-pragmaatiline lähenemisviis aitab analüüsida, kuidas mõjutavad sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid uudisintervjuus vestlejate keelekasutust ning milliste keeleliste vormide kaudu avaldub nende mõju (Aijmer ja Andersen, 2011). Selle lähenemisviisi puhul on uurijatele (Blum-Kulka, 1983; Jucker, 1986; Lauerbach, 2006; Weizman, 2008) pakkunud huvi ajakirjandusliku intervjuu keeleline pool. Eraldi võetakse tähelepanu alla näiteks küsija ja vastaja kõnevoorude, aga ka positsioonide korrelatsioon; küsimuste tüübid; katkestamised; pauside ja vaikuse pikkus; iroonia ja huumori kasutamine ning eelduste ilmnemine kõnes, et mõista, kuidas konstrueeritakse uudisintervjuu diskursuses rolle ja identiteete (Blum-Kulka, 1983; Jucker, 1986; Lauerbach, 2006; Weizman, 2008).

Uurijad vaatlevad muu hulgas, kuidas annavad küsimuste sõnastus ja viisakusavaldused edasi kõne stiili, mis omakorda määrab vastaja jaoks intervjueerija rolli ja suhtluse formaalsusastme, samuti annab see vestluses osalejate rollidest märku auditooriumile. Scotton (1988) uuris vestlusi kohturuumis ning analüüsis nende käigus ilmnevaid katkestamisi, küsimuste tüüpe ja pause, mis näitavad ära võimu keele ning laiemalt selle, millist rolli keegi vestluses täidab. Ta tutvustab markantsuse mudeli (ingl *markedness model*) mõistet, mis põhineb eeldusel, et kommunikatsioonipädevused hõlmavad rääkija võimekust hinnata keelelisi valikuid ja sõnade sotsiaalset sobivust konteksti. Seda ei hinnata mitte ainult sot-

siaalse identiteedi (rass, vanus, sugu) põhjal, vaid ka kahe inimese rollide suhte alusel, mis ilmneb interaktsioonis.

Sotsio-pragmaatilise lähenemisviisi esindajaid huvitab niisiis eelkõige see, millest ja kuidas moodustuvad küsimused ja vastused, mis on nende funktsioon ning kas need on loodud tähenduselt omavahel koherentsed või mitte. Chen (2015) uuris küsimuste pragmaatilisi funktsioone teleintervjuude näitel ja leidis, et enamasti on televisiooni uudisintervjuudes küsimustel kolm funktsiooni: 1) fookuse loomine, kontrollimine, laiendamine ja muutmine, 2) teabe otsimine ja kontrollimine ning 3) kolmandad tegevused, mis pole otseselt seotud küsimusega (näiteks positsiooni võtmine, sümpaatia väljendamine, intervjueeritava proovilepanek).

Kuigi mu doktoritöö ei hõlma keeleteaduslikke aspekte ega süvaanalüüsi, ei saa neist selle töö kontekstis päris mööda minna. See, kuidas ajakirjanik moodustab küsimused ja milliseid keelevõtteid selleks kasutab, aitab luua intervjuu tonaalsust. Keelelised tehnikad ja märgid, mis võimaldavad luua toetava keskkonna (julgustamine, kiitmine, õnnitlemine, huumori kasutamine jm), markeerivad intervjuu laadi nii intervjueeritava kui ka auditooriumi jaoks, andes märku, kas tegu on vastanduva või pigem toetava intervjuuga. Näiteks algavad pärast spordivõistlusi tehtavad intervjuud, mida analüüsin ka oma doktoritöös, sageli õnnitlemise, lohutamise või julgustamisega, millega annab ajakirjanik sportlasele kohe alguses märku empaatilisest suhtlusvormist ja suurendab sellega usaldust enda vastu. Ka kasutavad spordiajakirjanikud sportlastega suheldes tihti nende hüüdnime, luues sel moel sõbraliku õhkkonna (File, 2012).

Need võtted näitavad intervjueeritavale, et intervjueerija tõesti mõistab või vähemalt püüab olukorda mõista, ja see julgustab teda jagama oma kogemust avatumalt (Kovacs ja Doczi, 2020). Samas võimaldab sotsio-pragmaatiline perspektiiv analüüsida, kuidas reageerib vastaja ajakirjaniku roonilisele kommentaarile või üleolevale suhtumisele. Seega on toetavat laadi uudisintervjuu puhul tarvis mul uurijana neid aspekte jälgida ja arvesse võtta.

Sotsio-pragmaatiline lähenemisviis on selles doktoritöös siiski üksnes väikses mahus rakendatav, kuna uurijana ei analüüsi ma selliseid sotsiaalseid tegureid nagu intervjueerija ja intervjueeritava suhtlusringkond, kultuuriline taust ning muud keelekasutust mõjutavad traditsioonid, normid ja väärtused. Ka jäävad analüüsist selgelt välja intervjuus osalejate vanus, rass ja sugu ning muud sotsio-pragmaatilise analüüsi komponendid.

3.1.5.3. Ajakirjanduslik intervjuu sotsiaalpsühholoogilisest vaatenurgast

Ajakirjanduslikku intervjuud võib vaadelda kui kahe inimese – ajakirjaniku ja intervjueeritava – kohtumist, milles on keskseks suhtlusvahendiks sõnad (Fransella ja Farr, 1982). Sotsiaalpsühholooge huvitab ajakirjanduslikus intervjuus eelkõige vestluskaaslaste üksteise mõjutamine edastatavate sõnumite kaudu, täpsemalt sõnumite selgus (või ebamäärasus) ja vestluspartneri mõjutamine selle kaudu. Bavelas koos kaasautoritega (1990) on pööranud kommunikatsioonis suurt tähelepanu nihestamisele ja eksitamisele, mille puhul sõnumi edastaja ei

väljenda end teadlikult mitte selgete, vaid mitmetähenduslike sõnumite kaudu. Kahetimõistetavus saab eriti oluliseks vestluses, kus vastajal on vaja hoida enda või esindatavate mainet, kuid intervjuuolukorras võib iga vastus tuua endaga kaasa negatiivsed tagajärjed (Bavelas jt, 1990).

Seda tüüpi olukordi esineb enim konfliktiintervjuudes, kus vastaja võib tahtlikult soovida ajakirjanikku eksitada ja juhtida ta valitud teemarajalt kõrvale. Nii on vastajal hiljem võimalik öelda, et ta mõtles ühtmoodi, ent aru saadi hoopis teistmoodi. Eriti selgesti ilmnevad sellised nihestamised intervjuudes poliitikutega. Bull ja Mayer (1993) on leidnud, et on 30 viisi, kuidas küsimustele tegelikult mitte vastata. Bavelas koos kaasautoritega (1990) tõdeb, et kõige sagedamini kasutavad inimesed vastuses nihestamist siis, kui satuvad olukorda, mida inglise keeles nimetatakse *avoidance-avoidance*-konfliktiks: see on olukord, kus kõik võimalikud vastused on negatiivsete tagajärgedega, kuid vastajal tuleb siiski vastus anda.

Kuna ma ei tegele oma doktoritöös konfliktiintervjuuga, pole teadliku eksitamise tuvastamine siinse analüüsi osa. Küll aga püüan uurijana märgata teist laadi konfliktiolukordade ehk selliste situatsioonide teket, kus vastaja peab ajasurve tõttu valima mitme teda mitte rahuldava vastuse vahel, tehes olulise mõtte auditooriumile ometigi selgeks. Kui intervjuuaeg on väga piiratud, nagu see on sageli otse-eetri uudisintervjuus, ja ajakirjanik otsustab esitada kompleksse suuremahulise küsimuse, võib vastaja sattuda iseendaga konflikti, mõistes, et ta ei suuda selles ajaraamis teemat ammendavalt avada. Sel juhul tuleb tal otsustada, milline on parim vastus, mille ta võiks anda ja mis jätaks temast auditooriumile ikkagi pädeva inimese mulje (Bull, 1998). Jucker on seda pidanud suisa uudisintervjuu kõige tähtsamaks aspektiks, öeldes, et intervjueeritava hea näo säilitamine on vastaja jaoks uudisintervjuus esmatähtis (Jucker, 1986: 71).

Minu doktoritöös on sotsiaalpsühholoogiline prisma oluline, kuna võimaldab mul uurijana analüüsida küsimuste ja vastuste selgust ning näha, kuidas see mõjutab vestluspartneri reaktsiooni öeldule. Ka laseb see vaatenurk tuua esile fookuse nihked. Sotsiaalpsühholoogiline suund andis mulle selle töö uurimisintervjuudes võimaluse intervjueeritavatelt küsida, kuidas nad tundsid end ajakirjaniku üht või teist tüüpi küsimuste järel, st millist mõju avaldasid neile need küsimused.

Kuigi sotsiaalpsühholoogia pakub väärtuslikke tööriistu vestluspartnerite suhtluse, käitumise ja mõjutamise mõistmiseks, võib seda olla keeruline üheselt üle kanda uudisintervjuu spetsiifilisse konteksti, kus osalejatel on kindlad rollid, vestlust mõjutab ajasurve ning kogu jutuajamine toimub kolmandate osapoolte tarbeks.

Põhisõnumid

- Vestlusanalüüs võimaldab keskenduda intervjuu kui vestluse struktuurile ja vaadelda lähedalt osalejate suhtlust. See aitab mõista, kuidas ajakirjanik esitab küsimusi ja täidab vestluses oma rolli.
- Sotsio-pragmaatiline vaade võimaldab mõista, kuidas loovad ajakirjanikud valitud keelekasutusega toetava intervjuukeskkonna ja julgustavad selle abil intervjueeritavat teemat avama.
- Sotsiaalpsühholoogiline vaatenurk võimaldab märgata edastatavate sõnumite selgust või mitmetähenduslikkust, nihkeid kesksest teemaliinist ja nende võimalikku mõju vestlusele.

3.2. Ajakirjanduslik intervjueerimine kui mitmekülgseid oskusi eeldav praktika

Nagu intervjuu täidab eri valdkondades erinevaid eesmärke, nõuab intervjueerimine kompleksse tehnikana valdkonniti erinevaid oskusi. Selles alapeatükis kirjeldan ajakirjandusliku intervjueerimise kui pädevuse tahke, peatudes pikemalt nii aktiivse kuulamise oskustel kui ka küsitlemistehnikatel. Kuna intervjuu on dialoogiline protsess, milles pole ühe vestluspartneri kasutatud tehnikate tõhusust võimalik hinnata teist osalist arvesse võtmata, heidan alapeatüki lõpus pilgu ka vastaja perspektiivile.

3.2.1. Pädevuse mõiste uudisintervjuu kontekstis

Üleilmsed kriisid, tehisintellekti areng, infokanalite rohkus ja formaatide paljusus sunnivad ajakirjanikke pidevalt uuesti hindama oma rolli ning valideerima oma erialast tööriistakasti ehk pädevusi, mis võimaldavad neil tegutseda ajakirjandusväljal tulemuslikult (Klemm jt, 2019). Ehkki erialakirjanduses räägitakse läbisegi *kompetentsidest*, *kompetentsusest* ja *pädevusest* (Chouhan ja Srivastava, 2014; Freidson, 2001), olen oma väitekirjas eelistanud selguse, ühtsuse ja keeleilu huvides eesti terminit *pädevus*.

Eri valdkondade uurijad on kirjeldanud kolme põhilist lähenemisviisi pädevuse mõistmiseks. Biheivioristliku suuna järgi hõlmab pädevus hulka soovitud käitumisviise, mis on vaadeldavad, mõõdetavad ja hinnatavad (D. Guerrero ja De los Ríos, 2012). Kognitiivse lähenemisviisi esindajad määratlevad pädevuse kui teadmiste, hoiakute ja teiste mentaalsete ressursside kogumi, mille põhjal saaks välja areneda soovitud käitumine ning mille abil saab jõuda heal tasemel erialase sooritusteni (Messick, 1984). Kolmas, üldine lähenemisviis määratleb pädevuse kui oskuste, võimekuse ja karakteristikute kogumi, mis on seotud teatud eriala professionaalide tegevusega (Norris, 1991).

Kui pädevust kirjeldada selle alla kuuluvate makrotasandi mõõdete kaudu, oleksid need järgmised: personaalsed karakteristikud, asjatundlikkuse tase ja

kontekst. Nende kolme mõõtme hulka mahub omakorda enamik pädevuse kitsamaid koostisosi, sh oskused, võimekus, teadmised ja personaalsed isikuomadused, mõttemustrid ja väärtused, mida on vaja võimalikult tõhusaks erialaseks soorituseks (Dickson ja Brandon, 2000; Gilbert, 2013; Klemp, 1980; Page ja Wilson, 1994). Niisiis on pädevus kontseptsioonina laiem kui pelgalt oskused või võimekus, hõlmates ka teadmisi ja hoiakuid (Himma-Kadakas, 2018).

Ehkki määratluste rõhuasetused on erinevad, on uurijad üksmeelel selles, et olulisim aspekt pädevuse mõtestamisel on ennekõike lõpptulemus: parim võimalik erialane sooritus, mis on selle doktoritöö kontekstis tõhusa intervjueerimispraktika kaudu saavutatud ammendav teemakäsitlus toetavas monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuus.

Tucker ja Cofsky (1994) kirjeldavad pädevust selle viie komponendi kaudu, mis on teadmised, funktsionaalsed oskused, isikuomadused ja väärtused, füsioloogilised omadused ja reaktsioonid olukorrale ning motiivid.

Kui vaadata neisse komponentidesse uudisintervjuu ja intervjueerimise kaudu sisse, tähendavad teadmised teoreetilist ja praktilist alusteadmist sellest, mida vajab ajakirjanik edukaks intervjueerimiseks (Cheetham ja Chivers's, 2005; Tucker ja Cofsky, 1994). Eristada saab tehnilist teadmist, eksperditeadmist, vaikivat teadmist ja teadmist selle kohta, kuidas rakendada neid teadmisi praktilistes olukordades (Cheetham ja Chivers's, 2005; Örnebring, 2013). Seega on vaja, et ajakirjanikul oleksid alusteadmised intervjuu olemusest: ta peab teadma, mis on intervjuu eesmärk ja kelle jaoks see tehakse, milliseid rolle kannavad selles osalevad persoonid, millised on intervjuus võimusuhted jne (Tucker ja Cofsky, 1994). Intervjueerija teadmiste karakteristik hõlmab ühtlasi teadmist sisuformaatide ja kanalite eripärast ning küsimuste funktsioonidest.

Funktsionaalsete oskuste kimp sisaldab praktilisi oskusi, mis tagavad suutlikkuse täita rollist tulenevaid ülesandeid (Cheetham ja Chivers's, 2005; Guo ja Volz, 2021). Ajakirjandusliku intervjuu juhtimise pädevuste karakteristikuist on see mahukaim, hõlmates oskust hoida tähelepanu, jälgida ja kuulata intervjueeritavat täpselt ning esitada täpsustavaid küsimusi; ümbersõnastamissoskust; oskust kõnelejale täiel määral pühenduda; mitteverbaalsete elementide jälgimist; peegeldamist; küsimuste mahu arvestamist; kuulamist; küsimist; infoaukude märkamist; vestluse juhtimise kompleksset oskust koos kõigi alaoskustega (sh vestluse alustamine, fookuse hoidmine, vestluse lõpetamine) ning oskust tunda ära ja kasutada mitteverbaalseid väljendusvahendeid (Marta-Lazo jt, 2020).

Kolmas karakteristik (isikuomadused ja väärtused) seob kokku ajakirjaniku minapildi, veendumused, tõekspidamised ja hoiakud. Tema sotsiaalne ja emotsionaalne intelligentsus on siin kesksed märksõnad. Emotsionaalne intelligentsus aitab ajakirjanikul intervjueeritavaga suhestuda, teda vajaduse korral toetada ning valida selleks sobivaimad tööriistad eesmärgiga luua kitsas ajaraamis mugav ja usalduslik õhkkond ning sellega hõlbustada intervjueeritaval teema või enese avamist. Sotsiaalne intelligentsus aitab muu hulgas tajuda olukordi, kus vastaja pole päriselt siiras, andes nii intervjueerijale vihje, et tuleb esitada täpsustavaid või öeldud väite kinnitamist võimaldavaid küsimusi. Sotsiaalne intelligentsus toetab ühtlasi ajakirjaniku rollitaju (Cheetham ja Chivers's, 2005).

Intervjueerija adekvaatne reaktsioon olukorrale lubab intervjuul kulgeda soovitud rada pidi. Kui ajakirjanik suudab jääda rahulikuks, võimaldab see tal mitte lasta end kanda tugevatest emotsioonidest, püsides kindlameelselt intervjuu fookuse juures ja jätkates tööd (Mogensen, 2008). Suurt osa võivad mõnevõrra ootamatult mängida intervjuu õnnestumises ka füsioloogilised aspektid, näiteks see, kui selgelt ja ilmekalt suudab ajakirjanik oma küsimused välja öelda (Carpenter jt, 2018; Tucker ja Cofsky, 1994). Ent üksnes selgest artikulatsioonist ei piisa, vajalik on ka selge sõnastus: mida segasemalt on küsimus koostatud, seda tõenäolisem on, et vastaja ei taipa, mida temalt oodatakse. Nii on arusaadav keelekasutus intervjuu õnnestumise seisukohalt väga tähtis. Kui küsimus jääb intervjueeritavale siiski raskesti mõistetavaks, muutub oluliseks ajakirjaniku valmisolek olla oma rollis paindlik ja võimaldada vastajal anda küsimuse ebaselgusest märku (Tucker ja Cofsky, 1994).

Ajakirjaniku emotsioonid ja soovid tõukavad tema sooritust intervjuu käigus tagant. Nii näiteks aitab eksperdi- ja kogemusintervjuude puhul ajakirjanikul luua intervjueeritavaga usalduslikku suhet see, kui ta valib küsitlemisviisi, mis mõjub intervjueeritavale toetavalt ja julgustavalt. Seevastu soov panna vastaja tõeliselt proovile tähendab jõuliste, otsekoheste ja pigem ründavate küsitlemisstrateegiate eelistamist (Tucker ja Cofsky, 1994).

Et lihtsustada arusaama ajakirjandusliku uudisintervjuu tõhusaks juhtimiseks vajalikust pädevusest, olen koondanud kirjeldatud komponendid joonisele 2.

Joonis 2. Uudisintervjuus tõhusaks intervjueerimiseks vajalike pädevuskomponentide mudel. Autori koostatud Tuckeri ja Cofsky (1994) põhjal

Intervjueerimine kui ajakirjandusliku infotöötlemise protsess nõuab ajakirjanikult erinevate pädevuskomponentide kombineerimist ja ümberkombineerimist (Himma-Kadakas, 2018), samuti ei kasutata reporteritöö protsessis kõiki komponente pidevalt ega samas mahus (Himma-Kadakas ja Palmiste, 2019). Ajakirjandussotsioloogiliselt käsitletakse küll ajakirjandusliku infotöötlemise protsessi eri osi, kuid intervjueerimisel rakendatavatest oskustest libisetakse enamasti üle. Näiteks käsitlevad need lähenemised intervjueerimisel allikate valiku eetilisi kaalutlusi, võimusuhteid või žanrilist väljundit (Harcup 2004; Schudson 2012; Tuchman 1973), kuid ei too esile vajalike pädevuskomponentide kasutamist uudisintervjuu protsessis.

Ehkki ajakirjanike tööväli on kiires muutumises, on intervjueerimine jäänud nende üheks keskseks pädevuseks. Auditoorium hindab kõrgelt ajakirjanikke, kes suudavad panna intervjueeritava rääkima huvitavat, lisaväärtust pakkuvat juttu või tõlkida keerulise eksperdiintervjuu erialakaugetele inimestele arusaadavasse keelde. Just ajakirjaniku küsitlemisoskustest, kuulamispraktikatest, mitteverbaalsetest oskustest ja paljudest teistest komponentidest sõltub see, kui hästi õnnestub tal tabada intervjueeritava meeleolu, arvamusi, hoiakuid ja mõtteid, ehk teisisõnu see, milline intervjuu või uudislugu jõuab auditooriumini (Aggarwal, 2006).

Intervjuu kulgu määravate osaoskustena rõhutavad uurijad eri aspekte alates täpsusest ja artikulatsioonist kuni mitteverbaalsete pädevusteni (Carpenter jt, 2018). Läbivalt viidatakse siiski ajakirjaniku emotsionaalsele intelligentsusele, täpsemalt empaatiale ja kuulamisoskusele ning oskusele esitada sobivaid küsimusi (Carpenter jt, 2018; Dulewicz ja Higgs, 1999; Glück, 2016).

See, milline on täpsemalt ajakirjaniku roll konkreetses intervjuus ehk millist pädevust ta vajab, sõltub intervjuu eesmärgist. Sally Adams ja Emma Lee-Potter (Adams ja Lee-Potter, 2017) on oma raamatus kirjeldanud olukordi, milles ajakirjanikel tuleb allikatega luua eri laadi suhteid. Olenevalt sellest, kas intervjueeritakse poliitikut, teadlast, sportlast, kurjategijat või kuritöö tunnistajat, on igas intervjuus tarvis erinevat lähenemist ja strateegiat.

Levinud liigituse järgi jaotatakse uudisintervjuud vastandumist sisaldavateks intervjuudeks ja pihtimusteks (Adams ja Lee-Potter, 2017; Montgomery, 2008). Oma doktoritöös eelistan termini *pihtimus* asemel kasutada terminit *toetav intervjuu* (vt ptk 1). Kui vastutajaintervjuus asetub ajakirjanik justkui ülekuulajarolli, mis tähendab intervjueeritavat proovile panevate küsimuste esitamist ning tema teadmiste, loogika ja vastuste tõele vastamise testimist, siis toetavate otse-eetri uudisintervjuude puhul on tähtis ajakirjaniku suutlikkus olla empaatiline, kannatlik ja kaastundlik kuulaja, kelle põhiülesanne on luua oskuslike võtete abil õhustik, milles on intervjueeritaval mugav ja hea avatult vestelda (Adams ja Lee-Potter, 2017; Skinner jt, 2001).

Just need oskused, mille abil on võimalik saavutada väga tõhus intervjuu, on ajakirjandusliku intervjuu puhul selgelt tähtsaimad, kuid siiani alakäsitletud. Ajakirjanduslikku intervjuud vaatlevates õpikutes (Carney, 2002; Clayton, 1994; Sedorkin, 2020) rõhutatakse küll küsitlemise olulisust, ent ollakse liiga üldistavad ega liiguta üldistelt soovitustelt edasi selleni, milliste tehnikate abil tuleks tõeliselt tõhusalt intervjuus küsitleda. See on kahetsusväärne, sest ajalehetoimetajatega tehtud mahukad uuringud kinnitavad, et intervjueerimine on alusoskus, millele tuleks pöörata endiselt eritähelepanu, kui koolitatakse uusi ajakirjanikke (Fahmy, 2008; Pierce ja Miller, 2007). Intervjueerimine ei tähenda seejuures mitte ainult funktsionaalseid oskusi, vaid see töö eeldab ka interpersonaalse kommunikatsiooni pädevust, st nende oskuste tundmist, mida sageli peetakse n-ö pehmeteks ja iseenesest mõistetavateks, kuid mis peaksid moodustama mahuka osa ajakirjanike erialasest väljaõppest (Guo ja Volz, 2021).

Intervjueerimine ajakirjanduslikus uudisintervjuus on niisiis kompleksne protsess, mis eeldab ajakirjanikult spetsiifilisi teadmisi, oskusi ja hoiakuid.

3.2.2. Ajakirjaniku pädevuste arendamine

Ajakirjandusväljal on ikka vaieldud selle üle, milliseid pädevusi tuleks tulevastel ajakirjanikel arendada (Carpenter jt, 2018; Pierce ja Miller, 2007). Ameerika Ühendriikides on välja pakutud näiteks 12 laia pädevust, mis tuleks kõigil ajakirjandustudengitel enne õpingute lõpetamist omandada (Henderson ja Christ, 2014), kuid mujal maailmas üksmeel pigem puudub.

Viimaste aastate tehnoloogilised ja majanduslikud muutused meedias on sundinud ajakirjanikke oma töörutiine ja oskusi ümber kujundama ja ümber hindama (Ivask, 2018; Meier, 2007; Pierce ja Miller, 2007; Thurman ja Lupton, 2008). Olgu õppekavad ja erialane väljaõpe millised tahes, tähtis on tegelik sooritus ajakirjandustöös, pidev reflektsioon ja enesearen, sest pädevused pole kaasa sündinud ega püsi staatilisena. Seega tuleb ajakirjandusliku intervjueerimise pädevusi pidevalt arendada. Nende mikrotasandit on uurijad analüüsinud väga vähesel määral (Harro-Loit ja Ugur, 2018).

Miller on koos kaasautoritega (2020) pakkunud välja kaks olulist ja omavahel seotud oskuste treenimise tehnikat: vaatluse ja simulatsiooni. Vaatlus on tõhus nende jaoks, kes teevad intervjueerimisega esmatutvust, kuna võimaldab kõrvalt jälgida praktikute tegevust ja hoomata nende oskuste komplekssust (Vaughan ja Marks, 1976). Samas ei saa vaatleja ise oskuslikumaks intervjueerijaks, sest ta ei saa otsest intervjueerimiskogemust (Walker, 2003). Simulatsioonitehnika seevastu annab võimaluse katsetada ja korduvalt uuesti proovida vaatluse käigus tabatud käitumismustreid kujuteldavas olukorras eesmärgiga lihvida enda oskusi paremaks ning selle tehnika eelis on turvaline ja toetatud harjutamiskeskkond, samuti võimalus mängida läbi eri rolle (Baile ja Blatner, 2014).

Nii vaatlusest kui ka simulatsioonist räägitakse pigem kui ajakirjandusõpingute osast, st neid praktiseeritakse ajal, mil alles omandatakse ajakirjanikutööks vajalikke alusoskusi. Praktikumides harjutades annavad üliõpilased oma sooritusele ise hinnangu ja kuulavad kaastudengite tagasisidet.

Eraldi küsimus puudutab juba ajakirjanduses töötavaid praktikuid ning nende valmisolekut, võimalusi ja soovi enda pädevusi arendada. Siin võiks abi olla regulaarsest eneseanalüüsist ja konstruktiivsest tagasisidest, mis aitaksid kaasa enesearengule, sh tõhusate tööpraktikate arendamisele.

Tagasiside on termin, mille puhul rõhutavad eri uurijad erinevaid aspekte, kuid neid koondades võib selle mõiste määratleda kui kahesuunalise hinnanguvaba protsessi, mille käigus antakse kellelegi tema töö kvaliteedi kohta teavet eesmärgiga parendada tema pädevusi (Chowdhury ja Kalu, 2004; Hamid ja Mahmood, 2010). Sellest määratlusest on ometi puudu oluline osa: tagasiside saab nimelt olla konstruktiivne või destruktiivne (Baron, 1988). Baron (1988) on eristanud konstruktiivset tagasisidet selle detailsusastme, väliste aspektide arvesse võtmise määra ja inimese pingutusega arvestamise alusel. Kui konstruktiivse tagasiside andja võtab kõiki neid elemente arvesse, siis destruktiivse tagasiside andja keskendub sisemistele aspektidele, esitades tagasisidet pigem ähvardaval toonil (Baron, 1988).

Tagasisidestamise kõrval räägitakse ka *coaching*'ust ehk nõustamisest kui protsessist, mille käigus aitab üks inimene teisel suurendada teadlikkust endast ja

oma oskustest ning saavutada paremaid tulemusi (MacLennan, 2017; Renton, 2009). Seejuures ei ütle nõustaja, mida ja kuidas tuleb täpselt teha, vaid suunab teist inimest küsimuste kaudu ise lahendusi otsima ja õppima.

Eesti ajakirjanduses tagasisidestamisprotsesse analüüsinud Signe Ivaski (2019) uurimistulemused näitavad, et ehkki muutuvas meediaruumis võiks konstruktiivsest tagasisidestamisest ja/või *coaching*'ust olla ajakirjanikele palju abi, ei ole need meetodid siinsete uudistetoimetuste kommunikatsioonikultuuri harjumuspärane osa: ajakirjanikud ei küsi, ei oska küsida ja neile ka ei pakuta järjepidevat tagasisidet. Noored, seda karjääri alles alustavad ajakirjanikud saavad aeg-ajalt küll tagasisidet, ent see on pahatihti esitatud monoloogi vormis, suunavalt ja sisukate põhjendusteta, mis ei toeta ajakirjaniku murede sügavamat mõistmist ja vältimist tulevikus (Ivask, 2019).

Päris tagasisideta jäävad Ivaski (2019) uurimuse alusel vanemad ja suurema kogemusega ajakirjanikud, sest nende puhul eeldavad toimetajad ikka ja jälle, et nad ei vajagi tagasisidet. Need ajakirjanikud ise võivad pidada toimetaja tagasiside andmise püüdlusi suisa ebakohaseks, sest tagasisidestav toimetaja on vahel neist noorem ja väiksema kogemusega (Ivask, 2019). Konstruktiivne, toetav ja analüüsile suunav tagasiside võiks siiski olla ka kogenud ajakirjanike jaoks intervjueerimistehnikate tõhustamist abistav vahend.

3.2.3. Empaatia kui ajakirjaniku töö keskne ressurss

Empaatia on universaalse tähtsusega ükskõik milliste sotsiaalsete suhete kontekstis. Ajakirjandus, mis koondab teabe kogumist, analüüsi, kontrollimist ja esitlemist, tähendab tööd inimeste ja protsessidega ning kõigi nende tegevuste nurgakivi on empaatiavõime (Glück, 2016). Empaatia on seotud teise inimese emotsioonide tajumisega, kuid seejuures pole empaatia ise mitte kindel emotsioon, vaid pigem osa sotsiaalsest ja emotsionaalsest intelligentsusest (Glück, 2016). See tähendab võimet jagada ja mõista teiste emotsioone, väljendades oma emotsioonide kaudu mõistmist (Molenberghs, 2017).

Empaatiat on määratlenud ja ümber määratlenud paljud uurijad ja filosoofid. Osa neist määratlustest seostab empaatiat otseselt tunnetega, teised keskenduvad empaatia mõtestamisel teise inimese rolli võtmisele (Ahrweiler jt, 2014; Coplan, 2011; Hoffman, 2000; Howe, 2012; Miller, 2011; Williams jt, 2014). Igal juhul on uurijad üksmeelel selles, et tegu on mitmetahulise laia kontseptsiooniga, mis hõlmab kognitiivseid, käitumuslikke ja moraalseid mõõtmeid (Jeffrey ja Downie, 2016; Stepien ja Baernstein, 2006). Empaatia erineb kaastundest, mis on pigem passiivne tegevus ja võime kellelegi kaasa tunda, samal ajal kui empaatia eeldab aktiivsemat püüdlust teist inimest või tema olukorda mõista (Davis, 2019).

Ajakirjandusliku intervjuu puhul on ajakirjaniku empaatia seotud vestluspartneri emotsioonide tajumisega, samuti nende väljendamisega näiteks uudistes. Seega on empaatia ajakirjandusliku intervjuu kontekstis tähtis mitmel põhjusel: esiteks soodustab see ajakirjaniku ligipääsu infole, teiseks aitab tal luua usaldusliku suhte intervjueeritavaga ning kolmandaks ehitab silla intervjueeritava ja auditooriumi vahel, kuna võimaldab auditooriumil talle kaasa tunda või tema üle

rõõmustada ehk luua uudistes nähtava-kuuldava inimesega isiklikuma sideme (Glück, 2016).

Kuigi empaatia on tundlike teemade kajastamisel ehk ka toetava intervjuu puhul eriti tähtis, on seda ajakirjandusliku intervjuu kontekstis siiani pigem vähe uuritud (Glück, 2016; File, 2012). Esimesed neid kaht teemat põhjalikumalt siduvad käsitlused ilmusid 2016. aastal, mil Antje Glück (2016) analüüsis empaatia osa ajakirjanduses ning Janet Blank-Libra võttis oma raamatus „Pursuing an Ethic of Empathy in Journalism" (2016) üksikasjaliku vaatluse alla ajakirjanduse ja empaatia seosed. Nagu on öeldud Blank-Libra raamatu eessõnas, saavad ajakirjanduses uuteks mantrateks seotus ja kaasamine ning auditooriumi kuulamine ja temaga emotsionaalse sideme loomine (2016). Empaatia tähtsus ilmneb kõige paremini ajakirjaniku-intervjueeritava suhtes ja on tihedalt seotud emotsioonidega. Intervjuu olukorras võib empaatiat näha kui meetodit või töörutiini, mille abil saavutab ajakirjanik intervjueeritava valmisoleku teha koostööd ja end avada (Blank-Libra, 2006).

Kombineerides teoreetilisi lähenemisi ajakirjandusliku vaatenurgaga, võib eristada nelja põhilist mõõdet, mille puhul mängib empaatia ajakirjandusvälja töörutiinides suurt osa.

1. Epistemioloogilises mõõtmes toimib empaatia kui vahend, mille abil saab ajakirjanik astuda intervjueeritava kingadesse ja nii peegeldada auditooriumile tema kogemust, st kui ajakirjanik ei mõista, mida on intervjueeritav läbi elanud, ei suuda ise tema loo või juhtumiga suhestuda, ei saa ta seda lugu ka auditooriumile edasi jutustada ega suunata intervjueeritavat rääkima oma lugu selliselt, et auditoorium seda mõistaks (Glück, 2016).
2. Instrumentaal-strateegilisest vaatenurgast on tähtis luua ajakirjaniku ja intervjueeritava vahel usaldus. Eelkõige saab see vajalikuks tundliku teema kajastamisel, mille puhul tuleb ajakirjanikul aeg-ajalt väga kiiresti otse sündmuskohal luua usalduslik suhe oma allikatega, et nad üldse soostuksid rääkima. Selline suhtlus pole kasulik mitte üksnes ajakirjanikule, kes pääseb infole ligi, vaid ka intervjueeritavale endale, kes tunneb, et teda on kuulatud ja mõistetud (Howe, 2012).
3. Performatiivses mõõtmes muutub ajakirjanik tähtsaks sündmuses osalejana, intervjueeritava kaaslasena. Kui ta suudab olla empaatiline kaaslane, mõjub see tema vestluspartnerile usaldusväärselt ning see paistab auditooriumile välja ausa ja elulise teemakäsitluse kaudu, mida hinnatakse kõrgemalt kui olukorda, millest kumab läbi, et ajakirjanik teeb lihtsalt oma tööd (Wahl-Jorgensen, 2013).
4. Kujutletava empaatia mõõtme raskuskese on üksnes auditooriumil ja vaatajaarvul. Selle puhul keskendub ajakirjanik auditooriumi tagasisidele ning püüdlusele tema soovidele vastata, jutustades heli- ja pildikeeles paeluvaid lugusid. Kuna reaalajas on auditooriumilt tagasisidet saada pigem raske, keskendutaksegi neile nüanssidele, mille puhul kujutletakse auditooriumit moel või teisel reageerimas (Glück, 2016).

Empaatia tundmist ja väljendamist võib niisiis käsitada kui ajakirjaniku pädevuste üht keskset elementi, mis võimaldab saada osa intervjueeritava tunnetest, emotsioonidest ja mõtetest ning mille kaudu suureneb tõenäosus usaldusliku ja püsiva suhte tekkeks, mitmekesisema teabe hankimiseks ja kajastuseks, mis vastab paremini auditooriumi ootustele. Allikaga empaatilise suhte tekkeks on vaja aega: mida rohkem seda on, seda rohkem jõuab allikas anda teavet ning seda suurem on tõenäosus, et nii ajakirjanik kui ka auditoorium hakkavad teda paremini mõistma ja tajuma (Rose ja McIntyre, 2002). See omakorda tähendab, et otse-eetri uudisintervjuu kui lühike vestlusformaat on empaatilise suhte tekkeks eriti keeruline ja nõuab ajakirjanikult kohe vestluse alguses teatavat pingutust (Gan, 2021).

Usalduslikuma suhte loomist hõlbustab silmast silma intervjuu olukord, kus on võimalik saada intervjueeritava kõiki suhtlemiseks kasutatavaid modaalsusi jälgides kohe rohkem teavet kui näiteks raadiointervjuus või kirjaliku teksti puhul (Rose ja McIntyre, 2002). Et luua otse-eetri uudisintervjuule omases kitsas ajaraamis intervjueeritavaga empaatiline suhe, on kasulik lisaks verbaalsetele väljendusviisidele tunda mitteverbaalsete modaalsuste võimalusi, sest need on sõnumi edastamisel võrdselt tähtsad (Graber, 1990). Burgoon ja tema kaasautorid (1990) on leidnud, et verbaalne kommunikatsioon mõjub veenvamalt faktipõhise info edastamisel, kuid kui tegu on emotsionaalse väljendusega, saab esmatähtsaks mitteverbaalne diskursus.

Siinse doktoritöö analüüsiobjekti silmas pidades on asjakohane käsitleda audiovisuaalsele intervjuule omaseid modaalsusi, st neid mitteverbaalseid ressursse, mida kasutavad ajakirjanikud silmast silma vestlustes ja mida minul on uurijana võimalik töö empiirilise materjali alusel vaadelda. Silmast silma vestlustes kasutatavad semiootilised ressursid on peamiselt kõne, prosoodia, žestid, näoliigutused (st suu, pilgu, silmade, kulmude liigutamine) ning pea- ja kehaasend (Magno Caldognetto jt, 2004, Tenjes jt, 2010: 6 kaudu). Ajakirjaniku mitteverbaalsed väljendused on olulised, kuna kujundavad auditooriumi muljet vestluse laadist (Coleman ja Wu, 2006). Nii saab intervjuu jälgija ainuüksi ajakirjaniku välise oleku ja ruumis paiknemise põhjal aimu, mis tüüpi intervjuuga võib olla tegu.

Emotsiooni väljendavatel mitteverbaalsetel tehnikatel on suur potentsiaal kutsuda intervjuu jälgijates esile sarnast emotsiooni (Englis, 1994). Nii saab ebaõnnestunud võistluse järel kaastundliku olekuga ajakirjanik kutsuda sarnase emotsiooni esile vaatajas-kuulajas või mureliku moega haiguse läbipõdenu intervjuus jagatud emotsioon peegelduda vastu auditooriumis. Ka on tehtud kindlaks, et positiivsed mitteverbaalsed modaalsused aitavad luua usalduslikuma õhkkonna ja negatiivsed põhjustavad pigem vastupidise olustiku tekke (Boone ja Buck, 2003). See teadmine saab tähtsaks just toetava intervjuu puhul, kus usalduslik õhkkond soodustab intervjueeritava avanemist.

Colemani ja Wu (2006: 8) järgi on näo ja keha positiivsed väljendusviisid järgmised: üles tõstetud, mitte kortsutatud kulmud, üles tõstetud nurkadega või naeratavad huuled ning ülespoole suunatud pea ja lõug. Üldine näoilme loetakse positiivseks siis, kui see on rõõmus, muretu või rahulik, ning positiivne kehaline väljendus seisneb lõdvestunud neutraalses olekus. Žestikuleerimise puhul näevad Coleman ja Wu (2006) positiivsena pigem väiksema amplituudiga käte liigutamist

vöö tasandil või allpool õlgu. Seevastu negatiivseteks mitteverbaalseteks väljendusteks peavad samad autorid allapoole suunatud või kortsus kulme, pingutatud suunurki, allapoole suunatud ja väsinud olekule viitavat pead, tõsist, pinges, õnnetut või murelikku näoilmet, pinges keha ning aktiivset žestikuleerimist õlgadest kõrgemal (Coleman ja Wu, 2006: 8).

Kui tegu on ajakirjanike jaoks ühe hädavajaliku pädevusega, tekib põhjendatult küsimus, kas ja kuidas on võimalik empaatiat õpetada. See küsimus on uurijatele enim huvi pakkunud meditsiinivaldkonnas, kus see mängib personali erialaste pädevuste pagasis keskset rolli (Jeffrey ja Downie, 2016; Stepien ja Baernstein, 2006). Ajakirjandusväljal on empaatia pälvinud uurijate tähelepanu laiema kontseptsiooni osana, nimelt emotsionaalse intelligentsuse aspektist, mille puhul uuritakse üldisemalt võimet teisi inimesi mõista ja nendega intelligentselt suhelda (Roman ja Roman, 2017).

Kuigi uurijad tõdevad (Jeffrey ja Downie, 2016), et empaatia õpetamiseks või empaatiavõime suurendamiseks pole praeguseks loodud head metodoloogiat, puudub kokkulepe empaatia täpses määratluses ja empaatiataseme mõõtmise vahendid on puudulikud, on empaatia õpetamine pideva praktika kaudu siiski võimalik. Valdavalt on selleks kasutatud interpersonaalsete oskuste teemalisi töötube ja kommunikatsioonioskuste parendamise audiovisuaalselt salvestatud praktikume, aga ka virtuaalreaalsuse tarkvara (Ahmadzadeh jt, 2019; Dyer jt, 2018; Kramer ja Moore, 1989). Emotsionaalse intelligentsuse ja kitsamalt empaatia treenimisel tuleb keskenduda sotsiaalse ja kommunikatsioonivõimekuse suurendamisele, jälgides, et harjutamine põhineks tegeliku keskkonna tajumisel. Üks põhilisi harjutamist vajavaid osaoskusi on aktiivne kuulamine.

3.2.4. Kuulamise stiilid ja aktiivse kuulamise tähtsus ajakirjanduslikus intervjuus

Alustan seda alapeatükki kuulamise kontseptsiooni laiemast ülevaatest, et aidata lugejal mõista kuulamise kui suhtlemise ühe osaoskuse komplekssust ning eri kuulamisviiside eripära ja kasutusvälju. Seejärel liigun kuulamise spetsiifikani ajakirjanduslikus intervjuus.

Kuulamine kõige laiemas tähenduses on keele modaalsus ehk üks neljast (kuulamine, rääkimine, lugemine ja kirjutamine) keele kasutamise viisist (Tyagi, 2013; Worthington ja Fitch-Hauser, 2018). Ehkki mõiste ühte keskset määratlust on keeruline esitada hoolimata valdkonnas tehtud pikaajalisest uurimistööst, võib autorite seisukohti lihtsustatult kokku võttes nentida järgmist: kuulamine on tähenduste vastuvõtmise ja loomise ning verbaalsetele ja mitteverbaalsetele sõnumitele vastamise mitmemõõtmeline protsess, milleks on vajalik tähelepanu, huvi ja mõistmine (Brownell, 2015; Drollinger ja Comer, 2013; Itzchakov ja Kluger, 2017).

Kuulamine on niisiis eelkõige paljusid alategevusi nõudev pingutus ning tähendab dünaamilises protsessis tegutsemist, kusjuures see protsess võib kohe muutuda, kui üks osaleja muudab midagi oma käitumises (Janusik, 2002). Ajakirjanduslikus

intervjuus on kuulamine vestluspartneri sõnumite tõhusa mõistmise ja tõlgendamise puhul kriitiline kommunikatsioonipädevus, mis määrab suuresti suhtluse tõhususe, sest kuulamine on kombinatsioon kuulmisest ja psühholoogilisest kohalolust, hõlmates paljusid mäluprotsesse (Janusik, 2002).

Wolvin ja Coakley (2009) on esitanud kuulamise viis alatüüpi, lähtudes täpsemast eesmärgist ja olukorrast, milles seda rakendatakse.

1. Diskrimineeriv ehk tõrjuv kuulamine – füüsilise stiimuliga kaasnev kuulamine, mille puhul teeb kuulaja valiku, kas ta keskendub stiimulile (kuuldav heli) või mitte (Welch ja Mickelson, 2013; Wolvin, 2009). Sellise kuulamise võime on muu hulgas tähtis ellujäämiseks, kui eesmärk on tuvastada, kas heli pärineb ohutust või ohtlikust allikast. Diskrimineeriva kuulamise võime on juba vastsündinul, kes suudab eristada ema häält teistest helidest (Hepper jt, 1993). Selline kuulamine ilmneb ka olukorras, kus räägitav keel on võõras või sõnad mõistmatud ja püütakse haarata üksikuid arusaadavaid fraase (Fussalam, 2019). Samuti väljendub diskrimineeriv kuulamine vestluspartneri emotsioonide tabamisel: see, milliseid sõnu ja kuidas rääkija rõhutab, võib olla märk rõõmust, kurbusest, sarkasmist vm (Wolvin ja Coakley, 2009).
2. Mõistev ehk arusaav kuulamine – selle kuulamise eesmärk on saada võimalikult täpselt aru rääkija sõnumist (Wolvin ja Coakley, 2009), mistõttu tuleb täiel määral keskenduda igale kuuldud sõnale ja mitteverbaalsele elemendile, mis kaasneb sõnadega. Kui diskrimineeriv kuulamine võimaldab lugeda öelduga kaasnevaid emotsioone, siis mõistev kuulamine võimaldab seostada need emotsioonid öelduga, mis tähendab, et rääkija jutt omandab veelgi täpsema tähenduse (Wolvin ja Coakley, 2009).
3. Kriitiline kuulamine – protsess, mille jooksul kuulaja mõtleb kuuldud sõnumi üle, teeb selle põhjal järeldusi ja hindab nii rääkijat kui ka sõnumit (Floyd ja Clements, 2005; Goss, 1982). Tänu sellele suudab ta eristada, kas tegu on fakti või arvamusega, ja jälgida, kuivõrd toetavad mitteverbaalsed suhtlusvahendid verbaalselt edastatud sõnumit. Viimane omakorda laseb kriitilisel kuulajal teha järeldusi selle kohta, kas jutt, mida ta kuulis, vastab tõele, või üritab rääkija teda petta (Worthington ja Fitch-Hauser, 2018).
4. Mõjutav kuulamine – kuulamine, mille eesmärk on tekitada rahulolu ja naudingut. Selle kuulamisviisi puhul on kuulaja tundlik meeldivate ja ebameeldivate helide suhtes, pannes näiteks tähele, kas kõneleja hääl on sümpaatne (Clark, 1989; Wolvin ja Clements, 2005). Uudisintervjuus võib see tähendada, et kuulaja tunneb näiteks raadiointervjuus intervjueeritava hääletämbri järgi ära. Kostev heli, aga ka kõne rütm, hääle tugevus ja kõrgus ning artikulatsioon tekitavad kuulajates erinevaid emotsioone ning need võivad muuta rääkija neile sümpaatseks või, vastupidi, ebasümpaatseks (Warhurst jt, 2011).
5. Empaatiline ehk terapeutiline kuulamine – olukord, kus kuulaja püüab mõista kõneleja mõtteid, tundeid ja uskumusi eesmärgiga pakkuda talle lohutust ning emotsionaalset tuge (Wolvin ja Coakley, 2009). Kuulaja ülesanne on olla opti-

mistlik, tähelepanelik ja mõistev, väljendades seda kõike nii verbaalselt kui ka mitteverbaalselt. Tavaliselt on kõneleja ja empaatiline kuulaja lähedased sõbrad või pereliikmed (Worthington ja Fitch-Hauser, 2018).

Kuulamisprotsessi iseloomustamiseks on loodud arvukalt eripalgelisi mudeleid (Arnold, 1997; Thompson jt, 2004; Tyagi, 2013). Vaatleme neid lähemalt.

William E. Arnold (1997) on koostanud kuulamisviiside eristamiseks lihtsustatud kolmel värvil põhineva nn valgusfoorimudeli. Punane tähistab sellist kuulamist, mis sarnaneb rohkem passiivse, diskrimineeriva kuulmise kui tõelise kuulamisega (Arnold, 1997). Kollane markeerib olukordi, kus kuulaja küll kuulab aktiivselt, kuid aktiivselt ka hindab ja arvustab kuuldut ning julgeb öeldu kahtluse alla seada. Kollast ala on osa autoreid (Tyagi, 2013) nimetanud võitluslikuks või võistlevaks, kuna kuulaja kipub olema rohkem huvitatud oma seisukohtade väljendamisest kui kaaslase aktsepteerimisest. Rohelise kuulamise all mõeldakse empaatilist kuulamist, mille puhul kuulaja hoidub täielikult isiklikest hoiakutest ja arvamustest ning tunnustab maksimaalsel määral seda, mida kõneleja talle ütleb (Arnold, 1997). Kui punane kategooria esindab eelkõige passiivset kuulamist, siis kollane ja roheline liigituvad aktiivse kuulamise alla.

Vaadeldes kuulamist ajakirjandusliku intervjuu kontekstis, saab oluliseks aktiivne kuulamine, mistõttu jätan kõrvale kirjeldatud punase ala, sest see tähistab lihtsalt kuulmist, mitte vestluspartneri tähelepanelikku kuulamist. Teisalt ei ole ka roheline ala ehk empaatiline kuulamine kui täielikult hinnangu- ja kriitikavaba kuulamisviis kohaldatav ajakirjanduslikus intervjuus, mida iseloomustavad selged rollisuhted.

Niisiis võiks Arnoldi (1997) valgusfooriskeemis asetada ajakirjandusliku intervjuu kollase ja rohelise ala vahele ning kasutada selle doktoritöö kontekstis eelkõige terminit *toetav kuulamine*, mis eeldab aktiivset kuulamist. Toetav kuulamine leiab aset omavahel mitte väga lähedastes suhetes olevate inimeste vahelises vestluses, kus arvestatakse intervjueeritava ja intervjueerija rolle, huve ning eesmärke, kuid kus intervjueerija ühtlasi siiralt huvitub intervjueeritavast ning kasutab aktiivse kuulamise tehnikaid selleks, et aidata tal end avada, vähendada valesti mõistmise tõenäosust ja luua usalduslik suhe (Keeble, 2006; O'Shea jt, 2001; Perkins, 2021).

Kuulamisprotsessi on erialakirjanduses kirjeldatud paljude mudelite kaudu (MATERRSi mudel, integreeritud kuulamise mudel jt). Judi Brownell, kes nimetab kuulamist kommunikatsiooniprotsessi põhifunktsiooniks, on loonud ühe tuntuima kuulamismudeli (Brownell, 2015: 12). Tema HURIERi mudel (Brownell, 2015: 12) koosneb kuuest osast ja selles on võetud lihtsustatult kokku kõik aktiivse kuulamise kui tervikprotsessi toimimiseks vajalik:

1) kuulmine – helide vastuvõtmise protsess kuulmiselundis ehk kõrvas;
2) mõistmine – arusaamine sümbolitest, mida me kuuleme. See on teabe töötlemise faas, mida otseselt mõjutab räägitud keele mõistmine. Sümbolite mõistmine sõltub ka kontekstist ja kuulja kogemusest;

3) mäletamine – kuuldud ja mõistetud sõnumi talletamine mälus, et sellele hiljem reageerida;
4) tõlgendamine – kuuldu tähenduse määravad nii verbaalne kui ka kehakeel ning sellised tegurid nagu hääl, miimika ja kontekstilised teadmised;
5) analüüsimine ja hindamine – otsustamine, kas kuuldu oli fakt või arvamus, samuti otsustamine eelarvamuste ja objektiivsuse-subjektiivsuse üle;
6) vastamine – verbaalne või mitteverbaalne lõppreaktsioon kuuldule, mis annab rääkijale mõista, kas ja kuidas jõudis sõnum kohale. Vastus koostatakse kõiki eelmisi etappe arvestades.

Et kuulamisprotsess kulgeks HURIERi mudeli järgi, peab kuulaja teadma, millistest osadest kuulamine koosneb, ning tal tuleb kasutada kuulamisprotsessiks sobivaid käitumisviise ja olla tõeliselt kohal. Worthington ja Fitch-Hauser (2018) on kirjeldanud aktiivse kuulamise protsessi kümmet iseloomulikku joont: need on tähele panemine, mõistmine, empaatilisus, tajumine, vastamine, avatus, peegeldamine, toetamine, koostöisus ja kohalolu. Neid märksõnu järgides pühendutakse rääkija kuulamisele täiel määral, võttes arvesse nii verbaalset kui ka mitteverbaalset suhtlust ja konteksti, samuti kinnitades üle, kas rääkija tundeid ja jutu sisu on õigesti mõistetud, ning esitades küsimusi, mis julgustavad kõnelejat avama end, oma mõtteid ja tundeid (Levitt, 2002; Nielsen, 2008).

Aktiivse kuulamise oskuse uurimisele on palju tähelepanu pööratud meditsiinis (Haley jt, 2017; Siddiqui jt, 2019; Webb, 2018), psühholoogias (Egbochuku, 2008; Passmore ja Oades, 2014), hariduses (Castro jt, 2013; Jalongo, 1995; McNaughton jt, 2008) ja müügitöös (Comer ja Drollinger, 1999; Drollinger ja B. Comer, 2013). Ka hulk kommunikatsiooniõpikuid osutab aktiivse kuulamise tähtsusele (DeVito, 2019; Dwyer, 2012; Nielsen, 2008; Perkins, 2021; Wolvin, 2011). Ehkki valdkonnad, milles rakendatakse aktiivse kuulamise tehnikaid, erinevad üksteisest suurel määral, on kuulamise eesmärk sarnane: mõista ja tõlgendada kuuldud sõnumeid võimalikult täpselt. Seega leian, et aktiivse kuulamise tehnikate rõhuasetus võib valdkonniti küll erineda, aga kesksed tehnikad on rakendatavad igas eluvaldkonnas. Näiteks võiksid Dagmar Kutsari (1996: 14–16) sotsiaaltöö valdkonna kohta esitatud aktiivse kuulamise tehnikad sobida hästi ka ajakirjanduslikku intervjuusse:

1. selgitamine ehk täpsustamine,
2. ümbersõnastamine,
3. peegeldamine,
4. kokkuvõtmine.

Need tehnikad aitavad ajakirjanikul ja intervjueeritaval mõista, kas nad on ühel lainepikkusel. Kuuldu kinnitamine on vajalik koostöö säilimiseks ja eriti tähtis on see võõraste inimestega suheldes, sest siis pole vestlejatel veel hulgaliselt jagatud arusaamu (Clark ja Schober, 1992; Sacks jt, 1974).

Ajakirjanduslikus intervjuus pole tähelepanelik kuulamine oluline mitte üksnes vastaja toetamise, vaid ka fookuse hoidmise eesmärgil. Gabrielsen ja tema kaasautorid (2020) analüüsisid ajakirjanduslikku küsitlemist pressikonverentsidel ning tõid näiteid arvukatest olukordadest, kus vastaja küll vastab küsimusele, kuid nihutab seejuures olulisel määral algse küsimuse fookust, aega või tegijaid endale sobivas suunas, vältides ebamugavat küsimust. Selle uuringu juures väärib tähelepanu asjaolu, et ajakirjanik ei märganud kordagi fookuse nihutamist ega pööranud sellele tähelepanu, selle asemel jätkas ta uue teema või lihtsalt järgmise küsimusega (Gabrielsen jt, 2020). See on ilmekas näide aktiivse kuulamise ja tähelepanu nõrkusest ning aktiivse kuulamise kui ajakirjaniku erialase oskuse arendamise tähtsusest.

Nagu kirjeldatud, ei hõlma aktiivne kuulamine üksnes kuuldud sõnade, vaid ka hääletooni ja intonatsiooni ning mitteverbaalsete suhtluselementide jälgimist, samuti öeldu täpsustamist ja kordamist, et mõte oleks üheselt selge ja suhtlus tänu sellele lihtsam (Cramer, 1998; Gordon, 2003; Passmore ja Oades, 2014; Roman ja Roman, 2017).

Babita Tyagi (2013) on sõnastanud kümme soovitust, mida järgides on tema hinnangul suurem tõenäosus, et vestluspartnerit õnnestub tõepoolest aktiivselt kuulata:

1) jälgi rääkijat aktiivselt;
2) hoia silmsidet;
3) eemalda välised segajad;
4) vasta ja reageeri asjakohaselt;
5) keskendu üksnes sellele, mida rääkija parasjagu ütleb;
6) hoia enda tähelepanu, ära lase mõtet rändama;
7) kuula avatult;
8) väldi suhtlemistõkkeid;
9) lase rääkida lõpuni, katkestamata;
10) sõnasta ümber ja esita täpsustavaid küsimusi.

Hulk autoreid on pidanud aktiivse kuulamise oskust ajakirjandusliku intervjuu õnnestumise põhieelduseks (Edwards, 2016; Hill ja Lashmar, 2013; Keeble, 2006; Knight ja Cook, 2013; Rudin ja Ibbotson, 2002). Ajakirjanik ei ole pelgalt teabe koguja ega edastaja. Et vahendada teemat auditooriumile, on hea, kui ta ka mõistab probleemistikku, ja sellele aitab suurel määral kaasa oskuslik kuulamine (Roman ja Roman, 2017). Nii võiks järeldada, et mida paremini suudab ajakirjanik intervjueeritavat kuulata, seda väiksem on tõenäosus, et teemasse tekib ebaloogilisi kõrvalekaldeid või jäävad keerukad erialaspetsiifilised terminid seletuseta.

Hargie (2016) räägib reflektiivsest kuulamisest, mis väljendub intervjueeritava emotsioonidele vastamises ning selle kaudu tema rääkima julgustamises ja toetamises. Kui inimene tajub, et ajakirjanik teda tõesti kuulab, ning see väljendub

igas järgmises küsimuses, mis mõjuvad loogilise jätkuna eelnevale vastusele, on ta valmis end rohkem avama ja usalduslikumalt rääkima (Adams, 2001). See tähendab, et kuulamisoskuse treenimine on ajakirjaniku professionaalse arengu vaatest äärmiselt tarvilik.

Harro-Loit ja Ugur (2018) on võtnud luubi alla aktiivse kuulamise oskuse arendamise ajakirjandusliku intervjuu küsitlemise protsessis ning pakkunud välja oskuste parendamise metodoloogia. Nad on seisukohal, et kuna ajakirjanikel napib sageli intervjuuks valmistumisel aega ja samas võivad käsitletavad teemad olla keerukad, saab just intervjueeritava aktiivne kuulamine kõige paremaks tehnikaks, mille abil intervjuud juhtida (Harro-Loit ja Ugur, 2018). Harro-Loidi ja Uguri (2018) järgi ei peitu õnnestunud intervjuu alge mitte täpselt ette valmistatud ning sõna-sõnalt ette määratud küsimustes, vaid pigem suutlikkuses kuulata allikat maksimaalselt ja sõnastada küsimusi kuuldu põhjal. Osa autoreid (Rudin ja Ibbotson, 2002) on leidnud, et ette valmistatud küsimused võivad ajakirjanikul kuulamist sootuks takistada, kuna ta keskendub sel juhul oma kava elluviimisele ja unustab kuulamise, mis tingib tihti olukorra, kus kaalukas teave jääb täpsustamata või tähtis mõte piisavalt avamata.

Harro-Loidi ja Uguri välja pakutud kuulamispõhise küsitlemise treening lähtub ühest küljest HURIERi (Brownell, 2015) kuulamismudelist ning teisest küljest laiaulatuslikust ja hindavast kuulamisviisist. Kuna ajakirjandusliku intervjuu peamine raskuskese on kuulata sõnumeid väga täpselt, kaotamata detaile ja lubamata sisse infoauke, on harjutuste põhieesmärk õppida kuulama ennekõike kriitiliselt ning kogu teavet tähele pannes, märgates muu hulgas meelevaldseid eeldusi (Harro-Loit ja Ugur, 2018). Selline pidev tähelepanelik kuulamine võiks aidata ajakirjanikul oma oskusi tõhustada ja võimaldada enda arengut ka kõrvalt jälgida.

3.2.5. Küsimuste tüübid ja nende roll ajakirjanduslikus intervjuus

Tõenäoliselt ei tundu miski lihtsam, kui küsida küsimus ja saada sellele vastus. Tegelikult on küsimuste oskuslik esitamine kindlas professionaalses kontekstis oskus, mis nõuab eraldi tähelepanu ja harjutamist. Küsimuse võib määratleda kui lausungi, millel on kas küsiv vorm või funktsioon ja mis survestab vestluspartnerit edastama teavet (Hill, 2016). Küsimuste esitamise oskus on vajalik pädevus paljudes eluvaldkondades, sh meditsiinis, hariduses ja õiguses. Iga valdkonda iseloomustab erinev lähenemine ja vajadus tüpologiseerida küsimusi eri viisil. Uurijate huvi küsitlemise ja vastamise vastu sai alguse juba Vana-Kreeka aegadel (Hill, 2016) ning kestab siiani, pakkudes uurimismaterjali loogika, filosoofia, lingvistika ja arvukate teiste alade uurijatele.

Küsimuste väljendamiseks on keeles kindlad struktuurid ehk küsilaused (Metslang, 2013). Eesti küsilause kõige põhjalikuma käsitluse koostanud Helle Metslang eristab üld-, alternatiiv- ja eriküsilauset (Metslang, 1981). Üldküsilause taotleb Metslangi (1981) järgi jaatavat või eitavat vastust, alates üldjuhul küsisõnaga *kas* ning alternatiivküsilause algab samuti enamasti sõnaga *kas*, kuid lauses on loetletud mitu vastusevarianti, mille hulgast on vestluspartneril võimalik

teha valik. Eriküsilause esitaja ootab vastuseks midagi, mida ta ise välja ei pakkunud (Metslang, 1981).

Küsilause peamine eesmärk on koguda kaasvestlejalt puuduolevat teavet (Athanasiadou, 1991). Näiteks võib ajakirjanik esitada sportlasele eriküsilause „Kuidas te end pärast maratoni tundsite?“. Küsimuse eemärk võib olla ka vestluspartneri jutu või teadmiste kontrollimine: „Te väidate, et koroonaviiruse vastane vaktsiin on ohutu. Millisel uuringul teie väide põhineb?“. Samuti leidub hulk küsimusi, mille eesmärk pole mitte saada uut teadmist, vaid midagi väita või soovitada. Siia liigituvad muu hulgas retoorilised küsimused „Kes siis seda küll ei teaks?“ ja „Kuidas ma küll selle peale ei tulnud?“.

Metslang (2013) toob eraldi liigina esile vigur- ehk nn kahvelküsimused, mille kohta on minu doktoritöös kasutusel termin *laetud küsimused*. Need on meelevaldset eeldust või süüdistust sisaldavad küsimused, millele pole võimalik vastata eitavalt ega jaatavalt. „Kas sa oled juba lõpetanud hommikused konjakijoomised?“ on tuntud näide vigurküsimusest, mis sisaldab tugevat eeldust, et vestluskaaslane on harjunud hommikuti konjakit jooma. Veel on võimalik eristada tegutsema kutsuvaid ettepanekuid ehk käske, mis on küll esitatud küsimusevormis, kuid ei eelda otseselt vastust (nt „Kas sa saaksid palun ukse sulgeda?“).

Niisiis võivad küsimused täita väga erinevaid eesmärke alates info kogumisest kuni ettepanekute pehmendamiseni. Loetletud küsimuseliikidest on ajakirjandusliku intervjuu kontekstis tõenäoliselt kõige problemaatilisemad meelevaldseid eeldusi sisaldavad laetud küsimused, sest neid on vaja intervjueeritaval oskuslikult kuulata ja tal on tarvis enesekindlust vääreelduste ümber lükkamisel.

Küsimuste tüpologiseerimine on pakkunud huvi paljudele teadlastele eri valdkondades. Käibel on arvukalt küsimusetüüpe ja kategooriaid. Näiteks pakub Cederborg (2010) välja kolm kategooriat: kutsuvad („Kuidas sa tänase võistluse kokku võtad?“), juhatavad ehk suunavad („Kas sa tõesti lubasid tal haigena tööle minna?“) ja valikuid pakkuvad ehk sugestiivsed küsimused („Kas te eelistate nais- või meespresidenti?“) (Cederborg jt, 2000). Sternberg ja kaasautorid (1996) on sellele jaotusele lisanud lihtsustavad küsimused.

Üks levinumaid ja lihtsamini mõistetavaid liigitusi, millele viitab suurem osa autoreid (Andrews, 2013; Angler, 2017; Boyd jt, 2016; Bull, 2010; Burum ja Quinn, 2015; Greer, 1998; Hargie, 2016; Kolodzy, 2006; Meyer, 2002; Richardson, 1965; Robinson, 2019; Rudin ja Ibbotson, 2002; Sedorkin, 2020; Sissons, 2006; Wang ja Yan, 2012), on kolmene jaotus: avatud, suletud ja poolavatud küsimused. Selle järgi taotlevad avatud küsimused pikemat vastust kui *ei/jah* ega piira vastajat, suletud küsimustele saab vastata *ei/jah* ning poolavatud küsimused pakuvad harilikult valikut piiratud vastusevariantide vahel ja ootavad lühivastust.

Suletud küsimuste eeliseks peetakse väiksemat ajakulu: neid on küsijal lihtsam moodustada ja sageli ei nõua need temalt suurt eeltööd. Teisalt võimaldavad just avatud küsimused rääkida vastajal oma sõnadega ja vabamalt isiklikest vaadetest ja seisukohtadest, andes auditooriumile põhjalikumat teavet käsitletava teema kohta (Downs ja Adrian, 2004; Vinten, 1995). Avatud ja suletud küsimused erinevad üksteisest nii funktsiooni kui ka väljundi poolest. Suletud küsimusi kasutatakse tihti kontrolli hoidmise eesmärgil, eeldades vastajalt konkreetset,

lühikest ja fakti sisaldavat vastust. Avatud küsimuse esitaja loobub mõnes mõttes vestluse juhi rollist, kuna annab vastajale võrdlemisi vaba voli teemat laiendada (Ross ja Nilsen, 2013).

Küsimuste liigitamine avatud, suletud ja poolavatud küsimuseks lähtub harilikult küsisõnast, millega lausung algab, ehkki uurijad pole täielikul üksmeelel selles, millised küsisõnad viitavad avatud ja millised suletud küsimustele. Eesti keeleruumis on lähtutud põhimõttest, et avatud küsimuse saab esitada asesõnaga *kes*, *mis*, *kuidas*, *kus*, *millal*, *milline*, *mitu* ja *kui* algava küsisõnaga ning suletud küsimust esitav lausung algab sõnaga *kas* (Hennoste, 2012).

Siiski ei pea see põhimõte alati paika, kuna piirid avatud, suletud ja poolavatud küsimuse ning nende alatüüpide vahel on väga hägused. Nii võib *kas*-sõnaga algav küsimus ühel juhul saada vastuseks üheainsa sõna, aga teisel juhul pika arutluskäigu. Ingliskeelses keeleruumis peetakse avatud küsimuseks tavaliselt lausungit, mis algab sellise küsisõnaga, mille esimesed tähed on *wh* (*what*, *why*, *when*, *where* või *who*) ja millele lisatakse sageli küsimus, mis algab sõnaga *how* (ee „kuidas“) (Oxburgh jt, 2010). Niisiis on küsimuste pelk liigitus avatuteks-suletuteks võrdlemisi lihtsustatud vaade ega võimalda neid analüüsida piisavalt sügavuti.

Osa autoreid (Andrews, 2013; Harcup, 2004; Oxburgh jt, 2010) soovitab eelistada avatud küsimusi suletutele, ent näiteks kriminaaluurimise vallas küsitlemist uurinud Griffiths ja Milne (2008) on leidnud, et otstarbekam oleks küsimusi liigitada nende tõhususe alusel. Tõhusate küsimuste all peavad Griffiths ja Milne silmas küsimusi, mis toetavad küsitlemisel allikast esialgse ettekujutuse saamist. Seevastu ebatõhusate küsimuste puhul luuakse seos nõrkade küsitlemisoskustega, mille väljenduseks on ebasobivad suletud küsimused, vastuseid ette pakkuvad ja suunavad küsimused, mitut küsimust korraga sisaldavad kõnevoorud, piiratud hulka valikuvariante pakkuvad küsimused ning isiklikke seisukohti sisaldavad küsimused (Milne jt, 2008).

Ka ajakirjandusliku intervjuu kontekstis on küsimusetüübist olulisem ehk see, millist funktsiooni mingi küsimus täpselt täidab ning kui tõhus on see kindlal ajal ja kindlas intervjuus. Sama küsimus võib eri kontekstis esitatuna luua pinnase sootuks erinevaks vastuseks (Gnisci, 2021). Seetõttu tuleks enne küsimist mõelda, mida soovitakse selle küsimuse või küsimuste järgnevusega just sel hetkel saavutada. Kui igasuguse küsimise põhifunktsioon on koguda teavet, siis ajakirjandusliku intervjuu puhul on tähtis eristada, kas vastuseks oodatakse analüüsi, kirjeldust, kinnitust või täpsustust.

Olen tabelisse 2 koondanud näiteid peamistest ajakirjandusliku intervjuu praktilistes käsitlustes kasutusel olevatest küsimusetüüpidest. Olen esitanud ka inglise vasted, et markeerida terminite variatiivsust ja mitmekesisust ning muuta tabel hõlpsasti kasutatavaks teistele ajakirjanduse uurijatele, aga ka ajakirjanikele ja üliõpilastele. Tabelist leiab loetelu valitud autoritest, kes on konkreetseid küsimusetüüpe käsitlenud. Loetelu ei ole täielik. Eesmärk pole mitte esitada kõik ajakirjanduses kasutatavad küsimusetüübid, vaid juhtida tähelepanu kesksetele neist, millele on erialakirjanduses ka viidatud ja mida olen selles doktoritöös intervjuude analüüsil kasutanud.

Tabel 2. Küsimuste tüübid. Autori koostatud uudisintervjuu praktiliste käsitluste põhjal

KÜSIMUSE TÜÜP	AUTORID	NÄIDE	KÜSIMUSE AVATUSE MÄÄR
Kirjeldav küsimus (ingl *descriptive question, explanatory question*)	Gubrium jt, 2012; Gutche Jr ja Brennen, 2020; Malik, 2021; Tendai, 2017	*Kuidas sa täna hommikul võistluseks valmistusid?*	Avatud küsimus
Laiendav küsimus (ingl *amplification question*)	Adams ja Hicks, 2009; Adams ja Lee-Potter, 2017	*Milliseid harjutusi sa hommikusel treeningul veel tegid?*	Avatud küsimus
Uuriv küsimus (ingl *exploratory question*)	Greer, 1998; Gubrium jt, 2012	*Mis toimub sportlase kehas maratonidistantsi ajal?*	Avatud küsimus
Analüütiline küsimus (ingl *analytical question*)	Gutche Jr ja Brennen, 2020	*Miks inimesed hoolimata vaktsineerimisest ikkagi haigestuvad?*	Avatud küsimus
Täpsustav küsimus (ingl *specifying question, clarification question, probing question, filtering question, follow-up question*)	Adams ja Hicks, 2009; Bigi, 2012; George, 2008; Harro-Loit ja Ugur, 2019; Maguire, 2014	*Sa ütlesid, et keha ei pidanud vastu. Mida sa täpsemalt tundsid?*	Avatud küsimus
		Kui kaua te kavatsete siis peaminister olla?	Poolavatud küsimus
		Kas jalakrambid olidki katkestamise põhjus?	Suletud küsimus
Identifitseeriv küsimus (ingl *identification question*)	Hargie, 2016	*Kas see oli teie või peaministri otsus?*	Poolavatud küsimus
		Kas see on sinu medal?	Suletud küsimus
Valikvastustega küsimus (ingl *selection question, forced-choice question*)	Burum ja Quinn, 2015; Robinson, 2019; Angler, 2017	*Kas võistluseelsel päeval puhkad või teed kerge treeningu?*	Poolavatud küsimus
Topeltsilindriga küsimused (ingl *double-barrel question, scattergun question*)	Grundy, 2007	*Uuringust selgub, et tervelt 75% Eesti inimestest ei poolda rebaste kasvatamist ja hukkamist farmides karusnaha saamise eesmärgil. Sel juhul võib ju väita, et rahva mandaat on teil otsustamiseks olemas? Või sellest ehk ei piisa? Miks seda otsust ikka veel tehtud ei ole? Kas rahvas peab tänavatele tulema, et midagi muutuks?*	Avatud ja suletud küsimused
Suunav küsimus (ingl *leading question*)	Adams ja Hicks, 2009; Adams ja Lee-Potter, 2017; Angler, 2017; Boyd jt, 2012; Burns, 2002; Hargie, 2016; Kolodzy, 2006; Robinson, 2019	*Te ju ometi pooldate seda otsust?*	Suletud küsimus
Eeldusega küsimus (ingl *loaded question, assumptive question*)	Adams ja Hicks, 2009; Adams ja Lee-Potter, 2017; Angler, 2017	*Millal te lõpetate oma koalitsioonipartnerite petmise?*	Poolavatud küsimus

Küsimusena ei käsitle uurijad mitte üksnes selliseid küsisõnaga algavaid lausungeid, mille lõppu kirjutatakse küsimärk, vaid ka käske ja palveid, mis on esitatud sellise intonatsiooniga, et nad kutsuvad vestluspartnerit üles esitama teavet (Gnisci, 2021). Näiteks võib ajakirjanduslikus intervjuus küsimusena vaadelda lauseid algusega „Räägi palun …“ ja „Kirjelda, kuidas …“. Need võiks liigitada avatud küsimuste hulka hoolimata sellest, et need ei alga küsisõnaga ega lõpe kirjas küsimärgiga, st pole vormiliselt küsilaused.

Üks vaatenurk, millele on pööratud erialakirjanduses suhteliselt vähe tähelepanu, kuid mis on ajakirjandusliku intervjuu jaoks küsimuse valikul selle tüübist tähtsamgi, on küsimuse maht. Herbert (1999) mainib oma raamatus ühe lausega, et intervjuuküsimused peaksid olema suure mahuga, ent Boyd koos kaasautoritega (2016) seevastu hoiatab liiga suure mahuga küsimuste eest, sest need annavad intervjueeritavale võimaluse rääkida lõputult. Veel võib leida käsitlemist käsitlevast kirjandusest viite faktile, et erinevad küsimused eeldavad vastajalt eri mahus mentaalsete protsesside läbitegemist selleks, et anda küsimusele vastus (Dillon, 1982).

Kõige põhjalikumalt on küsimuste mahuga tegelenud Hargie ja Dickson (2011), analüüsides küsimuse tüübi ja mahu seoseid. Nad on leidnud, et osa avatud küsimusi (ennekõike need, mis avavad põhjusi ja kirjeldavad mahukaid protsesse) nõuab vastajalt suuremat mõttetööd kui suletud või poolavatud küsimused, millele saab vastata üksikute sõnadega. Nii näiteks erinevad mahult küsimused „Kuidas tekkis mõte õppida arstiks?“, „Milliste ülesannetega sa täna tööl tegelesid?“ ja „Kellega sul toimus täna kell 11 koosolek?“. Ehkki kõiki neid küsimusi võib esitada samale inimesele, eeldavad need vastajalt erineva mahuga pingutust. Protsessi kohta esitatud küsimuste puhul nõuab vastuse andmine keerukamat mõttekäiku, kuna intervjueeritav peab suutma valida mitme võimaluse ja paljude sündmuste vahel: ta peab suutma neid hinnata, õigustada ja põhjendada, samuti analüüsida teavet, tõlgendada tekkinud olukordi, täpsustada oma mõtteid ja üldistada ehk teisisõnu peab minema oma mõttetegevusega märksa kaugemale kui lihtsalt mõne fakti meenutamine (Hargie ja Dickson, 2011).

Kahn ja Cannell (1957) on välja pakkunud küsimuse mahtu arvestavad mudelid, mis on rakendatavad paljudes eluvaldkondades. Need mudelid iseloomustavad küsitlemisprotsessi ning kannavad nimetusi *lehter* (ingl *funnel sequence*) ja *tagurpidi pööratud lehter* (ingl *inverted funnel sequence*) ehk püramiid.

Küsitlemisviis, mis juhindub lehtrimudelist, järgib loogikat, et vestlus liigub üldisematelt, laiema haardega ja suurema mahuga avaküsimustelt järjest üksikasjalikumate poole (Hargie jt, 1994). See tähendab, et ajakirjanik alustab avatud laiemate küsimustega, piiramata vastusevariante ja võimaldades intervjueeritaval vabalt rääkida. Suuremahuline avaküsimus võib spordiintervjuus olla näiteks selline: „Kuidas on sul hooaja ettevalmistus alates eelmise hooaja lõpust kulgenud?“. Küsitleja jätkab üha detailsemate, täpsemate küsimustega, keskendudes rohkem detailidele. Nii võib ta näiteks küsida „Milliste oskuste parandamisele pöörasid sa suvisel treeninguperioodil kõige rohkem tähelepanu?“. Mudel lõpeb väga väikese mahuga küsimusega, näiteks: „Kui pika soojendustreeningu sa tegid täna hommikul enne starti?“.

Sellele mudelile vastupidine on tagurpidi pööratud lehtri mudel, mille puhul alustatakse väga kitsaste, üldjuhul suletud faktiküsimustega, ja edasi kulgeb vestlust järjest suurema mahuga küsimuste toel (Hargie jt, 1994; Kearns jt, 2019). Nii jõutakse kirjeldavate küsimusteni, mis omakorda sillutavad teed analüütilistele küsimustele. Võimalikud on ka tunnel-jada-küsimused, mille puhul järgneb igale eelmisele küsimusele sama mahuga küsimus ja harilikult on tegu järjestikuste suletud küsimustega (Hargie, 1997).

See, millist mudelit konkreetses intervjuus on mõistlik kasutada, sõltub eelkõige intervjuu teemast, aga ka intervjueeritavast ning tema valmisolekust ja suutlikkusest teemat avada. Mis tahes mudeli puhul on tarvis liikuda edasi sammsammult, suunates vastajat mõtlema kas järjest detailsemalt või, vastupidi, soojendades ta üles, et ta suudaks rääkida aina laiematest kontseptsioonidest suurema üldistusastmega (Hargie, 2016). Kui küsida ootamatult väga suure või väikese mahuga küsimus, ei ole vastaja selleks üldjuhul valmis ja võib anda esimese pähe tuleva vastuse, samal ajal kui tasapisi edasi liikumine valmistab ta paremini ette sihtpunkti jõudmiseks ning tal on aega enda jaoks põhiline läbi mõtestada (Hargie, 1997).

Selles peatükis esitatud seisukohti arvesse võttes tugineb minu doktoritöö veendumusele, et ajakirjaniku küsitlemistehnikaid analüüsides on küsimusetüübi vaatlemisest tähtsam mõtestada, mida soovib ta oma küsimusega saavutada ja kuidas võimaldab konkreetsel hetkel esitatud küsimus seda eesmärki täita. Seejuures ei saa minna mööda küsimuse mahust, sest see võimaldab mõista, kas küsimusele on kindla aja jooksul ja ajakirjandusliku saate formaadis üldse realistlik oodata ammendavat vastust.

3.2.6. Küsitlemise funktsionaalsus ajakirjanduslikus uudisintervjuus

Kui varem hinnati ajakirjanikku selle järgi, kui hea eeltöö on ta enne loo valmimist teinud, ehk teisisõnu olid kõige olulisemad tema kui uurija pädevused (ja need polnud auditooriumile alati selgelt nähtavad), siis praegu tunneme ajakirjanikke aina rohkem nende küsitlemisoskuste järgi (Greiffenhagen, 2009). Ajakirjanike jaoks on küsitlemine nüüdisajal kõige tähtsam erialane oskus. Osa autoreid (Aggarwal, 2006; Hargie, 1997) on ajakirjandusliku küsitlemise puhul tõmmanud paralleele küsitlemisega õigusvaldkonnas: nii nagu advokaadi esitatud küsimustest sõltub suurel määral kohtuprotsessi tulemus, mõjutavad ka ajakirjaniku küsimused otseselt tema tehtud intervjuu tulemust.

See, kui sujuvalt suudab ajakirjanik vahetada kõnevoore, valida sobiva kõnemaneeri, vältida liigset katkestamist ja esitada sobivaid küsimusi, määrab suuresti vestluse tõhususe (Spitzberg ja Hecht, 1984). Tähtis on seegi, mitu küsimust esitab ta ühes kõnevoorus: kui neid on mitu järjest ja need on sisult sama küsimuse variandid, nimetatakse seda küsimuste kaskaadiks (Clayman ja Heritage, 2002b). Mitme erineva küsimuse ühes kõnevoorus esitamist on uudisintervjuusid põhjalikult käsitlenud Steven Clayman (2010) nimetanud liitküsimuseks.

Uudisintervjuude uurija Heritage (1985) on öelnud, et ajakirjanikul on intervjuus auditooriumi voliniku roll, mis tähendab, et tal lasub kohustus heita kõrvale oma isiklikud huvid ja esindada kuulajate-vaatajate-lugejate huve. Volinikuroll omakorda paigutab ta näiteks vastutajaintervjuus selgesti võimul olija rolli, millega ei kaasne mitte üksnes küsimuste esitamise õigus, vaid ka kohustus hankida teavet kolmandate isikute (auditooriumi) tarbeks (Clayman, 2010; Ekström, 2006). Intervjueeritav, kes vastab küsimusele, ei vasta niisiis mitte ajakirjanikule, vaid püüab anda vastuse auditooriumile, kes tegelikult ei ole küsimust esitanud ega osale ka otseselt vestluses.

Eelkõige vastutajaintervjuud uurinud Clayman ja Heritage on seisukohal, et ajakirjanik kui auditooriumi volinik peab hoidma küsitledes neutraalset joont, jättes oma arvamuse avaldamata (S. Clayman ja Heritage, 2002a). Kuna täielikku neutraalsust pole võimalik saavutada, tuleks selleks püüda hoiduda võtetest, mis väljendavad intervjueeritavaga selget nõustumist või mittenõustumist. Neutraalsuse saab ta säilitada ka küsimuste sõnastuse kaudu, sealhulgas vältides deklaratiivseid väiteid, mida võidakse tõlgendada tema enda seisukoha avaldamisena, mistõttu peaks ajakirjanik omistama need väitlaused küsimuse esitamisel siiski tinglikult mõnele kolmandale isikule (Clayman, 2010). Näiteks võib ta küsida „Mida te ütleksite kõigile neile inimestele, kes praegu teie juttu kuulates jäävad eriarvamusele?“.

Meenutan, et Clayman ja Heritage on oma uuringutes keskendunud poliitikutega tehtavatele vastutajaintervjuudele, mille puhul ongi neutraalse joone hoidmine eraldi ülesanne. Sama ei kehti muud tüüpi uudisintervjuude puhul, mis eeldavad ajakirjanikult kaastundlikkust ja empaatilisust ning võimet koos kõnelejaga rõõmustada ja kurvastada (Montgomery, 2010).

Ajakirjanduslik küsitlemine on aja jooksul teinud läbi suure muutuse, olles võrreldes poole sajandi taguse ajaga nüüd vähem aupaklik ning rohkem agressiivne, ründav ja otsekohene (S. Clayman ja Heritage, 2002b). Ka ajakirjanikud, kes varem olid pigem ettevaatliku ja väga viisaka suhtumisega, esitades küsimusi stiilis „Kas te palun räägiksite …?“, on muutunud stiililt märksa jõulisemaks, sõnastades aina sagedamini küsimusi algusega „Kuidas te julgete …?“ (Clayman, 2010; S. Clayman ja Heritage, 2002a).

Nihe neutraalsest stiilist ründava poole on kõige nähtavam uudisintervjuudes, täpsemalt poliitintervjuudes, milles ajakirjanikud kasutavad üha rohkem keerulisi küsimuste konstruktsioone ja vastandumist, esitades küsimusi otse ja kehtestavalt (S. Clayman ja Heritage, 2002a). See, kas tegu on vastutaja- või toetava intervjuuga, ilmneb mõnigi kord juba intervjuu avangus, mille käigus esitatud küsimuse või väitega, aga ka konteksti avamise määraga kirjutab ajakirjanik suuresti ette vestluse kulgemise (Andriyanto, 2013; Angler, 2017). Avanguga seab ta ühtlasi intervjuu fookuse ja paigutab selle uudisteväljale (Clayman, 1992).

Levinud võte hoida intervjuus teravat tooni on mängida tempoga. Kui uudisintervjuu on olemuselt lühike, mahtudes sekundi täpsusega programmi ajakavva, siis selleks, et saada piiratud aja jooksul intervjueeritavalt kätte maksimaalne hulk teavet, kujundab ajakirjanik küsimuste ja vastuste vahele jäävad pausid

võimalikult lühikeseks ning kiirendab tempot lühikeste konkreetsete küsimustega (S. Clayman ja Heritage, 2002a).

Intervjuus esinevate pauside pikkus ongi sageli indikaator, mis reedab intervjuutüübi. Vastutajaintervjuus tekib pikki pause vähem, kuna iga selline viivitus võib mõjuda vassimiseks valmistumisena. Samal ajal on kogemusintervjuudes pikemad pausid tavalised ja mõistetavad, sest peetakse loomulikuks, et vastaja kogub end uue vastuse eel (Mortensen jt, 2017), ning vestluses pinge üleval hoidmine pole põhjendatud. Niisiis sobib lühikeste pausidega agressiivne ja ründav toon vastutajaintervjuusse, kus allikas peab andma aru iseenda või esindatava institutsiooni käitumise kohta ning ajakirjanik on ühiskonna valvekoera rollis. Seevastu ei ole selline stiil sobilik toetavas intervjuus, sest selle eesmärk on vastandumise asemel anda edasi võimalikult palju teavet ja teha seda arusaadavalt.

Eriti ilmekalt tõi vastutava ja toetava küsitlemisstiili ning ajakirjaniku kui valvekoera ja koostööpartneri erinevuse ja vajaduse esile COVID-19 pandeemia, mil kriisis tehtud või tegemata jäetud otsuste pärast võeti n-ö vastutusele valitsuse liikmed ja terviseametilaadsete asutuste juhid, kuid samal ajal kasvas järsult vajadus empaatilise, toetava ajakirjanduse järele, mis jutustaks ja vahendaks isiklikke kogemuslugusid, sest need suurendavad rahva usaldust (Bernadas ja Ilagan, 2020; Overgaard, 2021; Siegrist jt, 2001). Intervjueerimistehnikad, mis võimaldavad intervjueeritaval edastada oma sõnumeid rahulikult ja selgelt, mõjuvad kriisiolukorras ka auditooriumile rahustavalt, külvamata paanikat ning pakkudes vajalikku teavet tasakaalustatult.

Kokkuvõttes võib alapeatükkide 3.2.4 ja 3.2.5 kohta öelda, et ajakirjanduslik küsitlemine on suuresti olnud kantud uudisintervjuu kehtivast paradigmast, mille fookuses on vastanduv, ründav ja kohati lausa agressiivne küsitlemisstiil. Küsitlemine on ajakirjanduslikus intervjuus teinud läbi ulatusliku muutuse. Nii on aina rohkem põhjust vaadelda ajakirjaniku küsitlemistehnikaid peale ühiskonna valvekoera perspektiivi ka teiste rollide kaudu, mida võib ta uudisintervjuus täita. See tähendab, et tuleb minna kaugemale soovitustest eelistada või vältida teatud küsimusetüüpi ja analüüsida küsitlemistehnikaid laiemalt kui üksnes küsisõna tüübist lähtudes.

3.2.7. Ajakirjanduslik intervjuu vastaja perspektiivist

Vastamine on nagu küsiminegi sotsiaalne tegevus, kusjuures need eeldavad teineteise olemasolu: vastata on kohane üksnes juhul, kui sellele eelneb küsimus, ja küsimus omakorda eeldab normatiivselt vastust (Romaniuk, 2013). Ka määrab küsimus põhiteema, millega peab vastus suhestuma (Clayman ja Heritage, 2002b). Ajakirjanduslik intervjuu sünnib dialoogi, kahe inimese mõtete vahetamise käigus. See tähendab, et tähtis pole mitte üksnes ajakirjaniku kui küsija vaatenurk, vaid kesksel kohal on ka intervjueeritav, kes vastab ja annab kindla aja jooksul vastuseid, luues nende kaudu ühiskonna jaoks väärtuslikku uut teavet.

Et loodud sõnumid oleksid usaldusväärsed, peavad need lähtuma neljast mõõtmest: küsimused peavad olema tõesed, ammendavad, selged ja asjakohased

(Burgoon jt, 1996). Tõe kriteeriumile vastab sõnum juhul, kui see kõlab auditooriumi jaoks usutavalt ja seda ollakse nõus aktsepteerima. Sõnumi kujundab ammendavaks see, kui auditoorium tunneb, et on saanud küsimusele vastuseks piisaval hulgal teavet. Selge on sõnum, mis on piisavalt lühike ning mida kuulajad ja vaatajad mõistavad. Relevantse vastuse eeldus on loogiline ja otsene seotus esitatud küsimusega (Burgoon jt, 1996).

Niisiis: ehkki ajakirjanik on intervjuu olukorras juhi kohal (Freidson, 2001), sest temal lasub õigus ja kohustus esitada küsimusi ning suunata nende kaudu vestlust, pole vastutusest täiesti vaba ka intervjueeritav, kuna tal on intervjuus osaledes moraalne kohustus anda vastuseid ning tuua avalikkuse ette ja tähelepanu alla just tema või esindatava institutsiooni jaoks olulisi vaatenurki ja fookusi, tehes seda usaldusväärselt (Ekström, 2009; Franklin ja Carlson, 2011). See nõuab vastajalt teatud vastamisstrateegiate kasutamist (Myers, 2000).

Küsimusele vastuse andmine pole üksnes ajakirjandusliku intervjuu puhul eeldus ja loogiline tegevusviis, vaid üldisem põhimõte, mis on laiendatav interaktsioonis osalejatele kõigis valdkondades (Raymond, 2003). Ajakirjanduslikult intervjuult seevastu oodatakse, et intervjueeritava vastus tõepoolest vastab küsitule, on täpne ja arusaadav ning nii auditooriumi kui ka ajakirjaniku kontroll on selle üle suurem kui mõnes argivestluses, kus vastaja mõttekäik ei pea tingimata otseselt vastama küsitule (Greatbatch, 1986). Seepärast on ajakirjaniku ülesanne jälgida pidevalt vastaja võimalikke kõrvalepõikeid ja kasutada sobivaid tehnikaid – näiteks täpsustavaid jätkuküsimusi –, et saada võimalikult asjakohane vastus (Greatbatch, 1986).

Vestluspartneri jutu täpne jälgimine ei ole siiski ainult ajakirjaniku ülesanne. Kahe inimese vestlus põhineb sageli ühise perspektiivi otsimisel, mis tähendab, et nad eeldavad, et tõlgendavad sündmusi ja olukordi sarnaselt. Et intervjueeritav saaks hoida ära selliste hinnangute ja arvamuste endale omistamist, mis tegelikult talle ei kuulu, tuleb ka tal ajakirjaniku öeldut väga tähelepanelikult kuulata ning vajaduse korral meelevaldsed eeldused ümber lükata või neid parandada (Clark ja Schober, 1992).

Steven E. Clayman (2001) räägib vastuste andmisel positiivsest ja negatiivsest mõõtmest. Positiivse mõõtme all peab ta silmas kinnipidamist kokkuleppest anda küsimustele vastuseid. See ei tähenda tingimata, et vastus vastaks täielikult küsitule, sest positiivse mõõtme alla võib liigitada ka olukorrad, milles vastaja küll annab vastuse, aga nihestab samal ajal küsimuse fookust endale sobivas suunas ja tegelikult ei vastagi esitatud küsimusele. Näiteks võib küsimusele „Miks te ei ole seda persooni vallandanud?“ vastata lausega „Meil on loodud koalitsioon ju nende tulemuste põhjal, mis olid 3. märtsil“ (S. Clayman, 2001).

Negatiivne mõõde tähendab seevastu selget keeldumist vastamisest või poolikute vastuste andmist (S. Clayman, 2001). Negatiivset mõõdet on poliitintervjuude näitel põhjalikumalt uurinud Mats Ekström (Ekström, 2009), kes on seda nimetanud teavitatud vastusest keeldumiseks. Ta rõhutab, et vastamisest keeldumine on eelkõige problemaatiline poliitikute puhul, kelle roll kohustab neid vastuseid andma ning kelle puhul võib auditoorium keeldumist tõlgendada kõrvalepõikamise ja vastutusest mööda hiilimisena (P. Bull ja Mayer, 1993; S. Clayman,

2001; Ekström, 2009). Teisalt esitavad ajakirjanikud just neile inimestele ebamugavaid, ründavaid ja väga otsekoheseid küsimusi, mille puhul vastajad tajuvad, et otsese vastuse andmine võib mõjutada nende mainet ja karjäärivõimalusi halvasti (S. Clayman, 2001).

Kuna selge keeldumine vastamisest seostub sooviga midagi varjata ja vaikimine on uudisintervjuudes haruldane, üritab intervjueeritav alati midagi vastata ning enamasti nii, et jääks vähemalt mulje, justkui vastaks ta konkreetsele küsimusele (S. Clayman, 2001). Ta on selles olukorras mitmes mõttes surve all: ühelt poolt ootab vastuseid auditoorium ja teiselt poolt ajakirjanik, kes mõlemad soovivad, et vastataks lihtsalt küsimusele, kuid kui tegu on ründava või pahatahtliku küsimusega, tuleb vastajal kalkuleerida, milline vastamisstrateegia kahjustaks teda potentsiaalselt kõige vähem (S. Clayman, 2001).

Dillon (1990) on kirjeldanud vastamisest keeldumise strateegiaid, mida võivad eri rollides olevad intervjueeritavad rakendada.

1. Vaikus ehk olukord, kus vastaja eelistab siiski mitte midagi öelda.
2. Avalik vastusest keeldumine stiilis „Ma parem ei ütle midagi“.
3. Küsimusega mitteseostuv vastus, mille korral muudab vastaja teemat või fookust ega vasta tegelikult esitatud küsimusele. Näide: „Alustuseks tahan ma ühe asja selgeks rääkida“.
4. Huumori kasutamine. Näiteks võib vestluspartner vastata küsimusele „Kui vana sa oled?“ lausega „Noorem, kui ma välja paistan“.
5. Valetamine.
6. Küsimusega vastamine. Näiteks võib küsimusele „Kuidas see info teieni jõudis?“ vastata stiilis „Mis te arvate, kuidas selline info tavaliselt inimesteni jõuab?“.
7. Põiklemine. Näited: „Sa ju tead seda!“ ja „Milline rumal küsimus!“.
8. Mitmemõttelise vastuse andmine. Näiteks võib küsimusele „Kui vana sa oled?“ vastata lausega „Ära muretse, ma jõuan selle töö enne pensioniiga valmis kirjutada“.
9. Varjamine. Intervjueeritav jätab teadlikult avaldamata mõne infokillu, mis võiks kahjustada teda või institutsiooni, mida ta esindab.
10. Vabandamine. Näide: „Ma ei saa vastata, kuna pole teemaga kursis“.

Dillon (1990) on jätnud oma kirjeldustest välja olukorra, kus vastaja rakendab nihestamisega peegeldamist või ümbersõnastamist, kuigi ka need on levinud praktikad. Näiteks võib intervjueeritav vastata ajakirjaniku küsimusele „Kas teie erakond on saanud sellelt ärimehelt annetusi?“ hoopis lausega „Kui te tahate nüüd küsida, kas meie erakonnale tehakse aeg-ajalt annetusi, siis jah, loomulikult tehakse“. Nii jätab ta ajakirjaniku esitatud küsimust osaliselt moonutades mulje, justkui vastaks ta igati küsimusele.

Kui ajakirjaniku intervjueerimisoskuste olulisust on käsitletud arvukates raamatutes ja teadusartiklites, millest paljusid olen maininud ka selles doktoritöös, siis ajakirjanduslikus intervjuus osaleva intervjueeritava vastamispädevuste analüüsid puuduvad nii eesti- kui ka ingliskeelses teaduskirjanduses. Kõneisikud, kes astuvad uudisintervjuudes üles, lihvivad oma oskusi valdavalt praktilistel koolitustel, mis põhinevad enamasti varem ajakirjanduses töötanud inimeste elukogemusel ja tähelepanekutel. Siiani on seega puudu teaduslik alus sellele, milliseid pädevusi tuleks kõneisikutel arendada uudisintervjuudes edukalt üles astumiseks.

4. MEETOD, VALIM JA ANALÜÜS

Neljandas peatükis selgitan lähemalt selle doktoritöö kirjutamise käigus läbitud metodoloogilisi otsinguid ja katsetusi ning annan oma alusuuringute kaupa ülevaate kasutatud andmekogumise ja andmeanalüüsi meetoditest. Ühtlasi tutvustan valimit ja selle koostamise põhimõtteid, kirjeldan uuringute piiranguid ning heidan pilgu eetilistele dilemmadele, millega seisin uurijana vastamisi.

4.1. Metodoloogilised otsingud

Tegin oma doktoritöö jaoks uuringuid disainides ja tulemusi analüüsides läbi omamoodi metodoloogilise teekonna, kombineerides induktiivset ja deduktiivset strateegiat. See aitas mul kogu protsessi vältel pidevalt liikuda üldisemalt vaatelt detailitasandile ja vastupidi.

Kuna intervjuusid on üldisemal tasandil uuritud rohkesti (Clayman ja Heritage, 2002; Ekström, 2006; Greatbatch, 1986; Hutchby, 2005; Jucker, 1986; Montgomery, 2007; Natsvlishvili, 2013), võimaldas deduktiivne lähenemine tugineda senistele uuringutele ja tähelepanekutele ning katsetada nende toimepidavust ja asjakohasust minu enda uuringutest kogutud andmete puhul. Ka doktoritöö esialgsed uurimisküsimused ja analüüsi aluseks oleva maatriksi algversiooni koostasin varasematele uuringutele tuginedes.

Toetava uudisintervjuu uurimisväli on võrdlemisi hõre (Montgomery, 2008) ning seetõttu oli tarvis kasutada induktiivset lähenemist, mis võimaldas mul teha uusi tähelepanekuid ja avastada mustreid kogutud andmete pinnalt. Induktiivse strateegia alusel uurisin kogutud materjali mikrotasandil, keskendudes üksikasjalikult ja eraldi igale intervjuule, kõnevoorude jadale ja lõpuks üksikutele kõnevoorudele. Nende kahe lähenemisviisi ühildamine võimaldas mul saada uuritavast teemast tervikpildi, kuna kombineerisin teiste uurijate tähelepanekuid uute, selle doktoritöö käigus kogutud andmetest leituga.

Siiani on uudisintervjuus intervjueerimise praktilistest ja teoreetilistest käsitlustest puudunud norm või alus, mille järgi saaks hinnata ja parendada toetavate monteeritud ja/või otse-eetri uudisintervjuude tõhusust. Seetõttu alustasin normatiivse maatriksi loomisest. Kõigepealt otsisin teistest distsipliinidest, mida olen kirjeldanud teooriapeatükis (vt ptk 2), viiteid protsessidele ja elementidele, mille rakendamise abil oleks võimalik saavutada maksimaalselt tõhus vestlus. Seejärel kandsin elemendid üle ajakirjandusliku intervjuu konteksti, analüüsides nende ilmnemist intervjuude mikrotasandil.

Kuulamisteooria analüüsil jõudsin toetava kuulamise kontseptsioonini, mis eeldab aktiivset kuulamist, tähele panemist, mõistmist ja tagasisidestamist. Toetavale kuulamisele lisasin tõhusa küsitlemise põhimõtted (Clayman, 2010; Ekström, 2006; Spitzberg ja Hecht, 1984). Interpersonaalse kommunikatsiooni teooriast (Trenholm ja Jensen, 2008) kandsin uudisintervjuusse üle küsimuse rollidest, mida täidavad intervjuus osalejad. Idee tõhusast vestlusest sisaldab muu hulgas küsimust

sellest, kelle jaoks peaks vestlus tõhus olema. Sestap sai maatriksi (vt tabel 3) puhul oluliseks määrata kindlaks, millised on vestlust kujundavad sotsiaalsed rollid ja millist kasu saavad eri tüüpi toetavatest intervjuudest neis osalejad.

Tabel 3. Toetava uudisintervjuu interaktsiooni tõhususe hindamise maatriks. Autori koostatud selles doktoritöös tutvustatud distsipliinide ja nende peamiste autorite põhjal

<table>
<tr><th colspan="3">AJAKIRJANDUSLIKU TOETAVA UUDISINTERVJUU DISTSIPLINAARSED LÄHTEKOHAD</th><th>INTERVJUU ALGUS</th><th>INTERVJUU KULG</th><th>INTERVJUU LÕPP</th></tr>
<tr><td rowspan="4">Inter-personaalse kommu-nikatsiooni teooria</td><td rowspan="2">Ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikuse sõltuvuse suhe, mida iseloomustavad selged saatja ja vastuvõtja rollid</td><td>Ajakirjanik vestleja rollis</td><td>Ajakirjaniku vestleja rollist tulenevad uudisintervjuu avamise tehnikad ja intervjueeritava roll</td><td>Ajakirjaniku vestleja rollist tulenevad uudisintervjuu juhtimise tehnikad ja intervjueeritava roll</td><td rowspan="4">Vahendaja ja vestleja rollist tulenevad uudisintervjuu lõpetamise tehnikad</td></tr>
<tr><td>Ajakirjanik vahendaja, koostöö-partneri ja „tõlkija” rollis</td><td>Ajakirjaniku vahendaja rollist tulenevad uudisintervjuu avamise tehnikad ja intervjueeritava roll</td><td>Ajakirjaniku vahendaja rollist tulenevad uudisintervjuu juhtimise tehnikad ja intervjueeritava roll</td></tr>
<tr><td colspan="2">Lingvistika (selge kõne-voorude süsteem ja järgnevuse jada; küsilause tüüp ja eesmärk)</td><td>Lingvistikast tulenevad tõhusa uudisintervjuu avamise tehnikad</td><td>Lingvistikast tulenevad tõhusa uudisintervjuu juhtimise tehnikad</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kuulamisteooria (aktiivne kuulamine: tähelepanemine, mõistmine ja tagasi-sidestamine)</td><td>Kuulamisteooriast tulenevad tõhusa uudisintervjuu avamise tehnikad</td><td>Kuulamisteooriast tulenevad tõhusa uudisintervjuu juhtimise tehnikad</td></tr>
<tr><td>Psühholoogia</td><td colspan="2"></td><td>Psühholoogiast tulenevad tõhusa uudisintervjuu avamise tehnikad</td><td>Psühholoogiast tulenevad tõhusa uudisintervjuu juhtimise tehnikad</td></tr>
</table>

Tabelis 3 näha olevas maatriksis on intervjuu jaotatud mõtteliselt kolmeks, lähtudes Brian Paltridge'i (2002; 2012) teooriast, mille järgi on intervjuul selgesti eristatavad algus, kulg ja lõpp. Distsiplinaarsetest lähtekohtadest tulenevad tõhusa interaktsiooni tehnikad uudisintervjuus on vestluse etappide kaupa lahti kirjutatud järgnevalt.

Tõhusad tehnikad uudisintervjuu alguses

1. Ajakirjaniku vestlejarolli puhul võtavad tema ja intervjueeritav intervjuus võrdsete vestluspartnerite rolli. Ajakirjanik abistab intervjueeritavat tema kogemuse auditooriumini viimisel. Ajakirjaniku põhitähelepanu on suunatud pigem vestluspartnerile, auditooriumit käsitatakse pealtvaatajana.
2. Ajakirjaniku vahendajarolli puhul keskendub ajakirjanik eeskätt auditooriumile, keda ta püüab abistada eksperdi sõnumite vahendamisel. Intervjueeritav võtab selgitajarolli.
3. Ajakirjanik teeb auditooriumi ja intervjueeritava jaoks selgeks, millal algab intervjuu.
4. Ajakirjanik alustab vestlust avaküsimusega, mis sobib teemaga, raamistab intervjuu ja seab fookuse.
5. Ajakirjanik väljendab intervjuu eesmärki.
6. Intervjueeritav väljendab verbaalselt ja/või mitteverbaalselt nõustumist ajakirjaniku ettepanekutega intervjuu sissejuhatuses.
7. Ajakirjanik tutvustab intervjueeritavat.
8. Ajakirjanik rakendab erinevaid võtteid auditooriumi tähelepanu püüdmiseks.
9. Avaküsimus koosneb ühest küsimusest, mis sobib intervjuu formaadi, tüübi, ajaraami, intervjueeritava ja teema fookusega. Sellele järgneb loogiline vastus.
10. Avaküsimuse maht on kooskõlas intervjuu eesmärgiga.
11. Avaküsimus toetab teema avamist ja julgustab vastajat rääkima.
12. Küsimuse eesmärk on selge.
13. Intervjueeritav reageerib küsimusele loogilise lausungiga.
14. Intervjueeritava vastus intervjuu avaküsimusele on küsimuse ja intervjuu fookusega vastavuses, andes tunnistust küsimuse selgusest ja mõistetavusest.
15. Ajakirjanik kasutab teema avamisel positiivseid mitteverbaalseid suhtluselemente, mis loovad avatud õhkkonna ja julgustavad intervjueeritavat teemat avama.
16. Intervjueeritav jälgib ajakirjaniku mitteverbaalseid väljendusi ja reageerib neile loogiliselt.
17. Intervjueeritava ja ajakirjaniku mitteverbaalsed väljendused näitavad aktiivset kohalolu.
18. Intervjueeritav märkab avaküsimuses ja sissejuhatuses võimalikke meelevaldseid eeldusi ja tõele mittevastavaid hinnanguid ning juhib neile tähelepanu.

Tõhusad tehnikad uudisintervjuu käigus

1. Vestleja- ja vahendajarollis olles juhib ajakirjanik intervjuud valitud fookuse piires ning kasutab selleks erinevaid vestluse juhtimise võtteid. Intervjueeritav on koostöine vestluspartner, reageerides tema küsimustele ja/või kommentaaridele loogiliste vastustega. Ajakirjanik ja intervjueeritav toetavad teineteist sooviga arendada vestlust mõlemale huvipakkuval teemal. Kogemusintervjuus avab intervjueeritav teemat oma kogemustest ja seisukohtadest lähtuvalt. Eksperdiintervjuus avab ta teemat oma pädevusest lähtuvalt ning ajakirjanik on vahendaja- ja intervjueeritav selgitajarollis.
2. Kõnevoorude hulk ja pikkused püsivad loogilises tasakaalus.
3. Vestlus on sujuv: igale esitatud küsimusele järgneb vastus ja kommentaarile reaktsioon, vestlusse ei teki kohmetuse põhjustatud pikki pause, kogelemist ega asjatuid mõttekordusi. Vestluse fookuses püsib loogiline vastus, mis on mõjutatud eelmises küsimuses või väites sõnastatust.
4. Ajakirjanik esitab ühes kõnevoorus korraga ühe küsimuse.
5. Ajakirjanik eelistab väitlausetele küsimust sisaldavaid kõnevoore.
6. Ajakirjanik väldib ründavaid, laetud ja hüpoteetilisi küsimusi, mis võivad rikkuda vestluse dünaamikat ja kvaliteeti.
7. Intervjueeritav kuulab aktiivselt, reageerides väärinfole ja pädevust ületavatele küsimustele vastulause või selgitusega.
8. Ajakirjanik hoiab tähelepanu ühel fookusel ja arendab seda, vältides fookuse nihkeid ja muutusi või sõnastades ning põhjendades need selgelt.
9. Küsimuste valik vastab intervjuu formaadile ja eesmärgile.
10. Küsimused on kooskõlas intervjueeritava pädevuse ja rolliga intervjuus.
11. Küsimused on selged, konkreetsed ja ühemõttelised ning toetavad intervjueeritavat.
12. Küsimuste maht sobib konkreetse hetke, intervjuu ja intervjueeritavaga.
13. Intervjueeritava vastused on selged ja ühemõttelised ning loogilises vastavuses küsimusega.
14. Vestluspartnerid kasutavad peegeldamist, summeerimist, ümbersõnastamist ja näitlikustamist ning esitavad täpsustavaid küsimusi, et tagada vestluse arusaadavus auditooriumi jaoks, kontrollida üksteise korrektset mõistmist ning vältida infoaukude teket.
15. Ajakirjaniku küsimused väljendavad tema püüdu mõista vestluspartnerit ja tema kogemust.
16. Ajakirjanik kasutab vestluspartneriga rääkides mitteverbaalseid (miimika, žestid, pilkkontakti hoidmine) ja verbaalseid elemente, mille kaudu ta väljendab intervjueeritava toetamist, tema emotsioonide adekvaatset tajumist ja aktiivset kohalolu ning julgustab sellega vestluspartnerit teemat avama.

Tõhusad tehnikad uudisintervjuu lõpus

1. Ajakirjanik annab selgesti märku intervjuu saabuvast lõpust.
2. Ajakirjanik jätab vestluspartnerile võimaluse sõnastada oluline sõnum.
3. Ajakirjanik kordab intervjuu lõpus, kes oli vestluspartner, ja võtab kokku vestluse tuuma.
4. Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile ja intervjueeritavale.

Tabelis 3 esitatud maatriksi peamine ülesanne on pakkuda ajakirjandustudengitele, eriala professionaalidele, ajakirjandusõppejõududele ja teistele huvilistele normatiivset alust toetava uudisintervjuu tõhususe analüüsiks. Olen maatriksi loomisel keskendunud interaktsioonile kogemus- ja eksperdiintervjuudes. Vastutajaintervjuu (Chovanec, 2020; Montgomery, 2008) nõuab nii ajakirjanikult kui ka intervjueeritavalt teistsuguseid pädevusi ega kuulu minu doktoritöö huviorbiiti.

Toetava uudisintervjuu interaktsiooni tõhususe hindamise maatriksit võib kasutada kahel viisil. Esiteks saab uudisintervjuu võtta lahti etappideks – algus, kulg ja lõpp – ning analüüsida vestluse osa tõhusust igas etapis ilmnenud komponentide kaupa. Teiseks saab intervjuu võtta lahti üksikelementide kaupa, analüüsides eraldi näiteks vestluses osalejate rolle, nende aktiivset kuulamist ja esitatud küsimuste tõhusust. Tasub arvestada, et vestluse tõhususe määravad komponendid on küll esitatud maatriksis intervjuu alaosade kaupa, kuid see ei tähenda tingimata, et mõni komponent (nt küsimuse selguse olulisus) ei võiks esineda kõigis etappides. Küll aga on nimetatud komponentidel suur mõju ennekõike vestluse neis etappides, kuhu need on maatriksis paigutatud. Nii on näiteks väga tähtis tutvustada vestluskaaslast just intervjuu alguses, ent see ei tähenda, et sama teavet ei võiks kasutada kordusena vestluse ajal.

Kuna analüüsitava materjali seas oli hulk teleintervjuusid, olen maatriksisse lisanud kolm mitteverbaalse diskursuse elementi, mis annavad tunnistust mõistmisest ja intervjueeritava toetamisest. Võtsin kehaliigutuste ja -asendite klassifikatsioonist luubi alla kolm elementi: ajakirjanike näoilmed, kehahoiu ja kätega tehtavad žestid (Moriarty ja Garramone, 1986; Mullen, 1998; Sullivan ja Masters, 1988). Nende tõlgendamisel kasutasin kategooriaid *positiivne*, *negatiivne* ja *neutraalne* (Coleman ja Wu, 2006). Näoilmed liigitasin positiivseks siis, kui need olid rõõmsad, helged ja rahulikud. Neutraalseks lugesin emotsioonitud näoilmed ning negatiivseks tõsised, pinges, murelikud või kurvad näoilmed. Kehahoiakut tõlgendasin positiivsena juhul, kui ajakirjanik oli lõdvestunud ja pingevaba, negatiivsena siis, kui ta oli pinges ja väga kontrollitud, ning neutraalsena siis, kui ta paistis neutraalsena ja väljenduseta. Ajakirjaniku žestid (valdavalt kätega tehtavad liigutused) kodeerisin positiivseks juhul, kui ta liigutas käsi õlgadest madalamal, justkui julgustades intervjueeritavat edasi rääkima, ja/või noogutas. Negatiivseks liigitasin žestid siis, kui ta vehkis kätega hoogsalt ja närviliselt, ning neutraalseks, kui ta ei žestikuleerinud üldse.

Analüüsiprotsessi iseloomustas tsüklilisus: liikusin uurimisküsimuste, keskse maatriksi (vt tabel 3) ja analüüsitava materjali vahel korduvalt edasi-tagasi, täius-

tades maatriksit ning uurimisküsimusi uuritavast materjalist uute nüansside ja seoste avastamisel.

Loodud maatriksi kui intervjuu tõhususe teatava normi alusel asusin esimeses uuringus kriitiliselt analüüsima sportlastega tehtud välkintervjuudes kasutatud elemente. Saadud tulemused tõid esile hulga võimalusi paremaks küsitlemiseks ja võimaldasid liikuda järgmises uuringus edasi nende puuduste kohta tagasiside andmise juurde. Et tagasiside oleks konstruktiivne ega tekitaks saajas vastupanu, tõin uuringut disainides psühholoogia- ja meditsiinivaldkonnast sisse nõustava vestluse tehnikad (Graf jt, 2020a), mida kasutasin teises uuringus, kui arutlesin ajakirjanikega nende töö üle. Viimases, kolmandas uuringus oli tähtis vastaja kui ühe interaktsioonis osaleja perspektiiv: kuidas edastada sõnumeid tõhusalt ja selgelt ning kuidas saab ajakirjanik seejuures toeks olla? Ka seda universaalset normi, milline on uudisintervjuus tõhus vastus, pole ajakirjandusuuringutes varem põhjalikumalt kirjeldatud. Et analüüsida vastuste ammendavust ja korrelatsiooni küsimusega, kombineerisin eelmainitud elemente vastajarollist tuleneva eripära ja vastamise erinevate strateegiatega.

Pärast kolmanda uuringu korraldamist ja analüüsimist vajavate oluliste kategooriate lisandumist täiendasin esimese uuringu eel loodud maatriksit ning analüüsisin sellesse koondatud kategooriate alusel kõigi kolme uuringu materjali veel kord. Niisiis täiendasin ja tõhustasin kolme uuringu tegemise ja analüüsimise protsessis pidevalt ka analüüsi aluseks olevat toetava intervjuu tõhususe hindamise maatriksit. Ühtlasi analüüsisin juba kogutud materjali ja tulemusi korduvalt.

Olen analüüsil kasutanud lähenemisviisi, milles kombineerin intervjuude kriitilist analüüsi normatiivsete soovitustega. See tähendab, et olen uudisintervjuu kindlaid formaate käsitlenud sügavuti, tuues esile intervjueerimistehnikate nõrku ja tugevaid külgi, kuid samal ajal olen teinud ka ettepanekuid selle kohta, kuidas saavutada tõhusam intervjueerimine.

4.2. Ülevaade uuringutest

Minu doktoritöö on kvalitatiivuurimus, mis põhineb kolmel eraldiseisval uuringul, millest omakorda tekib doktoritöös tervik. Empiirilise materjali moodustavad 50 uudis- ja vestlusintervjuud ringhäälingus (**esimene, teine ja kolmas uuring**), üheksa poolstruktureeritud uurimisintervjuud COVID-19 ekspertidega (**kolmas uuring**), neli uurimisintervjuud ajakirjanikega (**teine uuring**) ning neli kirjalikku uurimisintervjuud ajakirjanikega (**teine uuring**). Olen ülevaatliku pildi nimetatud uuringutest koondanud tabelisse 4.

Tabel 4. Ülevaade doktoritöö uuringutest ja meetoditest

UURING	PEAMISED UURIMISKÜSIMUSED	MEETODID	VALIMI SUURUS
I „Välk-intervjuud tipp-sportlastega“	1. Milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad ajakirjanikud välkintervjuudes? 2. Kuidas toetavad ajakirjanikud intervjueeritavat välkintervjuudes? 3. Millised on välkintervjuudes kasutatud küsitlemistehnikate peamised puudused? 4. Millised on võimalused küsitleda tõhusamalt?	Vestlusanalüüs ja kvalitatiivne sisuanalüüs	16 uudisintervjuud Eestist, kolm uudisintervjuud välisriikidest
II „Raadio-ajakirjanike küsitlemis-praktikad“	1. Kuidas valmistuvad raadioajakirjanikud otse-eetri intervjuudeks? 2. Kuidas saab intervjueeritavat küsitleda tõhusamalt? 3. Mil määral on ajakirjanikud valmis neile antud tagasisidet vastu võtma?	Kvalitatiivne sisu-analüüs (ajakirjanike kirjalikud vastused, otse-eetri uudis- ja vestlusintervjuud, uurimisintervjuu), vestlusanalüüs (otse-eetri uudis- ja vestlusintervjuud)	20 uudis- ja vestlusintervjuud, neli kirjalikku intervjuud ajakirjanikega, neli osalusintervjuud ajakirjanikega
III „Eksperdi-intervjuud COVID-19 kriisis“	1. Millised intervjueerimistehnikad abistavad eksperte teema avamisel kõige rohkem? 2. Millised küsitlemispraktikad ja -strateegiad takistavad eksperdil teema avamist? 3. Milliseid tehnikaid kasutavad eksperdid ise teema avamisel ja selgitamisel?	Vestlusanalüüs (otse-eetri uudisintervjuud), kvalitatiivne sisuanalüüs (otse-eetri uudisintervjuud, uurimisintervjuud)	11 uudisintervjuud, üheksa poolstruktureeritud uurimisintervjuud ekspertidega (uurija ja ekspert)

Kuigi minu doktoritöö koosneb kolmest üksteisele kronoloogiliselt järgnenud uuringust, ei saa väita, et uuringuplaan olnuks algusest peale selge ja ideede areng lineraane. Pigem kujunesid ka ideed spiraalina. Tulin kinnituse saamiseks korduvalt tagasi juba tehtud tähelepanekute juurde ning noppisin igast uuringust uut ainest, et minna edasi järgmise uuringu juurde ja luua sel viisil ka materjali teoreetiliseks mõtestamiseks.

Esimene uuring, mille tegin doktoriõpingute alguses, andis mulle ülevaate ja põhiteadmised sellest, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad ajakirjanikud väga lühikestes uudisintervjuudes. Enne uuringut tegin süvaintervjuud nende tipp-sportlastega, kelle teleintervjuud võtsin hiljem esimeses uuringus analüüsi alla. Neid süvaintervjuusid ma oma doktoritöös ei kajasta, kuna käsitlesin kogutud materjali esialgse ideekorjena, mille abil valideerisin planeeritava uuringu asjakohasust ja uurimisküsimuste relevantsust. Esimeses uuringus oli minu eesmärk interaktsiooni analüüsides mõista, kas ajakirjanikud saaksid küsitleda ajaliselt väga piiratud uudisintervjuus tõhusamalt, milliseid võtteid kasutavad nad sportlasi intervjueerides nende toetamiseks ja millised on ajakirjanike küsitlemistehnikate peamised puudujäägid.

Teises uuringus astusin kogutud teadmiste pinnalt sammu edasi, võttes koos juhendatava üliõpilasega vaatluse alla raadio otse-eetri uudis- ja vestlusintervjuud, mille analüüsile lisasime ajakirjaniku ehk küsitleja perspektiivi. Palusime

ajakirjanikel kirjeldada intervjuuks valmistumise protsessi ning hiljem analüüsisime koos uurimisintervjuu käigus eetris olnud intervjuude häid element ja vajakajäämisi. Muu hulgas pakkus mulle huvi, kuivõrd on tegevajakirjanikud altid oma oskuste kohta tagasisidet vastu võtma ja on keskendunud enesearengule.

Olles seejärel teadlik mõningatest monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes kasutatud küsitlemistehnikate probleemidest ning täiendades neid ajakirjanike kommentaaridega, liikusin kolmandas uuringus analüüsiga edasi, lisades vastaja perspektiivi. Kui uudisintervjuu on neutraalses kontekstis ajakirjaniku jaoks nõudlik formaat, siis kriisiolukorras muutub oskuslik küsitlemine veelgi tähtsamaks. Nii võtsin kolmandas uuringus vaatluse alla ennekõike koroonaviiruse laialdase leviku ajal tehtud eksperdiintervjuud, et analüüsida, kuidas hõlbustavad (või takistavad) ajakirjaniku küsitlemistehnikad eksperdil keeruka teema selget ja arusaadavat avamist, millised on ekspertide kui vastajate endi hinnangul teema avamist soodustavad tehnikad ning milliseid võtteid kasutavad nad ise teema avamiseks.

4.2.1. Esimene uuring „Välkintervjuud tippsportlastega"

Esimese uuringu eesmärk oli mõista, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad ajakirjanikud välkintervjuus, kui tõhusad need on ja kuidas saaks vältida sujuvat dialoogi takistavaid tegureid. Kuna uudisintervjuu võib teha paljudel teemadel, seisin uurijana dilemma ees, milline temaatiline fookus või sihtrühm on küsitlemise suhtes kõige nõudlikum ja peegeldaks küsitlemistehnilisi puudujääke kõige paremini.

Otsustasin olümpiamängudel tippsportlastega tehtavate intervjuude kasuks. Selleks oli mitu põhjust. Esiteks pidasid eestlased tollal suusatamist oma rahvusspordiks ning vaatasid võistlusi ja neile järgnenud intervjuusid suure huvi ja nõudlikkusega. Teiseks on olümpiamängud maailma üks enim meediakajastust pälvivaid sündmusi (Kristiansen jt, 2011). Kolmandaks on võistluste kontekstis sportlaste intervjuuks tabamine väga keeruline (Kovacs ja Doczi, 2020) ja intervjuuks võimalik aeg väga napp. Kõik need aspektid seavad ajakirjaniku erakordselt vastutusrikka ülesande ette intervjueerida nii, et suuta intervjueeritavat suunata võimalikult hästi teemat avama ja pakkuda auditooriumile väga lühikese aja jooksul (pikim intervjuu kestis 4 min ja 50 sek ning lühim 1 min ja 55 sek) võimalikult väärtuslikku teadmist.

Lähtusin uuringu valimit koostades kõikse valimi põhimõttest, kaasates uuringusse kõik 16 Eesti Rahvusringhäälingu telekanalis ETV 8.–16. veebruarini 2018 eetris olnud monteerimata intervjuud PyeongChangi taliolümpiamängudelt Lõuna-Koreas. Kasutan nende koondnimetusena eestikeelset terminit *välkintervjuu* (ingl *flash interview*) (Freitas jt, 2013), mis on terminina levinud pigem praktikute hulgas ja võiks seepärast olla siinse töö eesmärke arvesse võttes samuti sobilik.

Välkintervjuu ei ole ametlikult mitte eraldi žanr, vaid pigem kogemusintervjuu kui uudisintervjuu alaliigi üks vorme, mis vastab järgmistele tunnustele:

- intervjuu tehakse samas paigas, kus toimub sündmus (nt spordivõistlus);
- intervjuu eelneb või järgneb sündmusele, millest räägitakse, ning sündmust ja intervjuud eraldav aeg on minimaalne;
- ajakirjanikul ja intervjueeritaval ei ole võimalik intervjuuks põhjalikult valmistuda, kuna selles käsitletakse värskelt toimunud või kohe algavat sündmust;
- intervjuud iseloomustab spontaansuse kõrge määr;
- intervjuu tempo on kiire ja vestluse aeg lühike;
- intervjuu on monteerimata.

Seega on välkintervjuu olemuselt väga sarnane otse-eetri uudisintervjuuga, kuid ei pruugi olla tingimata reaalajas auditooriumile vahendatud.

Minu valimisse kuuluvad sportlastega tehtud intervjuud olid filmitud võistluspaigas kas vahetult pärast võistluse lõppu või selle distantside eel ja jõudsid televaatajateni olümpiamängude ajal eetris olnud otseülekannete käigus, samuti õhtuste spordiuudiste kaudu. Teisisõnu olid need osa mahukamast saatest või programmist. Intervjueerijad olid Eesti Rahvusringhäälingu ajakirjanikud. Intervjuud olid kuulamiseks-vaatamiseks saadaval ETV videoarhiivis. Lisaks neile intervjuudele kasutasin võrdlusmaterjalina Ameerika, Hispaania ja Saksamaa telekanalites eetris olnud võistlusjärgseid otse-eetri intervjuusid välismaa tippsportlastega.

Intervjuude uurimiseks rakendasin vestlusanalüüsi meetodit kombineerituna kvalitatiivse sisuanalüüsiga (vt kodeerimisjuhendit lisas 2). Pidasin sellist meetodite kombinatsiooni sobivaks, sest uurimisküsimustele vastuste leidmiseks oli vaja teha ulatuslikult tööd teksti mikrotasandiga ning pidevalt hinnata küsimuse-vastuse vastastikmõju ja loogilist seotust. Vestlusanalüüs võimaldas võtta analüüsi alla intervjuu kui institutsionaliseeritud vestluse, täpsemalt selle transkribeeritud audiovisuaalse materjali, et vaadelda lähedalt vestluse interaktsioonilisust ehk seda, kuidas mõistavad vestluses osalejad üksteise käitumist ja väljendavad kõnes üksteise jutu mõistmist, samuti seda, kuidas on vestluses struktureeritud kõnevoorud (Ekström, 2007; Sacks jt, 1974). Just see, kuidas vestluses osalejad üksteise suhtes käituvad, st kuidas iga järgmine lause või kõnevoor suhestub eelmisega, vastab eelmisele või räägib eelmisest mööda, võimaldas analüüsida vestluse tõhusust ja öeldu tähendust konkreetses kontekstis (Ekström, 2007).

Esimesele kahele uurimisküsimusele vastuste otsimisel lähtusin Paltridge'i (2012) teooriast, mille järgi saab vestluse jagada kolmeks etapiks: alguseks, kuluks ja lõpuks. Iga etappi iseloomustavad kindlad järgnevuse paarid (nt tervitamine – vastu tervitamine; küsimine – infoga vastamine). Vestluse avamise analüüsil võtsin lisaks appi Claymani (1991: 50–51) intervjuu avamise mudeli, mis võimaldab mikrotasandil vaadelda ja analüüsida kõigi intervjuude algusi.

Vestluste alguse puhul analüüsisin, kas ja kuidas on intervjuu raamistatud ja fookustatud, kuidas tutvustatakse intervjueeritavat ning mis tüüpi on avaküsimus (Clayman, 1991). Seejärel vaatlesin vestluse kulgu, sh fookuses püsimist, lausun-

gite seotust ja loogilist järgnevust, kõnevoorude järjekorda, eelkõneleja väidetega nõustmist või neile vastu vaidlemist, tagasisidestamist ning eelkõneleja väidete parandamist ja täiendamist (Paltridge, 2012).

Üks tähtsaimaid küsimusi, mida võimaldas vestlusanalüüs mul uurijana teksti kohta küsida, on „Miks küsitakse see küsimus just sel hetkel?“. Selle teada saamiseks jälgisin, kas küsimus võib olla eelnenud vastuse laiendus, peegeldus või täpsustus või on see sootuks uue fookusega. Selle küsimuse esitamine oli vajalik, kuna tihti väga lühikeses välkintervjuus peab iga küsimus olema valitud teadlikult ja õigel hetkel, et vastaja saaks anda napi aja jooksul võimalikult palju teavet (Eljand-Kärp ja Harro-Loit, 2020). Ühtlasi viitab küsimuse esitamise aeg intervjuu tervikkonteksti asetatuna fookuse püsimisele või nihkumisele, mida oli vaja jälgida ka järgmiste uuringute puhul. Viimasena vaatlesin vestluse lõpetamist.

Kvalitatiivne tekstianalüüs (Laherand, 2010) võimaldas intervjuusid subjektiivselt tõlgendada süstemaatilise liigendamis- ja kodeerimisprotsessi ning teemade või mustrite kindlakstegemise abil. Analüüsi aluseks oli minu koostatud toetava uudisintervjuu interaktsiooni tõhususe hindamise maatriks (vt tabel 3 lk 70 ja selles kirjeldatud etappide selgitused), milles loetletud tingimustest kujunesid analüüsikategooriad. Kõiki intervjuusid vaatasin läbi mitme prisma.

1. Esiteks jälgisin ajakirjaniku aktiivse kuulamise tehnikaid. Aktiivne kuulamine tähendab kategooriana seda, kas ja kuidas ajakirjanik kuulas, esitas kuulamispõhiseid küsimusi, peegeldas fakte või emotsioone või sõnastas kuuldut ümber, sest need tegevused annavad tunnistust toetavast kuulamisest.
2. Teiseks analüüsisin, kas ajakirjaniku küsimused sisaldasid meelevaldseid eeldusi ning kas ja kuidas sportlane neile reageeris.
3. Kolmandaks jälgisin küsimuste mahtu ja neile järgnenud vastuste piisavust. Analüüsisin näiteks seda, kuidas vastab sportlane väga lühikeses intervjuus suure mahuga küsimusele. Nii esimese uuringu kui ka järgmiste puhul pöörasin peale ajakirjanike küsimuste eritähelepanu interaktsioonile tervikuna, võttes luubi alla ka saadud vastused ja nende korrelatsiooni küsimustega.
4. Neljandaks jälgisin intervjuu fookust. Analüüsisin, kas ja kuidas sõnastas ajakirjanik avaküsimusega intervjuu fookuse ning kas ja kuidas suutis ta hoida vestluse selles fookuses. Jälgisin veel seda, et kui fookus nihkus või muutus, siis kas see oli teadlik ja markeeritud tegevus või tuli see ette juhuslikult ja oli selgelt põhjendamata.
5. Lõpuks tegin tähelepanekuid kõnevoorus esitatud küsimuste hulga ja vastaja reaktsioonide kohta neile ning määrasin kindlaks intervjuu kestuse, sest pikkusest sõltub nii see, kui palju on vastajal aega oma sõnumeid edastada, kui ka see, millise mahuga küsimusi tuleks ajakirjanikul eelistada.

Täpne kodeerimisjuhend koos analüüsikategooriatega on lisas 2.

4.2.2. Teine uuring „Raadioajakirjanike küsitlemispraktikad“

Teise uuringu eelseks ajaks oli mul uurijana tekkinud arusaam tele-eetris olnud monteerimata uudisintervjuude peamistest komistuskividest ja võimalustest. Olin endale teadvustanud, et intervjuu äsja võistlusrajalt naasnud sportlasega on ennustamatu, sest tema võistlustulemus on selgunud vahetult enne intervjuud ja emotsionaalne seisund on sootuks teadmata. See teeb intervjuuks valmistumise ajakirjaniku jaoks keeruliseks. Soovisin saada kinnitust küsimusele, kas sarnased mured ilmnevad ka raadio otse-eetri intervjuudes, kus ajakirjanikul on ettevalmistuseks rohkem aega. Seepärast otsustasin analüüsida Eesti raadiojaamades otse-eetris olnud uudisintervjuusid.

Et liikuda esimesest uuringust sammu edasi, võtsin lisaks eetris olnud uudisintervjuudele luubi alla ka ajakirjanike perspektiivi. Uurisin, kuidas nad intervjuudeks valmistuvad, mil määral oma tööd hiljem analüüsivad ning kui altid on nad vastu võtma kõrvalist tagasisidet ja selle alusel oma praktikaid ümber kujundama või täiendama.

Jaotasin uuringu kolmeks etapiks, kasutades iga etapi puhul erinevaid meetodeid. Olen uuringu etapid, nende käigus kasutatud uurimismeetodid ja etappides planeeritud tegevuste ajavahemikud esitanud tabelis 5.

Tabel 5. Teise uuringu etapid

ETAPP	TEGEVUS	MEETOD	AEG
I etapp	Ajakirjanike intervjuuks valmistumise protsessi kirjeldus	Kirjalik intervjuu ja selle sisuanalüüs	2020. aasta sügis
II etapp	Otse-eetris tehtud intervjuude analüüs	Arhiivist kogutud intervjuude analüüs vestlusanalüüsi ja kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil	2021. aasta märts-aprill
III etapp	Teises etapis tehtud tähelepanekute analüüs koos ajakirjanikega	Uurimisintervjuu ja selle sisuanalüüs	2021. aasta märts-aprill

Teises uuringus abistas mind mu juhendatav bakalaureusetudeng Laura Saks, kellega planeerisime valimi ja uurimisküsimused, tegime analüüsi ning sõnastasime järeldused. Mu juhendatav kandis suuremat vastutust uuringu korralduslikku poole eest, minu ülesanne oli eelkõige teha analüüs.

Uuringu eeldus oli, et analüüsitavad uudis- ja vestlusintervjuud peavad olema monteerimata või toimunud otse-eetris ning olema sisulised, uudismaterjalil põhinevad teemaarendused. Need kaks nõuet seadsid märkimisväärsed piirangud kanalivalikule, kuna eelkõige infoedastusele suunatud Eesti raadiokanaleid võib üles lugeda ühe käe sõrmedel. Nende programmiga tutvumise tulemusel selgus, et enamik otse-eetri uudisintervjuusid on asetatud hommikutundidesse.

Kuulasime koos juhendatavaga paari nädala jooksul mitme raadiojaama otse-eetri uudisintervjuusid, et saada ülevaade peamistest intervjueerijatest. Seejärel saatsime Kuku raadios, Raadio 2-s, Vikerraadios ja Äripäeva raadios intervjuusid juhtinud kümnele ajakirjanikule e-kirja, milles selgitasime minu uuringu ees-

märke ja kulgu ning küsisime nende valmisolekut uuringus osaleda. Uuringu kontekstis ei olnud oluline ajakirjanike vanus ega sugu, küll aga tööstaaž, mis võimaldas hiljem luua oletatavaid seoseid juurdunud tööpraktikate muutmise motivatsiooni ja tagasiside vastuvõtmise vahel (Baron, 1988; Ivask, 2019). Uuringus oli nõus osalema neli ajakirjanikku, mis tähendas ühest küljest väikest valimit, kuid teisest küljest võimaldas uurida neist igaühe puhul suuremat hulka intervjuusid. Ülevaade uuringus osalenud ajakirjanikest ja nende tööstaažist on tabelis 6.

Tabel 6. Teise uuringu otse-eetri intervjuude valim

AJAKIRJANIK	TÖÖSTAAŽ RAADIOS	ANALÜÜSITUD INTERVJUUSID
FF	25 aastat	5
GG	10 aastat	5
HH	3 aastat	5
II	15 aastat	5

4.2.2.1. Teise uuringu esimene etapp

Uuringu esimeses etapis saatsime juhendatava üliõpilasega ajakirjanikele e-kirja teel küsimused (vt lisa 4), et saada teada, kuidas nad intervjuudeks valmistuvad. Täpsemalt huvitas meid, kui palju pööravad nad enne intervjuud tähelepanu selle fookusele ja mil määral mõtlevad sellest johtuvalt läbi oma küsimused. Samuti soovisin teada saada, kui palju analüüsivad ajakirjanikud oma eelmisi intervjuusid, tehes nende põhjal enese jaoks järeldusi tõhusate ja ebatõhusate küsitlemisvõtete kohta. Küsimused koostasime neist eesmärkidest lähtudes.

Kogutud vastused andsid meile eelteadmise sellest, kuidas valmistub ajakirjanik intervjuuks. Ajakirjanike kirjalikest vastustest valisime välja (vt kodeerimisjuhend lisas 5) uurimistöö kontekstis olulised aspektid, mis võimaldasid hiljem luua seoseid ettevalmistusprotsessis tehtud või tegemata jäetud sammudega ja tulemuse (eetris olnud intervjuu) vahel. Seejärel võrdlesime ajakirjanike intervjuudeks valmistumise praktikaid, et leida neis sarnasusi ja erinevusi.

Kirjaliku intervjuu eelistamiseks oli mul mitu põhjust. Kuna mu uuring koosnes mitmest etapist ning oli seetõttu osalevatele ajakirjanikele (kelle töörütm on tihe ja tempokas) väga mahukas, oli vastamiseks sobiva aja valikut võimaldav kirjalik intervjuu neile paremini vastuvõetav uuringuvorm. Teiseks võimaldas kirjalik formaat mõelda neil enne vastamist oma vastused põhjalikumalt läbi ja esitada need põhjalikult sünteesitud vormis. Kuna mind huvitasid nüansid, millele ajakirjanik iga päev tingimata ei mõtle, andis kirjalik intervjuu mulle kindlustunde, et vastajal on piisavalt aega kaaluda vastused läbi ja panna kirja kõik oluline. Kolmandaks, kuna esitasime kõigile ajakirjanikele samas järjekorras samad küsimused, nagu on poolstruktureeritud intervjuu põhimõte (Õunapuu, 2014), sain vastuseid hiljem kõrvutada ja neist ühisosa leida.

Kui kirjalike intervjuude kasuks räägib ajaline paindlikkus, siis nende kahjuks räägib asjaolu, et ette antud küsimuste puhul pole ei küsijal ega vastajal võimalik esitada lisaküsimusi. Peale selle tekib kirjalikult vastates oht, et vastaja võib endast parema mulje loomiseks panna kirja midagi, mis ei vasta tõele.

4.2.2.2. Teise uuringu teine etapp

Uuringu teises etapis palusime ajakirjanikel, kes olid meile kirjutanud, kuidas nad valmistuvad intervjuudeks ja millistele aspektidele pööravad intervjuud juhtides tähelepanu, edastada meile enda kolm-neli juba eetris olnud otse-eetri või monteerimata intervjuud. Seega said ajakirjanikud suurel määral ise otsustada, milliste intervjuude üle täpselt nad meiega arutleda sooviksid.

Ülejäänud intervjuud valisime juhendatavaga ise, püüdes leida võimalikult hiljutisi intervjuusid, mis oleksid ajakirjanikel veel hästi meeles ja seetõttu hõlpsamini analüüsitavad. Otsustasime valida lühikeste uudisintervjuude kõrvale võrdluseks ka pikemaid portreteerivaid vestlusintervjuusid, mis ei olnud tehtud otse-eetris (vt lisa 6), et vaadelda, kas ja kui palju on lühivorm pikemast nõudlikum küsitlemistehnikate ja intervjuu juhtimise võtete aspektist (Loeb, 2015; Martínez, 2003). Nagu öeldud, on žanripiirid hägused, ent portreteeriv vestlusintervjuu eristub uudisintervjuust nii kestuse kui ka uudisväärtusliku teemaarenduse lõdvemate nõuete poolest.

Kõik analüüsitud intervjuud olid eetris mõne teise saate või pikema programmi sees, st tegu ei olnud n-ö isoleeritud otse-eetri intervjuudega.

Kui esimeses uuringus pöörasin eriti suurt tähelepanu ajakirjaniku kuulamisoskustele, eksitavate eelduste kasutamisele, küsimuste mahule, intervjuu fookusele ning kõnevoorus esitatud küsimuste arvule ja sisule, siis teises uuringus võtsime lisaks neile aspektidele vaatluse alla ka küsimuste ja intervjuu kui terviku selguse. See tähendab, et meid huvitas, kuivõrd hästi mõistis intervjueeritav küsimuse mõtet ja mil määral eeldasid ajakirjaniku küsimused auditooriumilt taustteadmisi teema kohta.

Et neid aspekte analüüsida, lähtusime intervjuude analüüsil sarnastest põhimõtetest, nagu olin rakendanud esimeses uuringus, kasutades vestlusanalüüsi meetodit koos kvalitatiivse tekstianalüüsiga (seda olen pikemalt kirjeldanud esimese uuringu kirjelduses, vt ka kodeerimisjuhend lisas 2). Käsitlesime lähemalt veel pauside pikkust, sõna- ja mõttekordusi ning kimbatusse sattumist väljendavaid kogelemisi *ee…* ja *ää…*

4.2.2.3. Teise uuringu kolmas etapp

Teise uuringu kolmandas etapis analüüsisime koos ajakirjanikega nende enda valitud intervjuusid, mille nad olid varem teinud. Huvi pakkus meile nii see, mida ajakirjanikud ise oma intervjuude puhul märkavad ja esile toovad, kui ka see, kui palju on nad altid oma töö kohta kõrvaliselt isikult tagasisidet vastu võtma. Soovisime juhendatavaga anda ajakirjanikele konstruktiivset tagasisidet, mis suuren-

daks nende kui ajakirjandusväljal tegutsejate eneseteadlikkust, näidates positiivses võtmes võimalusi teistsuguseks küsitlemiseks ja julgustades professionaalses arengus edasi liikuma (Hamid ja Mahmood, 2010; Kilburg, 2000). Konstruktiivne tagasiside võiks ühtlasi aidata ajakirjanikel leida tõhusaid rutiine kvaliteetse sisu tootmiseks (Ivask, 2019).

Kuna vastuvõtja võib otsest tagasisidet tajuda destruktiivselt ja see omakorda võib kokkuvõttes tuua rohkem kahju kui kasu, mõistsime, et ei saa hakata ise tegema ajakirjanikele ettekirjutusi tõhusate küsitlemispraktikate kohta (Baron, 1988; Hamid ja Mahmood, 2010). Minu juhendatav, kes juhtis vestlusi ajakirjanikega, oli ühtlasi selgesti väiksema kogemustepagasiga kui valimisse kuulunud ajakirjanikud. See kinnitas veelgi, et otsene vigadele osutamine pole hea ega mõistlik meetod. Otsides tagasisidestamiseks sobivat viisi, jõudsime nõustava intervjuu tehnikateni.

Nõustav intervjueerimine on levinud pigem haridus-, meditsiini- ja psühholoogiavaldkonnas ning personalitöös (Becker, 2001; Cook ja Poole, 2011; Duchaine jt, 2011; Kutsar, 1996; Miller, 2010). Selle tegevuse põhitehnikate hulka kuuluvad uurimine ehk küsimuste esitamine, teise vaatenurga pakkumine eesmärgiga aidata vestluskaaslasel olukorda teisiti näha, tõlgendamine ehk sõnumi tähenduse seletamine ning informeerimine ehk uue teabe andmine (Kutsar, 1996). Need võtted sobisid hästi ka meie uuringusse, sest suunasid ajakirjanikke meenutama juba tehtud intervjuusid ning looma kujutlust sellest, mida ja kuidas saanuks nad teha teisiti. Teisisõnu algatasime küsimuste kaudu ajakirjanike refleksiooniprotsessi, mis võimaldaks tuua kaasa muutuse nende vaatenurgas, kuna esitatud küsimused aitavad juhtida tähelepanu nüanssidele, millele nad ise polnud mõelnud (Graf jt, 2020a). Mõttevahetuse ja ühise analüüsi käigus asusime seega koos looma uut teadmist selle kohta, kuidas saanuks juba eetris olnud intervjuudes küsitleda tõhusamalt.

Oma uurimisintervjuuks valmistasime igale ajakirjanikule pärast tema eetris olnud intervjuude põhjalikku analüüsimist ja mitmekordset kuulamist ette küsimused, mis tõukusid uuringu esimese etapi aluseks olnud peamistest analüüsikategooriatest (vt lisa 2). Et analüüsitud intervjuud olid eripalgelised, ilmnesid ka analüüsis erinevad aspektid, mistõttu oli iga küsimustik erinev. Saatsime oma küsimused ja analüüsitud intervjuude transkriptsioonid ajakirjanikule enne vestlust tutvumiseks. Seejärel tegi minu üliõpilane temaga telefoni teel intervjuu, kus suunas teda küsimuste kaudu oma kogemust reflekteerima. Nendel uurimisintervjuudel oli kaks põhieesmärki: esiteks soovisime näha, mida märkavad ajakirjanikud ise oma eetris olnud intervjuude juures, ja teiseks soovisime suunata neid mõtlema nende aspektide üle, mis olid jäänud meile uurijatena silma. Kõik tehtud uurimisintervjuud salvestasime ja transkribeerisime. Neid intervjuusid analüüsisime sisuanalüüsi meetodil (vt kodeerimisjuhend lisas 8).

4.2.3. Kolmas uuring „Intervjuud COVID-19 ekspertidega“

Kolmanda uuringu kavandamise ajaks sain juba teha mõningaid üldistusi Eesti ajakirjanike monteerimata ja/või otse-eetri uudis- ja vestlusintervjuudes kasutatud küsitlemispraktikate kohta. Olin intervjuusid analüüsinud läbi uurija ja kõrvalseisja prisma (esimene uuring) ning saanud aimu ka sellest, kuidas vaatavad ajakirjanikud ise oma intervjuudele tagasi ja milliseid tähelepanekuid nad neis esile toovad (teine uuring).

Mu analüüsist oli olnud seni puudu intervjueeritava perspektiiv, täpsemalt teadmine, kuidas ta end üht või teist tüüpi küsimustele vastates tunneb ja milliseid soovitusi oleks võimalik anda talle, ent ka ajakirjanikule teema tõhusamaks avamiseks. Seda ainest hõlmav uuring sisaldaks ühest küljest tegevajakirjanikele soovitusi intervjueeritava paremaks toetamiseks ja tooks teisest küljest esile võimalused, kuidas saab intervjueeritav esitada oma sõnumid teema avamisel selgemalt. See oleks uuenduslik uuring, pakkudes holistilist vaadet intervjuule tervikuna.

Otsustasin valida uuritavaks sihtrühmaks valdavalt eksperdid, täpsemalt COVID-19 teemal eksperditeadmistega inimesed. Kuna vaatlen selles doktoritöös kogemus- ja eksperdiintervjuusid, pidasin uuringu jaoks sobivaks ka COVID-19-teemalisi kogemusintervjuusid. Ekspertide eelistamiseks oli mitu põhjust. Esiteks pälvis uuringu tegemisel ajal, st 2021. aasta lõpus ja 2022. aasta alguses kogu maailma meedias kõige rohkem tähelepanu just COVID-19 viirusega seotu. Infot oli korraga nii palju, et Maailma Tervishoiuorganisatsioon (WHO, 2020) kirjeldas olukorda kui infopandeemiat, mille keskel on inimestel keeruline eristada usaldusväärseid allikaid mitteusaldusväärsetest ja seetõttu saavad selged sõnumid kriitiliselt tähtsaks (La Bella jt, 2021; Zarocostas, 2020).

Kui sotsiaalkonstruktivistlike seisukohtade järgi (Berger ja Luckmann, 2018) tuleb rääkijal pidada alati silmas olukorda sobivaid kõnelemisnorme, siis kriisi ajal muutub kõneisikute keelekasutus eriti tähtsaks. Lisaks on just ajakirjanikul tervise ja meditsiiniga seotud uudiste vahendamisel vastutusrikas ülesanne pakkuda elanikele võimalikult laiapõhjalist teavet (Hooker jt, 2011; Muresan ja Salcudean, 2022).

Üks viis sellist infot edastada on eksperdiintervjuu, milles ajakirjanik saab eksperti abistada asjakohase teabe arusaadaval viisil esitamisega, tõlkides keerulised terminid ja protsessid erialakauge auditooriumi jaoks selgesse keelde (Boyd jt, 2016). Nii saavad ajakirjanikud olla abiks inimeste käitumise suunamisel. Muu hulgas aitavad ajakirjanik ja ekspert sellega tõhustada auditooriumi meditsiinikirjaoskust (Lipworth jt, 2012; Hinnant ja Len-Rios, 2009).

Kuigi olulise info vahendamisel abiks olemine on kriisiolukorras ajakirjaniku peamine roll, joonistub vestlusest lõpuks lugu, mis võib auditooriumis külvata paanikat või, vastupidi, aidata edastada rahustavaid sõnumeid ning luua ekspertide ja otsustajate suhtes usaldust (Siegrist jt, 2001). Teisisõnu on tõhusal küsitlemisel ulatuslikum mõju kui pelgalt suurendada kindlal ajal auditooriumi teadlikkust.

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks kavandasin uuringu kahes etapis, mida tutvustan järgnevalt lähemalt.

4.2.3.1. Kolmanda uuringu esimene etapp

Kolmanda uuringu esimeses etapis oli mu eesmärk analüüsida ajakirjaniku ja eksperdi interaktsiooni keerulisel ja tundlikul teemal tehtavas uudisintervjuus. Valimit (vt lisa 9) koostades lähtusin järgmistest tingimustest.

1. Tegu on monteerimata ja/või otse-eetri intervjuuga. See tähendab, et intervjuud ei ole eelsalvestatud ja enne eetris kõlamist monteeritud ega parandatud. Uudisintervjuu on esimest korda eetris nüüd ja siin.
2. Uudisintervjuu on eetris mõnes Eesti Rahvusringhäälingu kanalis, kuna uuringute andmetel usaldasid eestlased kriisi ajal kõige rohkem just neid kanaleid (Kantar Emor, 2020; Riigikantselei, 2021).
3. Uudisintervjuu teema on COVID-19.
4. Intervjueeritav on ekspert või oma kogemust jagav inimene.

Valimisse kuulunud intervjuud olid eetris mõne teise saate või pikema programmi osana.

Uuringus abistas mind Tartu Ülikooli magistrant ja praegune Eesti Rahvusringhäälingu ajakirjanik Sandra Saar, kellega koos jälgisime 2021. aasta detsembrist 2022. aasta maini regulaarselt Eesti Rahvusringhäälingu kanaleid, otsides loetletud tingimustele vastavaid intervjuusid. Leidnud sobiva uudisintervjuu, võttis magistrant samal päeval e-kirja teel (vt nõusoleku küsimise kiri lisas 11) ühendust intervjuus esinenud vastajaga, et küsida nõusolekut osaleda minu uuringus. Kui olime saanud vastajalt nõusoleku, analüüsisin juba eetris olnud uudisintervjuud vestlusanalüüsi ja kvalitatiivse tekstianalüüsi meetodil, jälgides analüüsikategooriatena (vt lisa 2) minu koostatud maatriksis (vt tabel 3 lk 70) kirjeldatud aspekte.

Pöörasin kolmandas uuringus vestlusanalüüsi meetodit rakendades eriti suurt tähelepanu sellele, kui palju võetakse vestluse loomisel arvesse selle arusaadavust ja sobivust auditooriumile (Heritage, 1985). Et seda hinnata, vaatlesin, kas ja kui sageli suunab ajakirjanik eksperti keerukaid termineid ja kontseptsioone selgitama ja täpsustama ning näidetega ilmestama ning mil määral püüab ajakirjanik kuuldud vastuseid ise oma sõnadega selgemalt ja kompaktsemalt ümber sõnastada. Vestlusanalüüs andis ühtlasi võimaluse jälgida, kes intervjuud tegelikult suunab ja juhib (Ekström, 2007). Veel uurisin, kuidas mõjutab küsimusele vastamist ajakirjaniku sellele eelnev pikk sissejuhatav jutt: kas see pigem abistab vastajat või võib tekitada ka segadust? Ühtekokku oli analüüsis 11 otse-eetri intervjuud, millest kaheksa pärines raadiost ja kolm televisioonist.

4.2.3.2. Kolmanda uuringu teine etapp

Uuringu esimeses etapis valminud analüüs võimaldas mul teha oletusi tõhusate ja ebatõhusate küsitlemisvõtete kohta. Et saada neile oletustele intervjueeritutelt kinnitust või neid ümber lükata, pöördusime küsimustega otse-eetris esinenud ekspertide poole, kelle hulgas oli nii ametkondade esindajaid kui ka teadlasi.

Kaks eksperti osalesid uuringus kaks korda, kuna kolmanda uuringu esimeses etapis oli analüüsi all neist mõlema puhul kaks intervjuud (vt lisa 10). Empiirilise materjali hulka kuulus üks kogemusintervjuu (kolmas uuring, intervjuu nr 47).

Poolstruktureeritud uurimisintervjuud kasutades esitasime kõigile ekspertidele intervjuu alguses ja lõpus sarnased, hilisemat võrdlusmaterjali ja üldistamist võimaldavad küsimused. Meid huvitasid järgmised aspektid.

1. Eksperdi / kogemuse jagaja hinnang oma sooritusele intervjuus.
2. Milline oli vestluse fookus ja kas see lepiti enne kokku? Kas fookust õnnestus hoida?
3. Milline oli eksperdi täpsem positsioon, roll intervjuus?
4. Kas ja kuidas valmistus ekspert intervjuuks?
5. Hinnang ajakirjaniku aktiivse kuulamise tehnikatele.
6. Millised ajakirjaniku kasutatud tehnikad abistasid eksperti tema enda hinnangul teema avamisel?

Meie uurimisintervjuude tuuma moodustasid eetris olnud uudisintervjuude analüüsi järel koostatud ja uurimisintervjuu käigus spontaanselt tekkinud küsimused. Need olid igas uurimisintervjuus erinevad, kuna küsimuste valik tulenes kolmanda uuringu esimese etapi analüüsist ehk sellest, milliseid tähelepanekuid olin teinud iga eetris olnud uudisintervju kohta ja millised lisandusid eksperdiga vesteldes spontaanselt. Uurimisintervjuu lõpus, pärast põhjalikumat arutlemist eetris olnud uudisintervjuu üle soovisin suunata eksperdi veel kord hindama temaga tehtud uudisintervjuu tõhusust. Poolstruktureeritud intervjuu vorm võimaldas meil järgida oma plaani, kuid käsitleda teemat paindlikult, minnes küsimustega sügavuti ning esitades vajaliku hulga lisaküsimusi seni, kuni vastus oli ammendav ja selge (Doody ja Noonan, 2013).

Uurimisintervjuud tegime ekspertidega telefoni teel. Transkribeerisime intervjuud veebipõhise kõnetuvasti abil (Olev ja Alumäe, 2022) ja toimetasime hiljem.

Järgnes analüüs kolmes etapis. Esimeses etapis lugesin transkribeeritud tekstid korduvalt üle. Teises etapis tegin temaatilise sisuanalüüsi (vt analüüsi kategooriad lisas 12), kirjutades välja tähelepanekud, mis jäid vestlusest silma. Näiteks koondasin ekspertidega peetud vestlustest need tekstikatked, kus nad kirjeldasid, kuidas tulid toime mitme küsimuse samaaegse esitamisega või millistest ajakirjaniku käitumisviisidest võis välja lugeda seda, et ajakirjanik huvitus vestluspartnerist ja kuulas teda huviga. Viimases etapis üldistasin andmeid kõigi intervjueeritavate üleselt ja tõlgendasin andmeid.

Kasutasime analüüsil induktiivset lähenemist, püüdes markeerida ekspertide põhilised tähelepanekud ning leida nende jutu ja enda kui uurijate tähelepanekute ühisosa. Peale selle otsisime ekspertide tähelepanekutest sarnasusi, mis lubaksid teha üldistusi ja järeldusi interaktsiooni toimimise kohta.

5. UURINGUTE PIIRANGUD

Tõenäoliselt oli kõige suurem probleem, millega seisin uuringuid kavandades vastamisi, osalejate leidmine uuringutesse. Teine ja kolmas uuring eeldasid üks ühele vestlemist ajakirjanike ja/või intervjueeritavatega. Oli ootamatult keeruline leida teise uuringusse ajakirjanikke, kes nõustuksid osalema ja oleksid valmis kuulama tagasisidet enda tööle ning ka ise oma intervjuusid analüüsima.

Kuna mu uuring koosnes mitmest etapist ja nõudis tegevajakirjanikelt panuse andmist pika aja jooksul, võib eeldada, et nad lihtsalt ei leidnud oma kiire töötempo kõrvalt selleks aega. Samuti seadis piiranguid nii Eesti ajakirjanike kui ka kolmanda uuringu puhul COVID-19 ekspertide suhteliselt väike kogukond. Püüdsin kaasata võimalikult suure hulga ajakirjanikke ja eksperte, et tagada valimi esinduslikkus. Paraku seisin sageli vastamisi tõsiasjaga, et teemat kommenteerima kutsuti ühed ja samad eksperdid ning neid intervjueerisid samad ajakirjanikud. Kuna olin valimi suhtes kriitiline, soovimata teha selles lõdvendusi, venis kolmanda uuringu tegemise aeg planeeritust tunduvalt pikemaks.

Teatavad piirangud tulenesid valitud analüüsimeetodist. Vestlusanalüüsi kasutamise põhikeerukus seisneb selles, millistele küsimustele võimaldab meetod vastuseid saada. Kui vestlusanalüüsiga õnnestus uurida seda, kuidas ajakirjanik küsis ja intervjueeritav vastas, siis vastuseta jäi küsimus, miks reageeriti just nõnda. Seda lünka püüdsin täita nii teise kui ka kolmanda uuringuga, kus aitasid uurimisintervjuud ajakirjanikega (teine uuring) ja ekspertidega (kolmas uuring) heita valgust intervjuus osalenute valikule ja eelistustele.

Uuringute piiranguna võib näha veel asjaolu, et valdava osa uurimismaterjali kogusin Eestist. See tekitas küsimuse, kuivõrd on siinsete ajakirjanike küsitlemistehnikates välja joonistunud mured kohaldatavad laiemas, s.o maailma kontekstis. Et katsetada järelduste universaalsust, võrdlesin esimeses uuringus sportlastega tehtud otse-eetri intervjuusid väikses mahus ka teiste riikide televisioonis eetris olnud intervjuudega. Selgus, et sarnased probleemid ilmnesid mujalgi, mistõttu võisin oletada, et küsitlemistehnika parendusvaldkonnad on olenemata riigist ja kanalist ühetaolised (Eljand ja Harro-Loit, 2020).

Mind uurijana huvitas interaktsiooni juhtimisel eelkõige ajakirjaniku perspektiiv, kuid selle analüüsimiseks tuli mul vestlust vaadelda tervikuna, st tuua mängu ka vastaja kui vestluse teise poole roll. Doktoritöö mahtu arvestades ei olnud mul vastaja perspektiivist võimalik uurida kõiki sihtrühmi, ent valim võimaldas siiski teha järeldusi interaktsiooni mustrite kohta.

Valisin teadlikult väga eriilmelised sihtrühmad: eksperdid ja sportlased. Ühest küljest tõi juba nende kahe sihtrühma uurimine selgesti esile, millist mõju avaldab interaktsioonile vastaja erinev perspektiiv ning kuidas sõltub vastaja kogemustest, motivatsioonist ja positsioonist, samuti intervjuuteemast see, mil määral on vastajat vaja intervjuus toetada ja abistada. Teisest küljest näitas nende sihtrühmade uurimine, et vastajarühmapõhiste üldistuste tegemiseks tuleks hõlmata hulgaliselt muid sihtrühmi.

Ühe tähelepanu vääriva aspektina soovin peatuda üliõpilaste kaasamisel uuringutesse. Ühest küljest on üliõpilaste kui kaasuurijate või abiliste kaasamine hea võimalus korraldada mahukam uuring, jaotada tööd optimaalselt ja anda üliõpilastele võimalus proovida teadusuuringutes kätt. Teisest küljest tuleb eriti madalama õppeastme üliõpilaste puhul arvestada nende oskuste ja kogemuste pagasit. Minu doktoritöös olid üliõpilased abiks teise ja kolmanda uuringu juures.

Kuna teise uuringu viimases etapis soovisime anda ajakirjanikele nõustava intervjuu meetodeid rakendades konstruktiivset tagasisidet, seisime vastamisi delikaatse olukorraga: ühel pool olid kogenud ajakirjanikud ja teisel pool vähese kogemusega üliõpilane. Ehkki vestlused läksid suures osas sujuvalt, kohtasime ühe vestluse puhul ajakirjaniku vastupanu. Muu hulgas juhtis ta korduvalt tähelepanu asjaolule, et pika kogemusega professionaalile on tulnud tagasisidet andma noor kogenematu üliõpilane. Võib üksnes oletada, kas see vestlus läinuks teisiti ja olnuks selle uuringu tulemus praegusest erinev, kui uurijarollis olnuks staažikas akadeemiline töötaja. Igal juhul väärib üliõpilaste kaasamisel tähelepanu ja kaalumist asjaolu, kui sobiv ja jõukohane on teema konkreetsele üliõpilasele.

Ajakirjandusliku intervjuu uurijana olnuks mul suur soov analüüsida ka intervjuu kolmandat osapoolt, auditooriumit. See olnuks põnev ja siinse töö leide täiendav materjal, ent eeldanuks distsiplinaarselt teistsugust lähenemist ning olnuks doktoritöö mahtu silmas pidades probleemne.

Põhjalikumat tähelepanu väärinuks veel intervjuus osalejate mitteverbaalsed tehnikad ja nende mõju nii teineteisele kui ka auditooriumile. Olen oma doktoritöös analüüsinud ainult valitud mitteverbaalseid tehnikaid, võttes vaatluse alla minu hinnangul hädavajaliku ja keskendudes üksnes teleintervjuudele, kus visuaalne materjal võimaldab komplekssemat analüüsi. Siiski leian, et nii retseptsiooniuuringud kui ka mitteverbaalsete tehnikate põhjalikum analüüs oleksid suurepärased jätku-uuringu võimalused.

6. EETILISED DILEMMAD

Selle doktoritöö aluseks olevates uuringutes on vaatluse all Eesti tele- ja raadioajakirjanike juhitud monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuud. Minu soov ei ole olnud selle tööga kellegi suunas näppu viibutada ega seada ajakirjanike keerulist tööd ebasoodsasse valgusesse.

Kuna olen perekondlikult lähedaselt seotud tippspordiga, võib siinse töö lugejas tekkida kõhklus minu kui uurija objektiivse positsiooni kohta. See on õigustatud. Olles aga ajakirjanduse kõrgharidusega ja õpetades aeg-ajalt ajakirjandustudengeid, kinnitan, et olen oma uuringutes materjalile lähenenud siira sooviga leida tehnikaid, mis abistaksid tõhusamal intervjueerimisel nii ajakirjanikke kui ka nende intervjueeritavaid.

On paratamatu, et tõhusamate praktikate väljaselgitamiseks tuleb heita kriitiline pilk ajakirjanike küsitlemistehnikatele. Uurijana oli minu jaoks keerukaim eetiline küsimus, mil määral tuleks ajakirjaniku isikut varjata või avalikustada.

Ühest küljest on ajakirjanik justkui avaliku elu tegelane: teda vaadatakse, kuulatakse ja jälgitakse ning temast räägitakse märksa rohkem kui enamikust tavainimestest (Waisbord, 2020). Eesti väiksust arvestades on ootuspärane, et meie väheseid ajakirjanikke teatakse nime- ja nägupidi, neid tuntakse tänaval ära. Statistikaameti (Statistikaamet, 2022) andmetel oli Eestis 2021. aasta neljandas kvartalis 929 tegevajakirjanikku. Minu doktoritöös on peamiselt vaatluse all Eesti Rahvusringhäälingu kanalite ajakirjanikud, mis kitsendab ajakirjanike ringi veelgi.

Teisest küljest vaadates teeb ajakirjanik lihtsalt oma igapäevatööd ega pea olema valmis selleks, et keegi võiks seda kasutada analüüsiobjektina ja tema töövõtteid kritiseerida. Seega, kuna Eesti ajakirjanike kogukond on võrdlemisi pisike ja nende identiteet on tuvastatav ainuüksi küsitlemisstiili järgi, olen püüdnud oma doktoritöös hoiduda nimede esitamisest. Ma ei soovi heita allikateks olnud ajakirjanikele võimalikku halba valgust ja tahan hoida ära võimalikud hilisemad kriitilised hinnangud nende kohta.

Kirjeldatud dilemmaga sarnaneb minu teine kaalutluskoht. Uurisin doktoritöö kolmandas uuringus COVID-19-teemalisi eksperdiintervjuusid. Need oli mõeldud laiale auditooriumile ja vastajarollis olnud eksperdid olid avalikkusele enamasti hästi teada. Kui jälgisin meediat ja puutusin ka oma tööelus lähedalt kokku ekspertidega, kes selgitasid koroonaviirusega seotud aspekte meedias, nägin selgesti, kuidas nad võisid sattuda väga negatiivse tähelepanu alla. Koroonaviirusega seotud info edastamine põhjustas ja põhjustab tõenäoliselt siiani auditooriumis vastakaid reaktsioone ning tugevat polariseerumist (Hart jt, 2020; Pascual-Ferra jt, 2021). Sel teemal avalikkuses kaasa rääkinud eksperdid on nii Eestis kui ka mujal maailmas sattunud füüsiliste ja vaimsete rünnakute ohvriks (Anvelt, 2021; Kiisler, 2020; Laine, 2021; Mello jt, 2020; Ranne, 2020).

Kuna analüüsisin intervjuusid ka vastaja perspektiivist ehk vaatlesin, mil määral õnnestus neil teemat avada ja kuidas nad reageerisid ajakirjanike küsimustele, võib ka neist tulemustest lugeda välja, kui oskuslik vastaja oli ekspert. Et uuringus

osalenud eksperte poleks võimalik süüdistada teema nõrgas avamises, segaste sõnumite edastamises või puudulikus ekspertsuses, võtsin endale kohustuse ka uuringus osalenud eksperte maksimaalselt kaitsta ning käsitada kogutud intervjuusid tundliku materjalina. Seepärast olen esitanud töös ekspertide andmed pseudonümiseeritud kujul. Nii toimides suurendasin ühtlasi usaldust enda kui uurija vastu ja rajasin soodsama pinnase selleks, et ekspert reflekteeriks oma kogemusi tõepoolest ausalt.

Et hoida selles doktoritöös ühetaolist joont, otsustasin esitada kõik näidetes olevad kolme uuringu intervjuukatked sarnases vormis, st vältida intervjueeritavate ja ajakirjanike nimesid läbivalt ka esimese ja teise uuringu puhul. Selleks kasutasin nimede asemel juhuslikke kahetähelisi kombinatsioone.

7. TULEMUSED

Minu doktoritöö eesmärk oli välja selgitada, millised võimalused on ajakirjanikel eksperdi- ja kogemusintervjuudes intervjueeritavate tõhusamaks küsitlemiseks. Eesmärgi saavutamiseks seadsin viis kitsamat uurimisküsimust. Neile vastamisel toetun siinses töös käsitletud teoreetiliste lähenemisviiside nendele aspektidele, mis võiksid aidata hinnata interaktsiooni tõhusust ajakirjanduslikus uudisintervjuus. Need aspektid olen koondanud normatiivsesse maatriksisse (vt tabel 3 lk 70).

Selles peatükis tutvustan oma doktoritöö jaoks tehtud kolme uuringu tulemusi. Uurimisküsimustele vastamiseks olen analüüsi käigus esile kerkinud tähelepanekud põiminud omavahel kimpu neljast perspektiivist lähtudes:

1) tähelepanekud ajakirjanike monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes kasutatud küsitlemistehnikate kohta;
2) tähelepanekud küsitlemistehnikates ilmnenud tõhusate praktikate kohta;
3) tähelepanekud küsitlemistehnikates ilmnenud puuduste kohta;
4) tähelepanekud võimaluste kohta tõhustada monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes interaktsiooni.

Olen analüüsi esitanud maatriksi kolme mõõtme kaupa, eristades intervjuu alguses, kestel ja lõpus kasutatud tehnikaid ning hinnates nende tõhusust vestluse igas etapis. On vestluse elemente (nt küsimuse maht), mis on olulised kogu intervjuus, nii on neid ka analüüsitud intervjuu eri etappide juures.

Iga alapeatüki lõpus on lühikokkuvõte analüüsis esile kerkinud põhilistest tähelepanekutest ja järeldustest, et lugejal oleks hõlpsam noppida mikrotasandi keerulisest analüüsist kõige tähtsam ja märkimisväärsem välja. Need tähelepanekud ei ole üldistatavad kõigile toetavatele intervjuudele, vaid kehtivad eelkõige selles doktoritöös analüüsitud monteerimata ja/või otse-eetri uudis- ja vestlusintervjuude kohta.

Tulemuste esitamisel kasutan arvukalt näiteid uuringute käigus kogutud materjalist. Siin on mõned võtmed selles mahukas peatükis paremaks orienteerumiseks.

1. Monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes (**esimene, teine ja kolmas uuring**) osalenud intervjueerijate ja intervjueeritavate nimed on esitatud pseudonümiseeritud kujul, kasutades kahetähelisi kombinatsioone.
2. Kui mõni ajakirjanik või intervjueeritav osales mitmes valimisse sattunud intervjuus (**esimene ja kolmas uuring**), on tema pseudonüüm läbivalt samasugune.
3. Ettevõtete, asutuste, organisatsioonide ja nende allüksuste ning kohanimed, mille kaudu on intervjueeritavad tuvastatavad, on kõikjal markeeritud XXX-iga (**teine ja kolmas uuring**).
4. Intervjuudes (**esimene uuring**) kasutatud kõrvaliste isikute nimed, kelle kaudu oleks intervjueeritavad tuvastatavad, on markeeritud YYY-iga.

5. Uurimisintervjuude (**teine ja kolmas uuring**) tekstides on uurija kohta kasutatud tema täisnime ja vastaja kohta pseudonümiseeritud nimekuju ehk kahetähelist kombinatsiooni.
6. Iga näitena esitatud fragmendi juures on sulgudes selle intervjuu number (vt ka lisad 1, 6 ja 9) ning viide intervjuutüübile järgmiste lühenditega:
   a) *uurimisint* (uurimisintervjuu, **teine või kolmas uuring**);
   b) *kirjalik int* (kirjalik intervjuu, **teine uuring**);
   c) *otse-eetri uudisint* (otse-eetri uudisintervjuu, **esimene, teine või kolmas uuring**);
   d) *otse-eetri vestlusint* (otse-eetri vestlusintervjuu, **teine uuring**);
   e) *monteerimata uudisint* (monteerimata uudisintervjuu, **esimene uuring**).

7.1. Uudisintervjuu avamist toetavad tehnikad

Selles alapeatükis tutvustan peamiste analüüsikategooriate kaupa analüüsitud uudis- ja vestlusintervjuudes esile kerkinud intervjuu avamise tehnikaid.

7.1.1. Ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikuse sõltuvuse suhe intervjuu avangus

Ajakirjaniku kui vestlusjuhi roll ilmnes positiivse näitena kõigis selles doktoritöös analüüsitud intervjuudes kohe vestluse alguses: ajakirjanik algatas vestluse, kuna esimene kõnevoor kuulus eranditult talle. Teises ja kolmandas uuringus algasid kõik intervjuud järgnevuse paariga „tervitamine – vastu tervitamine“ (näidetes 1 ja 2 olen need konstruktsioonid alla jooninud).

Näide 1 (intervjuu nr 35, otse-eetri uudisint)
II: Nüüd oleme võtnud kõne XXX juhile. Tere hommikust, PT!
PT: Tere hommikust!

Näide 2 (intervjuu nr 50, otse-eetri uudisint)
VV: Tartu Ülikooli koroonaviiruse levimuse seireuuringust selgub, et viimase kuuga on nakatunute arv Eestis kahekordistunud. Viirus levib kõikides maakondades. Võrreldes detsembrikuise uuringu etapiga on inimesed hakanud märksa enam Eestis ringi liikuma. Samuti on suurenenud nende hulk, kes pärast arvatavat kokkupuudet nakatunuga on oma käitumist jätkanud ehk nad ei ole oma käitumises mitte midagi muutnud, ja meil on nüüd telefonil XXX juhataja, XXX professor RK. Tere päevast!
RK: Tervist!

Mõlemas intervjuus järgivad ajakirjanikud sama pöördumisloogikat: avangu esimene osa on mõeldud auditooriumile ja teine vestluspartnerile. Nii annab näites 1 ajakirjanik auditooriumile teada, et rääkima asutakse ettevõtte XXX juhi PT-ga ja vestlus toimub telefonitsi: „Nüüd oleme võtnud kõne XXX juhile PT-le."

Näites 2 pakub ajakirjanik auditooriumile kiire ülevaate viimase seireuuringu põhitulemustest, tekitades sel viisil huvi teema vastu, ja seejärel tutvustab auditooriumile oma vestluskaaslast:

> „Tartu Ülikooli koroonaviiruse levimuse seireuuringust selgub, et viimase kuuga on nakatunute arv Eestis kahekordistunud. Viirus levib kõikides maakondades. Võrreldes detsembrikuise uuringu etapiga on inimesed hakanud märksa enam Eestis ringi liikuma. Samuti on suurenenud nende hulk, kes pärast arvatavat kokkupuudet nakatunuga on oma käitumist jätkanud ehk nad ei ole oma käitumises mitte midagi muutnud, ja meil on nüüd telefonil XXX juhataja, XXX professor RK."

Mõlema intervjuu avang lõpeb tervituse-vastutervituse jadaga, milles ajakirjanik pöördub otseselt vestluspartneri ja vestluspartner ajakirjaniku poole.

Seevastu sportlastega tehtud intervjuudes (**esimene uuring**) libisesid ajakirjanikud tervitussõnadest pigem üle ja asusid kohe sisu juurde.

> **Näide 3 (intervjuu nr 12, monteerimata uudisint)**
> **AA:** LT, 15 kilomeetrit vabalt on seljataga. Ei olnud ilmselt selline võistlus, nagu Sa oleksid lootnud ja tahtnud korda saata.

> **Näide 4 (intervjuu nr 13, monteerimata uudisint)**
> **AA:** MK, meie koondise parim täna 15 kilomeetri vabatehnikasõidus. Mõned sekundid jäid sellest esikahekümne kohast puudu, aga kuidas Sa oma sõidu kokku võtad?

Nagu näidetes 1 ja 2 nii pöördub ajakirjanik ka näidetes 3 ja 4 esmalt auditooriumi poole, andes märku, kellega ta asub vestlema. Viisakusavalduste vahetamise asemel läheb ta seejärel kohe intervjuu sisu juurde: „LT, 15 kilomeetrit vabalt on seljataga. Ei olnud ilmselt selline võistlus, nagu Sa oleksid lootnud ja tahtnud korda saata".

Võib oletada, et ehk on põhjus spordiintervjuude väga lühikeses kestuses ja ajakirjanike soovis võita tervitussõnade arvelt eetriaega. Samas on oluline, et hoolimata uudisintervjuude napist kestusest ei esitanud ajakirjanik enamasti siiski kohe intervjuu alguses mitte avaküsimust, vaid mahutas isegi kõige lühemas intervjuus avaküsimuse või esimese väite ette konteksti avava ja teemat tutvustava sissejuhatuse. Seejärel rõhutas ta intervjuu jälgijatelt selle kohta eelteadmiste omamist eeldamata üle, kellega ta vestleb: „MK, meie koondise parim täna 15 kilomeetri vabatehnikasõidus. Mõned sekundid jäid sellest esikahekümne kohast puudu, aga kuidas Sa oma sõidu kokku võtad?".

Samas võis võrdluseks pikema vestlusintervjuu puhul (**teine uuring**, intervjuu nr 21) märgata, et kuigi ajakirjanik pööras vestluse sissejuhatusele tähelepanu, oli esitatud info mõnigi kord puudulik ja raskendas seetõttu teema mõistmist.

Ajakirjanikud (**teine uuring**, ajakirjanikud FF ja II) põhjendasid oma valikuid sellega, et hommikuprogramm, mille osa oli intervjuu, nõuab kiire tempo hoidmist ja enne intervjuu eetrisse minekut avatakse selle sisu programmi jooksul korduvalt. Ka osutas ajakirjanik FF (**teine uuring**, uurimisintervjuu ajakirjanikega) asjaolule, et peab konkreetse kanali kontekstis kõigi üksikasjade selgitamist sobimatuks, kuna eeldab kanali jälgijatelt teatavat silmaringi:

> „Jah, siis ongi see teema, et tulebki mõni asi ilmselt kuulajatel endal ka kodus ära teha. Mis tähendab seda, et kui talle midagi jääb segaseks, siis Vikipeedia on suurepärane võimalus kasvõi kõige esimene kontakt saada. Et niimoodi võiks tegelikult küsida väga paljude vihjete kohta veel, et eelmises valitsuses, mida te seal tegite ja [...]. Aga see ongi nüüd selle vestluse ja selle intervjuu väikene võlu, et kõiki asju ei pea otse ütlema. See on eriti veel XXX puhul, mis ma ütleksin, et üks viimaseid raadiojaamasid, kus ei pea tegema puust punaseks ja siniseks kõike, vaid see ongi nüüd see, kus inimesed peaksid panema oma kultuuritaustateadmised, hariduse proovile. Nii et neid asju jään ma ka edaspidi vihjama ja kes saab aru, see saab, kes veel mitte, sellel tuleb veel natuke elada selles maailmas, jah.“

Auditooriumi eelhäälestamine ja oluliste detailide pakkumine avangus pole uudis- ega vestlusintervjuu kohustuslik osa, kuid on tõhusa, sisu ja konteksti mõistmist taotleva intervjuu puhul tungivalt soovituslik ning mõjutab suurel määral seda, kas auditooriumis tekib vestluse vastu huvi (Clayman, 1991).

Sissejuhatus väärib eraldi tähelepanu veel seetõttu, et see markeerib ajakirjaniku kui vestlusjuhi rolli: just tema on see, kellel on õigus ja ülesanne raamistada intervjuu ning seada jutu fookus (Ensink ja Sauer 2003; Tuchman, 1978). Kuid mitte ainult, ajakirjaniku avangust võiks ühtlasi selguda, millist tüüpi intervjuuga on tegu ja millises rollis on vestluspartnerid.

Näiteks avangust „LT, 15 kilomeetrit vabalt on seljataga. Ei olnud ilmselt selline võistlus, nagu Sa oleksid lootnud ja tahtnud korda saata“ mõistab auditoorium, et tegu on kogemusintervjuuga, milles ajakirjanik on pigem vestleja ja intervjueeritav kogemuse jagaja rollis. Kogemusintervjuu formaadist annab märku asjaolu, et ajakirjanik väljendab mõistmist ja empaatiat (vt allajoonitud tekst näites 3). Lisaks viitab kogemusintervjuule see, et ajakirjanik tutvustab intervjueeritavat ainult nime kaudu, lisamata tiitlit, organisatsiooni või muud kirjeldust, mis põhjendaks auditooriumile, miks on valitud sel teemal rääkima just see inimene (Clayman, 1992; Montgomery, 2008).

Teistmoodi on näites 1 kirjeldatud avangust „(…) ja meil on nüüd telefonil XXX juhataja, XXX professor RK. Tere päevast!“ selge, et intervjueeritav ei jaga selles intervjuus mitte oma kogemuslugu, vaid kommenteerib teemat eksperdina, teatud asutuse esindaja ja teadlasena. See tähendab, et ajakirjanik täidab eksperdi ja auditooriumi vahel vahendaja rolli.

Minu uuringutest selgus, et kuigi ajakirjanike küsimustele eelnes kõigis intervjuudes sissejuhatus, olid sissejuhatused väga eripalgelised. Leidus üksikuid näiteid sellest, et ajakirjanik raamistas intervjuu, asetas selle muu päevakajalise meediasisu konteksti, tutvustas intervjueeritavat ja seadis fookuse (vt näide 5). Valdavalt ajakirjanik siiski ei kasutanud sissejuhatuses kõiki neid elemente

(vt näited 2–4), mistõttu võis auditooriumil ja intervjueeritaval olla keeruline intervjuuga kohe alguses suhestuda.

Näitest 5 ilmneb selgelt, kuidas ajakirjanik esiteks raamistab sündmuse teiste tähtsate päevasündmuste väljal, õnnitledes eestlasi vabariigi sünnipäeva puhul. Seejärel raamistab ta sportlase saavutuse tema karjääri kontekstis, näidates selle kaudu sündmuse olulisust (Clayman, 1991).

> **Näide 5 (intervjuu nr 16, monteerimata uudisint)**
> **BB:** Head spordisõbrad, soovime teile siit Lõuna-Koreast PyeongChangi olümpiakülast kaunist vabariigi sajandat aastapäeva, ja mida paremat saaksime teile pakkuda kui intervjuu täna siin olümpiarajal Eesti ilusal sünnipäeval ennast ületanud KJ-ga. KJ, 17. koht kuninglikul maratoni 50 kilomeetri sõidus väga rasketes oludes. Kuidas rahul oled? Tiitlivõistluste parim tulemus sai Sul kenasti ületatud.

Näites 5 on selleks sportlase saavutuse tähtsust markeerivad fraasid „… täna siin … ennast ületanud …“ ja „Tiitlivõistluste parim tulemus sai Sul kenasti ületatud“. Neist kahest fraasist teist saab käsitada ka sportlase kiitmise või tunnustamisena, mis on toetavat õhkkonda loov keeleline võte (Chen, 2015). Edasi püüab ajakirjanik teadlikult auditooriumi tähelepanu, tuues sisse sündmuse erakordsust ja erilisust tähistavad väljendid „mida paremat saaksime teile pakkuda …“ ja „… 50 kilomeetri sõidus väga rasketes oludes …“ (Clayman, 1991).

Sissejuhatuses on selgelt näha empaatia ja toetuse väljendus, kui ajakirjanik kasutab positiivseid hinnanguid, suhestudes sportlase tulemuse ja võimaliku meeleoluga (File, 2012; Montgomery, 2010). Selline tegevus annab auditooriumile kohe vestluse alguses vihje selle kohta, milliseks kujuneb intervjuu tonaalsus: tegu on toetava, mitte vastanduva intervjuuga. Kui vastanduvas intervjuus väljendub juba sissejuhatuses ajakirjaniku kriitilisus ja soov panna intervjueeritav pigem proovile, siis toetavas intervjuus (nagu selgub ka toodud näitest) kutsub ajakirjanik auditooriumit sportlasele eelkõige kaasa elama (Montgomery, 2010).

Järgneb selge temaatilise fookuse seadmine: rääkima hakatakse sportlase heast sooritusest olümpiamängude maratonidistantsil. Selge fookuse seadmisest annab sageli märku ajaline määratlus (ristviidatud Maynard, 1991: 176), mis aitab luua seose sündmuse hiljutise toimumise (st uudisväärtuse) ja sündmuse enda vahel. Selles näites viitab ajalisele seosele sõna *täna*.

Avangu järgmine tähtis element on intervjueeritava tutvustamine, mis näite 5 puhul seisneb nii sportlase nime ütlemises kui ka tema professionaalsele tasemele hinnangu andmises fraasiga „Tiitlivõistluste parim tulemus sai Sul kenasti ületatud“. Sissejuhatusse on küll põimitud klassikaline kogemusintervjuule omane kirjeldav avaküsimus, kuid seejärel esitab ajakirjanik veel oma väite.

Kogemusintervjuu võib alata ka nii, et ajakirjanik ei maini intervjueeritava nime üldse, tutvustades teda ainult tema kogemuse või kogetu järgi (vt näide 6).

Näide 6 (intervjuu nr 47, otse-eetri uudisint)
PP: Võime taas alustada ja saates täna räägime üllatuslikul teemal: COVID-i viirusest, räägime koroonast ja moodsast omikroni tüvest mehega, kellel on õnnestunud just nimelt omikroni tüvi endale saada. Tere õhtust! Kuidas see juhtus, et Te enne kolmandat doosi saite just nimelt moodsa omikroni ja seetõttu peame me Skype'i teel Teiega kõnelema?

Näites 6 alustab ajakirjanik intervjuud, rõhutades saatekülalise nime ja positsiooni asemel hoopis tema vahetut kogemust: „Täna räägime üllatuslikul teemal: COVID-i viirusest, räägime koroonast ja moodsast omikroni tüvest mehega, kellel on õnnestunud just nimelt omikroni tüvi endale saada". Teisisõnu algab intervjuu, milles tavainimene räägib oma kokkupuutest ühest küljest negatiivse, teisest küljest päevakajalise teemaga, mis meid kõiki toona puudutas, ja peegeldab oma emotsioone juhtunule (Allan, 2014; Montgomery, 2008).

Selliselt käitudes esitleb ajakirjanik juba vestluse alguses saatekülalist kui ühte meiesarnast, ühte meie hulgast ehk võrdsel positsioonil olevat vestluskaaslast (Montgomery, 2008). Peale intervjueeritava tutvustamise seab ta selgelt intervjuu teema („täna räägime COVID-i viirusest") ja fookuse („räägime moodsast omikroni tüvest"). Ta rõhutab sissejuhatuses kolmel korral sõnapaari *omikroni tüvi*, püüdes sel viisil auditooriumi tähelepanu, sest 2022. aasta jaanuari alguses, mil see intervjuu läks eetrisse, oli teema päevakajaline ja puudutas paljusid väga lähedalt. Auditooriumi tähelepanu püüdmiseks kasutab ajakirjanik rõhutatult ka väljendeid *üllatuslik teema* ja *moodne tüvi*. Seejuures kuuleb auditoorium tema naeru, mis saadab väljendit *üllatuslik teema*, viidates irooniale.

Ka näites 7 loob ajakirjanik õnnestunult teema ja täpsemalt kõne alla tuleva fookuse vahele silla intervjueeritavaga.

Näide 7 (intervjuu nr 48, otse-eetri uudisint)
RR: Me hakkame rääkima ikka veel koroonast, aga seekord läbi teise prisma. Me räägime Eesti suurepäraste teadlaste tööst, et koroonaviiruse vastu seista. Nimelt selline ninasprei nagu Bioblock, mida väga paljud kasutavad ja väga paljud teist teavad, on saanud täiustust ja nüüd töötab see ka omikroni tüve vastu. Hea meel on öelda tere hommikust, professor RD.
RD: Tere hommikust!
RR: Teie olete ninasprei välja töötanud XXX juht. (…)

Teemana markeerib ajakirjanik koroonaviiruse: „Me hakkame rääkima ikka veel koroonast …", fookusena teadlaste uurimistöö koroonaviirust ennetada aitava ravimiga: „Me räägime Eesti suurepäraste teadlaste tööst, et koroonaviiruse vastu seista. Nimelt selline ninasprei nagu Bioblock, mida väga paljud kasutavad ja väga paljud teist teavad, on saanud täiustust ja nüüd töötab see ka omikroni tüve vastu". Tuues intervjueeritava kirjeldusena sisse faktid, et saatesse kutsutud persoon on professor ja ninasprei Bioblock loonud XXX juht, osutab ajakirjanik valitud kõneisiku sobivusele ja tema ekspertsusele konkreetses valdkonnas (Clayman, 1991).

Kui näites 7 tõi ajakirjanik esile selge seoses käsitletava fookuse ja saatesse kutsutud inimese vahel, siis problemaatilised on need sissejuhatused, milles ajakirjanik ei maini vestluspartneri nime, ametipositsiooni ega seotust teemaga (vt näide 8).

> **Näide 8 (intervjuu nr 40, otse-eetri uudisint)**
> **JJ:** Aga nüüd ma jätkan nagu tõeline hukukuulutaja ja kõigepealt me räägime omikronist ehk siis koroona, COVID-19 uuest tüvest ja seejärel võtame ette elektri hinna. Nii et midagi head ei hakka siin lähiajal tulema. Või ma eksin? Või see omikron, mida me oleme siin nüüd paar nädalat pingsalt jälginud, et mida ta teeb, on osutunud leebeks, kergeks ja me ei pea muretsema?

Selle intervjuu sissejuhatusest saab auditoorium küll teada, et juttu tuleb omikroni tüvest ja täpsemalt selle uuest tüvest, kuid kes ja miks ning millises rollis on valitud teemat selgitama, ei selgu. Küll aga väärib näites 8 esitatud sissejuhatus tähelepanu seetõttu, et ajakirjanik kasutab auditooriumi tähelepanu püüdmiseks tavatut tehnikat, intrigeerides kuulajaid ja intervjueeritavat ootamatute avaküsimustega: „Või ma eksin? Või see omikron, mida me oleme siin nüüd paar nädalat pingsalt jälginud, et mida ta teeb, on osutunud leebeks, kergeks ja me ei pea muretsema?“.

Minu kolm uuringut pakkusid väga eripalgelist intervjueeritavate valikut. Tänu sellele sain teha valimi alusel mõningaid järeldusi selle kohta, kuidas tutvustatakse kõneisikuid eri tüüpi intervjuudes (kogemusintervjuudes võrdluses eksperdiintervjuudega).

Nii nagu mu teises ja kolmandas uuringus analüüsitud pikemates uudisintervjuudes võtsid ajakirjanikud üldjuhul aja tervitussõnadeks, olid valdavalt ka intervjueeritavate tutvustused neis vestlustes pikemad ja põhjalikumad. Seevastu sportlastega otse võistluspaigast tehtud intervjuudes (**esimene uuring**) mainisid ajakirjanikud üldjuhul ainult sportlase nime (vt näited 3 ja 4), peatumata pikemalt tema kirjeldamisel. On selge, et sportlase seos intervjuuteemaga on võistluse järel niigi mõistetav, kuid kuulaja-vaataja jaoks kujuneb intervjuu inforikkamaks, kui ajakirjanik püüaks sportlast siiski oma intervjuu fookusega paremini siduda (vt näide 9).

> **Näide 9 (intervjuu nr 3, monteerimata uudisint)**
> **BB:** MK oma kolmandatel olümpiamängudel. Esimene distants on sõidetud – see põrgulik suusavahetusega sõit tänastes ülikülmades ja tuulistes oludes. 32. koht, 3.05 kaotust – karjääri parim tulemus. No kuivõrd raske oli ja kuivõrd rahul oled?

Kuna intervjuu kestis alla 5 minuti, võinuks ajakirjanik kaaluda üksnes põgusalt intervjueeritava mainimist ja seejärel kohe küsimuste juurde suundumist, kuid tänu sisukamale sissejuhatusele saab vaataja-kuulaja kohe alguses rohkem teavet ka intervjueeritava kohta. Intervjuu avangust on seega suurem osa suunatud just jälgivale auditooriumile, kes saab ajakirjanikult info, et sportlase MK jaoks on tegu kolmandate olümpiamängudega, et ta on sõitnud seni ühe distantsi ja

saavutanud sellel distantsil 32. koha, mis on ühtlasi tema karjääri parim tulemus. Lisaks töötavad ajakirjaniku kasutatud kirjeldused nagu *karjääri parim tulemus* ja *väga keerulistes oludes toimunud raske võistlus* hästi tähelepanu püüdmise võtetena, tekitades auditooriumis suurema huvi kuulda, kuidas sai sportlane keerulistes tingimustes hakkama nõnda hea sooritusega.

Auditooriumi tähelepanu pälvimisel kasutasidki ajakirjanikud kõige levinuma võttena viidet sündmuse või intervjueeritava erakordsusele (vt näited 10 ja 11), harvem mõnd ootamatut põnevat fakti (vt näide 12).

Näide 10 (intervjuu nr 23, otse-eetri uudisint)
FF: Raske isegi öelda, kes on Eestis tuntum persoon, kes Tihemetsa Tiina või XXX PD, aga erinevalt esimesest on teine meil stuudios. Tere hommikust Teile!

Näide 11 (intervjuu nr 25, otse-eetri vestlusint)
GG: Vikerhommiku külaliseks on Eesti üks silmapaistvamaid noori näitlejaid. Tere hommikust, PH.

Neist näidetest esimese puhul loob ajakirjanik sissejuhatuses humoorika võrdluse väljamõeldud tegelaskuju ja saatekülalise vahel: „Raske isegi öelda, kes on Eestis tuntum persoon, kes Tihemetsa Tiina või XXX PD …“ ja teise puhul püüab ta raadiokuulaja tähelepanu ülivõrdega: „Vikerhommiku külaliseks on Eesti üks silmapaistvamaid noori näitlejaid“. Nii viitab ta selle asjaolu erakordsusele, et saate jälgijatel on võimalik kuulata kellegi erilise ja olulise mõttekäike.

Näide 12 (intervjuu nr 27, otse-eetri vestlusint)
GG: Statistika ütleb, et umbkaudu kolmandik maailma toidust lõpetab prügikastis. Miks see nii on, uurime lähemalt. Meil on stuudios külas Eesti toiduraiskamise esikõneleja. Tere hommikust, PJ!

Näites 12 rabab ajakirjanik kuulajat ehmatava faktiga, et koguni kolmandik maailma toidust läheb prügikasti. Auditoorium saab sõnumi, et juttu tuleb sellest, miks visatakse toitu ära. Täpsemat fookust ajakirjanik ei sõnasta. Vestluskaaslast tutvustab ta kui teema esikõnelejat, ent ei ilmne täpsemalt, kas tegu on valdkonna eksperdiga või inimesega, kes jagab oma kogemusi. Nende komponentide puudumine lubab arvata, et intervjuu tüübi määratlemisel on tegu pigem vestlus- kui uudisintervjuuga.

Analüüsitud 50 intervjuu hulgas oli neidki, kus ajakirjanik lootis auditooriumi tähelepanu haaramisel üksnes teema päevakajalisusele, rõhumata teistele uudisväärtuse kriteeriumidele (vt näited 13 ja 14).

Näites 13 viitab ajakirjanik ainult vestluse teemale: „Hakkame muretsema ja selleks, et kvaliteetselt muretseda, oleme palunud stuudiosse RO ja hakkame muretsema koroona pärast“.

Näide 13 (intervjuu nr 49, otse-eetri uudisint)
SS: 7.36 ja esmaspäeva hommik. Hakkame muretsema ja selleks, et kvaliteetselt muretseda, oleme palunud stuudiosse RO ja hakkame muretsema koroona pärast. RO, kui me vaatame nüüd, mis toimub Lõuna-Aafrikas, Portugalis, Ameerikas, Hiinas ja mis toimub Eestis, siis Eestil on nagu hästi läinud ja kuskil on hakanud jälle mingid uued tüved levima.

Ajakirjanik ei alusta vestlust tüüpilise viisakusavaldusega, jättes tervitussõnad lausumata. Ka ei selgita ta kuulajatele, kes on saatekülaline RO ja milline on tema seos käsitletava teemaga. Kuna ajakirjaniku sissejuhatuses puudub avaküsimus, jääb ebaselgeks, millist tüüpi vestlusega on tegu, mis on intervjuu fookus ning millises rollis on ses vestluses ajakirjanik ja kutsutud saatekülaline. Kuna ajakirjanik asetab põhirõhu muretsemisele, jääb määramatuks seegi, millist ülesannet algav vestlus auditooriumi jaoks kanda võiks.

Näites 14 annab ajakirjanik auditooriumile teada, et laiema teemana tuleb juttu USA presidendivalimistest ja kitsam fookus on valijagruppide analüüsil: „Aga kui rääkida nüüd nendest osariikidest seest, et millised on need võib-olla sellised valijagrupid, mis defineerivad selle, kes nii-öelda valimispäeva järgselt tuleb võitjana välja, kas Joe Biden või Donald Trump ehk siis kas demokraadid või vabariiklased?“.

Näide 14 (intervjuu nr 31, otse-eetri uudisint)
HH: Kell on üheksa läbi 21 minutit ning nüüd on hea meel tervitada järgmist külalist, Eesti diplomaati ning endist XXX suursaadikut PN-i. Tere hommikust.
PN: Tere hommikust.
HH: Ja räägime siis sellest, et me oleme täna sellel hommikul rääkinud palju USA presidendivalimistest ning sellest, kuidas üks või teine osariik hääletab. Aga kui rääkida nüüd nendest osariikidest seest, et millised on need võib-olla sellised valijagrupid, mis defineerivad selle, kes nii-öelda valimispäeva järgselt tuleb võitjana välja, kas Joe Biden või Donald Trump ehk siis kas demokraadid või vabariiklased?

Peale selle, et teema oli tollal päevakajaline, ei ilmne sellest sissejuhatusest muid auditooriumi tähelepanu püüdmise katseid. Ajakirjaniku kõnevooru lõpus kõlav avaküsimus on pigem pikk ja kohmakas ning ei ole selge, mida soovib küsija täpselt teada. Avaküsimus kui tähtsaim vestlusele suuna seadja väärib eraldi pikemat analüüsi järgmises alapeatükis.

Uudisintervjuu sissejuhatuse pikkus ja sisukus ei ole tingimata automaatselt loogilises vastavuses intervjuu üldise pikkusega. See tähendab, et ajaliselt pikemal intervjuul ei ole tavaliselt pikemat sissejuhatust. Sissejuhatuse pikkus ja sisukus sõltub eelkõige ajakirjaniku eelistustest ja ettevalmistusest enne intervjuud.

Teemakäsitluse raamistamine ja sündmuse uudisväärtuslikkuse rõhutamine aitavad pälvida auditooriumi tähelepanu ja intervjuu jälgijatele selgesti väljendada, miks on vaja just nüüd sel teemal rääkida.

Ajakirjanikud positsioneerivad end vestlusjuhina üldjuhul kohe intervjuu alguses, olles vestluse avajad ja sellele suuna seadjad. Harvem tuleb intervjuu alguses välja vestlejate täpsem rollijaotus.

Auditooriumi jaoks on abistav, kui intervjuu avangust selgub teemakäsitluse vajalikkus sel hetkel ja valitud intervjueeritava positsioon teema käsitlemisel. See aitab auditooriumil mõista, miks on valitud sel teemal rääkima just see inimene ja millist teavet võiks temalt oodata. Teisisõnu aitab see kaasa ammendavale teemakäsitlusele.

7.1.2. Avaküsimus

Avaküsimus on mõjus tööriist intervjuule suuna seadmiseks, õhkkonna loomiseks ja auditooriumi ootuste juhtimiseks. Analüüsitud intervjuudest peaaegu veerand algasid avaküsimuseta. Selle asemel esitas ajakirjanik väite (vt näide 3) või alustas lihtsalt jutustava lausega (vt näide 13) ilma selget küsimust sõnastamata (vt näited 15 ja 16).

Näidetes 15 ja 16 on intervjueeritav sunnitud aimama, mida temalt täpselt oodatakse. Ka auditoorium saab üksnes eeldada, millest intervjuus juttu tuleb, sest ajakirjanik ei sõnasta fookust ega sea intervjuule eesmärki. Intervjueeritava vastuse suund on seepärast etteaimamatu.

Näide 15 (intervjuu nr 26, otse-eetri vestlusint)
GG: „Vikerhommiku" järgmine külaline on tuttav nii teatrilavalt kui ka filmiekraanil. Tere tulemast meie stuudiosse, PI.
PI: Tere. Tere hommikust.
GG: Ma vaatasin siin hommikul muusikapalade ajal Sinu Instagrami kontot ja mulle tundus, et mitte päris kõik, aga väga rõhuv enamus Sinu Instagrami fotodest on tehtud metsas.
PI: Ja no ma olen tihti metsas. Lihtsalt sellel põhjusel vist.

Näide 16 (intervjuu nr 20, otse-eetri vestlusint)
FF: Nüüd on kell juba 10 ja 13 minutit. Sel sajandil, sel kuupäeval seda kindlasti veel juhtunud ei ole. Aasta on 2020 ja juba kolmas, vabandust, neljas oktoober on käsil. Aga mille poolest see päev läheb „Vikerhommikus" ajalukku, on tõesti see, et saame kokku PA-ga, kelle eest sai juba hoiatatud. Nii sõbraliku inimese puhul muidugi ei saaks sellist sõna kasutada, aga mul on hea meel, et PA, endine XXX direktor on kenasti siin. Tere hommikust, PA.
PA: Tere!

FF: Kõik ausalt ära rääkides, nagu oli, tuleb alustada, et sai Pärnu Postimeest natukene sirvitud ja sealt saime lugeda, et PA on otsustanud XXX kandis hakata tegema suuri asju ja suured mõtted on käsil – me jõuame nendeni kindlasti, aga arvestades juba, et selline külaline siin on, siis ei saa kuidagi jätta rääkimata elust ja kõigest muust, sest nii ammu pole ju kohtunud. PA, see oli vist aastal 2008, kui internet õigesti mäletab, kui Te jätsite XXX tooli ja muu hulgas vist ütlesite ka, et töö sai kuidagi ammendunud, ja nüüd olete jälle siis muuseumi asja ajamas.
PA: No vot, elu koosneb väga paljudest juhustest ja antud lugu sai tõepoolest alguse juhusest. See, et ma XXX jäin sellist tööd tegema, sest XXX on 43 aastat olnud meie pere suvekodu. Aga et sellise töö otsa sattusin, see oli eelmise vallavanema palve mulle, et äkki ma tuleks ja aitaks mõelda, mis mõisaga teha ja-ja siis tekkis üks projekti idee ja siis me Kodukant Läänemaale selle projekti esitasime ja selle raha saime ja esialgu oli mõte korrastada seda XXX ja tõesti, et ma teen ainult, ainult selle projekti raames, aga juhtus siis niimoodi, et XXX on üks väike muuseum, mis tehti juba 95. aastal. Ee … ja seal oli ka üks töötaja, aga see töötaja otsustas vahepeal ära minna. Nii et mina oma projektiga jäin kuidagi üksi ja ei ole võimalik, et muuseumi laiendatakse ilma muuseumi töötajata või juhita või mida iganes. Ja-ja siis lasin ennast veidi ära rääkida, et võta siis see asi ka ja teeme selle projekti ära, ja niimoodi siis sealt sündis üks ja teine ja kolmas idee ja-ja nii sündis see XXX muuseumi teema ka.

Nagu toodud näidetest paistab, võib selge küsimuse sõnastamata jätmine tuua kaasa olukorra, kus intervjueeritav kohkub, suutmata öelda midagi sisukat (näide 15, vt allajoonitud tekst).

GG: Ma vaatasin siin hommikul muusikapalade ajal Sinu Instagrami kontot ja mulle tundus, et mitte päris kõik, aga väga rõhuv enamus Sinu Instagrami fotodest on tehtud metsas.
PI: Ja no ma olen tihti metsas. Lihtsalt sellel põhjusel vist.

Selge küsimuseta avang võib, vastupidi, mõjuda vastajale selliselt, et ta püüab millestki siiski rääkida, ekseldes nii ajateljel kui ka sündmuste ja faktide järgnevuses hektiliselt siia-sinna nagu näites 16. Kummalgi juhul ei täida vastus auditooriumi jaoks eesmärki saada võimalikult kasulikku, põnevat ja/või olulist teavet vestluse põhiteema kohta. Samuti ei selgu, mis on keskne fookus.

Intervjueeritava jaoks pole avaküsimus tähtis mitte üksnes seepärast, et see võimaldab millelegi otse vastata, vaid ka seepärast, et oma vastusega jätab ta endast esmamulje, andes muu hulgas märku oma ekspertsusest või kogemustest, mida ta on valmis jagama. Kui näites 16 saab kuulaja aru, et teatud valdkonnas tegutsenud asutuse endine direktor on sobiv inimene rääkima muuseumi teemadel, siis näite 15 puhul tekib tal õigustatud küsimus, milline seos on näitlejal metsast rääkimisega.

Hoolimata sellest, kas ajakirjanik esitab küsimuse või mitte, tunneb intervjueeritav oma rollist tulenevat kohustust talle vastata, püüdes oma kõnevoorus igal juhul millestki rääkida. Sellise vastuse puhul pole võimalik hinnata, kas lausung on eelnevaga loogilises järgnevuses, sest intervjueeritav saab juhtida

vestlust talle sobivas suunas. Just nii käitus teadlikult koroonaviiruse järjekordset lainet kommenteerinud teadlane. Ta tunnistas hiljem oma intervjuud analüüsides, et selgesti sõnastamata küsimused annavad intervjueeritavale soodsa võimaluse edastada talle sobivaid sõnumeid (vt näide 17).

Näide 17 (uurimisint, kolmas uuring)
Sandra Saar: Kas Te saite aru, mida ajakirjanik teada soovis, kui küsimuse asemel lausus: „Ehk siis me räägime sellest kohustuslikust vaktsineerimisest, mis on ju juba nagu tegelikult … Igapäeva normaalne elu on laste vaktsineerimine, mis on aastakümneid … Me kõik siin oleme vaktsineeritud rõugete vastu ja mis kõige vastu veel. Aga nüüd see uus laine, see uus teema on tekitanud selle resonantsi, mis paneb kogu selle katla nagu keema“?
RU: Nagu ma ütlesin, ma tahtsin enda sõnumit edastada, et mis siis on sundvaktsineerimine, ja tahtsin kohustusliku vaktsineerimise näiteid tuua. Nii et minu jaoks ei olegi see väga hull, kui saatejuhil on selline jutustav tekst ja kui küsimust konkreetselt ei ole. Siis ei saa ka öelda, et ma vastan küsimusest mööda.
Sandra Saar: Et see ongi hea võimalus just nii-öelda neid oma sõnumeid edastada, kui ajakirjanik otseselt küsimust ei küsinud?
RU: Minu jaoks küll jah.

Asjaolu, et paljudes intervjuudes ei esitatud avaküsimust, on niisiis mitmes mõttes problemaatiline. Esiteks annab ajakirjanik sedasi toimides kohe vestluse alguses käest juhirolli, võimaldades kogenud intervjueeritaval juhtida vestlust endale sobivas suunas. Teiseks on auditooriumil keeruline mõista, mis on intervjuu eesmärk ja miks on see inimene valitud rääkima sel teemal. Kolmandaks võib vähem kogenud intervjueeritav sattuda vastamisel kimbatusse, sest oma rollist tulenevalt püüab ta igal juhul anda mingi vastuse, kuid teeb seda üksnes intervjueerija huve aimates, mitte täpselt teades (Bull ja Mayer, 1993; Burgoon jt, 1996; Clayman, 2001; Ekström, 2009). Sageli on tagajärjeks hägune ja laialivalguv või sootuks lakooniline ja sisutühi vastus, mis ei teeni ühegi intervjuus osaleja huve.

Analüüsitud intervjuudes esitasid ajakirjanikud avaküsimusena valdavalt kirjeldava ja uuriva küsimuse, kutsudes intervjueeritavat üles rääkima isiklikku lugu (Thornborrow, 2001, 2010). Nagu rõhutatud (Hargie ja Dickson, 2011), on küsimusetüübist tähtsam see, et küsimus sobituks intervjuu formaadi, ajaraami, intervjueeritava ja teema fookusega. Avaküsimuse maht peab vastama intervjuu eesmärgile ning küsimus peaks toetama teema avamist ja julgustama vastajat rääkima. Küsimuse eesmärk peab olema selge.

Analüüsitud avaküsimused olid kõigis kolmes uuringus valdavalt keskmise või suure mahuga (vt ka Hargie ja Dickson, 2011). Kuigi see tulemus on vastavuses näiteks Herberti (1999) soovitusega, mille järgi peaksidki küsimused olema suure mahuga, on analüüsitud materjali hulgas ka hoiatavaid näiteid mahukate küsimuste kohta. Nagu Boyd ja tema kaasautorid (2016) on leidnud, annavad väga suure mahuga küsimused intervjueeritavale võimaluse rääkida pikalt ja põhjalikult just talle sobivat juttu.

Selle väite ilmekas kinnitus on näide 18. Intervjueeritava vastus (2 min 51 sek) moodustab ligikaudu veerandi intervjuu kogupikkusest.

Näide 18 (intervjuu nr 48, otse-eetri uudisint)
RR: Kui kaua teil selle sprei väljatöötamine aega võttis? Kuidas see alguse sai?
RD: Tähendab idee, et kasutada hüperimmuniseeritud lehmade ternespiima kui viirusvastaste antikehade allikat, see idee oli juba ammu. Aastaid tagasi, kui oli gripiepideemia ja kui paljud inimesed surid grippi – ütleme paar aastat –, et tõesti sellises võtmes töötades välja antikehade preparaat, mis manustatakse ninaspreina inimestele kui preventiivne vahend viirusnakkuse ärahoidmiseks selle kaudu, et need antikehad inaktiveerivad või neutraliseerivad nakatava viiruse. See idee oli ammu. Aga kui nüüd koroonapandeemia algas, siis oli nagu aeg sellega ideest tegudeni minna. Ja me panime kokku konsortsiumi, sealhulgas XXX farm, kellel on ilus hästi töötav lehmalaut, kus kõik nii-öelda toimub reeglite kohaselt; siis osaühisus XXX – inimesed, kes tegelevad ternespiima korjamise ja selle iseloomustamisega; XXX kui kompetentsikeskus antikehade ja bioloogiliste preparaatide väljatöötamiseks; siis XXX laborid, sealhulgas YYY BSL-3 labor, kus sai mõõta koroonaviiruse neutraliseerivaid omadusi või nakatavaid omadusi ja siis vastavate antikehade neutraliseerivaid omadusi; samuti farmaatsiainstituut, kes nägi vaeva selleks, et formuleerida ravimi preparaat; ja loomulikult XXX, kes siis tootis – mis siis on tootmisettevõte – kes tootis ja turundab Bioblocki üle Eesti ja igal pool mujal, kus me oleme aktiivsed. Ja selgus, et see idee kui selline, mis teiste patogeenide puhul oli näidatud töötavat, töötab ka koroona puhul. Sellepärast, et me saime vastava loomkatse load vastavalt komisjonilt Eestis ja töötasime siis hüperimmuniseerimise kallal pisut ja kahe kuuga me suutsime või õieti kolme kuuga me suutsime luua sellised hüperimmuniseeritud lehmad, kes poegimise järgselt andsid ternespiima, noh mida tuleb kusagil … ütleme kuni 30–40 liitrit, sisaldas neid samu koroonaviiruse neutraliseerivaid antikehasid.

Esitatud näites küsib ajakirjanik ühe küsimuse asemel kaks järjestikust avaküsimust: „Kui kaua teil selle sprei väljatöötamine aega võttis? Kuidas see alguse sai?“, millest intervjueeritav valib vastamiseks teise, tunduvalt mahukama, püüdes samal ajal oma pikas kõnevoorus anda vastuse siiski ka esimesele küsimusele. See on esimene põhjus, miks kujuneb teadlase vastus pikaks ja kõikehõlmavaks. Lisaks muudab küsimuse mahukaks asjaolu, et ajakirjanik suunab ta kirjeldama väga pikaajalist, paljusid osalisi ja etappe hõlmanud protsessi, küsides protsessi alguse kohta. Sellisele küsimusele vastamine nõuab vastajalt mahukat mõttetööd (Hargie ja Dickson, 2011), milleks napib otse-eetri uudisintervjuus aega. Seetõttu asub ta kogu protsessi lihtsalt kirjeldama, sest tal puudub läbimõeldud kompaktne vastus. See võib kujuneda intervjuu fookuse püsimisele ohtlikuks juhul, kui vastaja satub olema väga jutukas.

Nagu näitest 18 ilmneb, loob intervjueeritav küsimusele vastuseks pika ning detaili- ja faktirohke narratiivi. Auditooriumil võib olla seda raske jälgida, kuna fookus hajub ja pikk monotoonne monoloog väsitab. Ajakirjanduslikus lühikeses otse-eetri raadiointervjuus ei ole selline vastus kuigi tõhus, sest eeldab kuulajalt suurt süvenemist ja hoolikat kaasamõtlemist. Olen näites 18 markeerinud alajoonega erialakaugele kuulajale tõenäoliselt keerukana mõjuvad kontseptsioonid ja terminid, mis vajaksid igaüks eraldi selgitamist. Erinevad fookused, mille

põimis intervjueeritav ühte vastusesse, kuid mis kõik vajaksid samuti eraldi avamist, võiksid olla järgmised:

- gripiepideemia ajal tekkinud idee töötada lehmadelt poegimise järel võetava esmase piima alusel välja viirusnakkust ennetav ravim;
- koroonapandeemia alguses loodud kompetentsikeskus;
- loomkatsete tegemine Eestis ja nende põhjal ravimi müügiloa hankimine;
- hüperimmuniseeritud lehmade kasvatamine;
- koroonaviirusevastase ninasprei valmimine.

Veel üks põhjus, mis võis innustada teadlast andma sedavõrd mahukat vastust, peitub asjaolus, et küsimus tabas teda ootamatult. Ajakirjanik seadis vestlusele alustuseks küll selge ja konkreetse fookuse, ent nihkus sellest kõrvale juba avaküsimuses:

> „Me hakkame rääkima ikka veel koroonast, aga seekord läbi teise prisma. Me räägime Eesti suurepäraste teadlaste tööst, et koroonaviiruse vastu seista. Nimelt selline ninasprei nagu Bioblock, mida väga paljud kasutavad ja väga paljud teist teavad, on saanud täiustust ja nüüd aitab see ka omikroni tüve vastu."

Ajakirjanik eeldab (vt ülal näites allajoonitud tekst), et auditoorium on ninasprei olemasolust väga hästi teadlik, ning seab seepärast fookuse ravimi täiustusele ja uutele raviomadustele. Siiski on arusaamatu, miks otsustab ta kohe avaküsimusega nihestada vestluse alguses seatud fookust, pärides hoopis ravimi loomise idee aastatetaguse sünniloo kohta. Intervjueeritav püüab ka seda tahku avada, kuid olemata ehk eraldi selleks selgituseks valmistunud, on tagajärjeks keerukas mahukas vastus. See võtab ebamõistlikult palju aega niigi lühikesest intervjuust ega aita kuulajal mõista, kuidas kõnealune ravim aitab seista koroonaviiruse vastu.

Näide 18 kinnitab järgmist:

- ajakirjaniku sissejuhatus ja avaküsimus peavad olema loogiliselt seotud;
- avaküsimuse maht ei tohi lühikeses intervjuus olla väga suur;
- avaküsimus võiks sisaldada ühte konkreetset küsimust;
- küsimuse mahu planeerimisel tuleb võtta arvesse intervjueeritava suhtlusstiili;
- avaküsimus peab järgima intervjuu fookust;
- nagu ajakirjanik nii peab ka intervjueeritav arvestama saate formaati ja auditooriumit ning kohandama oma vastuse neile sobivaks.

Vastaja väga pikk kõnevoor viitab ohule, et ta on kaaperdanud ajakirjaniku vestlusjuhi positsiooni. Kui vastutajaintervjuus jälgitakse võimupositsiooni väga teraselt (Clayman ja Heritage, 2002a; Ekström, 2007), siis eksperdi- ja kogemusintervjuus võib agenda seadja roll nihkuda intervjueeritava kätte pealtnäha märkamatult. See võib kujuneda ohuks nii intervjuu algsele fookusele kui luua ka

soovimatu võimaluse edastada selliseid sõnumeid, mida ajakirjanik pole ehk soovinud.

Ajakirjanikul tuleks niisiis olla valvas väga suure mahuga küsimuste esitamise suhtes. Tähtis on võtta avaküsimuse sõnastamisel arvesse intervjuu kestust ja küsimuse mahu sobivust sellesse (Aggarwal, 2006), samuti fookust ja küsimuse mahu sobivust konteksti. Peale selle tuleb ajakirjanikul teha eeltööd ja tuvastada intervjueeritava vastamisstrateegiad: vestlemishimuline inimene võib anda suuremahulisele küsimusele nii mahuka vastuse, et ei ole enam selge, kes üldse intervjuud juhib ja millist rolli keegi vestluses täidab.

Mitmes analüüsitud intervjuus küsis ajakirjanik oma avakõnevoorus mitu küsimust korraga (vt allajoonitud tekst näites 19).

Näide 19 (intervjuu nr 4, monteerimata uudisint)
BB: Eesti murdmaasuusatamise sprinter EP on 24-aastaselt jõudnud oma olümpiadebüüdini. No kuidas see olümpiaõhkkond Sulle siin maitseb? Mis värvi ta on?
EP: No päris mustades toonides siin ei ole asju veel näinud, aga kiirabi sõidab siin igapäevaselt majade vahel ringi ja viib viirusega nakatunud asjapulki ära või siis sportlasi. Et ise olen püüdnud seda vältida ja enamus aja püsin toas, naudin siin spordipühapäeva, et mida igapäevaselt telekas pakub.

Näites 19 olen alajoonega markeerinud kaks järjestikust küsimust. Neile muudab vastamise keeruliseks asjaolu, et ajakirjanik on olnud küsimusi sõnastades loominguline: pole päris tavapärane kirjeldada olümpiamänge värvi või maitse kaudu. Sellest hoolimata püüab sportlane küsimusele vastata, eelistades kahest küsimusest ühte („Mis värvi ta on?“) ja kirjeldades: „No päris mustades toonides siin ei ole asju veel näinud …“.

Raske on hinnata, kas vastus on küsituga loogilises seoses, kuna ei ole selge, mida täpselt soovib ajakirjanik teada. Ühest küljest võib see küsimus viidata ajakirjaniku katsele olla vaimukas või loominguline ja püüda sellega auditooriumi tähelepanu. Teisest küljest võib see aga viidata ajakirjaniku ja sportlase vahelisele familiaarsemale suhtlusstiilile, mis Eesti väikese spordiringkonna ning spordiajakirjanike ja sportlaste tihedat suhtlust arvestades on samuti võimalik. Kui omavahelises suhtluses võivad sellised viguriga küsimused töötada, siis otse-eetri intervjuus muudavad need vastaja pigem kohmetuks.

Näiteid intervjuudest, mis algasid mitme küsimusega (vt allajoonitud küsimused näites 20), leidus veelgi.

Näide 20 (intervjuu nr 44, otse-eetri uudisint)
MM: No alustuseks – millised need kõige värskemad Teie avastused on, mis Te sellest seireuuringust teada saite? Et üks on siis see varjatud leviku näit ja teine siis, Te jälgite ka seda, kuidas antikehad on inimestel vaktsineerimise järgselt organismis püsinud. Et milline seis on?
RK: Võin öelda, et meil on hetkel selline väike hingetõmbehetk. Et nakkuse levik on nüüd tõepoolest võrreldes möödunud korraga, mis me tegime oktoobris, kuskil kolmandiku võrra väiksem, kaasa arvatud eks ole nakkushaigete inimeste

> osakaal. Aga ma varjatud levikust nagu väga palju rääkida ei saa seetõttu, et selliseid asümptoomseid või ilma, täiesti ilma sümptomiteta inimesi nüüd osakaalu mõttes väga palju pole. Pigem võiks öelda, et meil on neid jääkpositiivseid, kelle hulk alati suureneb, kui me tuleme läbi sellisest, ütleme mõnevõrra sellisest nakatumiste lainest. Et on ikka teatud hulk inimesi, kes väga pikalt annavad positiivse PCR-tulemuse, aga nad enam ei ole nakkusohtlikud.

Ajakirjanik küsib alustuseks avatud ja suure mahuga küsimuse: „… millised need kõige värskemad Teie avastused on, mis Te sellest seireuuringust teada saite?“. Seejärel asub ta oma küsimust täpsustama, juhtides vastaja ootusi, et värskeid tulemusi oodatakse konkreetsemalt varjatud leviku näidu ja antikehade organismis püsimise aja kohta. Seejärel esitab ajakirjanik teise küsimuse, seekord avatud suuremahulise küsimuse selle kohta, milline on olukord. Vastaja haagib end taas eelkõige viimase küsimusega, püüdes selgitada, milline on viiruse leviku hetkeseis:

> „Võin öelda, et meil on hetkel selline väike hingetõmbehetk. Et nakkuse levik on nüüd tõepoolest võrreldes möödunud korraga, mis me tegime oktoobris, kuskil kolmandiku võrra väiksem, kaasa arvatud eks ole nakkushaigete inimeste osakaal.“

Edasi püüab intervjueeritav anda infot ka viiruse varjatud leviku kohta: „Aga ma varjatud levikust nagu väga palju rääkida ei saa seetõttu, et selliseid asümptoomseid või ilma, täiesti ilma sümptomiteta inimesi nüüd osakaalu mõttes väga palju pole“. Ta lõpetab oma vastuse mõttega: „Pigem võiks öelda, et meil on neid jääkpositiivseid, kelle hulk alati suureneb (...)“, milles sõna *alati* annab pigem tunnistust ka varasemates uuringutes tehtud järeldusest. Vastusest ei selgu tegelikult värskeid avastusi, mille kohta ajakirjanik esialgu küsis, sest vastaja keskendub pigem viimasele küsimusele, kirjeldades hetkeolukorda.

Kuna avaküsimus seab üldjuhul kogu intervjuu fookuse, on tähtis, et küsimuse eesmärk ja mõte oleksid nii auditooriumile kui ka vastajale selged. Ebaselge või kohmakalt esitatud küsimuse korral on vastaja keerulises olukorras: ta peab püüdma mõista, mida ajakirjanik temalt täpselt teada soovib. Ka võib juhtuda, et ajakirjaniku, vastaja ja auditooriumi arusaam küsimuse sisust lahkneb.

Järgmisena toon näite intervjuust, kus ajakirjaniku võrdlemisi kohmakas ja ebaselge sõnastusega mahukas küsimus (vt allajoonitud tekst näites 21) toob vastusena kaasa väga pika ja detailirohke kirjelduse.

> **Näide 21 (intervjuu nr 31, otse-eetri uudisint)**
> **HH:** Ja räägime siis sellest, et me oleme täna sellel hommikul rääkinud palju USA presidendivalimistest ning sellest, kuidas üks või teine osariik hääletab. Aga kui rääkida nüüd nendest osariikidest seest, et millised on need võib-olla sellised valijagrupid, mis defineerivad selle, kes nii-öelda valimispäeva järgselt tuleb võitjana välja, kas Joe Biden või Donald Trump ehk siis kas demokraadid või vabariiklased?
> **PN:** Siin on mitu aspekti. Esiteks võib-olla peaks nagu vastama küsimusele, kes keda valib, ideoloogilisel tasandil, noh, laias laastus võiks öelda niimoodi, et

Bideni valijaskond on liberaalne. Neid võiks ka nimetada nii-öelda muutuste valijateks, et nad pigem ootavad nii-öelda muutusi ühiskonnas. Eee … demokraatide hulgas on ka küllalt palju vasakpoolseid valijaid, noh, me teame, eks ole, Bernie Sanders näiteks ja tema valijaskond, kes on nagu selgelt ka demokraatlikus leeris vasakul pool. Biden ise võiks olla, noh, teda võiks nimetada moderaatseks demokraadiks. Ja teiselt poolt siis Trumpi valijad on nii-öelda konservatiivsed valijad ehk siis traditsiooniliste hoiakute ja väärtuste nii-öelda põlistajad. Nüüd, kui vaadata seda, kuidas valijaskond jaguneb, siis etnilise rassilise kuuluvuse järgi võiks öelda, et Trumpi valijad on põhiliselt valged mehed, keskealised ja vanemad. Nad on madalama haridusega, sellisest noh nagu Ameerikas öeldakse, nagu *blue-collar* – sinikraed, ehk siis nii-öelda töölised, eks ole. Rasketööstuses töötavad. Räägime sotsiaalsest klassist, eks ole. Ja väga selgelt ka, kes Trumpi poolt hääletavad, on kristlased, peamiselt evangeelsed kristlased. Ameerikas on selline mõiste nagu *Christian belt* ja kui me vaatame nüüd ka tänast seda valimiskaarti, valimistulemuste kaarti, siis kõik see, mis on Ameerika keskel, eks ole seal nii-öelda ida ja lääne vahel – keskosariigid, need moodustavad siis selle põhilise osa nendest evangeelsetest kristlastest. Trumpi valijad on ka pigem maapiirkondades, eeslinnades, väiksemates ja keskmise suurusega põhiliselt tööstuslinnades ja siis ka hõredama asustusega kommuunides. Jällegi, kui me vaatame seda nii-öelda seda valijate kaarti, siis kõik see nii-öelda, kus on hõredam asustus, see on kõik punane praegu. Ja lisaks noh, nagu ma juba mainisin, võiks öelda ka niimoodi, et need valijad on selliste traditsioonilist majandust või noh … majandusharudes töötavad inimesed, nagu ma mainisin rasketööstust, kindlasti siin on autotööstus, kaevandused, kaevandustööstus. Noh, hea näide, nagu on Lääne-Virginia näiteks, mis alati valib vabariiklasi väga-väga selline suur ja kindel nii-öelda kaevanduste piirkond vabariiklastele ja energeetikasektor, naftatööstus, gaasitööstus, kildagaas. Seda noh, võiks siis kokku võtta sellise nimetusega, mida Ameerikas kasutatakse nagu *rostbelt* ehk siis selline roostevöö valijad, põhiliselt asuvad kesklääne osariikides. Ja-ja kui me vaatame ka nüüd täna valimisi, siis võib öelda, et tegelikult ongi taandunud valimiste võitja selgitamine kolme osariigi ehk siis kesk-lääne osariigi valijate nii-öelda tulemusele ja need osariigid on siis Pennsylvania, Wisconsini ja Michigani. Kui jääb nii – ma ei ole nüüd viimaseid päris uudiseid näinud, mis seis on, kas Trump või kas tähendab, kas Biden võitis Arizonas või, või on nii-öelda projekteeritud talle see Arizona võit ka –, siis on vaja kindlasti Bidenil võita vähemalt kaks nendest kolmest osariigist. Ja kui me räägime nüüd nii-öelda Bideni valijatest, siis nad on põhiliselt naised.
57 protsenti naistest lävepakuküsitlustel valisid Bideni nüüd, nad on pigem kõrgharidusega. Mustanahalised 82 protsenti. Latiinod, kes on väga oluline valijagrupp, eks ole, väga mitmes osariigis, väidetavalt 65 protsenti toetab Bidenit. Aasia päritolu ameeriklased, kes on ka enamuses Bideni valijad. Kõrgharidusega mehed, valged mehed, kalduvad samuti Bideni poole. Katoliiklased ja protestandid, et kui me jätame nüüd selle nii-öelda evangeelsed kristlased välja, siis eks ole see teine nii-öelda usugrupp on katoliiklased, Biden ise on katoliiklane, esindab neid ja, ja samal ajal ka selliseid noh, agnostikud või usuleiged valijad pigem on Bideni taga. Ja kus nad asuvad? Nad asuvad suurlinnades tiheda asustusega valimispiirkondades, üldiselt ka rikkamates piirkondades ja nad esindavad uue majanduse harusid noh, tehnoloogiasektorit innovats... et noh, teenindavat sektorit, IT-d eks ole, innovatsiooni

> finantssektorit. Ja nüüd on need põhiküsimus kõikidel valimistel ja mis tuleb ka täna väga hästi välja, on see, kes suudab nüüd, kumb kandidaat suudab oma baasvalijate noh, ütleme need grupid, mida ma välja tõin, paremini valimistele välja tulnud, ja praegu tundub, et Trumpil on see õnnestunud paremini. Aga liiga vara on veel öelda, et ta on lõplikult, eks ole võidu saavutama, et me peame need kesk-lääne hääled ikkagi ära ootama.

Kui püüda vormida see üsna kohmakalt sõnastatud avaküsimus konkreetsemaks, võinuks see olla kujul „Millised on Trumpi ja Bideni valijad?“. Isegi sellisel juhul on tegu väga mahuka küsimusega, sest puudub kitsendus kindlatele karakteristikutele ja arvamust küsitakse kahe väga erineva kandidaadi taga seisvate valijarühmade kohta, kuid küsimus oleks siiski selgem.

Nii asubki intervjueeritav, kes püüab oma rolli hästi täita ja pakkuda võimalikult ammendavat vastust, kirjeldama mõlema kandidaadi valijagruppe alguses identiteedi järgi: „Esiteks võib-olla peaks nagu vastama küsimusele, kes keda valib, ideoloogilisel tasandil …“. Seejärel keskendub ta valijarühmade etnilisele taustale: „Nüüd, kui vaadata seda, kuidas valijaskond jaguneb, siis etnilise rassilise kuuluvuse järgi võiks öelda, et …“. Järgneb kirjeldus sotsiaalsesse klassi kuuluvuse järgi („Nad on madalama haridusega, sellisest noh nagu Ameerikas öeldakse, nagu *blue-collar* – sinikraed, ehk siis nii-öelda töölised“) ja usulise veendumuse järgi („Ja väga selgelt ka, kes Trumpi poolt hääletavad, on kristlased, peamiselt evangeelsed kristlased“). Lõpuks kirjeldab ta valijagruppe elukoha („Trumpi valijad on ka pigem maapiirkondades, eeslinnades, väiksemates ja keskmise suurusega põhiliselt tööstuslinnades ja siis ka hõredama asustusega kommuunides …“), soo („Ja kui me räägime nüüd nii-öelda Bideni valijatest, siis nad on põhiliselt naised. 57 protsenti naistest lävepaku küsitlustel valisid Bideni nüüd ...“) ja rassi alusel („Mustanahalised 82 protsenti. Latiinod, kes on väga oluline valijagrupp, eks ole, väga mitmes osariigis …“).

Kuigi intervjueeritav püüab anda põhjaliku, kõiki aspekte katva vastuse, hüppab ta aeg-ajalt juba analüüsitud karakteristikute juurde tagasi (vt allajoonitud tekst):

> „Ja lisaks noh, nagu ma juba mainisin, võiks öelda ka niimoodi, et need valijad on selliste traditsioonilist majandust või noh … majandusharudes töötavad inimesed, nagu ma mainisin rasketööstust, kindlasti siin on autotööstus, kaevandused, kaevandustööstus …“

Suur infohulk, arvulised jm faktid ühes vastuses ning hüpped fookuste vahel muudavad vestluse jälgimise keeruliseks ning annavad tunnistust sellest, et küsimus ei olnud vastaja jaoks piisavalt konkreetne. Tõhusama küsimuse huvides tulnuks fookus seada selgemalt. Näiteks võinuks ajakirjanik kõigepealt paluda kirjeldada ühe ja järgmises kõnevoorus teise kandidaadi valijaid. Selgelt sõnastatud konkreetse fookusega küsimus võimaldanuks intervjueeritaval anda täpsem vastus.

Kolme uuringu avaküsimuste seas leidus ka ühemõtteliselt suunavaid ja laetud küsimusi. Need taotlesid ajakirjaniku väitega nõustumist ja intervjueeritavad tõepoolest ei lükanud esitatud eeldusi harilikult ümber, ent see ei kinnita, et ajakirjaniku väide oli alati korrektne. Meelevaldsete eelduste ümberlükkamine nõuab vastajalt väga heal tasemel aktiivse kuulamise oskust ja julgust juhtida ajakirjaniku tähelepanu ebatäpsusele (Adams ja Lee-Potter, 2017; Angler, 2017; Harro-Loit ja Ugur, 2018; Clark ja Schober, 1992). Seda väidet kinnitab alljärgnev tekstikatke kolmandas uuringus osalenud eksperdi vestlusest uurijaga (vt näide 22).

Näide 22 (uurimisint, kolmas uuring)
RA: Ajakirjaniku esimene küsimus oli väide ja see oli selline, et äkki me ei pea üldse muretsema. Meie XXX poolt ei ole tahtnud kunagi öelda, et omikroni pärast ei pea muretsema. Praegu meil pole piisavalt andmeid, et öelda, et ta kulgeks kuidagi raskemalt, aga samas me ei saa väga kindlalt väita, et kulgeks kergemalt. Ehk et see väide, mis ajakirjanik alguses ütles, natuke pani mind sellesse olukorda, et ma mõtlesin, et okei, kuidas ma nüüd sellega hakkan siin otse-eetris vaidlema. Et ei kukuks kuidagi halvasti välja, aga samas see oli minu jaoks natuke keeruline, sest mul ei olnud kindlat vastuväidet, aga samas ei saanud ka täiesti nõustuda tema väitega.
Sandra Saar: Kas Te siis pigem ikkagi eelistaksite, kui oleks konkreetne küsimus ja mitte väide?
RA: Ma arvan küll, jah. Võib-olla mõnes teises kontekstis oleks mõni muu väide jätnud minust halva mulje, kui ma lähen sinna ja hakkan konkreetselt ümber lükkama. Aga ma arvan, et lihtsam on küsimusele vastata, kui väiteid ümber lükata.

Kui väär või ebatäpne eeldus jääb ümber lükkamata, võib see auditooriumi kõrvus talletuda faktina ja muutuda ekslikuks käibetõeks. Lisaks koormavad meelevaldsed eeldused intervjuud seetõttu, et nende kummutamiseks kasutatakse väärtuslikku ja sageli väga nappi intervjuuaega (Jucker, 1986), mida peaks eelkõige rakendama teema avamiseks. Seetõttu võib väita, et ajakirjanikud, kes soovivad tõhusalt küsitleda, peaksid jälgima, et nende kõnevoorud sisaldaksid küsimusi ja mitte hinnangulisi väiteid, kuna küsimused abistavad intervjueeritavat teema avamisel.

Ilmekat näidet sellest, kuidas vastaja lükkab eelduse oskuslikult ümber (vt allajoonitud tekst näites 23), sai jälgida ühes 2021. aasta koroonateemalises raadiointervjuus.

Näide 23 (intervjuu nr 41, otse-eetri uudisint)
KK: Sellise mutatsiooni tekkimist ei osanud eksperdid vist küll ennustada või kuidas?
RI: Ma ütleksin vastupidi: mutatsioonid käivad elu juurde. Alati, kui bioloogiline olend ennast kopeerib, end paljundab, siis kaasnevad sellega mutatsioonid ehk muutused tema genoomis, ja see tuleneb eelkõige sellest, et need süsteemid, mis neid paljundavad, on vigased, teevad natuke vigu. (…)

Meelevaldse eelduse ja hinnangulise väide kummutamiseks vajalik julgus ning kuulamisoskused on saavutatavad aja jooksul praktiseerimise tulemusel. Sellest võib järeldada, et mida kogenum on intervjueeritav, seda vähem vajab ta ajakirjanikult tuge ja seda paremini tuleb ta toime vastamisega ajakirjaniku ebaõnnestunud küsimusele.

Intervjuu avaküsimus on mõjus tööriist algavale vestlusele suuna seadmisel ja üks võimalus luua toetav õhkkond. Sageli esitavad ajakirjanikud avaküsimuse asemel aga väite või alustavad jutustava lausega. See viib nii mõnigi kord vastaja kimbatusse, on auditooriumi jaoks eksitav ja muudab planeeritud fookust kohe vestluse alguses.

Laetud küsimuste vältimine avaküsimusena on vajalik eelkõige vähem kogenumate intervjueeritavate puhul, kelle meediaga suhtlemise vähesed kogemused ja oskused ning ebapiisav julgus takistavad neil ajakirjaniku väidete täpsustamist ja parandamist. Kõlama jäävad meelevaldsed eeldused ja hinnangud võivad olla auditooriumi jaoks eksitavad.

7.1.3. Mitteverbaalsed suhtluselemendid toetava sissejuhatuse loomisel

Sõnalise sissejuhatuse ja avaküsimuse kõrval on oluline meeleolu, mille loob ajakirjanik mitteverbaalsete väljendusvahendite abil. Avatud, empaatiline õhkkond julgustab intervjueeritavat teemat käsitlema ja loob parema koostöö eeldused (Blank-Libra, 2016). Kuna mitteverbaalseid väljendusi võimaldavad põhiliselt analüüsida videointervjuud, valisin empiirilise materjali hulka kahe uuringu teleintervjuud.

Esimeses uuringus analüüsisin intervjuusid, kus ajakirjanik on kaadris näha. Vestluse avamisel kasutasid ajakirjanikud kõiki kolme positiivset multimodaalset väljendusviisi (Moriarty ja Garramone, 1986; Mullen, 1998; Poggi, 2001; Sullivan ja Masters, 1988). Näiteks väljendas ajakirjanik sportlase eduka soorituse järel silmnähtavalt rõõmu, naeratades talle laialt avaküsimuse esitamise ajal. Selline käitumisviis on selge empaatia väljendus, mis aitab juba vestluse alguses luua usaldusliku emotsionaalse ja toetava suhte intervjueeritavaga ning annab ühtlasi auditooriumile märku, et tegu on toetava intervjuuga ja on põhjust millegi üle rõõmustada (Blank-Libra, 2016; Glück, 2016). Sama käitumismustrit võis näha mitme intervjuu lõpus, kus ajakirjanik lõpetas intervjuu naeratusega, saates sportlase järgmisele distantsile.

Samas oli näha, kuidas ajakirjanik suhestub empaatiliselt vestluspartneri emotsioonidega, muutudes näoilmelt tõsiseks, kui vestluspartner on mureliku olekuga (intervjuud nr 4 ja 5). Ajakirjanike kehahoiak oli pingevaba, mis väljendus kerges jalalt jalale liikumises (intervjuud nr 3, 4 ja 16) ning keha aktiivses liikumises toolil istumise ajal (ajakirjanik keerutas end, nõjatudes ette- ja tahapoole, intervjuu nr 19). Ajakirjanik žestikuleeris korduvalt, püüdes justkui anda jutule hoogu juurde (intervjuud nr 2–4), ning hoidis intervjueeritavaga aktiivselt

silmsidet, väljendades sellega huvi ja pühendumist rääkijale ehk aktiivset kohalolu (intervjuud nr 2, 3, 5 ja 17).

Kolmanda uuringu teleintervjuudes (intervjuud nr 40, 45 ja 47) olid ajakirjanike näoilmed pigem neutraalsed kui positiivsed, mis on selgitatav intervjuude tõsise sisuga. Ka nende käed olid valdavalt paigal, mõnel juhul enamiku ajast staatiliselt üksteise peale põlvedele asetatud (intervjuu nr 45), mis lubab tõlgendada ka žeste neutraalsena. Ajakirjanike kehahoiak oli avaküsimuse ajal pigem pinges, keha oli ettepoole kaldus ja staatiline.

Mitme intervjuu puhul jäi silma, et ajakirjaniku mitteverbaalsed väljendusviisid toetasid verbaalset sõnumit. Kui eespool analüüsisin detailsemalt, kellele on mingi osa ajakirjanike sissejuhatusest konkreetselt suunatud, siis nende mitteverbaalsete käitumismustrite analüüs toetab seda analüüsi.

Põikan siinkohal tagasi näite nr 5 juurde, milles ajakirjanik pöördus esialgu auditooriumi poole, olles ise samal ajal vestluspartneri suunas küljega ja rääkides otse kaamerasse: „Head spordisõbrad, soovime teile siit Lõuna-Koreast Pyeong-Changi olümpiakülast kaunist vabariigi sajandat aastapäeva, ja mida paremat saaksime teile pakkuda kui intervjuu täna siin olümpiarajal Eesti ilusal sünnipäeval …“. Alles seejärel pöördub ta otse vestluspartneri poole: „… ennast ületanud KJ-ga. KJ, 17. koht kuninglikul maratoni 50 kilomeetri sõidus väga rasketes oludes. Kuidas rahul oled? Tiitlivõistluste parim tulemus sai Sul kenasti ületatud“.

Sarnast mustrit võis näha eksperdiintervjuudes. Kui vaadata uuesti analüüsitud näidet 6, siis ka selles avangus pöördus ajakirjanik esimesena auditooriumi poole: „Võime taas alustada ja saates täna räägime üllatuslikul teemal – COVID-i viirusest, räägime koroonast ja moodsast omikroni tüvest mehega, kellel on õnnestunud just nimelt omikroni tüvi endale saada“. Selle fraasi jooksul liikus ta kaassaatejuhi kõrvalt diivanile, kust ta juhtis edasist intervjuud, hoides pilkkontakti alustuseks kaamera ehk auditooriumiga ning pöördudes alles tervitussõnade ja avaküsimuse ajaks ka kehaga intervjueeritava poole: „Tere õhtust! Kuidas see juhtus, et Te enne kolmandat doosi saite just nimelt moodsa omikroni ja seetõttu peame me Skype’i teel Teiega kõnelema?“.

Nendes näidetes annab ajakirjanik keha pööramisega intervjueeritava poole vestluspartnerile selgesti märku intervjuu algusest.

Niisiis näitas analüüs, et ajakirjanikud kasutavad eksperdi- ja kogemusintervjuusid alustades tõhusa interaktsiooni eelduseks olevaid multimodaalse suhtluse elemente, toetades intervjueeritavat ning suunates teda teemat avama. Tekib küsimus, kui teadlikult ajakirjanikud žestikuleerisid, kehahoidu ja näoilmeid jälgisid, st kas oli tegu juhusliku või teadliku tegevusega? See aspekt väärib tulevikus eraldi uurimist, sest toetava õhkkonna teadlik loomine soodustab ajakirjaniku ligipääsu teabele, loob vestluspartnerite vahele emotsionaalse silla ja võimaldab auditooriumil võtta intervjuu suhtes sobiva hoiaku (Glück, 2016; Rose ja McIntyre, 2002).

Intervjuu tonaalsusega sobituvad mitteverbaalsed suhtlemisvahendid abistavad ajakirjanikku vestluse alguses intervjueeritavaga tõhusa, usaldusväärse kontakti loomisel ja soodustavad avatud, toetavat suhtlust. See julgustab intervjueeritavat teemat maksimaalselt avama ja selle kaudu pakkuma auditooriumile ammendavat teemakäsitlust. Tänu sellele muutub intervjuu tõhusamaks nii auditooriumi kui ka intervjueeritava jaoks.

Ajakirjaniku miimika, kehahoid ja žestid aitavad auditooriumil mõista intervjuu tonaalsust ning annavad nii intervjueeritavale kui ka auditooriumile märku ajakirjaniku ja intervjueeritava suhtest konkreetses intervjuus.

7.2. Uudisintervjuu kulgu toetavad võtted

Kui uudisintervjuu sissejuhatuses on ajakirjaniku ülesanne seada algavale vestlusele selge fookus, määrata kindlaks võimusuhe, raamistada teema ning häälestada auditoorium ja intervjueeritav intervjuu lainele, samuti püüda auditooriumi tähelepanu ja luua vestlust toetav õhkkond, siis intervjuu käigus tuleb ajakirjanikul vestluse juhina kõiki neid elemente edasi kanda ja arendada. Järgnevalt analüüsin tabelis 3 kirjeldatud toetava uudisintervjuu maatriksi alusel intervjuu jooksul ilmnevaid elemente.

7.2.1. Ajakirjaniku ja intervjueeritava vastastikuse sõltuvuse suhe intervjuu käigus

Ajakirjanduslikus uudisintervjuus on ajakirjanikul, intervjueeritaval ja auditooriumil kindlad rollid. Nende rollide ja vestluse kaudu on intervjueerija ja intervjueeritav omavahel ühenduses (Trenholm ja Jensen, 2008). Kindlad rollid ei ole vajalikud mitte ainult selleks, et vestluspartnerid ise mõistaksid oma ülesannet vestluses osaledes, vaid ka selleks, et auditoorium teaks, mida vestluselt oodata. Nii näiteks ei saa auditoorium eeldada, et õnnetuspaigal tulistamist pealt näinud noor ema oskaks öelda, milline karistus ootab tulistajat, või et koroonaviiruse mutatsioonide teket selgitav teadlane peaks ütlema, millised piirangud tuleks riiki sisenevatele välismaa kodanikele pandeemia ajal seada.

Vastutajaintervjuus võib ajakirjanik olla ka sekkuvas ehk intervjueeritavaga vastanduvas suhtes. Sellel rollil on ühiseid elemente Mellado (2015) professionaalsete rollimõõtmete jaotuse alusel sekkujarolliga, aga ka valvekoera rolliga: neid iseloomustavad poole võtmine, tõlgendamine ja ettepanekute esitamine, lisaks vestluspartneri öeldu kahtluse alla seadmine, kriitika, konfliktsus ja võimuseire. Toetava intervjuu formaatidest on siinses töös analüüsi all eksperdi- ja kogemusintervjuu.

Kui vaadelda neid kahte suhet rollide perspektiivist, tulevad omakorda kõne alla ajakirjaniku kaks võimalikku rolli: ajakirjanik kui vestleja ja ajakirjanik kui vahendaja. Nende rollidega on Mellado (2015) professionaalsete rollide käsitlusest lähedasemad lojaalse vahendaja ja infomeelelahutaja rollid, mida ise-

loomustavad toetav hoiak võimu suhtes, protsesside toetamine, edu kajastamine, personaliseeritus ja emotsionaalne side. Samas võib ka intervjueerija vestleja- ja vahendajarollis esineda tunnuseid Mellado sekkujarollist (nt tõlgendamine, poole võtmine, autori nähtavus). Kui esimese puhul on ajakirjaniku põhitähelepanu suunatud vestluspartnerile ja auditoorium on eelkõige pealtvaataja rollis, siis teise puhul on põhitähelepanu auditooriumil.

Näide 24 on iseloomulik just seda tüüpi ajakirjanduslikule intervjuule, kus ajakirjanik ja intervjueeritav on vestlejarollis. See tähendab, et võim on jaotunud kahe vestluspartneri vahel võrdselt. Sellest annab tunnistust ka üksteisele julge vahele segamine ja vastastikku mõttekäikude jätkamine ning üle võtmine poole mõtte ajal. Olen need kohad markeerinud näites kolme punktiga, viidates sellele, et kõneleja mõttekäik ei saanud enne ammendavalt lõppeda, kui vestluspartner võttis selle juba üle.

Näide 24 (intervjuu nr 20, otse-eetri vestlusint)

FF: No natuke juba jäi ilmselt kuulajale mulje, et keegi rääkis ära selle, et PA siis võtaks vedada selle muuseumielu ja ma arvan, et nad olid väga kavalad inimesed, kes seda tegid. Aga kui see esimene jah oli antud, siis tuli ju hakata mõtestama igasugu asju, mida üldse need muuseumid – neid on siis kaks XXX vallas – mida nad üldse tähendavad inimestele. Kellele kõik see ilu suunata? Kes on need inimesed, kes sellest peaksid lugu pidama? Kes on need inimesed, kellega koos hakata toimetama? Missugune küsimus nendest kõige olulisem ja huvitavam tundus?

PA: No ma arvan, et ikkagi see teema küsimus oli, sest et kui ma seda esimest projekti tegin, mis oli siis Lihula lilltikand, mis on väga kuulus ja roositud tekid on ju sealtkandist pärit ja ja … need on emotsionaalselt väga-väga kaunid ja käsitöö tegijaid on XXX, XXX kandis, nendes teisteski valdades ju, mis ühinesid, päris palju. Aga minule jäi nagu tunne, et mõis on üks selline hoone, kus ei peaks vast rahvakunsti näitama, võib küll näidata, aeg-ajalt loomulikult ja ja need roositud tekid on mõisa väärilised, ma ei ütleks, et mõisnikel oli midagi väga palju paremat …

FF: … seda enam, et XXX-is on ka rahvakunsti jaoks oma tuba.

PA: … ja XXX-is on väike koolimaja, kus on väga hea rahvakunstikogu, mida me praegu uuendame, teeme ekspositsiooni ümber, oli üks aasta suletud ja me kavatseme kevadel avada nüüd natuke teise lähenemisega ja ehk võib-olla siis selle kuulsa kaasaegse sõnaga interaktiivsusega, võib-olla leiame sellise nüansi sinna ka see. See on nagu õige koht selleks, et rahvakunsti näidata. Ja siis ma nüüd seda baltisaksa teemat ei tahaks nagu ainult noh, öelda, et ainult mina selle välja mõtlesin. Meie näituse kujundaja oli tol korral YYY ja me siis selle kujundamise vahepeal istusime, mõtlesime, et mis see nagu ikkagi õige oleks. See XXX on muuseas väga hea ruumiprogrammiga muuseumiks. Väga hea ...

FF: … milles see seisneb? Võib-olla kõik me ei adugi ...

PA: Jaa, tähendab, seda on muidugi raadio teel väga keeruline seletada, kui ei saa seda näidata. Et mingi, mingi ruumide järjestus – seal on anfilaadsüsteem ja see järjestus liigub niimoodi, et seda on väga hea külastada ja …

FF: … paneb ahhetama …

PA: … noh, kas just ahhetama, aga töö tegemiseks väga hea, et just sellist üks-kõik, mis teemalist muuseumit luua. Selleks oli see programm väga hea jah …

Ühest küljest annab see tunnistust vestluse väga vabast kulust, kuid teisest küljest näitab ajakirjaniku nõrku kuulamisoskusi. Lisaks tundub ajakirjanik unustavat, et intervjuus on ka kolmas osaleja: auditoorium. Kuigi näide 24 võiks žanri poolest kalduda pigem vestlus- kui uudisintervjuu poole, on ka selle žanri puhul tegu ikkagi eetris kõlava intervjuu, mitte tavalise kahe inimese vestlusega. Seetõttu ei tohi vestluspartnerid unustada, et vestlus peab olema jälgijale põnev või kasulik ning hõlpsasti kuulatav-vaadatav.

Lõpetamata kõnevoorud võivad muuta intervjuu auditooriumile raskesti jälgitavaks, kuna kõneleja mõte jääb poolikuks. Näiteks püüab intervjueeritav selgitada, mida tähendab, et üks muuseum on hea ruumiprogrammiga: „Jaa, tähendab, seda on muidugi raadio teel väga keeruline seletada, kui ei saa seda näidata. Et mingi, mingi ruumide järjestus – seal on anfilaadsüsteem ja see järjestus liigub niimoodi, et seda on väga hea külastada ja …“. Ajakirjanik segab aga, selle asemel et lubada intervjueeritaval nii keeruline mõte edasi anda, poole selgituse ajal vahele: „… paneb ahhetama …“, katkestades intervjueeritava mõtte. Nii jääb auditooriumile ebaselgeks, mida nimetatud kontseptsioon tähendas.

Vestlusintervjuus on intervjueeritava jutu põhjendamatu katkestamine vastajale lihtsalt ebameeldiv, ent uudisintervjuu, täpsemalt eksperdiintervjuu puhul võib lõpuni sõnastamata mõte tuua auditooriumi jaoks kaasa olulise teabe lünklikkuse. Ka eksperdid ise hindavad seda, kui ajakirjanikud lasevad neil kesksed mõtted lõpuni sõnastada (**kolmas uuring**, vt näide 25).

> **Näide 25 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RK:** (…) mulle endale meeldib, kui antakse nagu aega rahulikult vastata ja ei pommitata küsimustega. Kui mina jään vait, siis on järgmise küsimuse hetk, mitte nagu see, et sisse tullakse.

Kui naasta näite 24 juurde, siis see ilmestab hästi ka intervjueeritava valmisolu koostööks, mis on omane nii vestlusintervjuule kui ka toetavale uudisintervjuule. Kui ajakirjanik palub selgitust, on intervjueeritav kohe lahkelt nõus seda pakkuma:

> **PA:** … See XXX mõis on muuseas väga hea ruumiprogrammiga muuseumiks. Väga hea ...
> **FF:** … milles see seisneb? Võib-olla kõik me ei adugi ...
> **PA:** Jaa, tähendab, seda on muidugi raadio teel väga keeruline seletada …

Ajakirjanik esitab oma kommentaari ja intervjueeritav reageerib sellele kohe loogiliselt, olles valmis oma mõtte pooleli jätma:

> **FF:** … paneb ahhetama …
> **PA:** … noh, kas just ahhetama, aga töö tegemiseks väga hea …

Võib näha, kuidas intervjueerija avaldab selgelt oma isiklikke seisukohti (vt allajoonitud tekst): „… et PA siis võtaks vedada selle muuseumielu <u>ja ma arvan</u>, <u>et nad olid väga kavalad inimesed</u>, kes seda tegid“. Pakkudes intervjueeritavale hulga küsimusi ja andes võimaluse valida, millisele vastata, loob ta olukorra, kus jagab intervjuu juhtimise positsioonist tulenevat võimu intervjueeritavale:

„Kellele kõik see ilu suunata? Kes on need inimesed, kes sellest peaksid lugu pidama? Kes on need inimesed, kellega koos hakata toimetama? Missugune küsimus nendest kõige olulisem ja huvitavam tundus?“.

Ehkki võim on jaotunud vestluse kahe osapoole vahel võrdselt ka näites 26, ilmneb siin hästi vestluse suunatus auditooriumile.

Näide 26 (intervjuu nr 43, otse-eetri uudisint)
LL: No viirus muteerub kogu aeg ja kui ta ikkagi nakatab väga suurtes kogustes inimesi, siis ta võib väga erinevaid vorme võtta. Kuidas tüvede tuvastamine teadlastel käib? Noh, näiteks selle konkreetse omikroni puhul, et millal või kuidas ta siis fikseeritakse?
RN: See on uus tüvi. Uus tüvi praeguse SARS-CoV-2 juures defineeritakse siis, kui on teada, et tema mingid bioloogilised omadused on teistsugused kui teistel tüvedel. Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle. (…)
LL: Aga räägime selle ka lahti, et miks siis viirus või antud juhul koroonaviirus ikkagi üldse muteerub, ja kuidas ta muteerub, ja mismoodi ta siis ka inimorganismile ohtlik on, et mida ta seal organismis teeb?
RN: Viirused muteeruvad sellepärast, et inimese organismi kaitsereaktsioonide eest põgeneda, ja viirustes muutused tekivad kogu aeg ja neid tekib seal kohutaval hulgal, ja need muutused, mis talle kasulikuks osutuvad, need kinnistuvad ja hakkavad levima. (…) Teiseks, tema eelised võivad välja tulla näiteks ainult nendes tingimustes, mis Lõuna-Aafrikas on. Kui ta on hästi spetsiifiliselt kohanenud sealse populatsiooniga, siis ei pruugi ta mujal maailmas nii hästi levida. Et tegelikult selle beeta- või eelmise Lõuna-Aafrikast pärit tüve korral oli seda näha, et seda toodi väga mitmetel kordadel Euroopasse ja Euroopas olid ka väiksemad lokaalsed puhangud, aga siukest tõsist kannakinnitamist seal väljapool Aafrikat sellel tüvel ei olnud.
LL: Mis seal Lõuna-Aafrikas juhtub, et miks mitu muteerunud tüve on nagu sealt tulnud? Ma lugesin ERR Novaatorist, et kuna seal on HIV-i suure leviku tõttu rohkem immuunpuudulikkusega inimesi, siis sellepärast.
RN: See võib olla üks põhjus. Teine põhjus võib olla see, et kui vaadata, kui palju üldse seda viirust sekveneeritakse ehk tema geeni järjestust määratakse Aafrikas, siis pooled proovid on pärit Lõuna-Aafrikast, nii et mujal Aafrikas sekveneeritakse hästi vähe ja kui midagi Aafrikas on ja levib ja jõuab Lõuna-Aafrikasse, siis nemad leiavad selle ülesse, mida teised riigid võib-olla ei ole leidnud. See võib olla üks põhjus. Ja teine on tõepoolest see, et et seal on inimesed, kes võtavad ravimeid, mis mõjutavad immuunsüsteemi suhteliselt palju, ja see võib kaasa aidata. (…)

Näidet 26 eristab sellele eelnevast, vestlusintervjuust pärinevast näitest asjaolu, et ajakirjanik pole selles mitte lihtsalt vestleja, vaid tema ülesanne on aidata tuua auditooriumile vajalikku uut teavet. Ta esitab küsimusi, püüdes aimata auditooriumi huve. Näiteks ilmneb selles rollis tunnuseid Mellado (2015) sekkuja-, teenindaja- ja infomeelelahutaja rollist. Intervjueerija annab küsimuse eel sissejuhatava tõlgenduse „No viirus muteerub kogu aeg ja kui ta ikkagi nakatab väga suurtes kogustes inimesi, siis ta võib väga erinevaid vorme võtta“, mille eesmärk on selgitada auditooriumile igapäevaelu mõju, ja see on omakorda teenindaja-

rollile omane tunnus. Küsimustes peegeldub vahendajaroll kombinatsioonis infomeelelahutaja rolliga („Kuidas tüvede tuvastamine teadlastel käib?“), mis on Mellado järgi auditooriumikeskse mõõtme osa.

Näite 26 puhul väljendub see selliste küsimuste valikus, mis võiksid olla inimeste jaoks üldhuvitavad, näiteks: „Mis seal Lõuna-Aafrikas juhtub, et miks mitu muteerunud tüve on nagu sealt tulnud?“ ja „Miks siis (…) koroonaviirus ikkagi üldse muteerub?“. Küsimusi esitades ei lähtu ajakirjanik mitte eeldusest, et vestluspartner võiks teema vastu lihtsalt huvi tunda, vaid teadmisest, et ta on pädev neile küsimustele vastama.

Kui näites 24 on näha kõnevoorude üksteise sisse sulandumine ja mõtete poolikuks jätmine, siis näites 26 järgivad vestluspartnerid selgelt ja täpselt kõnevoorude struktuuri: igale küsimusele järgneb vastus, millele järgneb taas ajakirjaniku küsimus. Selline suhtlusstiil hõlbustab vestluse jälgimist auditooriumil, kelle huve täidab konkreetne intervjuu, sest ta mõistab ka hääle järgi ilma kõnelejaid tuvastamata, kas sõna saab ajakirjanik (küsija) või ekspert (vastaja). Intervjueeritav on selles vestluses pädeva eksperdi rollis.

Tõhusast rollitäitmisest annab intervjuukatkes aimu eksperdi otsus tuua teema paremaks selgitamiseks omal algatusel näiteid („Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle“) ja selgitada keerulisi protsesse lihtsate sõnadega („Viirused muteeruvad sellepärast, et inimese organismi kaitsereaktsioonide eest põgeneda ja viirustes muutused tekivad kogu aeg ja neid tekib seal kohutaval hulgal ja need muutused, mis talle kasulikuks osutuvad, need kinnistuvad ja hakkavad levima“).

Selliseid selgitusi ja lihtsustusi kasutasid meediasuhtluses kogenud eksperdid teisteski intervjuudes, tehes seda teadlikult ning valmistudes selleks intervjuu eel (vt allajoonitud tekst näites 27).

Näide 27 (uurimisint, kolmas uuring)

RI: Ma ütleksin niimoodi, et ma olen ikka aastakümneid ajakirjanikega suhelnud ja üldiselt olen väga kättesaadav ja igal moel suhtleja. Ja selle tõttu on mul tekkinud teatud kogemus. Ekspertintervjuude formaate on erinevaid. Mõni saade on pool tundi telekas ja mõni on selline suts nagu see seal. Kuskil seitse minutit tavaliselt. Nüüd sellistele intervjuudele minnes on mul kaks põhimõtet või poolteist põhimõtet. Esimene põhimõte on see, et ma tean enne intervjuud selgelt, mida mina tahan öelda. Ehk teiste sõnadega: olgu küsimus mistahes, mul on üks asi, mida ma tahan öelda, ja selle intervjuu asi, mida ma tahtsin öelda, oli see, et paanika tekitamine on ilma asjata. Sest selleks ajaks oli juba eelmisel nädalal üle Eesti ajakirjanduses pealkiri, et enneolematut kohutav tüvi või midagi sellist. Ja ajakirjanik ütles mulle: „New York Timesi pealkirjas oli ka selline sõna“. Ma ütlesin, et, XX, loe natuke teksti ka, et katsume mitte pealkirja kopeerida. Nii et esiteks on mul miski asi, mida ma tahan öelda, ja selle seitsme minutiga rohkemat ei saagi öelda kui ühte asja. Ja minu mõte oligi see, et mutatsioonid elu juurde käivad, see on normaalne, aga et meil ei ole ühtegi põhjust täna öelda, et ta (omikron) oleks agressiivsem, ta leviks rohkem, et ta tekitaks rohkem haigust. Selle sõnumi ma sain väga hästi edastatud. Ja siis on mul teine põhimõte. See on see, et tekitada natuke rahvaharidust ka. Et oma erialastest teadmistest edastada midagi nii-öelda populaarteaduslikus vormis, ja selle ma saavutasin ka.

Tulles tagasi näidete nr 24 ja 26 juurde, näeme, et mõlemas on intervjueeritav koostöine vestluspartner, püüdes anda ajakirjaniku küsimustele ja kommentaaridele loogilisi vastuseid. Küll aga ei saa kõik küsimused vastust ja see asjaolu jääb ajakirjaniku tähelepanuta: ta liigub edasi järgmiste küsimuste ja uue fookuse juurde. Kui näites esitatud fragmendi algne fookus ja intervjuu välja reklaamitud fookus oli koroonaviiruse omikroninimelise tüve spetsiifikal, jõuab ajakirjanik paar kõnevooru hiljem Lõuna-Aafrikast alguse saanud tüvede juurde, soovides teada saada, miks on mitu uut tüve asunud levima just selles piirkonnas. See markeerib fookuse nihet, ehkki ajakirjanik seda selgelt esile ei too ega põhjenda.

Kui ajakirjanik ja intervjueeritav ei lepi intervjuu eel kokku selle täpset fookust ja rolle, võivad neil tekkida intervjuule erinevad ootused. Nii võib ajakirjanik esitada küsimusi, milleks ei ole see intervjueeritav pädev vastama.

Näide 28 on väärtuslik eelkõige põhjusel, et ilmestab tabavalt seda, kuidas vastaja ise seab enda pädevuse piire: „Kui Te lubate, siis ma siinkohal võib-olla väga detailselt ei kommenteeriks, sest järelvalveküsimustega tegelevad meil teised inimesed (…)“.

Näide 28 (intervjuu nr 46, otse-eetri uudisint)
OO: Olete te teinud ettekirjutusi ka? Siin on hästi palju räägitud XXX spordiklubist ja XXX-kohvikust. On veel selliseid ette tulnud, kus te oleksite pidanud sulgemisotsuseid kaaluma?
RA: Kui Te lubate, siis ma siinkohal võib-olla väga detailselt ei kommenteeriks, sest järelvalveküsimustega tegelevad meil teised inimesed (…).

Uudisintervjuu institutsionaalne laad tingib selles osalejate teadlikkuse selgest rollijaotusest: nii teab vastaja, et tema kohustus on vastata, ja enamasti püüab ta seda teha isegi siis, kui küsimus on ebaselge või ületab vastaja pädevuse piire (Ekström, 2006). Selle tagajärjel võivad jääda kõlama hinnangulised, ebatäpsed ja/või ebapiisavad väited ning selgitused, mis eksitavad auditooriumit.

Rollipiiride seadmine on vajalik ka selleks, et auditoorium mõistaks, milliselt positsioonilt intervjueeritav vastab. Näiteks võis koroonaviiruse teemalistes intervjuudes kuulda vastajaid, kes olid samal ajal nii teadlased kui ka valitsust koroonaviiruse ohjeldamisel nõustava teadusnõukoja liikmed. Vastavalt rollile võivad erineda ka sõnumid, mida saab intervjueeritav edastada. Seetõttu on tähtis, et intervjueeritav vastaks küsimustele sellest rollist lähtuvalt, milles ta intervjuus esineb.

Ajakirjanik peab küll küsimusi valides arvestama vastaja pädevust, kuid ka vastajal endal tuleks pädevuse piire ületavate küsimuste puhul vastamisest selgesõnaliselt loobuda. Paraku oli kolme uuringu hulgas ainult üksikuid erandlikke näiteid sellest, et intervjueeritav markeeris oma pädevuse ületamist. Näites 29 ütleb intervjueeritav otse, et tema ei ole poliitiline töötaja, andes sellega intervjueerijale ja intervjuu jälgijatele sõnumi, et tema ei otsusta, kas koroonapassi nõue tuleb kaotada või mitte.

Näide 29 (intervjuu nr 48, otse-eetri uudisint)
RR: Nii et Te selles mõttes toetate seda Keskerakonna nii-öelda mõtet kaotada alates 7. veebruarist koroonapassi nõue?
RD: Mina ei ole poliitiline figuur ja ega siis seda, et kaotada piirangud, ei ole jumal teab mis uus idee. Vaadake, mis Taanis tehti, igal pool mujal samuti, UK-s. Nii et eks nemad ka õpivad teiste poliitikute tegemistest ja jõudu neile selles.

Valdavalt püüdsid intervjueeritavad anda vastuse kõigele, mida ajakirjanik küsis, seda ka juhul, kui küsimus ületas nende ekspertsuse ja vastutuse piire.

Näites 30 uurib ajakirjanik vestluskaaslaselt, milline on eestlaste suhtumine toidu minema viskamisse.

Näide 30 (intervjuu nr 27, otse-eetri vestlusint)
GG: No mäletan või kindlasti paljud mäletavad, et vanasti vanasti oli ikka kombeks, et kasvõi ka kodus, ma tean, leib läks tahkeks, tehti leivasuppi. Või kui näiteks piim ei olnud enam joomiseks piisavalt värske, siis kasutati seda ära mõne küpsetise tegemisel. Kas eestlaste suhtumine toitu on kuidagi põhimõtteliselt muutunud ja kas see otsus ära visata sünnib oluliselt kergekäelisemalt?
PJ: Ee … Nojah, vaat ma ei tea kõikide inimeste hinge sisse, et ma ju … Nagu ma ütlesin, mul endal ka juhtub. Iga kord süda tilgub verd, eks. No meil natukene siiski on seda vanavanemate tarkust veel sees või seda isegi. Ma mõtlen just seda tunnet, et toidu raiskamine tegelikult ei ole hea asi. Aga, aga kuidagi nagu elus tekivad võib-olla need korrektiivid ja, ja meil on käitumis- ja tarbimisharju... harjumused muutunud. Aga jah, sellist toidu võib-olla ärakasutamist on, on nagu vähemaks jäänud toidu valmistamisel just.

Vastaja mainib alustuseks, et ta ei saa kõigi inimeste eest rääkida („Nojah, vaat ma ei tea kõikide inimeste hinge sisse, et ma ju …“) ja et vastus ikkagi anda, nihestab ta küsimuse fookuse kitsamaks ehk eestlastelt oma personaalsele kogemusele, rääkides hoopis sellest:

> „Nagu ma ütlesin, mul endal ka juhtub. Iga kord süda tilgub verd, eks. No meil natukene siiski on seda vanavanemate tarkust veel sees või seda isegi. Ma mõtlen just seda tunnet, et toidu raiskamine tegelikult ei ole hea asi. Aga, aga kuidagi nagu elus tekivad võib-olla need korrektiivid ja, ja meil on käitumis ja tarbimisharju... harjumused muutunud. Aga jah, sellist toidu võib-olla ärakasutamist on, on nagu vähemaks jäänud toidu valmistamisel just.“

Näites 31 kommenteerib ühe kantsleri nõunik riiklikku strateegiadokumenti „COVID-19 valmisolekukava 2022/2023 viirushooajaks“.

Näide 31 (intervjuu nr 49, otse-eetri uudisint)
SS: Aasta tagasi umbes kuulutati valitsuse kantseleist, et kui te vaktsineerima ei lähe, siis suve ei tule. Massiivselt üleskutseid vaktsineerimiseks täna ei ole ja noh, taevale tänu, pole veel ka valitsus teatanud, et suvi ei tule. RO, tuleb siis suvi, ei tule, ja kas need, kellel kolmas doos ei ole tehtud, nad peaksid ikka siis vähemalt soovituslikult minema ja selle vaktsiini tegema, et siis on nagu suvi kindel?

> **RO:** No vahepeal mul oli ka hirm, et suvi ei tule, kevad nii külm oli. Aga nüüd juba nädalavahetusel tundub, et suvi tuleb lõpuks. Vaktsineerimisega on pigem see, et ma ootaks selle järgmise viirushooaja ära, ma ootaks selle sügise ära, sest selleks hetkeks on ka selge, millised on soovitused jätkuvaktsineerimiseks. Nagu ma ütlesin, seal on praegu ebakõlad ja tegelikult selle vaktsineerimise puhul on nagu gripi puhul – teeme selle vaktsineerimise üldjuhul enne kõrgleviku hooaega. Et vastu suve Eestist, noh … mina ei tea, mina ei oska nüüd seisukohta võtta, aga mina isiklikult ei pea nii oluliseks vaktsineerida. Küll aga sügisel tuleks see vaktsineerimise teema aktuaalselt lauale.

On mõnevõrra ootamatu, et ajakirjanik küsib nõunikult soovitust vaktsineerimise kohta: „RO, tuleb siis suvi, ei tule, ja kas need, kellel kolmas doos ei ole tehtud, nad peaksid ikka siis vähemalt soovituslikult minema ja selle vaktsiini tegema, et siis on nagu suvi kindel?“. Intervjueeritav, kes võinuks näiteks vastata, et vaktsineerima mineku soovitusi jagavad pigem teadusnõukoja või meditsiinivaldkonna inimesed, asub siiski ise vastust koostama. Ta toob vaktsineerimist kommenteerides paralleeli gripiviirusega. See hõlbustab intervjuu jälgijatel teema mõistmist, kuid seejärel satub ta teise valdkonna eksperdina siiski vastamisel kimbatusse:

> „Vaktsineerimisega on pigem see, et ma ootaks selle järgmise viirushooaja ära, ma ootaks selle sügise ära, sest selleks hetkeks on ka selge, millised on soovitused jätkuvaktsineerimiseks. Nagu ma ütlesin, seal on praegu ebakõlad ja tegelikult selle vaktsineerimise puhul on nagu gripi puhul – teeme selle vaktsineerimise üldjuhul enne kõrgleviku hooaega. Et vastu suve Eestist, noh … mina ei tea, mina ei oska nüüd seisukohta võtta, aga mina isiklikult ei pea nii oluliseks vaktsineerida. Küll aga sügisel tuleks see vaktsineerimise teema aktuaalselt lauale.“

Uurimisintervjuudest ekspertidega (**kolmas uuring**) selgus samuti, et pigem eelistavad nad anda kasvõi umbmäärase vastuse, kui selgelt öelda, et esitatud küsimus ületab nende pädevuse piire. Tervishoiuekspert, kes keeldus raadiointervjuus selgelt ja viisakalt järelevalveteemat kui teise valdkonna pädevust eeldavat teemat kommenteerimast, põhjendas oma keeldumist järgmiselt (vt näide 32).

> **Näide 32 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RA:** Kui ma oleks olnud „Ringvaate“ saates, siis ma ei oleks nii vastanud. Ma pigem arvasin, et see lõigatakse välja, kui ma ütlesin, et ma ei soovi sellele küsimusele vastata. Ma eeldasin, et see võetakse välja. Kui ma oleks teadnud, et selle intervjuu puhul midagi ei lõigata, siis ma oleks end välja keerutanud sellest olukorrast, mitte öelnud, et palun ärme räägi sellest. Aga kui tean, et pole otseintervjuu, siis ma ütlen küll, et ma mõnda teemat ei kommenteeri.

Intervjueeritava pädevust ületavad küsimused panevad vastaja ebamugavasse olukorda, kuid veelgi problemaatilisem on neile vastamine ja seejuures oma pädevuse piiride sõnastamata jätmine, kuna nii võivad intervjueeritavad anda intervjuu jälgijatele ebatäpseid sõnumeid.

Pädevust ületavate küsimuste kõrval tekitavad muret nn ennustusküsimused, mille puhul on ette teadmata, kas ennustus läheb täppi või mitte. Uurisin eksperti-

delt (vt näide 33, **kolmas uuring**), milline on nende suhtumine küsimustesse, kus ajakirjanik palub midagi ennustada.

> **Näide 33 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RI:** Ei no ikka ajakirjanik küsib seda, mis inimesi huvitab, eks ole, ja inimesi ikka huvitab, millal see jama ükskord otsa saab. Kunagi ma panin kuu ajaga vaktsiinide turule tulemise mööda. Pärast heideti ette, et kuulge, te ütlesite, et 2021. aastal tulevad, aga tulid juba 2020. aasta lõpus (...).

See vestluskatke kinnitab taas, et eksperdid püüavad ajakirjanikega igakülgselt koostööd teha. See väljendub nende püüdluses vastata kasvõi ennustamist eeldavatele küsimustele, mille puhul nad annavad enesele aru, et sellele võib hiljem järgneda ennustuse möödamineku korral hukkamõist. Sellest näitest nähtub ühtlasi eksperdi püüd ajakirjaniku küsimust õigustada.

Sarnaseid mustreid ilmnes teisteski vestlustes ekspertidega (vt näide 34, **kolmas uuring**): nad püüdsid ajakirjanikke mõista ja neile vastu tulla.

> **Näide 34 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RT:** (...) minu meelest juhtub intervjuude ajal üsna tihti seda, et ma räägin ühe vastuse juures midagi ära ja siis järgmine küsimus on sarnase sisuga ja siis mul on tunne, et sel ajakirjanikul on küsimused ette valmistatud. Antud juhul oli tegemist otse-eetriga, et tegelikult võib-olla ta lihtsalt ei suutnud nii kiiresti neid küsimusi ümber mõelda ja et ta ei olnud valmis, et ma eelmise vastusega juba järgmisele küsimusele ka ära vastasin.

Rolli- ja võimusuhted on intervjuu puhul olulised ning on tarvis, et kõik vestluse osapooled mõistaksid neid sarnaselt. See tähendab, et ajakirjanik ei peaks ootama tervishoiueksperdilt poliitiliste otsuste langetamist ja vastaja peaks andma selgelt märku tema pädevust ületavatest küsimustest.

Vestluses kokkulepitud rollid annavad aimu ka vestluse laadist: eksperdi- või kogemusintervjuus tugeva vastandumise tekitamine pole seega hea toon, kuna see võib rikkuda ajakirjaniku ja intervjueeritava suhte ning infoedastusprotsessi. Eksperdid leiavad ka ise, et koostöine ja toetav suhe uudisintervjuus soodustab auditooriumi jaoks tõhusama teemakäsitluse saavutamist (vt näide 35).

> **Näide 35 (uurimisint, uuring III)**
> **RI:** Aga mis mulle tegelikult selles intervjuus meeldib, et seal ei olnud ka üritatud sellist vastandumist või konflikti tekitada. Ei olnud mingisugust sellist erinevate vaadete väljatoomist. Ma tunnistan, et ajakirjandus, teades üht koma teist ikkagi ka ajakirjandusest, et ma saan aru, et tuleb mõlemad pooled ära kuulata ja arvamusvabadus ja paljusus jne, aga teistpidi peaks ka mingi proportsioon ikkagi säilima nendes uudistes ja selles eetriajas. Kui me kogu aeg ütleme, et vaktsineerimispooldajaid ja -vastased peaksid võrdselt sõna saama, siis me saamegi selle, et tegelikult ühiskond ongi pooleks. Aga me ju ei taha seda.

Tõhusa uudisintervjuu üks alustala on selge rollijaotus, mis aitab juhtida kõigi vestluses osalejate ootusi intervjuule. Selge rollijaotuse puudumisel on ajakirjanikul oht esitada intervjueeritava pädevust ületavaid küsimusi, mis põhjustavad sageli mitteammendavaid vastuseid.

Intervjueeritavad juhivad toetavas uudisintervjuus oma pädevust ületavatele küsimustele tähelepanu ainult üksikjuhtudel. Selle asemel püüavad nad anda vastuse isegi siis, kui küsimus ületab nende teadmisi või ei ole seotud nende kogemustega. See tegevus on riskantne, kuna nii võib vastaja anda ebamääraseid sõnumeid või esitada auditooriumit eksitavaid valeväiteid.

Intervjuus, kus ajakirjanik on tõlgi või vahendaja ning intervjueeritav eksperdi või kogemuse jagaja rollis, moodustavad ajakirjanik ja intervjueeritav tandemi. Nende esmane ülesanne on valitud fookust intervjuu jälgijatele koostöiselt selgitada.

Oma rolli selliselt kindlaks määramine on tähtis mõlema jaoks. Ajakirjanik saab sel juhul kasutada küsitlemistehnikaid, mis aitavad auditooriumil teemat paremini mõista, ning intervjueeritav saab intervjuu eel valmistada ette kesksed sõnumid ja neid ilmestavad lihtsustused ja näited. Selline koostöö aitab tagada auditooriumi jaoks ammendava teemakäsitluse ja on tõhus ka vestluspartnerite enda jaoks.

7.2.2. Selge kõnevoorude süsteem ja järgnevuse jada

Et intervjuu moodustaks tervikliku vestluse, mille jooksul arendavad vestluspartnerid üht teemat kindla fookusega põhjalikult algusest lõpuni, tuleb jälgida vestluse sujuvust ja sisu loogilist arendamist (vt tabel 3 lk 70). Vestluse loogiline kulg võimaldab ajakirjanikul ja intervjueeritaval luua ühiselt loo, mis on jälgijatele lihtsasti mõistetav. Eriti vajalik on see keerulise teema käsitlemisel, kuna mõtete selge ja loogiline esitamine aitab intervjuu jälgijatel kuuldut paremini mõista.

Intervjuu kulu loogilisust on võimalik hinnata intervjueerija ja intervjueeritava lausungite seotuse kaudu: kas nii küsimus kui ka vastus on selged?

Vestluse kulu hindamiseks olen analüüsinud intervjuudes ilmnenud järgnevuse paare. Kolmes uuringus analüüsitud 50 intervjuus oli ajakirjanikel kokku ligikaudu 1000 kõnevooru, mida oli märgatavalt rohkem kui intervjueeritavate omi. See on ootuspärane ja näitab hästi ajakirjanduslikule intervjuule omast selget rollijaotust: ajakirjanik on see, kes peaks vestlust alustama, selle lõpetama ja seda ka juhtima.

Vestluse kestel kasutatud järgnevuse paaridena saab kolmest uuringust esile tuua 1) tagasisidestamise (peegeldamine, kokkuvõtmine, parafraseerimine) – nõustumise, laiendamise, täpsustamise; 2) info või arvamuse küsimise – info või arvamusega vastamise ning 3) seisukohtade või väidete esitamise – neile reageerimise (Levinson, 1983; Schegloff ja Sacks, 1973).

Analüüsitud intervjuudes esines harva olukordi, kus vestlejate üksikute kõnevoorude vahel oleks olnud näha selgeid ebakõlasid.

Näide 36 (intervjuu nr 35, otse-eetri uudisint)

II: Põhjuse helistamiseks andis muu hulgas see, et eelmisel nädalal ilmus Äripäeva masina ja metallitööstuse TOP, mille võitis sel aastal XXX. Edetabel sai küll kokku eelmise aasta majandusnäitajate põhjal ja see tänane olukord võib-olla on mõnevõrra erinev kui eelmine aasta, aga ma korraks heidaks ikkagi pilgu ka selja taha. Et 2019. aasta oli XXX ettevõtte parim aasta. Kui palju seda üldse tähistada ja nautida saite, et aasta alguses on toimunud pöördeid, mis on mõjutanud ettevõtete tegevust ikkagi märkimisväärsel määral?

PT: Jah, eelmine aasta oli tõesti meil kõigi aegade suurimad müüginumbrid ja kasuminumbrid. Ja noh, kindlasti näitab see seda, et meie oleme õigel suunal, meie tehnoloogial on nõudlust. Et selles suhtes oli jah, väga, väga hea aasta.

Näites 36 pöördub intervjueerija vestluspartneri poole, põhjendades alustuseks auditooriumile intervjuu teema valikut ja ajakohasust (vt jrg allajoonitud tekst): „Põhjuse helistamiseks andis muu hulgas see, et eelmisel nädalal ilmus Äripäeva masina ja metallitööstuse TOP, mille võitis sel aastal XXX“, lisades seejärel auditooriumile suunatud selgituse: „Edetabel sai küll kokku eelmise aasta majandusnäitajate põhjal ja see tänane olukord võib-olla on mõnevõrra erinev kui eelmine aasta, aga ma korraks heidaks ikkagi pilgu ka selja taha“. Järgneb küsimus: „Kui palju seda üldse tähistada ja nautida saite, et aasta alguses on toimunud pöördeid, mis on mõjutanud ettevõtete tegevust ikkagi märkimisväärsel määral?“.

Intervjueeritava vastus ei ole küsimusega loogilises seoses, kuna ei vasta otseselt küsitule. Vastaja mitte ei selgita, kui palju neil õnnestus edu tähistada ja nautida, vaid kinnitab üle juba sedastatud fakti, et möödunud aasta oli ettevõtte jaoks edukaim: „Jah, eelmine aasta oli tõesti meil kõigi aegade suurimad müüginumbrid ja kasuminumbrid. Ja noh, kindlasti näitab see seda, et meie oleme õigel suunal, meie tehnoloogial on nõudlust. Et selles suhtes oli jah, väga, väga hea aasta“.

Kahe kõnevooru dissonantsi põhjus võib olla küsimuse ebaselguses. Selle asemel et ajakirjanik oleks küsinud „Kui palju oma edu tähistada ja nautida saite?“, otsustas ta küsimuse lõppu lisada nüansi „… et aasta alguses on toimunud pöördeid, mis on mõjutanud ettevõtete tegevust ikkagi märkimisväärsel määral“. Ei ole arusaadav, mida soovis ta selle kommentaariga saavutada, kas täpsustada juba esitatud küsimust või seda laiendada.

Ehkki enamasti olid analüüsitud intervjuudes küsimuse-vastuse paarid loogilises seoses, siis üksikpaaride analüüsilt tervikvestlusele liikumise tulemusel ilmnes, et intervjuu ei kulge sageli mitte kindlal rajal, vaid teeb eri suundades haake. Teisisõnu oli näha hulgaliselt fookuse säilitamise probleeme.

Et intervjuu täidaks selget eesmärki ning ajakirjanik ja intervjueeritav teaksid, millest selles täpsemalt juttu tuleb, on vaja fookus enne kindlaks määrata ja sissejuhatuses sõnastada. Fookust tuleb vestluse kestel kindlalt kas hoida või kõrvalepõiked sellest hoolikalt markeerida.

Toon kaks näidet eri intervjuudest. Esimeses näites ühes hoiab ajakirjanik edukalt vestluse algusest lõpuni suhteliselt kitsast fookust, arendades seda iga järgneva küsimuse kaudu üha edasi ammendava käsitluse suunas (vt näide 37).

Näide 37 (intervjuu nr 2, monteerimata uudisint)
BB: AS, olümpiadebüüt on tehtud. Väga ränkraske suusavahetusega sõit, 47. koht, 5,51 kaotust. Kui keeruline oli vastu pidada tänastes oludes ja kas need on kõige külmemad võistlused, mis Sa elus oled läbinud?
AS: No ma arvan küll, et need on kõige külmemad võistlused, mis olnud on, ja kõige raskemad ka praegu, hetkeseisuga.
BB: Kohe esimesest ringist läks ikka päris raskeks.
AS: Jah, et esimene tõus oli kohe päris raske ja pärast seda kuni lõpuni välja oli ainult puhas kannatamine.
BB: Kas raskeks läks seetõttu, et noh meeste tempo või siis see, et täna need olud olid sellised keerulised?
AS: No kindlasti see olud ja ka see tempo, et seal ma vaatasin seal YYY kohe esimene tõus hakkas sikutama seal päris kõvasti ja terve klassikaosa ta pani, ma arvan, ikka päris kõvasti.
BB: Kui hull selles tuules oli ikkagi sõita, kui Sa võistlejana kirjeldad?
AS: No jah, et … päris keeruline ikka. Kohati olid sellised puhangud, siis pidi lausa … Kui sa enne sõitsid paaris, siis seal pidi kohati sõitma vahelduvat, kuna tuul puhus nii kõvasti, et jäid peaaegu seisma noh.
BB: Kuidas Sa ennast motiveerisid, et lõpuni ikka vastu pidada ja … kramplikult, paljud ikka katkestasid?
AS: No eks iga ringiga ikka mõtlesid, et nüüd on üks ring vähem jälle ja et … klassikal seal püüdsin järjest eestpoolt kinni ka ükshaaval neid. Siis see nagu andis motivatsiooni juurde. Said osasid kätte seal ja siis see nagu motiveeris kõvasti.
BB: Esimene start on tehtud, et loodetavasti järgmised nii hullu ilmaga ei ole.
AS: Jah, ma loodan, et ilm läheb paremaks ja enda … Sai esimene start ära tehtud, et läheb enda seisund ka paremaks.
BB: Aitäh Sulle.
AS: Palun.

Näites 37 pöördub ajakirjanik sportlase poole, kuid fraas „AS, olümpiadebüüt on tehtud. Väga ränkraske suusavahetusega sõit, 47. koht, 5.51 kaotust“ on eelkõige mõeldud intervjuu jälgijatele. See annab neile teada, et tegu oli sportlase esimese võistlusega nendel olümpiamängudel, lisaks teavitab neid tema tulemusest ja juhib tähelepanu erakordselt rasketele võistlusoludele. See aitab kohe vestluses alguses püüda auditooriumi tähelepanu.

Ajakirjanik esitab küll ühe asemel kaks avaküsimust, mis pole tõhusaim küsitlemisviis, kuid mõlemad küsimused markeerivad sama fookust: „Kui keeruline oli vastu pidada tänastes oludes ja kas need on kõige külmemad võistlused, mis Sa elus oled läbinud?“. Niisiis saab intervjuu jälgija ajakirjaniku avangust vihje, et räägitakse keerulistes oludes toimunud raskest võistlusdistantsist.

Ka kõik järgnevad ajakirjaniku kõnevoorud toetavad sama fookust: „Kohe esimesest ringist läks ikka päris raskeks“, „Kas raskeks läks seetõttu, et noh meeste tempo või siis see, et täna need olud olid sellised keerulised?“, „Kui hull selles tuules oli ikkagi sõita, kui Sa võistlejana kirjeldad?“, „Kuidas Sa ennast motiveerisid, et lõpuni ikka vastu pidada ja … kramplikult, paljud ikka katkestasid?“ ja „Esimene start on tehtud, et loodetavasti järgmised nii hullu ilmaga ei ole“.

Kuulaja-vaataja jaoks on sellist vestlust mugav jälgida, kuna valitud teemat arendatakse iga küsimusega järjest edasi. Seepärast ei pea jälgija eraldi pingutama, et mõista, milline üks või teine uus teemaliin vestlusesse sisse tuuakse. Ka ei jää tema jaoks vestlusesse infoauke, sest ajakirjanik esitab täpsustavaid küsimusi näiteks selle kohta, kas sportlase jaoks läks võistlus raskeks kohe alguses või hiljem, ja kas raske oli ilmaolude või konkurentide sõidutempo pärast. Teisisõnu tagab ajakirjanik oma küsimuste ja kommentaaridega auditooriumile ligipääsu vajalikule teabele.

Seda vestlust iseloomustab ühtlasi ajakirjaniku ja intervjueeritava kõnevoorude hulga ning pikkuse tasakaal. See annab tunnistust vestlejate võrdsest võimupositsioonist, tänu millele on vestlus auditooriumi jaoks hõlpsasti jälgitav. Igale küsimusele järgneb sellega seotud loogiline vastus. Kuigi ajakirjanik ei esita igas kõnevoorus küsimust, mõistab intervjueeritav tema ootust ja reageerib sellele loogiliselt:

> **BB:** Esimene start on tehtud, et loodetavasti järgmised nii hullu ilmaga ei ole.
> **AS:** Jah, ma loodan, et ilm läheb paremaks ja enda … Sai esimene start ära tehtud, et läheb enda seisund ka paremaks.

Kui näidet 37 võib pidada heaks näiteks tõhusast otse-eetri uudisintervjuust, siis paraku selgus enamikust uuringus vaatluse all olnud lühikestest spordiintervjuudest, et isegi väga napi vestluse jooksul püüavad ajakirjanikud käsitleda mitut fookust (vt näites 38 allajoonitud tekst).

> **Näide 38 (intervjuu nr 15, monteerimata uudisint)**
> **AA:** EP, meeste paarissprindis tuli täna siis leppida 14. kohaga. Kuidas Sa selle võistluse oma silma läbi kokku võtad?
> **EP:** No esimesed kaks vahetust olime täiesti mängus sees, et kolmandas tuli ikka väike vahe sisse. Et mitte väike, vaid ikka selline suur, et ikka jäi puudu sellest edasipääsukohast.
> **AA:** Et jah, mõlema poolfinaali peale või siis mõlemast poolfinaalist viis duot edasi pääses, et tegelikult see väljajäämine teil kohaliselt võib-olla tundus nagu napp, aga ajaliselt jällegi võrdlemisi selge oli see allajäämine nii-öelda.
> **EP:** Jah, et Šveits, kes jäi paari sekundiga vist välja, selleni oli meil ikka tükk maad. Jah, et ajaliselt jäime ikka päris kaugele jah.
> **AA:** Kui tähtis siis nii-öelda teie või siis meie koondise jaoks see paarissprint üldse oli, et selge see, et nii Sinu kui YYY põhidistantsid on midagi muud?
> **EP:** No iga distants olümpial on tähtis. Et ma arvan, et lootsime ikka edasipääsu, aga näed, tulemus on selline, et … eks iga mees meil läks andma vähemalt 110% siia rajale, aga jah, seekord siis nii.
> **AA:** Kuidas Sul nagu jõu ja võimuga oli, et kas selleks Sinu viimaseks distantsiks siin mängudel seda püssirohtu jagus?
> **EP:** Enesetunde pealt oli mul, ma arvan, täiesti okei sõit, et viimane vahetus ikka jah oli päris raske, et võitlesin iseendaga, et andsin endast vähemalt 100%. Ma arvan, et natuke oleks pidanud kuskilt veel jõuvarusid leidma, aga jah, täna oli mul selline päev.

AA: See paarissprint on küll olümpiadistants, aga maailmakarikatel seda väga tihti programmis ei ole, et kas ja kui palju selle jaoks mingit eraldi trenni tehakse või kuidas see välja näeb?
EP: Ee ... jah, et maailmakarikal on vist see aasta ainult ühe korra sõidetud. Tavateadet ei sõidetud see aasta näiteks kordagi. Selles mõttes, et mehi selleks võistluseks on nagu raske valida, et kas distantsimees või sprindikallakuga võistleja. Eks selle teeb treener, aga jah, eks nii ja naa siin ole … Ega me otseselt selle võistluse jaoks trenni ei tee, et keskenduda nüüd ainult sprinditeatele, aga ma arvan, et eks see on see kiiruslik vastupidavus on kõigil sees jah.
AA: Mismoodi Sa üldse saad nendele mängudele enda vaatevinklist tagasi vaadata? Sinu jaoks need distantsid on siin ühel pool, et missuguse kokkuvõtte Sa teeksid?
EP: Et ega ma sajaprotsendiliselt siin ei õnnestunud, et natuke ikka jääb kripeldama, aga … aga noruspäi ma siit ära ei lähe.
AA: Nii et ses mõttes, pea püsti ja hooaeg lõpuni ja sealt edasi või kuidas?
EP: Jah, et vaatame, kuidas hooaeg siin veel edasi läheb. Siin on võistlusi ja maailmakarikaid on veel ees, et ma arvan, et vorm ei ole kindlasti kehv, et … et Drammenis või kuskil on veel ikka head tulemust oodata.
AA: Mitmel hooajal oled Sa, et nagu hooajal algul esimestel etappidel oled Sa olnud väga heas hoos sprindis, et kas Sa arvad, et kuidagi nüüd sinna lõpuossa on ka jäänud, et saad kuidagi veel silma särama panna fännidel?
EP: Ma arvan, et ma tegin siin sprindis hooaja paremuselt teise sõidu, et ega see seis nüüd nii kehv ka ei ole. Ma arvan, et praegu on seis väga okei, et ma ... et on oodata küll, ma arvan, et vähemalt ühte head tulemust.
AA: Aitäh ja edu!

Selles 3 minutit ja 41 sekundit väldanud intervjuus on võimalik esile tuua kolm fookust.

Intervjuu alguses seab ajakirjanik avaküsimuses fookusse samal päeval toimunud võistlusdistantsi, küsides: „EP, meeste paarissprindis tuli täna siis leppida 14. kohaga. Kuidas Sa selle võistluse oma silma läbi kokku võtad?“. Järgnevas neljas ajakirjaniku kõnevoorus liigub ta küll selle võistluse juurest edasi, kuid vestlus püsib siiski sama võistlusdistantsi juures. Seda kinnitavad ajakirjaniku kõnevoorud: „Et jah, mõlema poolfinaali peale või siis mõlemast poolfinaalist viis duot edasi pääses, et tegelikult see väljajäämine teil kohaliselt võib-olla tundus nagu napp, aga ajaliselt jällegi võrdlemisi selge oli see allajäämine nii-öelda“, „Kui tähtis siis nii-öelda teie või siis meie koondise jaoks see paarissprint üldse oli, et selge see, et nii Sinu kui YYY põhidistantsid on midagi muud“, „Kuidas Sul nagu jõu ja võimuga oli, et kas selleks Sinu viimaseks distantsiks siin mängudel seda püssirohtu jagus?“ ning „See paarissprint on küll olümpiadistants, aga maailmakarikatel seda väga tihti programmis ei ole, et kas ja kui palju selle jaoks mingit eraldi trenni tehakse või kuidas see välja näeb?“.

Mingil põhjusel otsustab ajakirjanik seejärel muuta fookust ja küsida sportlaselt tagasivaadet olümpiamängudele tervikuna: „Mismoodi Sa üldse saad nendele mängudele enda vaatevinklist tagasi vaadata? Sinu jaoks need distantsid on siin ühelpool, et missuguse kokkuvõtte Sa teeksid?“. Kuna intervjuu aeg on lühike, ei ole sportlasel võimalik uut fookust pikalt avada, ning see väljendub

võrdlemisi lühikeses ja nõrga analüüsiga vastuses: „Et ega ma sajaprotsendiliselt siin ei õnnestunud, et natuke ikka jääb kripeldama, aga … aga noruspäi ma siit ära ei lähe“.

Intervjuu viimastes kõnevoorudes peegeldab ajakirjanik sportlase sõnu, mis on vestluse sujuvuse nimel hea praktika, kuid praegusel juhul muudab ta sellega veel kord suunda, küsides sportlase tulevikuplaanide kohta („Nii et ses mõttes, pea püsti ja hooaeg lõpuni ja sealt edasi või kuidas?“) ja minnes uue fookusega intervjuu viimases küsimuses veelgi rohkem sügavuti:

> „Mitmel hooajal oled Sa, et nagu hooaja algul esimestel etappidel oled Sa olnud väga heas hoos sprindis, et kas Sa arvad, et kuidagi nüüd sinna lõpuossa on ka jäänud, et saad kuidagi veel silma särama panna fännidel?“

Kui siin võiks oletada, et fookuste rohkus tulenes ajakirjaniku soovist koguda üürikese aja jooksul võimalikult palju teavet (Kovacs ja Doczi, 2020), siis selle oletuse lükkavad ümber teise ja kolmanda uuringu materjalid. Neis vaatlesin ka pikemaid uudisintervjuu formaate, kuid fookuse nihked ja vaheldumised olid endiselt hästi märgatavad.

Näiteks teise uuringu kõige pikemas otse-eetri intervjuus võis kokku lugeda ligikaudu 10 fookuse nihet. Intervjuu kandis pealkirja „XXX saab baltisakslaste muuseumi“, ent selles esines kõrvalepõikeid nii intervjueeritava terviseküsimustele, intervjueeritava abikaasa autosõitudele kui ka aruteludele Eesti elu teemal (vt näide 39, fookuse muutused on alla joonitud).

> **Näide 39 (intervjuu nr 20, otse-eetri uudisint)**
> **FF:** PA on meil külas. Lubasime ka elust rääkida, nüüd on siis see hetk. Mitte et XXX puudutav oleks ainult museaalne – sellel piirkonnal on ju suur potentsiaal, järelikult elu alles algab. Ütlesite ennist, et nüüd enam päris autoga ise XXX ei käi, sest YYY enam autot ei juhi. <u>See sunnib küsima, kas tervisega on Teil kõik hästi.</u>
> **PA:** *(eelneb kogelemine)* YYY-l on kõik hästi ja minul on kõik hästi.
> **FF:** Polegi väga vähe.
> **PA:** Ei, see on väga palju ja YYY-l on tegelikult kõik korras, lihtsalt ta tajus, et kui ta on 84-aastane, et äkki ei ole enam tark autoga sõita, ta on tark mees üldiselt.
> **FF:** <u>Kui te autoga ei sõida, siis te kindlasti istute õhtul kaminavalgel ja räägite Eesti elust. Kui te räägite Eesti elust, siis millest te räägite?</u>
> **PA:** Me räägime hommikul.
> **FF:** See muudab asja.

Selles intervjuukatkes on näha kaks fookuse muutust. Neist esimese markeerib ajakirjanik selgelt, hoiatades auditooriumit ja intervjueeritavat ette: „Lubasime ka elust rääkida, nüüd on siis see hetk“. Seejärel küsib ta uuest fookusest tõukuva küsimuse, millele eelneb kommentaar intervjueeritava abikaasa kohta: „Ütlesite ennist, et nüüd enam päris autoga ise XXX ei käi, sest YYY enam autot ei juhi. See sunnib küsima, kas tervisega on Teil kõik hästi“. Isegi kui ajakirjanik hoiatab siinses näites intervjueeritavat fookuse nihke eest, on intervjueeritaval uue fooku-

sega keeruline suhestuda. See väljendub ebalevas kogelemises ja õigete sõnade otsimises, samuti selles, et ta ei saa täpselt aru, kelle tervise kohta küsimus esitati. Ta püüab anda vastuse, mis võiks igal juhul ajakirjanikku rahuldada (eelneb kogelemine): „YYY-l on kõik hästi ja minul on kõik hästi".

Fookuse nihked ja muutused ei ole intervjuudes tingimata ebatõhususe märk. Need võivad olla väga vajalikud, kui intervjueeritava jutust kerkib uus oluline laiendamist vajav teadmine või märkab intervjueerija ootamatult midagi, mis vajaks auditooriumi jaoks põhjalikumat selgitust. Seega peab fookuse muutus olema põhjendatud ega saa sõltuda üksnes ajakirjaniku suvast või isiklikust huvist. Fookuse muutmine peab olema selgelt sõnastatud, sest nii saab selleks paremini valmis olla nii vastaja kui ka auditoorium. Samas tuleb arvestada, et isegi eelhoiatus fookuse muutmise kohta võib olla liiga põgus selleks, et intervjueeritav suudaks oma ideid ja mõtteid ümber struktureerida.

Samas intervjuukatkes näeme teist fookuse muutust, mis võis vastajat ja auditooriumit tabada ootamatult, sest alles paar kõnevooru varem oli ajakirjanik fookust muutnud. Järjekordsest muutusest ei hoiata ta ka nüüd ette: „Kui te autoga ei sõida, siis te kindlasti istute õhtul kaminavalgel ja räägite Eesti elust. Kui te räägite Eesti elust, siis millest te räägite?". Selle fookuse muutuse puhul reageerib vastaja sootuks ajakirjaniku meelevaldsele eeldusele (vt allajoonitud tekst) ja jätab küsimuse tähelepanuta:

> **FF:** Kui te autoga ei sõida, siis te kindlasti istute õhtul kaminavalgel ja räägite Eesti elust. Kui te räägite Eesti elust, siis millest te räägite?
> **PA:** Me räägime hommikul.

Selline hüplik intervjueerimisstiil on probleemne mitmel põhjusel. Ühest küljest muudab see vestluse auditooriumile raskesti jälgitavaks, kuna fookuse hüpped ei haaku vestluse peamise teemaliini ja struktuuriga. Teisest küljest muudab see ajakirjaniku enda elu keeruliseks, sest tema jaoks tekib küsimus, kuidas tuua vestlus algse fookuse juurde tagasi, et intervjuu moodustaks kokkuvõttes siiski terviku.

Et fookuse ootamatud ja põhjendamatu nihked ja muutused olid analüüsitavas materjalis läbivad, toon veel mõne näite selle kohta, et fookuse nihe ei ole vastaja jaoks kerge. Ajakirjaniku fookuse muutus tabab näites 40 intervjueeritavat nii ootamatult, et kõigepealt ta kohkub ja asub seejärel kohmetult otsima alternatiivseid võimalusi ajakirjanikule vastamiseks (vt allajoonitud osa).

> **Näide 40 (intervjuu nr 20, otse-eetri vestlusint)**
> **FF:** Kunstielus märksõnad täna esimesed … Kui jätame nüüd need monumendid.
> **PA:** Jah ..., mis ma nüüd oskan selle kohta praegu öelda … Ma, mina olen selline ee … noh, ilmselt ma ei tea, võib-olla on vanus ka juba mängus, et, et sellise väga hea kunsti austaja ja mulle meeldib professionaalne töö, olgu see siis maal või graafika või skulptuur ja-ja kõik need kaasaegsed vigurid ja ... Ühesõnaga, ma olen stažeerinud kunagi Ameerikas ja ma olen näinud ikka tohutu uhkeid kaasaegse kunsti näitusi. Eesti ei saa kuidagi sinna vastu, ei rahalise poole pealt ilmselt ega mitte ideede poole pealt.

Vastus, mis järgneb ajakirjaniku jutustavale lausele, ei moodusta eelnevaga loogilist tervikut, kuna kahe kõnevooru vahel ilmneb ebakõla. Seega võib öelda, et määratluse järgi on selle vastuse puhul tegu positiivse mõõtme (Clayman, 2001) näitega: intervjueeritav peab kinni kokkuleppest vastata, kuid samas ei anna ta tegelikult vastust ajakirjaniku küsimusele. Ajakirjanik soovis tõenäoliselt teada, millised on tänapäeva kunstielu peamised märksõnad. Intervjueeritav, kelle vastusest võib eeldada, et ta ei mõistnud ajakirjaniku soovi, ei püüa seda ka täpsustada. Ta üritab hoopis selgitada, millist kunsti hindab tema isiklikult. Kuna vestluse algne fookus oli loodaval muuseumil, tabas fookuse muutus intervjueeritavat tõenäoliselt ootamatult ega olnud ka põhjendatud. Tekib küsimus, miks esitas ajakirjanik selle küsimuse või repliigi just sel hetkel.

Näites 41 kasutab intervjueeritav vastusest avalikult keeldumise strateegiat (Dillon, 1991; Hargie, 1997), juhtides ise ajakirjaniku tähelepanu selgelt sellele, et jõutud on teemani, millest ei tuldud rääkima („Me jõuame nüüd valitsuse kohtade jaotuseni ...“), ja jättes sellega küsimusele vastamata.

Näide 41 (intervjuu nr 23, otse-eetri uudisint)
FF: Ma ei küsi, kes on järgmise valitsuse järgmine sotsiaalminister, seda vastust ma juba tean. Ma küsin hoopis, kas Teil endal on hästi selge teadmine ja tahtmine, et Te tahate olla selles valitsuses sotsiaalminister?
PD: Me jõuame nüüd valitsuse kohtade jaotuseni ...
FF: Ikkagi sama vastus.

Intervjuu algne fookus oli Eestis kättesaadavatel koroonavaktsiinidel. Taas tekib küsimus, miks otsustas ajakirjanik sel hetkel just selle küsimuse esitada ja kuidas see aitas kaasa fookuse arendamisele.

Kui eelmised näited iseloomustasid seda, kuidas ajakirjanikud ise nihutavad intervjuu fookust, siis vähem probleemne pole seegi, kui enesele sobivas suunas asub teemat arendama intervjueeritav (vt allajoonitud tekst näites 42).

Näide 42 (intervjuu nr 35, otse-eetri uudisint)
II: Kui me kevade ja suve poole Teiega kõnelesime Äripäevas, siis hindasite, et aasta lõpuks võiksite jõuda nulli. Et kuidas see tänane pilt paistab, et õnnestub see eesmärk täita?
PT: Oh, maailm on tegelikult muutunud väga palju just nüüd sellest pandeemia algusest ja noh, meie võtame ka pigem seda kui võimalust, et kuidas nüüd seda endale kasumlikuks ja kasuks keerata. Et kui me ütleme, kui me vaatame, mis on e-kaubandusega juhtunud, siis täna nagu e-kaubanduse mahud on noh, terves maailmas meeletult-meeletult kasvanud. Ja praegu, mida siis tehakse, mida ettevõtted teevad? Värvatakse hästi palju inimesi, et selle kasuga saaks hakkama, ja samas otsitakse tehnoloogiaid, sest kõik saavad aru, et see inimeste juurde palkamine ja see ei ole jätkusuutlik, ja noh, eks meil on ka ikka praegu päris palju selliseid päringuid. Me teeme piloote. Firmad uurivad, millist tehnoloogiat kasutusele võtta, et selles suhtes noh, selle aastaga on ... sel aastal me kindlasti nulli ei jõua. Et see on tänaseks juba selge. Aga aga muutused maailmas on nagu tulemas ja võib-olla sellised kõige suuremad, mis on olnud, et kui meie tehnoloogiat kasutati enne niimoodi, et kui läksid leiba-saia ostma, siis sellesama

> poetiiru peale võtsid ära ka oma pakk, ma ei tea, T-särgi või kingad, kas siis robotist või pakiautomaadist. Aga selle praeguse olukorra aeg on hästi paljud ettevõtted hakanud just piima-leiba, nii-öelda toidukaupu, e-kanalite kaudu müüma ja inimesed ei taha enam poodi sisse minna. Ja siis ka nagu uued väljakutsed nii meile kui supermarketitele. Noh ja nüüd tellitakse need toidukaubad endale kas lähimasse pakiautomaati või lausa koju ja koos nende toidukaupadega tulevad ka kingad ja T-särgid. Et võib-olla kõige suurem muutus tulebki sinna, et see igapäevateekond töö juurest poodi ja koju, et see pood hakkab vahelt ära kaduma. Et see on see suund ka, kuhu meie oma fookuse oleme seadnud, et just meie tehnoloogia võimaldaks ka toidukaupasid üle anda, et seal oleks külmikud, see sügav... sügavkülm, et kõike seda saaks … saaks teha, et praegu on küll seda näha, et, need supermarketid, mis ei investeeri e-kanalitesse, et need ikkagi surevad ära, et see on, see on üks selline suund, mida meie näeme. Ja kui me Eestist ütleme räägime siis, et jah, kuigi me selle aasta on kukkunud kõik, siis Eesti müük on näiteks viis korda kasvanud, et Eesti on selline hea platvorm, kus kõik asju testida, et pakiautomaat ei ole enam ainult nii-öelda paki saatmiseks, et siin raamatukogud võtavad pakiautomaate, et raamatuid välja anda – vastu võtta 24/7 ja puutekontaktivabalt. Pangad on võtnud, autofirmad võtavad autosid teenindusse, annavad ära, nii et võtmed saad pakiautomaadi kaudu üle anda, nii et … Ja toidukaupade osas on ka meie uued robotid, mida, mida täna katsetavad nii Coop, Selver kui Prisma, nii et maailm muutub ja ja siin peavad ka ettevõtted sellega kaasa minema.

Näide 42 on kõnekas mitmes mõttes. Esiteks näitab see, kui sujuvalt ja hiilivalt on oskuslikul intervjueeritaval võimalik tuua vestlusse endale sobiv uus fookus. Ajakirjanik esitas varasemale vestlusele viidates fakti ja seejärel küsis (vt allajoonitud küsimus): „Kui me kevade ja suve poole Teiega kõnelesime Äripäevas, siis hindasite, et aasta lõpuks võiksite jõuda nulli. Et kuidas see tänane pilt paistab, et õnnestub see eesmärk täita?“. See on suhteliselt väikse mahuga suletud täpsustav küsimus, mille puhul kontrollib ta intervjueeritava varasema väite kehtivust. Intervjueeritaval olnuks võimalus vastata väga lakooniliselt nõustudes või mitte nõustudes, kuid mingil põhjusel otsustas ta asuda teemat laiendama ja jõudis küsitule asjakohase vastuse andmiseni suhteliselt hilja (vt allajoonitud tekst).

> „Oh, maailm on tegelikult muutunud väga palju just nüüd sellest pandeemia algusest ja noh, meie võtame ka pigem seda kui võimalust, et kuidas nüüd seda endale kasumlikuks ja kasuks keerata. Et kui me ütleme, kui me vaatame, mis on e-kaubandusega juhtunud, siis täna nagu e-kaubanduse mahud on noh, terves maailmas meeletult-meeletult kasvanud. Ja praegu, mida siis tehakse, mida ettevõtted teevad? Värvatakse hästi palju inimesi, et selle kasuga saaks hakkama ja samas otsitakse tehnoloogiaid, sest kõik saavad aru, et see inimeste juurde palkamine ja see ei ole jätkusuutlik, ja noh, eks meil on ka ikka praegu päris palju selliseid päringuid. Me teeme piloote. Firmad uurivad, millist tehnoloogiat kasutusele võtta, et selles suhtes noh, selle aastaga on ... sel aastal me kindlasti nulli ei jõua. Et see on tänaseks juba selge.“

Vastus võinuks sellega lõppeda, ent intervjueeritav jätkas, nihestades fookust ja tuues sisse uue fookuse („Aga, aga muutused maailmas on nagu tulemas ja …“). Nii tekitab ta endale võimaluse rääkida sellest, mis suundades maailmas kaubandus muutub ja kuidas kavatsetakse nende suundadega suhestuda. Ajakirjanik kas ei kuula aktiivselt ja laseb seetõttu kõrvust mööda fookuse nihestamise või märkab nihet, kuid mingil põhjusel ei sekku.

Et intervjueeritav nihestab ise fookust, venib tema kõnevoor väga pikaks. See on näide olukorrast, kus ajakirjanik annab sisuliselt käest vestlusjuhi rolli. Tekib küsimus, kelle lugu me õieti kuuleme. Kes loob selles suhtluses sotsiaalset tegelikkust? On see mõne organisatsiooni soov edastada talle kasulikke sõnumeid või tõepoolest vastus küsimusele, mida ajakirjanik soovis auditooriumi volinikuna teada?

Intervjuudest vastajatega (**kolmas uuring**) ilmnes, et kuigi nad ei pööra intervjuu selgele fookusele eraldi tähelepanu (see polegi nende ülesanne), märkavad nad hästi ajakirjaniku hüplikku küsitlemistehnikat.

> **Näide 43 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RA:** Ma sain aru, et selles mõttes küll, et need küsimused olid erinevad, et ühe küsimusega sooviti geoloogilist ülevaadet, siis oli järelevalve küsimus, siis oli koolide küsimus. Ja ühesõnaga jah, et me ei püsinud ühe teema juures rohkem kui ühe küsimuse.

Fookuse selge määramine ja intervjueeritavaga kokkuleppimine ning vestluse ajal hoidmine on muu hulgas vajalik selleks, et ajakirjanikul kui vestlusjuhil oleks hõlpsam täita oma rolli, st juhtida vestlust pidevalt kindlal rajal. Kui intervjueeritav teadlikult nihutab fookust, on see ennekõike probleemne vastutajaintervjuus, kus ta püüab ebameeldivast küsimusest hoidumiseks juhtida vestlust talle mugavamas ja turvalisemas suunas (Bavelas jt, 1990; Bull ja Mayer, 1993). Kuigi selles doktoritöös ei vaatle ma vastutajaintervjuusid, on ajakirjanikul tarvis fookuse hoidmist jälgida ka toetava intervjuu formaatides selleks, et intervjuu püsiks valitud rajal, et teema saaks ammendava käsitluse ning et vestlus oleks intervjueeritava ja auditooriumi jaoks hõlpsasti jälgitav.

Muu hulgas huvitas mind uurijana, kui tähtsaks peavad ajakirjanikud fookuse seadmist ja selles püsimist (**teine uuring**). Ehkki teises uuringus osalenud ajakirjanike valim oli pisike ja see ei luba teha kaugeleulatuvaid järeldusi, väljendasid nad kõik fookuse seadmise kui selge eesmärgi konstrueerimise vajalikkust.

> **Näide 44 (kirjalik int, teine uuring)**
> **FF:** Iga intervjuu puhul tuleb ajakirjanikul esitada endale küsimus, kuhu ta tahab jutuajamisega jõuda ja mida välja tuua. Kondikava on vajalik, aga see ei tohi olla paindumatu, sest intervjuu käigus tuleb alati valmis olla ootamatuteks pööreteks.

Ajakirjanikud kinnitasid, et igale intervjuule eelneb põhjalik ettevalmistusprotsess, mille käigus koguvad nad teema kohta taustinfot ning mõtlevad põhjalikult läbi intervjuu fookuse ja selle avamist toetavad küsimused. Fookust pidasid nad oluliseks eelkõige kolmel põhjusel:

1) selge fookuseta intervjuud on keeruline intervjueeritavaga kokku leppida;
2) ajaline surve ei võimalda intervjuus kõigest rääkida;
3) auditoorium ootab põhjalikku ja sisukat, mitte laialivalguvat käsitlust.

Niisiis ilmnes ajakirjanike väidete ja tegelike intervjuude vahel ebakõla: kuigi ajakirjanikud väitsid üksmeelselt, et fookuse seadmine on vajalik ja nad teevad seda enne iga intervjuud, käsitlesid nad enda juhitud intervjuudes tavaliselt siiski mitut fookust ja vestluse käigus oli näha korduvalt fookuse nihkeid, mida see-juures selgelt ei markeeritud.

Seda, et fookus ei olnud enne intervjuusid paigas, kinnitasid kolmanda uuringu käigus tehtud uurimisintervjuud, milles küsisime intervjueeritavatelt, kas ja kuidas leppisid ajakirjanikud nendega enne intervjuud kokku vestluse fookuse. 11 intervjuust ainult üksikute puhul vastasid intervjueeritavad, et ajakirjanik rääkis nendega fookuse enne läbi. Hulk oli näiteid, kus ajakirjanik ütles intervjueeritavale ette küll teema, aga seda, mis nurga alt seda täpsemalt käsitletakse või milline on kitsam perspektiiv ehk fookus, koos ei otsustatud: „No tegelikult see oli niimoodi, et nad ütlesid lihtsalt teema. Et see on sundvaktsineerimine. Ja siis, et kas ma oleks valmis, ja kuna see kokkuleppimine oli SMS-iga, siis tegelikult sinna nagu palju ei kirjuta ka," kirjeldas kolmandas uuringus osalenud teadlane RU kokkuleppimise protsessi enne intervjuud.

Selgelt sõnastamata fookus, juhuslikult tekkivad fookuse nihked ja nende paljusus üldisemalt on probleemid, mis ilmnesid kõigis kolmes uuringus. Vestlustest ajakirjanikega (**teine uuring**) tuli esile, et vastuolu planeeritu ja tegeliku tulemuse vahel võib tekkida muu hulgas segadusest teema ja fookuse sõnastamisel: ajakirjanik planeerib küll laiema teema või raami, millest soovib intervjueeritavaga kõneleda, kuid ei sea täpsemat fookust.

Teise uuringu tähtis etapp oli ajakirjanikega nende intervjuude üle arutlemine. Need vestlused näitasid, et ajakirjanikud mõtestavad küll üldjuhul eetris olnud intervjuu enese jaoks pärast läbi, kuid üksikasjalikku analüüsi, mis võimaldaks märgata ka fookuse nihkeid, nad tavaliselt ei tee. Näiteks kirjeldas üks ajakirjanik analüüsiprotsessi järgmiselt (vt näide 45).

> **Näide 45 (uurimisint, teine uuring)**
> **FF:** Olen üsna veendunud, et lühemate intervjuude puhul ei võta ka mu kolleegid liiga tihti neid detailideni analüüsida. Teine lugu on pikemate formaatidega. Need analüüsitakse tegelikult läbi juba tegemise käigus. Eriti kui jutt on kirja pandud intervjuudest. Otse-eetris on sellist võimalust muidugi vähem.

Äripäeva raadio ajakirjanik kommenteeris sama küsimust järgmiselt:

> „Mõõdukalt jah, kuid mitte küsimuste kaupa (välja arvatud siis kui sattus sisse mingi piinlik apsakas või väga ebaõnnestunult sõnastatud küsimus). Tihti, kuid mitte alati, kuulan ka saateid järgi. Oma abi on ka sellest, kui suhtlen kolleegidega pärast saadet, kuidas see läks."

Ühtlasi selgus vestlustest, et ajakirjanikud ei pea fookuse hajumist intervjuus tagantjärele märkimisväärseks probleemiks, kuigi hindavad kõrgeltselge fookuse sõnastamist enne intervjuud.

> Üksteisele loogiliselt järgnevad ja selgesti sõnastatud küsimused aitavad intervjueeritaval oma mõtteid paremini korrastada ning selgema struktuuri alusel esitada, teisisõnu muudavad vastamise tõhusamaks. See kujundab intervjuu auditooriumile hõlpsamini jälgitavaks ja võimaldab teema terviklikku mõistmist ehk ammendavust.
>
> Toetavas uudis- ja vestlusintervjuus osalev intervjueeritav soovib üldjuhul teha ajakirjanikuga igakülgset koostööd, püüdes vastata kõigile esitatud küsimustele. Probleem tekib olukorras, kus ajakirjanik esitab küsimuse asemel väite, küsib mitu küsimust korraga või sõnastab küsimuse ebatäpselt. Sel juhul kipub vastaja aimama, millele oodatakse vastust. Öeldu ei pruugi olla kooskõlas ajakirjaniku tegeliku sooviga, st vastus ei ole tema jaoks ammendav.
>
> Vestluse loogilise kulu tagamiseks tuleb enne seada selge fookus ja siis see intervjueeritavaga läbi rääkida. Praktikas on fookuse mittehoidmine, samuti selle nihete ja muutuste makeerimata jätmine sage ning tekitab seetõttu muret.
>
> Esiteks võimaldab täpne fookus saada ajakirjanikul enne intervjuud selgust selles, kas kavandatud kõneisik sobib konkreetsel teemal rääkima. Teiseks võib ühise arutelu käigus selguda, et planeeritud fookus ei ole asjakohane. Kolmandaks võimaldab fookuse teadmine nii ajakirjanikul kui ka intervjueeritaval intervjuuks paremini valmistuda. Neljandaks annab kokkulepitud fookus ajakirjanikule võimaluse juhtida intervjuud tõhusamalt. Ja viiendaks võimaldab selge fookus pakkuda auditooriumile ammendavat käsitlust, sest ainuüksi uudisintervjuu väga lühike kestus ei võimalda üldjuhul mitme fookuse ammendavat käsitlemist.
>
> Kõigi jaoks rahulolu pakkuv intervjuu tagab suurema tõenäosusega vestluspartnerite hea kontakti ka edaspidisteks intervjuudeks. Nii on sõnumite loogiline ja hästi esitatud järgnevus kaudselt vajalik ka ajakirjaniku ja intervjueeritava koostöösuhte huvides.

7.2.3. Empaatia ja emotsioonide tajumine

Empaatia on ajakirjaniku töö kaalukas osa, sest võimaldab pakkuda vestlustpartnerile teema avamisel või kogemuste vahendamisel tuge (Glück, 2016). Ajakirjanik, kes asetab end oskuslikult vestluspartneri asemele, suudab paremini mõista tema emotsioone ja neid põhjustavat konteksti. Seejärel saab ajakirjanik astuda sammu tagasi ja luua auditooriumile illusiooni endast kui teema neutraalsest vahendajast.

Ent empaatia pole oluline üksnes selleks, et toetada intervjueeritavat teema avamisel ja pakkuda auditooriumile autentset lugu. Empaatilise suhte loomine ajakirjaniku ja intervjueeritava vahel on vajalik ka selleks, et oma kogemust jagav intervjueeritav jääks vestluse järel n-ö terveks ja et püsiks usalduslik suhe vestluspartnerite, laiemalt ka meedia ja avaliku elu tegelaste vahel. Seepärast on empaatia kui sotsiaalse interaktsiooni element toetava intervjuu tõhususe maatriksis

tähtsal kohal ja empaatilise suhte kujundamine intervjuu käigus väärib eraldi analüüsi.

Analüüsitud intervjuude hulgas oli märkimisväärne osa selliseid, milles ajakirjanik vahendas auditooriumile kellegi kogemust. Kõige rikkalikumat materjali emotsioonide vaatlemiseks pakkus esimene uuring.

Ajakirjaniku toetus intervjueeritavale oli väga selgesti näha näites 5 (vt intervjuu nr 16): ajakirjaniku aval naeratav näoilme, aktiivne žestikuleerimine ja naer andsid juba intervjuu sissejuhatuses tunnistust kaasaelamisest ja rõõmust sportlase saavutuse üle (Montgomery, 2010). Ühest küljest saadab tema taoline väljendusviis auditooriumile sõnumi, et tegu on meeldiva teemaarendusega. Teisest küljest näitab ajakirjanik sel viisil toetust ka intervjueeritavale, jagades tema rõõmu. Meenutame näidet 5.

Näide 5 (intervjuu nr 16, monteerimata uudisint)

BB: Head spordisõbrad, soovime teile siit Lõuna-Koreast PyeongChangi olümpiakülast kaunist vabariigi sajandat aastapäeva, ja mida paremat saaksime teile pakkuda kui intervjuu täna siin olümpiarajal Eesti ilusal sünnipäeval ennast ületanud KJ-ga. KJ, 17. koht kuninglikul maratoni 50 kilomeetri maratonisõidus väga rasketes oludes. Kuidas rahul oled? Tiitlivõistluste parim tulemus sai Sul kenasti ületatud.

KJ: Jah, … pea on suht tühi. Olen rahul loomulikult. Olen rahul kõigega – sõidu käiguga, et juhtus igasuguseid asju seal ka sõidu jooksul, aga jäin endale kindlaks ja tegin oma sõitu ja püsisin suht rahulik kogu aeg. Vahepeal oli küll tunne, et läheks ja tõstaks tempot ja ründaks, aga ma tean, et see oleks võinud kümne kilomeetri pärast kätte maksta, et 50 kilomeetrit on ikka pikk sõit.

BB: No mida kõike Sul seal juhtus? Et oli kukkumisi, suusavahetusi … Et räägi see distants natuke värvikalt lahti.

KJ: Ma ei ole väga värvikas vend. *(Naer.)* Aga jah, sain ka kukkumisega maha, nii-öelda ühele poole. Üks Saksa konkurent natuke aitas, pani ühe kurvi mul nii-öelda kinni. Mul olid väga head suusad ja väga hästi libisesid ja võib-olla ta ka ei arvanud, et ma tagant niisuguse hooga tulen. Hõikasin talle küll, et „Lase mind sisekurvi," aga ta kas ei kuulnud või mõtles, et ikka lipsab läbi, aga sealt ma kukkumise sain ja vahetult neljanda ringi lõpus. Eks see rütmist natukeseks ajaks ära lõi, aga ma olen rahulik inimene üldiselt. Püsisin rahulik ja sain nad üks poole kilomeetri pärast uuesti kätte, et siis natuke seedisin ja siis läks sõit juba jälle edasi.

Ajakirjanik hoiab kogu intervjuu vältel aktiivselt sportlasega pilkkontakti, näidates sellega üles huvi tema ja ta jutu vastu. Ta noogutab aeg-ajalt, kuulates sportlase juttu, andes sellega teada, et mõistab ja julgustab teda edasi rääkima, katkestamata kordagi vestluspartneri mõttelõnga. Kui ajakirjanik intervjuu alguses naeratab ja isegi naerab häälekalt, siis sama emotsiooni peegeldab talle vastu vestluspartner mõni kõnevoor hiljem. See kinnitab nende head teineteise taju ja ühel lainel olemist.

Mõlema vestluspartneri tõelist kohalolu väljendab ühtlasi aktiivne üksteise kuulamine ja tähelepanelikkus, millest annab kinnitust sportlase esimesele vastu-

sele järgnev fookuse arendamine kuuldu pinnalt, samuti sportlase reageering ajakirjaniku soovile kuulda sõidu värvikat kirjeldust (vt allajoonitud teksti).

> **KJ:** Jah, … pea on suht tühi. Olen rahul loomulikult. Olen rahul kõigega – sõidu käiguga, et juhtus igasuguseid asju seal ka sõidu jooksul ...
> **BB:** No mida kõike Sul seal juhtus? Et oli kukkumisi, suusavahetusi … Et räägi see distants natuke värvikalt lahti.
> **KJ:** Ma ei ole väga värvikas vend …

Tähelepaneliku kuulamise tulemusel arendab ajakirjanik teemat loogilist rada pidi samm-sammult edasi, pannes täpselt tähele intervjueeritava meeleolu ja öeldut. On väga vajalik, et ajakirjanik tajuks vestluspartnerit ja tema emotsioone võimalikult täpselt, sest nii suudab ta seda ka auditooriumile vahendada.

Kuigi näite 46 puhul ei ole ajakirjanikku telepildis näha ja tema mitteverbaalseid väljendusviise ei õnnestu seetõttu analüüsida, ilmneb esimesest kõnevoorust siiski kohe tema püüd mõista sportlase emotsiooni (vt jrg allajoonitud tekst): „FG, Pyeongchangi klassikasprindi 31. mees. See on kindlasti selles mõttes raske koht, kus sprindivõistlus lõpetada".

> **Näide 46 (intervjuu nr 7, monteerimata uudisint)**
> **AA:** FG, Pyeongchangi klassikasprindi 31. mees. See on kindlasti selles mõttes raske koht, kus sprindivõistlus lõpetada.
> **LT:** Jah, et esimesena väljas, et … päev on läbi.
> **AA:** No see vahe selle 30. kohaga jäi seal 0,19 sekundit, et kas see oli selline vahe, mida eile kuidagi oleks võinud rajalt veel leida?
> **LT:** Kindlasti. See on nii väike vahe, et see on kuskil tõusu lõpus üks tõuge veel või finišisirgel natukese tihedamalt oleks tõugand ja oleks ära lükand selle. Et kahju jah.
> **AA:** No kuidas Sul tunne üldse võistelda oli? Teame, et Sul oli siin haigusega või tervisega probleeme olnud enne seda starti.
> **LT:** Ei, võistluse ajal oli okei, et … tuli ennast kokku võtta ja õnnestus enamvähem rahuldav sõit teha. Et rahul ei saa kindlasti olla. Et oleks tahtnud edasi sõita veel.

Nii ajakirjanik kui ka sportlane teavad, et sprindivõistlusel pääseb edasi võistlema 30 parimat, mistõttu tähendab 31. koht võistluselt esimesena kõrvale jäämist. Sportlase võrdlemisi lühikestest vastustest on näha tema pettumust ja negatiivset emotsiooni:

- „Jah, et esimesena väljas, et … päev on läbi."
- „Kindlasti. See on nii väike vahe, et see on kuskil tõusu lõpus üks tõuge veel või finišisirgel natukese tihedamalt oleks tõugand ja oleks ära lükand selle. Et kahju jah."
- „Ei, võistluse ajal oli okei, et … tuli ennast kokku võtta ja õnnestus enamvähem rahuldav sõit teha. Et rahul ei saa kindlasti olla. Et oleks tahtnud edasi sõita veel."

Ka sportlase näoilme ja pilkkontakti vältimine annavad tunnistust pigem negatiivsest emotsioonist. Ajakirjaniku küsimused näitavad aktiivset kohalolu ja tähelepanu: ta ei eira sportlase seisundit ja meeleolu, vaid püüab diskreetselt vaagida ebaõnnestumise põhjusi („No kuidas Sul tunne üldse võistelda oli? Teame, et Sul oli siin haigusega või tervisega probleeme olnud enne seda starti“) ning leida optimistlikku vaatenurka, mis kinnitaks, et edasipääsukoht ei olnud sportlase jaoks lootusetult kaugel („No see vahe selle 30. kohaga jäi seal 0,19 sekundit, et kas see oli selline vahe, mida eile kuidagi oleks võinud rajalt veel leida?“).

Ehkki sportlane pole oma saavutusega rahul, nõustub ta jagama oma emotsioone ja mõtteid otse-eetris ajakirjaniku ja laiema üldsusega. Ajakirjanik, kes püüab vestluspartneri tundeid mõista, ei ründa ega halvusta teda, vaid mõjub talle toetavalt ja julgustavalt. Nii säilib suurema tõenäosusega vestluspartnerite usalduslik suhe ka järgmisteks intervjuudeks, st intervjueeritav lahkub intervjuult tundega, et talle pole liiga tehtud.

Paraku leidus analüüsitud intervjuude hulgas ka selliseid, kus ajakirjanikud mitte ei abistanud intervjueeritavat mõtete koondamisel ja sõnastamisel, vaid mõjusid pigem ebaedu etteheitvalt ning põhjendusi ja õigustusi taotlevalt (vt näide 47).

> **Näide 47 (intervjuu nr 10, monteerimata uudisint)**
> **AA:** No mis mõtetega Sa starti läksid? Ega Sa olid ju realistlik, et ega Sa medalite pärast võitlema ju ei läinud, ja nüüd kaotust finišis oli kolm pool minutit.
> **ES:** *(Paus)* Ahah. Ei no … selles mõttes, et … no ma räägin ju. Mul on ikka vaja starti teha ja ma ei tule ikka niisama ka starti – lähen lihtsalt, et vaja startida noh. Selles mõttes, et tahan ikka, annan ikka maksimumi ikka noh.

Ajakirjanik lisab naeruturtsatuse saatel selle asemel, et jääda neutraalse küsimuse juurde, kõnevooru lõppu irooniliselt mõjuva hinnangulise väite: „Ega Sa olid ju realistlik, et ega Sa medalite pärast võitlema ju ei läinud (...)“. On näha, kuidas intervjueeritav selle peale alustuseks kohkub, pidades mitmesekundilise pausi ja öeldes alguses ainult „Ahah“.

Pausi võib tõlgendada mitmeti, kuid siinsel juhul tõmbub intervjueeritav pärast pausi justkui kaitsesse. See väljendub tema püüdluses otsida enese õigustamiseks sobivaid sõnu:

> „Ei no … selles mõttes, et … no ma räägin ju. Mul on ikka vaja starti teha ja ma ei tule ikka niisama ka starti – lähen lihtsalt, et vaja startida noh. Selles mõttes, et tahan ikka, annan ikka maksimumi ikka noh.“

Veel võib intervjueeritava erutunud või häiritud olekut aimata miimikast (kulmukortsutamine) ja intonatsiooni pidevast muutumisest kõnevoorude jooksul. Ka võib sellest märku anda silmside puudumine: intervjueeritav vaatab eemale ja pöördub ajakirjaniku poole üksnes põgusalt. Niisiis tundub, et ajakirjaniku hinnanguline väide mõjub selles intervjuus sportlasele halvasti, jättes mulje, justkui ei suuda ta mõista, mida tunneb sportlane pärast ebaõnnestunud võistlust.

Ajakirjaniku küsimuse sõnastus jätab õhku küsimuse sellest, mida ta sellega taotlus. Kui tegu oli naljaga, oli see tõenäoliselt sel hetkel sobimatu ega mõjunud vastajale naljakalt. Asjaolu, et sportlane peab enda öeldut kordama „Ei no … selles mõttes, et … no ma räägin ju“, viitab ajakirjaniku nõrgale kuulamisoskusele ja sellele, et vestluses puudub ühine jagatud arusaam ja mõistmine. Võib eeldada, et pealiskaudne kuulamine ei mõju intervjueeritavale toetavalt ega julgusta teda andma põhjalikke vastuseid või enda mõtteid täielikult avama, mis omakorda mõjutab auditooriumini jõudvate sõnumite kvaliteeti.

Empaatia väljendamine on eriti vajalik tundlike teemade puhul ja tugevaid emotsioone põhjustavad spordivõistlused kuuluvad nende hulka. Tõhusa intervjuu jaoks pole problemaatilised mitte üksnes negatiivseid tundeid, vaid ka ülevoolavat rõõmu põhjustavad hetked.

Intervjuus nr 17 küsitleb ajakirjanik 2016. aasta suveolümpiamängudel hõbemedali võitnud sportlast. Ajakirjanik pöördub äsja võistlusdistantsi lõpetanud jooksja poole järgneva küsimusega: „Vaatame, kas mul õnnestub intervjueerida, sest kohe algab autasustamine. Palju õnne, OO, olümpiavõidu puhul. Kujutan ette, millised emotsioonid Sind valdavad. Kuidas Sa end tunned?“. Sportlane, kes kogu intervjuu aja nutab, püüab end koguda, et küsimusele vastata. Ta alustab järgmiselt: „Suur aitäh … . Ma tunnen … ma tunnen suurt tänu selle võimaluse eest siin … ja suur tänu minusse uskumast …“.

Seejärel tänab ta eraldi paljusid inimesi, ent tema jutust on keeruline aru saada ainuüksi seetõttu, et kõnet saadab ja takistab nutt ja hingeldamine. Toetajate ja sponsorite tänamine on sportlaste intervjuude tavaline osa ning muud tüüpi intervjuudes esineb seda harva (Montgomery, 2010). Kuigi laiemale auditooriumile on need tänusõnad pigem ebavajalikud ja väheinformatiivsed, täidab sportlane tänades kohustust olla oma toetajatele lojaalne ning teha sponsoritele reklaami.

On mõistetav, et laiemale auditooriumile soovib ajakirjanik pakkuda vahetut tugevat emotsiooni võistluspaigast. See õnnestub selles intervjuus suurepäraselt, kuid jutuajamine ei paku auditooriumile enamat emotsionaalse inimese nägemisest, sest sportlane pole vahetult pärast võistlust võimeline koondama oma mõtteid sisuliseks aruteluks. Tekib küsimus, millist eesmärki võiks selline intervjuu tegelikult täita sportlase, aga ka auditooriumi jaoks.

Ühest küljest teevad muret tugevad emotsioonid, mis ei võimalda rääkida rahulikult ja mõtestatult, kuid teisest küljest ei ole intervjueeritaval võimalik sisukalt ühele küsimusele vastata, kuna ajasurve on nõnda suur („Vaatame, kas mul õnnestub intervjueerida, sest kohe algab autasustamine …“). Lisaks muudab võistlusjärgse intervjuu keeruliseks asjaolu, et sportlane ei saa selleks valmistuda. Kui stuudiosse intervjuule minnes on intervjueerijal ja intervjueeritaval olnud võimalus teema ja fookus enne kokku leppida ning selle avamiseks valmistuda, siis võistlusjärgne intervjuu on harilikult kantud äsja lõppenud võistluse tulemusest ja kogemusest. Neid on üldjuhul keeruline ette näha. Sportlane oli suunanud kogu oma energia ja ettevalmistuse võistlusele ning mitte järgnevale intervjuule, mis sageli tabakki teda ootamatult.

Igal juhul tuleks sellises olukorras ajakirjanikul kriitiliselt mõelda nii intervjuu hetkele, kestusele kui ka oma küsimustele ning saada aru, et just võistluse

lõpetanud emotsionaalne sportlane ei ole suure tõenäosusega võimeline ammendavalt vastama analüütilistele küsimustele.

Kuigi eelnenud analüüsis toodud näited pärinevad kogemusintervjuudest, on ajakirjaniku emotsionaalne ja aktiivne kohalolu vajalik kõigis uudisintervjuudes. See annab vestluspartnerile sõnumi, et tema ja teema on tõepoolest olulised. Vestlustest ekspertidena intervjuudes osalenutega (**kolmas uuring**) jäi korduvalt kõlama mõte, et ajakirjaniku eeltööst ja teema tundmisest tähtsamaks peavad nad empaatilist toetavat sidet. Seda kinnitavad alljärgnevad kolm vestluskatket erinevate intervjueeritavatega (vt näited 48–50).

Näide 48 (uurimisint, kolmas uuring)
Sandra Saar: Ajakirjanik esitas väite, et kui Aafrikas on palav ja seal viirus levib, siis meil on külm ja peaks kõik hästi olema, eeldades, et Teil on andmeid selle kohta, kuidas kliima viiruse levikut mõjutab. Vastasite, et Te ei tea ja eks seda saab hiljem öelda. Olite tegelikult eelmise vastuse lõpetanud ka sellega, et kahe nädala pärast on Teil rohkem andmeid ja olete targemad. Kas Teile tundus, et ajakirjanik kuulas Teid?
RK: Mitte konkreetselt see küsimus tekitas minus tunde, et ajakirjanik ei kuula, aga üldiselt mul oli tunne, et tema mõtted olid mujal. Tema pilk tundus väsinud ja see jättis mulle küll mulje, et ta võib-olla pole päris kohal.

Näide 49 (uurimisint, kolmas uuring)
RN: (…) mida rohkem kodutööd ta jõuab teha, seda parem, aga ajakirjanik ei suuda iial teha kodutööd eksperdi tasemeni ja seda ei olegi vaja. Aga kui ta on selline hästi avatud suhtleja, kui tekib selline side, puht empaatiline side intervjueerija ja intervjueeritava vahel, siis on see kõik palju lihtsam ja tulemus on ka palju parem.

Näide 50 (uurimisint, kolmas uuring)
Sandra Saar: Kuidas te ise hindate, kuidas intervjuu üldiselt läks?
RU: Ma arvan, et paremini, kui ma arvasin. Mitte et ma endas ega saatejuhis kahtleksin, aga et kas see keemia nagu tekib (…).

Ajakirjaniku jaoks annab empaatiline suhtumine võimaluse tajuda ja mõista vestluspartneri emotsioone ning kohandada intervjuu õhkkond intervjueeritavat ja seega teema avamist toetavaks. See tähendab tõeliselt kohal olemist. See väljendub verbaalselt ehk sobivate küsimuste ja kommentaaride valikus, vestluspartneri kõnevoorude austamises ning mitteverbaalsete tehnikate kasutamises.

Kogemusintervjuus on empaatia ja mõistmise väljendamine väga tähtis, kuna ajakirjaniku suutlikkusest mõista ja jagada vestluspartneri emotsioone sõltub kogu intervjuu kulg ning lõpuks teemakäsitluse ammendavus auditooriumi jaoks.

Tugevaid emotsioone tekitanud sündmused võivad muuta meedias oma kogemuse vahetu jagaja kidakeelseks, kuna tal ei ole olnud emotsioonide läbitunnetamiseks piisavalt aega. Seetõttu on vajalik tema tajumine. Ajakirjanikul tuleb valida sellele vastav küsitlemisstrateegia ja mõista, millist teemakäsitlust on selles olukorras auditooriumile üldse võimalik ammendavalt pakkuda.

7.2.4. Küsilause tüüp ja eesmärk

Tõhus küsitlemine eeldab õigete küsimuste valikut. Kuid milline on õige küsimus? Minu analüüsi tulemused näitavad (**esimene, teine ja kolmas uuring**), et on meelevaldne väita, justkui oleksid kindlat tüüpi küsimused alati head või halvad, teisisõnu, et üks küsimusetüüp oleks alati tõhus ja teine ebatõhus. Toon mõne näite selle kohta, et sama tüüpi küsimus võib anda erineva tulemuse (vt näited 51–53).

Näide 51 (intervjuu nr 42, otse-eetri uudisint)
UU: Austria on praegu esimene riik, kes on siis välja käinud kohustusliku vaktsineerimise kehtestamise järgmise aasta veebruaris. Kas neid riike tuleb veel?
RU: Lugedes siin Euroopa ajakirjandust, siis tundub küll jah. Seda tõsiselt kaalutakse juba näiteks Saksamaal ja ma arvan, et kõik need riigid, kes on jõudnud sinna tasemele, et nende kõik muud meetmed on ära kasutatud, muu hulgas ka täielik *lockdown*, mis, mida Austria praegu kasutab, et siis jääb üle ainult see viimane abinõu ehk et vaktsineerimise kohustuslikuks tegemine.

Näide 52 (intervjuu nr 25, otse-eetri uudisint)
GG: Kas Sa teeksid meile seda rõõmu ja ütleksid näiteks Eestist või miks mitte ka välismaalt ühe filmi, kus oleks soovinud näitlejana kaasa lüüa?
PH: Kogu aeg eksin selle pealkirjaga. Palun aidake … „Ristumine peateega“.

Näide 53 (intervjuu nr 2, monteerimata uudisint)
BB: Kas raskeks läks seetõttu, et noh meeste tempo või siis see, et täna need olud olid sellised keerulised?
AS: No kindlasti see olud ja ka see tempo, et seal ma vaatasin seal YYY kohe esimene tõus hakkas sikutama seal päris kõvasti ja terve klassikaosa ta pani, ma arvan, ikka päris kõvasti.

Kõigis kolmes näites esitab ajakirjanik *kas*-küsimuse ja kõigil kordadel täidab see erinevat eesmärki. *Kas*-küsimusi on nii ajakirjanduse praktilistes õpikutes kui sageli ka ajakirjanike koolitusprogrammides valdavalt soovitatud vältida, sest üldistatult leitakse, et need annavad tihti vastuseks lakoonilise vastuse *ei* või *jah*. Ometi tõendab näide 51 analüüsitud intervjuudes pigem tavapraktikat, mille puhul järgnesid *kas*-küsimusega alanud lausungitele pikad ja põhjalikud vastused.

Näites 51, kus ajakirjanik esitab täpsustava *kas*-küsimuse, võinuks intervjueeritav piirduda lühivastusega stiilis „Kindlasti,“ „Ei“, „Jah“ või „Ei oska öelda“. Kuna ta aga tunneb end intervjuul mugavalt ja toetatuna, on ta tõenäoliselt koostööaltim andma isegi suletud küsimustele pikemaid vastuseid. Seevastu järgneb näites 52 teemat laiendavale *kas*-küsimusele „Kas Sa teeksid meile seda rõõmu ja ütleksid näiteks Eestist või miks mitte ka välismaalt ühe filmi, kus oleks soovinud näitlejana kaasa lüüa?“ konkreetne soovitud vastus: „Kogu aeg eksin selle pealkirjaga. Palun aidake … „Ristumine peateega“.“ Näites 53 täidab küsimus hoopis valikule suunavat funktsiooni: ajakirjanik uurib, kas sportlasel läks võistlusdistantsil raskeks konkurentide tempo või ilmaolude tõttu.

Sellest võib järeldada, et puudub universaalne tõde tõhusalt ja ebatõhusalt töötavate küsimusetüüpide kohta. Sama tüüpi küsimus võib eri olukorras täita erinevat rolli ja küsimuse valikul tuleks ajakirjanikul eelkõige läbi mõelda see, millist eesmärki soovib ta saavutada.

Nii nagu sageli suletuks peetud *kas*-küsimus võib sõltuvalt olukorrast anda pikki ja sisukaid või lakoonilisi nõustumist/mittenõustumist väljendavaid vastuseid, võivad anda ka tavaliselt avatuks peetud küsimused sõltuvalt olukorrast ja intervjueeritavast erineva tulemuse.

Näide 54 (intervjuu nr 26, otse-eetri vestlusint)
GG: Kuidas Sa tunned või tundsid ennast või oled seni tundnud kaamera ees?
PI: Mmm … kaamera ees ... ma ei teagi. Ju on seal kuidagi mugav olla, sest et ka filme mulle väga meeldib teha.

Näide 55 (intervjuu nr 29, otse-eetri vestlusint)
GG: No 100 kriitikavabast päevast tänapäeval vist mõtet kõneleda ei ole, et hea, kui antakse vabamaks hingamiseks üks nädalgi. Kuidas Teid enda arvates siiamaani koheldud on nii meedias kui ka siis poliitiliste kaasteeliste poolt?
PL: Ma ütleksin, et vastuvõtt on olnud väga hea kindlasti poliitiliste teekaaslaste poolt ja, ja loomulikult enda kolleegide poolt Välisministeeriumis. Selle kiire reaktsiooni ja abi ja koostöö eest, ma olen oma kolleegidele väga tänulik. Kindlasti on mind natuke üllatanud väga tugev meedia huvi, kuid teistpidi ma kindlasti seda ka mõistan, et ma ei ole tuntud inimene ja, ja missugust välispoliitikat ma kaasa toon. Et see vajab kindlasti lahti selgitamist, avamist. Kuid nagu ma olen välja öelnud, siis Eesti välispoliitika saab olema järjepidev, Euroopa väärtustel põhinev. Olulised on NATO liitlastega suhted, sest ega suhted, et kõik need teemad on aktuaalsed, mis on olnud aktuaalsed viimased 30 aastat Eesti välispoliitikale.

Nii näites 54 kui ka 55 esitab ajakirjanik küsimuse *kuidas*, vastavalt „Kuidas Sa tunned või tundsid ennast või oled seni tundnud kaamera ees?“ ja „Kuidas Teid enda arvates siiamaani koheldud on nii meedias kui ka siis poliitiliste kaasteeliste poolt?“. Mõlemal juhul uurib ajakirjanik intervjueeritavalt tema tunnetuse kohta, kuid kui esimeses intervjuus tuleb vastuseks lakooniline ühelauseline selgitus, siis teises kommenteerib vastaja teemat märksa pikemalt. Nii ei saa väita, et küsilause alguses oleva küsisõna valik määraks vastuse pikkuse, avatuse astme või sisukuse.

Ajakirjanikud ise kirjeldasid (**teine uuring**) oma tööd küsimustega kui teadlikku ja mõtestatud tegevust, mille eesmärk on panna kirja planeeritavad küsimused, jälgides, et need ei oleks kõik üht tüüpi ega algaks sama küsisõnaga. Nad kirjeldasid, et markeerivad enda jaoks tähtsad ja vähem tähtsad küsimused ning nende järjekorra. Eraldi rõhutasid ajakirjanikud vajadust eelistada avatud küsimusi suletutele ja soovi vältida *kas*-küsimusi.

Näide 56 (kirjalik int, teine uuring)
Laura Saks: Kui palju pöörate tähelepanu sellele, millist tüüpi küsimusi esitate?
GG: Pööran küsimuste sõnastusele väga palju tähelepanu. Eesmärk on esitada selgeid, täpseid, lühidaid, ootamatuid, intrigeerivaid küsimusi. Üks rusikareegel

on kindlasti vältida *kas*-küsimusi. Nende asemel alustan tihti küsimust sõnaga *kuivõrd* või *mil määral*. Proovin ka alati vältida küsimusi, mis oleksid liiga pikad või koosneksid mitmest küsimusest. Proovin mitte ise pakkuda või ette suunata vastust.

Niisiis, ehkki paljud uurijad (Andrews, 2013; Harcup, 2004; Oxburgh jt, 2010) on taandanud küsimuse tõhususe hindamise küsimusetüübile, andes soovituse eelistada avatud küsimusi suletutele, näitavad minu uuringute tulemused, et küsimuse tõhususe hindamiseks tuleb pigem hinnata teisi aspekte kui küsisõna avatuse või suletuse määr. Küsimuse valikul on selle tüübist tähtsam pidada silmas näiteks küsimuse mahtu ning selle sobivust konkreetsesse aega ja olukorda, samuti intervjuu kestust, intervjueeritavat ja intervjuu etappi. Mida selgemalt on määratud vestluse fookus ning mida loogilisemalt haakuvad esitatud küsimuste kaudu järgnevuse paarid üksteisega, seda ammendavam ja sujuvam on intervjuu kui tervik. Seepärast on soovituslik järgida küsimuste esitamisel lehtri või tagurpidi pööratud lehtri mudelit (Hargie jt, 1994; Kahn ja Cannell; 1957), st liikuda küsimuste mahuga edasi samm-sammult.

Mida lühem on intervjuu formaat, seda väiksema mahuga küsimusi võimaldab see esitada. Küsimuse mahu probleem tuli eriti hästi esile esimeses uuringus. Äsja võistlusrajalt naasnud hingeldav sportlane, kelle emotsioonid võivad olla nii ebaõnnestunud kui ka, vastupidi, õnnestunud võistluse järel väga tugevad, ei ole valmis vastama põhjalikku analüüsi või meenutamist eeldavatele küsimustele. Ka ei luba intervjuu väga napp aeg anda mahukatele küsimustele põhjalikke vastuseid, ent kuna intervjuu oma olemuselt nõuab intervjueeritavalt vastamist (Heritage ja Clayman, 2010), püüab sportlane midagigi öelda. Auditooriumi jaoks pole see sageli piisav. Kokkuvõttes ei ole sellised intervjuud tõhusad kellegi jaoks.

Näites 57 esitab ajakirjanik mahuka meenutamist, hinnangut ja analüüsi nõudva küsimuse, mis on kognitiivselt nõudlik, kuna sportlane peab töötama kiiresti läbi suure hulga infot.

Näide 57 (intervjuu nr 12, monteerimata uudisint)
AA: No individuaalsed stardid on Sinu jaoks ilmselt siin mängudel tehtud. Millise sellise tagasivaate Sa sellele annaksid? Teada oli, et Sa haiguse kimpu siin nendel viimastel päevadel jäid, et see pärssis siin seda kõige paremat vormi näidata.
LT: Pigem kuu aega tagasi jäin haiguse kimpu. Enne seda tundus juba päris hea, mõtted olümpiale olid päris positiivsed, aga jah … Individuaaldistantsid on läbi, 50-le ma kindlasti ei lähe. Hetkeseisuga ei ole seda mõtet sõita lihtsalt, aga loodetavasti teates saan peale.

Intervjuu kogupikkus oli 2 min ja 13 sekundit ning näites 57 toodud küsimuse esitamise hetkel jäi intervjuu lõpuni veel ainult 46 sekundit. Seetõttu on ootuspärane, et sportlane ei jõua teha üksikasjalikku tagasivaadet olümpiamängudele, tõdedes kõigest, et mõtted sellest on positiivsed. Vastus on auditooriumi jaoks väheinformatiivne ja pealiskaudne ega jäta vastajast kuigi head muljet: sportlasel, kellel ei õnnestunud seatud eesmärke saavutada, ei ole võimalust oma hinnangut pikemalt avada. Nii võib tema hinnang mõjuda lihtsakoelisena.

Muu hulgas tuleb sportlasel tegeleda ajakirjaniku ebatäpse väite parandamisega, kui see väitis, et sportlane haigestus viimastel päevadel („Pigem kuu aega tagasi jäin haiguse kimpu“). Nii oli vastaja sunnitud kulutama väite parandusele niigi lühikese intervjuu aega. Lõpptulemusena kannatab nii auditoorium, kelle jaoks ei pakkunud intervjuu piisavalt huvitavat ja kasulikku materjali, kui ka intervjueeritav, kelle vastustest jääb pealiskaudne mulje, ehkki tal ei olnud võimalustki anda mahukatele küsimustele sisukaid vastuseid.

Sportlastega tehtavad otse-eetri välkintervjuud toovad küsimuste mahu tähtsuse väga ilmekalt esile, ent mahtu tuleb arvestada ka pikemate uudisintervjuude ja muud tüüpi vastajate puhul. Näites 58 olev intervjuufragment pärineb uudisintervjuu keskelt, ja selleks ajaks on intervjueeritav vestluse dünaamikaga juba harjunud.

> **Näide 58 (intervjuu nr 33, otse-eetri uudisint)**
> **HH:** Kui ütleme niimoodi, et aasta pärast uuesti kohtuksime, siis mis on kõige olulisem eesmärk, mida selle aasta jooksul peaks XXX olema ära täitnud, et oleksite õnnelik?
> **PR:** Oh, nii keeruline küsimus hommikul, et ää … Ütleme, et ega … ega meie, meie siis nii-öelda …, sest eesmärk on pikaajalised, et see, et kui me töötame oma klientidega koos, aidates nendel siis äri teha, väärtuslikumaks protsessi paremaks, luua rohkem väärtust, et noh, ega, ega meie edu tuleb väga palju läbi klientide (…).

Ometi on näha, et küsimus „ (…) mis on kõige olulisem eesmärk?“ tabab intervjueeritavat ootamatult („Oh, nii keeruline küsimus hommikul, et ää …“). Ta püüab leida vastamiseks sõnu, kuid kõnes tekkivatest pausidest ja sõnakordustest võib mõista, et vastata on keeruline. Vastus on segane ja selles on vähe konkreetsust.

> „Ütleme, et ega … ega meie, meie siis nii-öelda …, sest eesmärk on pikaajalised, et see, et kui me töötame oma klientidega koos, aidates nendel siis äri teha, väärtuslikumaks protsessi paremaks, luua rohkem väärtust, et noh, ega, ega meie edu tuleb väga palju läbi klientide (…).“

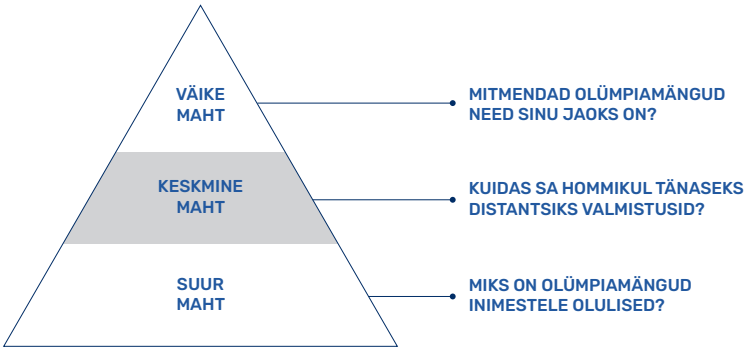
Kuna ajakirjaniku ja intervjueeritava vestlus on mõnda aega kestnud, ei tee vastuse andmisel muret tõenäoliselt mitte varane hommikutund, millele viitas intervjueeritav, vaid küsimuse maht. Ka varasemate uuringute põhjal võib väita, et ülivõrret sisaldavatele küsimustele vastates satuvad intervjueeritavad sageli hätta. Kõige parema, tähtsama, mõjukama jne esile toomine nõuab teatavat mõtteprotsessi, milles kaalutakse variante, et kõige kõigem välja valida. Otse-eetris on vestluse tempo enamasti kiire ja vastajal pole selliseks analüütiliseks mõtteprotsessiks aega. Seetõttu üritab ta moel või teisel vastama asuda, olemata seejuures päris kindel, mis võiks olla sobiv vastus.

Näide 59 kinnitab seda. Kui ajakirjanik küsib: „(…) mille kohta kõige rohkem huvi tuntakse, mis see on?“, vastab intervjueeritav: „See on nüüd raske küsimus. Tegelikult sellepärast, et kõiki küsimusi on ju seinast seina“. Edasi kordub sarnane muster nagu näites 58, kus intervjueeritav otsib sõnu ja püüab siiski midagi öelda, andmata ühte konkreetset vastust.

Näide 59 (intervjuu nr 21, otse-eetri vestlusint)
FF: Esitlustel on inimesed kohal, alati on kindlasti kirjanikul huvitav kuulda, mida päritakse. Mille kohta kõige rohkem huvi tuntakse, mis see on?
PB: See on nüüd raske küsimus. Tegelikult sellepärast, et kõiki küsimusi on ju seinast-seina. Et noh, küsitakse ja miks see ajajärk, kui küsitakse … Noh, praegu küsitakse muidugi väga palju. Kuna neljas raamat tuleb, et see on nagu hästi selline tavapärane asi, ja küsitakse noh, võib-olla seal mõne ka sellise, mida nad seal sõid ikkagi ja miks nad nii palju õlut joovad ja sellised küsimused.

Uuringutest (**esimene, teine ja kolmas uuring**) tõusid esile kolm põhilist mõõdet, mis mõjutavad küsimuste mahtu. Esimene on kõnealuse sündmuse, protsessi, kogemuse vms ajaline mõõde, teisisõnu see, kas küsitakse lähiminevikus (tegu on pigem väikese mahuga küsimusega) või kaugemas minevikus (tegu on selgelt suuremahulise küsimusega) toimunu kohta. Teiseks saab oluliseks sündmuse või protsessi komplekssuse määr: väikesemahuline on küsimus, mis puudutab üksikut detaili või, vastupidi, suurt üldistust, kuid suuremahuline küsimus hõlmab kompleksset olukorda, sündmust või kogemust. Kolmas mõõde puudutab küsimusetüüpi: avatud küsimused on üldjuhul suurema ja suletud küsimused väiksema mahuga.

Et näitlikustada nende mõõtmete mõju küsimuse mahule, olen loonud näidetega joonise 3. Sellel kujutatud püramiidi kitsas tipus saavad kokku kolm komponenti: sündmuse lühike kestus, vähene komplekssus ja suletud küsimus. Joonise ülaosa kujutab väikese mahuga küsimusi. Joonise laias alaosas on küsimused sündmuste kohta, mis nõuavad pikema ajaperspektiivi meenutamist või protsessi läbimõtlemist, ning see on kombineeritud komplekssete detailide analüüsi ja järeldustega. Suuremahulisele küsimusele vastab üldjuhul (aga mitte alati) küsimus *miks*. Joonise keskosa kujutab keskmise mahuga küsimusi.

Joonis 3. Küsimuste mahtu näitlikustav skeem. Autori koostatud doktoritöö empiirilise ainese analüüsi tulemuste põhjal

Teadlikkus küsimuste mahust on tähtis mitmel põhjusel. Esiteks seab esitatavate küsimuste mahule piirangud saate formaat. Nii näiteks ei toeta sellised ajakirjanduslikud lühivormid nagu otse-eetris vahetult spordiareenilt tehtavad välkintervjuud suuremahuliste küsimuste esitamist, kuna aega vastamiseks napib. Ka sobib uudisintervjuu formaati üldiselt paremini tempokas lühiintervjuu. Teiseks ei sobi suuremahulised analüütilised küsimused teatud välkintervjuudesse seetõttu, et

need nõuavad eelnevat analüüsi, milleks pole intervjueeritaval enne intervjuud aega olnud (Eljand-Kärp ja Harro-Loit, 2020). Kuna intervjuu formaat kirjutab ette, et küsimusele järgneb vastus, püüab intervjueeritav neis olukordades midagi siiski vastata. Selle tagajärjeks on ebapiisavad, sageli poolikud või pealiskaudsed vastused.

Küsimuste mahu kõrval tuleb jälgida nende selgust ja arusaadavust. Kui lühemas intervjuus esitasid ajakirjanikud üldjuhul konkreetsemaid küsimusi, siis pikemas formaadis kippusid ka küsimustevoorud olema pikad ja segased.

Näites 60 jutustab ajakirjanik pika eelloo ja esitab alles seejärel küsimused. Eellugu küsimuse sissejuhatuses on aeg-ajalt vajalik selleks, et küsimus ei kerkiks tühjalt kohalt ning auditoorium ja vastaja mõistaksid, miks esitatakse just nüüd selline küsimus. Küll aga on vaja, et ka küsimusele eelnev selgitus oleks arusaadav, küsimusega selgelt seotud ning pakuks lisaväärtust, mitte ei eksitaks kuulajat ja intervjueeritavat.

Näide 60 (intervjuu nr 36, otse-eetri uudisint)
II: XXX-is umbes 40–50 inimest on koos investeerima hakkamas. YYY ütles, et see on selline, võib-olla isegi regiooni suurim selline investorite kogukond, noh, võib-olla riskikapitali ettevõtteks siis aasta veel pidada, aga ikkagi inimesed, kes on ühesuguse taustaga, kellel on võimalus investeerida, huvi investeerida, hakkavad omavahel infot vahetama ja nii edasi. Ja miks XXX-ist rääkida, on see, et XXX oli Eesti ettevõte, mis saavutas ükssarviku saatuse siis eelmisel aastal, ja üks küsimus, mis sellele järgnes ja mida küsis ka president Kersti Kaljulaid, on, et kes on järgmine. Nii mõnedki seal, mida võiksiki küsida, et kes siis on järgmine, et milliste ettevõtete või milliste valdkondade poole tasuks vaadata, et kust see kiire ja suur kasv tuleb?

Ka näide 61 sisaldab pikka ja pigem kohmakat küsimust, mille mõte ei ole täiesti selge. Ajakirjanik saanuks selgemalt küsida näiteks nii „Kuidas on koroonaviirus mõjutanud XXX-i arendusplaane?“. Et küsimus ei ole selge, on loogiline, et ka vastus ei ole konkreetne ja selge, sest jääb arusaamatuks, mida ajakirjanik täpselt teada soovib.

Näide 61 (intervjuu nr 30, otse-eetri uudisint)
HH: Kui rääkida sellest, et mis on, et siin viimane aasta on siin toonud kaasa sellele projektile, meid tabas siin kogu maailmas siis koroonaviirus. Kui üldiselt võiks mõelda seda, et see mõjus negatiivselt, siis samas, kui mõelda nii-öelda kruiisiterminali kontekstis, et siin aasta alguses rääkis XXX, et nad tahavad linnahalli juurde ka siis omaette sadamat ehitada, et siis selles kontekstis teile mõjus positiivselt või kuidas, kuidas selles vaates?
PM: Kindlasti mõjus meile koroonakriis samuti negatiivselt, mis puudutab reisijate äri, et tegelikult reisijate arv on märkimisväärselt vähenenud, et küll aga meie plaane siis kinnisvara...ee...arenduse mõttes ei ole ta muutnud, vaid et me liigume samas suunas edasi. Pigem vaatame teise pilguga, et eks koroonakriis mõjub kõigi inimeste elu ja, ja muudab võib-olla võib-olla liikumist nüüd vabas õhus atraktiivsemaks ja, ja püüame vaadata ka üle ja, ja tuua juurde uusi kontseptsioone. Et vaatame, kuidas see koroonakriis siis lõplikult mõjutab maailma, kui palju ta inimesi muudab ja inimeste käitumist.

Analüüsitud intervjuude hulgas oli arvukalt segaselt sõnastatud küsimusi, kuid kõige rohkem võis neid kuulda raadiointervjuudes. Oleks tõenäoliselt meelevaldne väita, justkui tingiksid meediumi eripära küsimuste fookuse hajumise ja põhjustaks pikki segaseid lausekonstruktsioone. Pigem sattusid selles töös raadiointervjuude valimisse vastava küsitlemisstiiliga ajakirjanikud.

Tõhusa küsimuse esitamine on keeruline kunst, nagu selgub, kuna see nõuab mitme aspekti arvesse võtmist. Samas pole problemaatiline mitte üksnes kehva küsimuse küsimine, vaid ka olukord, kus ajakirjanik otsustab küsimust sootuks mitte esitada või esitab neid korraga mitu. Varasemad uudisintervjuud käsitlenud uuringud (Heritage ja Clayman, 2010) sedastavad selgelt ajakirjaniku kohustust esitada küsimusi, sest nende kaudu survestab ajakirjanik vestluspartnerit andma auditooriumile vajalikku või huvitavat teavet (Hill, 2016: 660, Valdés, 1986).

Siinses doktoritöös analüüsitud intervjuude põhjal saab kinnitada, et enamasti ajakirjanikud tõepoolest esitasid oma kõnevoorudes ühe küsimuse või mitu. Siiski ei sisaldanud rohkem kui veerand ajakirjanike kõigist kõnevoorudest intervjueeritavale suunatud küsimust: need kõnevoorud olid valdavalt kommentaarid, harvemal juhul kuuldu peegeldused ja parafraseeringud. Ehkki kõnevoorude hulka on arvestatud järgnevuse paaridena ka vestluse alguses ja lõpus kasutusel olevad tervitamised, tänamised ja hüvastijätud (mis sisaldavad küsimusi harva), jäi ka mitme vestluse keskel kasutatud kõnevooru puhul silma küsimuste puudumine. Nagu tõdetud, seab see vastaja keerulisse olukorda, sest tal ei ole teada, millele täpselt tuleks vastata. Nii püüab ta vastutulelikult aimata, mida temalt oodatakse.

Näites 62 (vt allajoonitud tekst) ei esita ajakirjanik mitte ühemõttelist küsimust, vaid väite, mis koosneb kahest osast: hinnangust võistlusoludele ja hinnangust sportlase suutlikkusele püsida liidrite tempos. Kuna sportlasele ei ole püstitatud selget küsimust, püüab ta kommenteerida ajakirjaniku hinnanguid, alustades viimasest, st kommentaarist konkurendi kohta.

Näide 62 (intervjuu nr 3, monteerimata uudisint)

BB: Olud olid ikka väga karmid. Kui võtta klassika poolt, siis Sa püsisid ikka päris hästi seal. Liidritega vahe ei olnud suur. XXX oli Sul üsna lähedal – ees ja taga.

MK: Jah, et ma just vaatasin tulemusi, et XXX lõpuks sõitis sinna päris ette. Aga jah, klassika poole peal tegin, tegime enne suusavalikul siis sellise otsuse, mina tegin otsuse, et ma tahan pidavamat suuska, sest et kui ma oleks seal käte peal sipsima jäänud, poleks uisu poole peal võib-olla midagi välja tulnud. Selle võrra libisemine natukene kannatas ja pikal laskumisel raja kaugemasse punkti tekkisid väiksed vahed ja kuni siis, ma ei mäleta, mitmendal ringil, aga vahe siis kärises selliseks, et jäin päris esimestest meestest maha. Nii et jah, tuul mängis rolli – sealt tagant, raja kaugemast nurgast üles ronides siis tõusunurk kohe võimendus selle tuule mõjul, aga tegelikult külm isegi ei olnud. Nii hea soe pesu oli kombel all, et ma mingi hetk isegi tundsin, et kas on üleriietatud, natuke palav hakkas. Aga ütleme, et lõpp, see oligi täiesti optimaalne riietus – ma suutsin lihase hoida soojas, et ei läinud krambitama kuni päris viimaste tõusudeni ja oli väga hea, et … Suusavahetuse ajal küll jooksid korra silmad nii vett täis, et kui ma seal all neid suusaklambreid vaatasin, siis … üritasin, kontrollisin kaks korda, et ma õiged kepid kaasa võtaks, et ma jälle klassikakeppe kaasa ei võtaks. Et seal läks natukene kauem aega.

Ajakirjanik ei küsinud midagi suuskade kohta, ent sportlasel on võimalik vabalt sel teemal omal soovil rääkida, sest puudub küsimus, mis kohustaks ka vastust raamis hoidma. Ta lõpetab oma kõnevooru, rääkides läbisegi riietusest ja tuuleoludest. On näha, et tal on keeruline hoida vastust kindlal rajal, kui puudub selge küsimus, millest lähtuda. Nii võib lõpuks jääda halba valgusesse just intervjueeritav, kelle vastus kõlab ebatäpsena, kuigi ta püüdis kommenteerida kõike, mida ajakirjanik oma ebatäpses kõnevoorus mainis.

Näites 63 vastab intervjueeritav sujuvalt ajakirjaniku kommentaarile, väitega nõustudes ja seda laiendades: „Jah, täpselt nii on, aga üldiselt tervetel me testi ei tee, nii et kui on olnud kontakt COVID-positiivsega, siis …".

Näide 63 (intervjuu nr 22, otse-eetri uudisint)
FF: Eraldi sihtgrupp on helistajate seas veel need, kes on pealtnäha täiesti terved, ilmselt ei varjagi seda, aga nad on lihtsalt hirmul.
BC: Jah, täpselt nii on, aga üldiselt tervetel me testi ei tee, nii et kui on olnud kontakt COVID-positiivsega, siis pead jääma isolatsiooni 10 päeva, ja kui on 10 päeva möödas, et siis 10. päeval, kui on soov lõpetada isolatsioon varem, et siis tuleb teha test. Aga selles suhtes jah, et lihtsalt igaks juhuks testi teha ei ole mõtet, sest test võib olla negatiivne, aga et siis valenegatiivne, et tal on vale kindlustunne. Et seda küll kellelegi tarvis ei ole.

Näited 62 ja 63 kinnitavad, et toetavas intervjuus püüab vastaja tulla igal juhul ajakirjanikule vastu ning oma kõnevooru sisuga täita. Meediasuhtluses kogenud inimene ei kohku ajakirjaniku kommentaaridest ja reageerib neile nii sujuvalt, et auditoorium ei pruugi küsimuse puudumist märgatagi. Teisisõnu ei tekita küsimuse puudumine vestlusse otseselt pausi, sest intervjueeritav püüab eeskujulikult oma rolli täita. Samas võib küsimuse puudumine panna vähem kogenud intervjueeritava keerulisse olukorda, sest tal tuleb aimata, millele ta peaks vastama. Lisaks võib küsimuse puudumine seada ohtu ajakirjaniku kui vestlusjuhi rolli.

Toetavates uudisintervjuudes paistab silma intervjueeritava soov teha igakülgset koostööd ja püüd aimata, mida tahab ajakirjanik teada saada. Siiski annab ka selle formaadi puhul küsimuse puudumine intervjueeritavale võimaluse arendada teemat talle sobivas või mugavas suunas, nihutades sellega tahtlikult või tahtmatult kogu vestluse fookust. Olen fookuse nihestamise problemaatilisust analüüsinud pikemalt alapeatükis 6.2.2. Toon siin veel ühe näite, mis ilmestab fookuse muutmise lihtsust olukorras, kus ajakirjanik ei esita oma kõnevoorus selget konkreetset küsimust.

Intervjueerija väljendab näites 64 pigem isiklikku vaadet ja seisukohta, kuid ei jõua oma kõnevooru lõpuks konkreetse küsimuseni. Lausudes „Ja kas üldse ma peaksin ennast testima, kui ma haige olen?" esitab ta pigem retoorilise küsimuse, millele ei oota vestluspartnerilt vastust.

Näide 64 (intervjuu nr 49, otse-eetri uudisint)
SS: Kui me nüüd vaatame seda dokumenti ja mõtleme, et kuidas välja selgitada see, kes on haige, kes ei ole haige, ja kas see on üldse siis enam oluline. See raha, mis meil läks testide tegemiseks ja kui kaua meil läks aega, et tunnistada ka kiirteste testina, mis midagi näitavad. Sellest dokumendist päris selgust mina ei

leidnud. Lihtsalt hinnavahe on ju äärmiselt suur – üks maksab piltilikult öeldes 7 eurot, teine maksab 70 eurot, ja kas üldse ma peaksin ennast testima, kui ma haige olen.
RO: Mis on seal dokumendis siiski suhteliselt mõistlikult lahti kirjutatud, küll üldiselt, aga ka võimalikult lihtsalt, on see, et kuidas siis masstestimises minnakse üle vajadusepõhisele testimisele. See tähendabki seda, et me teeme selle diagnostilise testi ainult sel juhul, kui sellel on mingi mõtestatud eesmärk. (…)

Vestluspartner, kelle ees ei ole selget küsimust, asub selgitama hoopis neid aspekte, mis on kõnealuses dokumendis hästi lahti selgitatud. Pealtnäha ei olegi sellises vestluses probleemi: kõnevoorud on sujuvad ja infoga täidetud. Ometi tekib küsimus, mida soovis ajakirjanik õieti teada saada ja kas see sõnum jõudis intervjuu jälgijateni.

Nagu küsimuse puudumine tekitab vastajas sageli segadust, tekitab seda ka mitme küsimuse esitamine ühes kõnevoorus. Enamikus analüüsitud intervjuudes leidus kõnevoore, kus ajakirjanikud just seda tegid. Varasemates teadustöödes on uurijad pidanud seda tehnikat kesiste küsitlemisoskuste indikaatoriks (Milne jt, 2008).

Näide 65 (uurimisint, uuring III)
Sandra Saar: Ühes kõnevoorus küsis saatejuht järgmised küsimused: kuidas inimesed, kes on vaktsineeritud, kavatsevad käituda, kui nad viirusega kokku puutuvad; kas tajutakse ka vaktsineeritud inimeste poolt ohtu taas nakatuda või haigeks jääda ja et võib seda viirust edasi kanda; kuivõrd suur hulk tajub seda probleemina? Ehk siis ajakirjanik esitas Teile kokku kolm küsimust. Kas suutsite kõik need kolm küsimust endale intervjuu ajal meelde jätta ja kas püüdsite neile kõigile vastused anda?
RK: Ma mäletan jah, et see läks pikaks. Ma püüdsin vastata nii, nagu hetkel tundus. Aga mõte läks ujuma juba ära ja see oli tõsi, et see koht intervjuus on tõesti selline noh ... Aga ma vastasin nii, nagu ma hetkel oma peas leidsin, et mida peaks vastama.
Sandra Saar: Et siis sellele, mis meelde jäi. Aga kas Te pigem eelistaksite, kui oleks üks küsimus korraga?
RK: Kolm küsimust on raudselt liiga palju. Võib-olla küsimus ja siis abiküsimus, mis on seotud konkreetse teemaga.

Intervjuude analüüs (**esimene, teine ja kolmas uuring**) kinnitab niisiis fakti, et kuigi kogemus- ja eksperdiintervjuudes osalevad intervjueeritavad pingutavad, et vastata kõigile esitatud küsimustele, kipuvad nad mõne neist unustama. Mitme küsimuse meelde jätmine on neile ebavajalik pingutus ja võib viia fookuse selgelt vastuselt eemale. Järgnevates näidetes vastavad intervjueeritavad küll mõnele esitatud küsimusele, kuid mitte kõigile.

Näites 66 esitab ajakirjanik korraga kolm küsimust (vt allajoonitud tekst).

Näide 66 (intervjuu nr 5, monteerimata uudisint)
BB: Detsembri lõpus said siis kopsupõletiku. Kui palju siis pärast seda haigusest taastumist üldse oled saanud treenida? Mida spetsiifilist teha? Ja mis Su süda ütleb, et millest on puudu jäänud?

LT: No *circa* 20 päeva oli tegelikult see paus, et … Treenida sai alates 15. detsembrist. 12. läksime mägedesse ja võtsime alguses rahulikult. Või ma võtsin päris pikalt ikka rahulikult seal. Pigem ongi jäänud puudu võistlustest ja intensiivsest tööst. Aga seda ei saanud teha, kuna oli selline haigus.
BB: Millele Sa nüüd siis vahetult panustad, et Sa väga kõvasti siin treeningul ka pingutada ei saa? Pead lootma, et kogemuse ja suure emotsiooni pealt suudad siis sprinti sõita.

Intervjueeritav alustab ebatäpse väite parandamisest: „No *circa* 20 päeva oli tegelikult see paus, et … Treenida sai alates 15. detsembrist". Sellega vastab ta ka esimesele küsimusele, andes teada, et on saanud pärast haigus treenida alates 15. detsembrist. Veel vastab intervjueeritav viimasele küsimusele, mis puudutas puudujääke treeningutel: „Pigem ongi jäänud puudu võistlustest ja intensiivsest tööst". Niisiis läks ajakirjaniku küsimustes kaduma teine, spetsiifiline treeningute info.

Ajakirjanik ei tule ka järgmises kõnevoorus vastuseta jäänud küsimuse juurde tagasi: „Millele Sa nüüd siis vahetult panustad, et Sa väga kõvasti siin treeningul ka pingutada ei saa? Pead lootma, et kogemuse ja suure emotsiooni pealt suudad siis sprinti sõita". See, kuidas ajakirjanik esitas ühes kõnevoorus mitu küsimust ja kõigile vastuseid saamata ei naasnud nende juurde ka hiljem, paistis analüüsitud materjalis olevat läbiv muster. See jätab õhku kahtluse, kas kõik esitatud küsimused olid üldse vajalikud. Kui olid, oleks tarvis saada neile vastused. Kui kõik küsimused ei olnud vajalikud, võinuks need sootuks esitamata jätta.

Näite 67 esimeses kõnevoorus esitab ajakirjanik korraga kolm küsimust: kuidas käib teadlastel tüvede tuvastamine? Millal omikroni tüvi fikseeritakse? Kuidas omikroni tüvi fikseeritakse?

Näide 67 (intervjuu nr 43, otse-eetri uudisint)
LL: No viirus muteerub kogu aeg ja kui ta ikkagi nakatab väga suurtes kogustes inimesi, siis ta võib väga erinevaid vorme võtta. Kuidas tüvede tuvastamine teadlastel käib? Noh, näiteks selle konkreetse omikroni puhul, et millal või kuidas ta siis fikseeritakse?
RN: See on uus tüvi. Uus tüvi praeguse SARS-CoV-2 juures defineeritakse siis, kui on teada, et tema mingid bioloogilised omadused on teistsugused kui teistel tüvedel. Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle. (…)
LL: Aga räägime selle ka lahti, et miks siis viirus või antud juhul koroonaviirus ikkagi üldse muteerub ja kuidas ta muteerub ja mismoodi ta siis ka inimorganismile ohtlik on, et mida ta seal organismis teeb?
RN: Viirused muteeruvad sellepärast, et inimese organismi kaitsereaktsioonide eest põgeneda ja viiruste muutused tekivad kogu aeg ja neid tekib seal kohutaval hulgal ja neid muutuseid, mis talle kasulikuks osutuvad, need kinnistuvad ja hakkavad levima. Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle. Viirus iseenesest, viiruse muutlikkus või tema uued mutandid ei tähenda alati, et ta on inimorganismile kahjulikum. Sest kinnistuvad need mutatsioonid, mis aitab viirusel paremini levida. Ja väga tihti võib olla ka vastupidi, et need, mis põhjustavad väga raskeid sümptomeid, et see ei aita viiruse levikule kaasa. Aga, aga võib minna ka nii, et need, et viirus, kui tema

> üritab oma elu korraldada ja raku elu või organismi elu ümber sättida natukene nii, et temal oleks seal mugavam olla, siis sellega kaasnevad väga tihti ebamugavused inimesele. Ja see ongi see, mis, mida siis viirus saab teha piltlikult siis, kui näiteks omikroni tüvi võib ka delta tüve või siis mingi alfa tüve üle võtta, sest et ta on paremini kohanenud, ta levib paremini. Kui ta levib paremini, siis ta tõenäoliselt võtab varem või hiljem üle. Aga ka see ei pruugi nii minna. Seal on mitmed põhjused, esiteks me ei tea, kas ta on parem hetkel. Teiseks, tema eelised võivad välja tulla näiteks ainult nendes tingimustes, mis Lõuna-Aafrikas on. Kui ta on hästi spetsiifiliselt kohanenud sealse populatsiooniga, siis ei pruugi ta mujal maailmas nii hästi levida, et tegelikult selle beeta või eelmise Lõuna-Aafrikast pärit tüve korral oli seda näha, et seda toodi väga mitmetel kordadel Euroopasse ja Euroopas olid ka väiksemad lokaalsed puhangud, aga sellist tõsist kanna kinnitamist seal väljapool Aafrikat sellel tüvel ei olnud.

Intervjueeritava vastus kõlas järgmiselt: „See on uus tüvi. Uus tüvi praeguse SARS-CoV-2 juures defineeritakse siis, kui on teada, et tema mingid bioloogilised omadused on teistsugused kui teistel tüvedel. Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle.(…)“. Auditoorium saab seega vastuse küsimusele *millal*, kuid ei saa teada, kuidas uued tüved fikseeritakse ja kuidas nende tuvastamine täpsemalt välja näeb.

Ajakirjanik ei märka vastuseta jäänud küsimusi, vaid liigub edasi järgmiste küsimuste juurde, esitades järgmises kõnevoorus neli küsimust korraga. Esiteks uurib ta, miks koroonaviirus muteerub, seejärel huvitab teda, kuidas koroonaviirus muteerub, ja kolmandaks küsib ta, kuidas on koroonaviirus inimorganismile ohtlik. Lõpetuseks küsib ajakirjanik, mida teeb koroonaviirus inimese organismis. Teemast huvitatud kuulaja jaoks võivad kõik need küsimused ning neile antud vastused olla huvitavad ja olulised, mistõttu oleks vaja saada neile kõigile ka vastus. Ometi ilmneb lähemal vaatlusel, et vastus saadi üksnes küsimusele, miks viirus muteerub.

> „Viirused muteeruvad sellepärast, et inimese organismi kaitsereaktsioonide eest põgeneda ja viiruste muutused tekivad kogu aeg ja neid tekib seal kohutaval hulgal ja neid muutuseid, mis talle kasulikuks osutuvad, need kinnistuvad ja hakkavad levima. Nagu me võime ka tehnoloogiast tuua paralleeli, et kui on uus hea asi, siis ta võtab turu üle.“

Teised olulised küsimused jäävad vastuseta. See ei tulene tõenäoliselt mitte vestluspartneri soovimatusest neile vastata, vaid asjaolust, et ta ei olnud võimeline kõiki küsimusi meelde jätma.

Viimane näide markeerib muu hulgas selgelt sedagi, kuidas mitme küsimuse puhul läheb vastuse maht sedavõrd suureks, et kuulajal on keerukas tabada, millest täpselt räägitakse. Vastaja omakorda püüab korraga selgitada kõike, mille kohta ajakirjanik küsis. Mitme küsimuse korral on tõenäoline, et vastaja valib nende hulgast kõige lihtsama, arusaadavama või mugavama ja reageerib üksnes sellele või annab nii ümara vastuse, et see ei vasta täpselt ühelegi esitatud küsimusele.

Ajakirjanik esitas selles näites 68 kolm küsimust: kui tihti avastab intervjueeritav enda kodust avamata, kuid kuupäeva ületanud tooteid; milline on intervjueeritava enda kogemus; kust tulevad vead.

Näide 68 (intervjuu nr 27, otse-eetri vestlusint)
GG: No kui Te räägite näiteks enda isiklikust kogemusest, siis kui tihti Teil endal tuleb ette, et vaatate külmutuskapis mõne karbi taha ja siis avastate näiteks, et seal on avamata toode, mille kuupäev on juba läbi? Milline on Teie enda kogemus? Kust tulevad vead?
PJ: No ma pean tunnistama, et eks meil kõigil juhtub jah, isegi kõige teadlikumatel. Aga ütleme nii, et kõige enam visatakse ära valmistoitu, mis kipub … No võib-olla seda on natuke raske planeerida, et kui palju ja mida täpselt teen, et jaguks. Ja lastega peredes kipuvad lapsed taldrikule jätma igasuguseid putrusid ja suppe ja võib-olla ei ole meie inimestel enam sellist teadmist ja pealehakkamist kõike seda ära kasutada, ka ülejääke just.

Vastus küll haakub loogiliselt küsituga, kuid täpset teadmist selle kohta, kust tekivad toiduraiskamisel vead või kui sageli on vastaja ise sunnitud toitu ära viskama, auditoorium ei saa.

Kuigi selle doktoritöö uuringute tarbeks õnnestus intervjueerida ainult üksikuid ajakirjanikke, rõhutati ka siinse valimi hulgas (vt näide 69) mitme küsimuse samal ajal esitamist teadvustatud kehva intervjueerimispraktikana.

Näide 69 (uurimisint, teine uuring)
II: Jah, kuulan intervjuusid üle, et tähelepanekuid teha. Intervjuuolukorras on tähelepanu mujal: külaliste vastustel, et sellest ka uusi küsimusi kuulda. Nii on vestlus sujuvam. Hiljem üle kuulates märkab asju, mida saab parandada – nii seda, et külaline ei vastanud hästi küsimusele ehk oleks võinud täpsustada või teisiti küsida), aga ka enda küsimise stiili – levinud viga on näiteks mitme küsimuse korraga küsimine.

Neist näidetest järeldub, et tõhusaim viis saada selge vastus on esitada kõnevoorus üks konkreetne küsimus.

Uudisintervjuus määravad ajakirjaniku valitud küsimused suuresti kogu intervjuu tõhususe. Küsimuste valikul on küsimusetüübist olulisem selle maht ning sobivus intervjuu tüübi, formaadi, ajalise kestusega, intervjueeritava kogemuse ja vestlusstiiliga, aga ka intervjuu etapiga. Sobiva mahuga küsimus aitab tagada kõigi jaoks ammendava vastuse.

Intervjueeritavad satuvad tihti kimbatusse küsimustega, millega soovitakse teada kõige suuremat, paremat jne kogemust. Selline vastus eeldab süsteemset mõttetööd, milleks ei pruugi olla lühikeses ja ehk ka pingelises otse-eetri intervjuus aega.

Intervjueeritaval tekib probleeme vastamisega raskesti või mitmeti mõistetavatele küsimustele, sest nende puhul peavad tema ja auditoorium aimama ajakirjaniku küsimuse eesmärki. Vastus on sageli ebatäpne ja hägune ning pole tõhus ei ajakirjaniku, intervjueeritava ega auditooriumi jaoks.

Mitme küsimuse ühes kõnevoorus esitamine on probleemne mitmel põhjusel. Kuigi intervjueeritavad püüavad jätta hoolsalt meelde kõik esitatud küsimused ja neile ka vastata, on mitmele küsimusele korraga siiski keeruline vastata. Seetõttu jääb mõni neist auditooriumi jaoks vastusteta. See omakorda tähendab, et teemakäsitlus võib jääda poolikuks, lünklikuks või olla lihtsalt konarlik.

Toetava intervjuu formaatides on intervjueeritav üldjuhul koostöine vestluskaaslane, kes pingutab isegi küsimuse puudumise korral selle nimel, et anda sisukas vastus. Kui ajakirjanik esitab küsimuse asemel hinnangulise väite või isikliku kommentaari, on see siiski riskantne, sest võib intervjueeritavat eksitada. Samuti võib vestluse fookus tunduvalt nihkuda ja ajakirjanik võib kaotada vestlusjuhi rolli.

7.2.5. Tähele panemine, mõistmine ja tagasisidestamine

Tähele panemine, vestluspartneri ja tema jutu mõistmine ning sellest tagasisidestamise teel märku andmine on kuulamisteooriast pärinevad ja aktiivsel kuulamisel põhinevad võtted. Tõhusa küsitlemise kontekstis ei tohi nende kaalu alahinnata, kuna sellest, kui hästi vestluspartnerid teineteisest aru saavad ja koos teemat arendades uut teadmist loovad, sõltub suuresti uudisintervjuu lõplik eesmärk: väärtuse loomine auditooriumi jaoks. Seepärast on kuulamisteooriast tulenevatel aktiivse kuulamise võtetel normatiivses, ideaali taotlevas uudisintervjuude tõhususe hindamise maatriksis selge koht ja eesmärk.

Ajakirjaniku vaates väljendub tähele panemine nii selles, kui hästi ta tajub intervjueeritava emotsioone ja neile reageerib, selles, mida ta märkab intervjueeritava öeldu või ütlemata jäetu kohta, kui ka selles, kui tähelepanelik on ajakirjanik oma auditooriumi suhtes. Analüüsisin eelmises alapeatükis olukordi, kus ajakirjanik ei märka, et mõni tema esitatud küsimus ei saanud intervjuus lõpuni vastust. Eraldi väärivad käsitlemist olukorrad, kus intervjueeritavad esitavad teavet, mis vajaks täpsustamist selleks, et auditooriumi jaoks ei jääks intervjuusse infoauke.

Näites 70 olev vestlus tugineb eeldusele, et intervjuu jälgija oli vaadanud hoolikalt ka võistlust, sest vastasel juhul jääb talle arusaamatuks, millistest kurvidest ja tõusudest sportlane räägib.

Näide 70 (intervjuu nr 8, monteerimata uudisint)
AA: Neli pool sekundit jäi lahutama 30. kohast. Kas Sa arvad, et midagi oleks siis saanud ka teistmoodi teha, et natukenegi aega oleks vähendanud 30. kohaga?
ES: Ja, ütleme, et seal, kus XXX seisis, peale esimene tõus, seal kurvis, siis ma olin kolmekümne viies. Ma tõesti mõtlesin, et ikka väga hea algus. Aga ma arvan, kus ma kaotasin, see ongi võib-olla teine tõus seal üleval, täpselt, kus vaja nagu suuskadega joosta. Ma arvan, seal ikka tuli natukene paar sekundit, ma arvan …
AA: Teada on, et Sa oled pika distantsi sõitja. Et ega Sa väga selleks sprindiks eraldi ette valmistanud ei olegi.

Ajakirjanik saanuks intervjueeritava vastuse järel luua auditooriumi jaoks rohkem selgust, peegeldades või täpsustades näiteks selliselt: „Ehk siis alguses püsisid esikolmekümne tempos, kuid tempo kiirenedes ei suutnud Sa sellega piisavalt hästi kaasa minna?“.

Sportlastega tehtud otse-eetri intervjuudest jäigi valdavalt silma ajakirjaniku eeldus, et intervjuu jälgija on üksipulgi jälginud ka võistlust ja suudab võimalikke infoauke vestlejate tekstis ise teabega täita. Neile auditooriumi liikmetele, kes võistlust üksikasjalikult ei jälginud ja/või kes sattusid intervjuud hiljem järele vaatama, võis õhku jääda arvukalt vastuseta küsimusi, mis tähendab, et intervjuu ei moodustanud ammendavat tervikut. Vestluspartneri väga hoolikas kuulamine aitab niisiis märgata nii seda, mida täpselt öelda soovitakse, kui ka seda, mis jäetakse ütlemata.

Näide 71 on ilmekas eelkõige seetõttu, et ajakirjanik esitab ise infoaukudega küsimuse, unustades vestluse jälgijad (vt allajoonitud tekst).

Näide 71 (intervjuu nr 30, otse-eetri uudisint)
HH: Räägime ühest suurest projektist või täpsemalt siis raamprojektist, mille alla mahub siis hunnik teisi projekte. Vahetult enne seda, kui XXX börsile tuli, tutvustas Vanasadam ümbertegemise plaane, mille järgselt võiks siis sadama ümbrus muutuda 2030. aastaks totaalselt. Aeg on edasi läinud siin rohkem kui kaks aastat, et kas asjad on kavas nii, nagu varem räägitud?
PM: Ja, asjad on kavas. Tegutseme igapäevaselt selle nimel, et Vanasadama arendusplaani ellu viia, et nüüd suuremate plaanide osas eelmise aasta lõpus algatas Tallinna linn kõik Vanasadama alade detailplaneeringud, mille menetlus hetkel aktiivselt käib, aga praegu võib öelda ka, et praegu käib aktiivne ehitustegevus mitme suure objektiga. (…)

Küsimus mõjub kui kahe inimese eravestlus, mida auditoorium on sattunud kogemata pealt kuulama. Ajakirjanik räägib *ühest suurest projektist* ja uurib, kas *asjad on nii nagu varem räägitud*. Intervjuu jälgijad ei pruugi teada, mis asjadest ja kellega varem räägiti. Kuna teavet ei ole, võib juhtuda, et nad püüavad oma varasemate teadmiste või lihtsalt oletuste põhjal intervjuus tekkivad lüngad ise täita, mis omakorda muudab infoaugud ohtlikuks, sest need võivad juhtida valede või eksitavate järeldusteni. Ka vestlusintervjuude puhul tundus, justkui unustaks ajakirjanik auditooriumi ära ja peaks intervjueeritavaga eraviisilist vestlust.

Näide 72 pärineb intervjuust, mille võiks žanri mõttes liigitada vestlusintervjuuks, kuid siin pole intervjuu žanr isegi tähtis, kuna iga eetris kõlav intervjuu täidab eesmärki pakkuda auditooriumile sisu. See tähendab, et see ei ole privaatne vestlus kahe inimese vahel, kellel on enne olnud arvukalt isiklikke kontakte ja taustateadmist.

Näide 72 (intervjuu nr 20, otse-eetri vestlusint)
FF: PA, Te olete ratsionaalne inimene, kui Te nüüd panete unistused ja reaalsuse kokku, siis milline aastanumber terendab Teile, et me räägiksime Teie unistuse täitumisest vähemalt selles esimeses faasis?
PA: Sõltub, kuidas me seda esimest faasi käsitleme.
FF: No sõltuge, nagu oskate.

PA: No ma arvan, et see otsus, et ma siiski seda asja niimoodi tõsiselt ajama hakkan, see oligi esimene faas, mis, mis, mis on nüüd ühel pool ja, ja ma seda teen. Mis puudutab muudesse asjadesse, ma katsun kuhugi jõuda. Nii kaua, kui ma veel nagu … kuidas ma seda siis nüüd ütlen, bussiga sõidan ja mõistus korras. Ja ta on, tundub, et nii, nii kaua ma seda teen, ma, ma üritan küll sättida asju niimoodi, et keegi tuleks järele, et seda asja aetakse edasi. Ja see inimeste probleem on muidugi see kõige tõsisem.

Isegi, kui eespool väidetu on tõsi, on otse-eetris toimuva intervjuu eeldus see, et iga küsimus ja selle eesmärk peavad olema võrdselt selged ajakirjanikule endale, intervjueeritavale ja intervjuu jälgijatele. Ajakirjanik alustab näites 72 kõnevooru hinnangulise väitega vestluspartneri isiksuseomaduse kohta: „PA, Te olete ratsionaalne inimene …“. Järgneb küsimus, mille eesmärki ei ole võimalik täpselt mõista: „… kui Te nüüd panete unistused ja reaalsuse kokku, siis milline aasta-number terendab teile, et me räägiksime teie unistuse täitumisest vähemalt selles esimeses faasis?“. Jääb ebaselgeks, mida ajakirjanik täpselt teada soovib, ja info-auguna on küsimuses sõnapaar *esimene faas*: kuulaja ega intervjueeritav ei mõista, mida peab ajakirjanik selle all silmas.

Intervjueeritav küll ei küsi ajakirjanikult täpsustust, kuid nendib siiski: „Sõltub, kuidas me seda esimest faasi käsitleme“. Ajakirjanik ei abista teda ega auditooriumit selguse loomisel, öeldes vastu: „No sõltuge, nagu oskate“. See fraas ei aita samuti intervjueeritavat edasi ning võib mõjuda sootuks üleolevalt ja nipsakalt. Ta püüab seepeale anda ometi vastuse, kuid pidevatest sõnakordustest ja udusest sõnastusest võib järeldada, et küsimuse eesmärk ei olnud talle selge.

Selline jutuajamine võiks toimuda kahe inimese eraviisilises ruumis, ent otse-eetri intervjuus tuleb jälgida vestluse ja sõnumite selgust auditooriumi jaoks, kelle huvides avalikult vesteldakse. Lisaks ei ole ajakirjanduslik intervjuu olemuselt žanr, mis toetab ajakirjaniku seisukohtade esitamist (Natsvlishvili, 2013).

Tähelepanu kontekstis nõuavad ajakirjanikelt eriti täpset kuulamist konfronteeruvad intervjuud, milles on intervjueeritav vastutaval kohal ning tema või organisatsiooni maine päästmiseks võib juhtuda, et ta teadlikult ei räägi kõigest ausalt. Samas on ka toetava intervjuu formaadid tähelepanu suhtes nõudlikud (vestluspartneri emotsioonide jälgimisest olen kirjutanud eespool). Tähelepanu on oluline eksperdiintervjuudeski: ajakirjanikul tekib keerukaid termineid ja raskesti tõlgendatavaid mõttekonstruktsioone märgates võimalus paluda intervjueeritavalt selgitust või tõlget inimkeelde.

Nagu avaküsimuse puhul nii on ajakirjaniku hinnanguid ja meelevaldseid eeldusi sisaldavad küsimused ning kommentaarid problemaatilised ka vestluse ajal. Näites 73 esitab ajakirjanik täpsustava *kas*-küsimuse, millele olnuks, nagu osutatud, võimalik vastata lihtsalt nõustudes või mittenõustudes. Intervjueeritav otsustab teemat seevastu pikemalt avada ja selgitab, kuidas käib soovitud antikehadega ternespiima loomise protsess.

Näide 73 (intervjuu nr 48, otse-eetri uudisint)
RR: Aga ninasprei nüüd selle omikroni tüve vastu, mis viimasena Lõuna-Aafrikast tuli, aitab?
RD: Jah. Tähendab, see ei ole mitte minu arvamus või lootus, vaid see on

loomulikult eksperimentidega kinnitatud fakt, sest me ei saa rääkida inimestele „Noh, võtke preparaat, mis sisaldab antikehi," kui me ei saa näidata, et need antikehad efektiivselt viirust neutraliseerivad. Meil on kõik need erinevad viiruse variandid, viirusvalgu variandid, mida kutsutakse siis antigeenideks või ogavalkudeks. Need me oleme tootnud, me oleme neid kasutanud järgnevalt: algselt me kasutasime Wuhani valku, Wuhani viiruse ogavalku immuniseerimaks. Järgmisena tuli Briti tüvi. Siis me panime samadele lehmadele – nad olid täiesti tavalises laktatsioonis olevad lehmad –, siis nad said iga nelja, kuue nädala tagant said Lõuna-Aafrikat ja Brasiiliat ja seejärel deltat. Ja nüüd lehmad jõudsid järgmisesse poegimise tsüklisse ja meie kaks superlehma poegisid ja me võtsime sealt selle ternespiima ja uurisime, millise koostisega on need antikehad, mis selles ternespiimas on. Ja selgus, et nad efektiivselt oluliselt paremini kui esimese poegimise järgselt saadud ternespiim, esiteks blokeerivad nii deltaviirust kui ka nii-öelda omikron-viirust. Ja nüüd läheb see protsess edasi, kus me nüüd immuniseerime neid samu lehmi omikroni valguga. Nii et me jälgime kogu aeg selles protsessis neid lehmi, süstime nendele, me võtame vereproove, piimaproove ja jälgime, milliselt see immuunsüsteem reageerib ja kuidas ta kohandub selle patogeeni muutustele, mis looduses aset leiavad.
RR: Nii, need loomkatsed lehmadega. Kas on ka mingeid muid variante, kuidas seda spreid välja töötada, mis tähendaks kellegi teise kaasamist, mitte nende lehmade?

Kirjelduse jooksul kuuleb intervjuu jälgija selliseid erialaseid väljendeid nagu *antikehad neutraliseerivad efektiivselt viirust*, *viirusvalgu variandid ehk antigeenid ehk ogavalgud*, *laktatsioonis olema* ja *superlehmad*, *immuunsüsteemi kohanemine patogeeni muutustega*. Et jälgijate hulgas on väga erineva taustaga inimesi, võib olla vajalik nende kontseptsioonide selgitamine ja näidetega illustreerimine. Ajakirjanik kuulab intervjueeritava jutu ära, kuid liigub seejärel edasi järgmise küsimuse juurde, tõdedes ainult: „Nii, need loomkatsed lehmadega". Ei ilmne, kui arusaadav oli protsessi kirjeldus ajakirjanikule endale või auditooriumile.

Ka siis, kui ajakirjanikule on kõik selge, ei tohi ta unustada intervjuu jälgijaid. Keerulisi termineid tähele pannes võiks ta paluda eksperdilt täpsustust, selgitusi või näiteid, mis aitaksid teemat paremini mõista. See pole kohane mitte üksnes teadlaste, vaid iga eluala ekspertide puhul, kelle jaoks enesestmõistetavad terminid võivad olla uudise teemakaugele jälgijale arusaamatud. Analüüsitud materjali hulgas oli hulgaliselt näiteid terminitest, mida kasutasid eri elualade spetsialistid oma intervjuus ja mille puhul eeldati, et jälgijad saavad aru, millest täpselt jutt käib. Ajakirjanikud ei olnud altid paluma keerulise erialakeele väljendeid täpsustada või selgitada.

Teemast parema arusaama loomisel ning eelkõige mahukate ja keeruliste vastuste puhul võiks abi olla sellestki, kui ajakirjanik teeks vastuse järel sellest oma sõnadega kokkuvõtte või peegeldaks vastust. Ühest küljest aitab see tal endal ja auditooriumil teemat paremini mõista, kuid teisest küljest kinnitab eksperdile, et tema sõnadest on saadud adekvaatselt aru.

Ka kolmandas uuringus osalenud teadlased kinnitasid, et ajakirjaniku oma sõnadega tehtud kokkuvõte ja peegeldus abistab eksperti teema tõhusamal avamisel (vt näide 74).

Näide 74 (uurimisint, kolmas uuring)
Sandra Saar: Intervjuus ajakirjanik aeg-ajalt kasutas Teie vastuste järel kokkuvõtete tegemist ja siis peegeldas Teile tagasi ka, kuidas ta ise oli asjast aru saanud. Märkasime, et see suunas Teid mitmel korral teemat laiendama. Kas sellised kokkuvõtted intervjuust on Teile vastajana olulised?
RD: Jaa, sest see annab võimaluse veel korra täpsustada. Et kui nüüd intervjueerija tegi sellise kokkuvõtte, siis võis samasuguse kokkuvõtte endale tekitada ka kuulaja. Aga kui see nüüd peaks natukene kuhugi poole kallutatud olema, siis see annab võimaluse täpsustada, et kas uus tekkinud pilt nüüd on päris selline, nagu vastaja ka soovis edasi anda.
Sandra Saar: Et need aitavad teemat siis kuidagi paremini avada ka, sellised kokkuvõtted?
RD: Ma arvan küll, et see aitab selgitada paremini inimestele. Ja just nimelt see, et kui on midagi kuskil väga valesti aru saadud, siis saab täpsustada ja see on oluline. Et mõnikord, kui sa räägid ühte ja sama juttu erinevate sõnadega, siis lõpptulemus tuleb päris hea, aga mõlemad jutud üksikuna jäävad võib-olla arusaamatuks.

Niisiis on peegeldamine ja kokkuvõtmine tõhusad viisid anda vestluskaaslasele teada, kas teda ja ta seisukohti on mõistetud. Ka juhul, kui ajakirjaniku tõlgendus ei ühti intervjueeritava omaga, on need väärtuslikud tehnikad, kuna võimaldavad luua selgust ja ühist arusaama. Lisaks lubavad need suunata vestluspartnerit teemat laiendama, täpsustama või selgitama. Minu uuringutest selgus, et mitmele ajakirjanikule ei ole peegeldamine võõras, kuid nad ütlesid ometi (**teine uuring**), et kasutavad seda tehnikat tavaliselt alateadlikult.

Näide 75 (uurimisint, teine uuring)
GG: Ei kasuta üldse teadlikult, kui, siis pigem alateadlikult. Eks peamiselt sellisel juhul, kui tundub, et antud teemat võiks veel avada, aga ei taha nii-öelda küsimusterahega rünnata, vaid pigem aktiivselt kuulata.

Analüüsitud intervjuudest tuli esile tõsiasi, et peegeldamist (vt näites 76 allajoonitud tekst) kasutavad ajakirjanikud harva ning eelkõige üksikute fraaside või faktide tagasisidestamiseks, mitte keeruka ja pika selgituse järel.

Näide 76 (intervjuu nr 30, otse-eetri uudisint)
HH: Eks ta on ajamahukas protsess. Loomulikult tahaks kiiremini kõike, aga see on vajalik läbi arutada, et lõpptulemus oleks, oleks hea, et meil on hea koostöö linnaga. Meil on kujunenud selline hea töögrupp linnaplaneerimise ametiga. Arutame tõesti kõik küsimused läbi, mis on olulised linna jaoks, mis on olulised meie jaoks, et kui vaadata ka nüüd uut Tallinna linna arengu strateegiat 2035, siis siis me tegelikult liigume samas suunas, et sadam on osa Tallinna linnast. Et tulevik oleks rohelisem, sõbralikum linnaruumi mõistes, et meil on samad väärtused, samad eesmärgid, et meie sooviks enda sadamaalal siis ka neid linnaväärtusi ja visiooni ellu viia.
PM: Mainisite, et sadam on osa linnast. Kui vaadata veel tulevikule lõpetuseks peale, siis üks osa on siis trammiprojekt, mis siis peaks siin lähiaastatel valmima ning kas on veel midagi?

Näites 76 esile toodud vestluskatke ilmestab analüüsitud intervjuudes enim levinud peegeldamise viisi: ajakirjanik nopib aktiivse kuulamise käigus üles ühe fakti või elemendi intervjueeritava jutust („… sadam on osa Tallinna linnast“) ning esitab selle pinnalt järgmise küsimuse („Mainisite, et sadam on osa linnast. Kui vaadata veel tulevikule lõpetuseks peale, siis üks osa on siis trammiprojekt, mis siis peaks siin lähiaastatel valmima ning kas on veel midagi?“). See tehnika liigitub kuulamispõhise küsitlemise alla ja toetab intervjueeritavat, kes tajub, et ajakirjanik on tema juttu tõepoolest kuulanud ning öeldut tähele pannud ja mõistnud. Seepärast võiks ajakirjanik kasutada peegeldamist julgesti isegi lühema vastuse järel.

Näide 77 (intervjuu nr 47, otse-eetri uudisint)
PP: Kuidas see väljendub? Teil olid tegelikult kaks süsti tehtud, Te olete nagu selles mõistes täisvaktsineeritud. Kuidas see sama koroona Teil avaldub?
RT: No niimoodi, et … No hetkel on mul veel – ma ei tea – neljas, viies päev ja kerge palavik on, aga eelnevad päevad on kõik olnud niimoodi, et ainus koht, mis ei valuta, on kurk. Et kõik ülejäänu on sellises seisukorras, et ei taha ei istuda, ei astuda ega kuidagimoodi olla.
PP: Nii et vaatamata sellele, et Te olete vaktsineeritud, ei ole see sugugi lihtne, kerge ja nagu mõnus protsess selle läbipõdemine.
RT: Ei, nohu ta kindlasti ei ole jah.

Näites 77 peegeldab ajakirjanik intervjueeritavale tagasi hinnangut tema seisundile („Nii et vaatamata sellele, et Te olete vaktsineeritud, ei ole see sugugi lihtne, kerge ja nagu mõnus protsess selle läbipõdemine“), suunates muu hulgas sellega varjatult sõnumi auditooriumile, et tegu on väga ebameeldiva ja rasket põdemist põhjustava haigusega. Intervjueeritav kinnitab, et ajakirjanik mõistis teda õigesti: „Ei, nohu ta kindlasti ei ole jah“. Vestluse edenedes saab selgeks, et selle üks oluline eesmärk oli julgustada inimesi vaktsineerima minema, hoiatades neid vastasel juhul haiguse võimaliku raske kulu eest. Niisiis võimaldab peegeldamine tuua vestlusest välja põhilise ja rõhutada kõige tähtsamaid sõnumeid.

Kui lühikeste kõnevoorude peegeldusi oli analüüsitud intervjuudes võrdlemisi palju, siis keerukamaid vastuseid peegeldasid ja võtsid oma sõnadega ajakirjanikud võrdlemisi harva kokku. Näites 78 võtab ajakirjanik pika kirjelduse ühe lausega kokku.

Näide 78 (intervjuu nr 30, otse-eetri uudisint)
HH: Selles mõttes jah, kahjuks hetkel on nüüd need nukrad ajad sadama territooriumil ka, et reisijaid ju praktiliselt ei ole, ja sellel aastal on kruiisihooaeg meil tegelikult vahele jäänud, et ühtegi kruiisilaeva ei ole tulnud, aga selliseid investeeringuid teeme me tegelikult pikaajaliselt vaadates ette 10–20 aastat. Lisaks on see projekt juba olnud algusest peale ettevaatav, et tegelikult seda hoonet, kui ei ole kruiisituriste, saab kasutada erinevate ürituste korraldamiseks, et suuremate väiksemate kontsertide, seminaride. Et see ei jää sugugi mitte tühjaks hooneks seisma, vaid et saab olema siis kohalike inimeste kasutuses sellel ajal. Lisaks veel, kui inimesed tulevad katusepromenaadile, siis avaneb seal restoran-kohviku pind, et kuhu kohe-kohe oleme välja kuulutamas

üürikonkurssi, et leida kohviku-restorani pidaja, kes siis samuti järgmisel suvel uksed avab.
PM: Lihtsustatult siis linnaelanik saab nüüd rohkem lähedale taas kord merele ... teises kohas?
HH: Just. Me avame praegusel hetkel siis täiesti suletud ala ja ligi kilomeetri saab jalutada siis muuli peal. (…)

Ajakirjanik kontrollis, kas sai õigesti aru: „Lihtsustatult siis linnaelanik saab nüüd rohkem lähedale taas kord merele ... teises kohas?“, ning intervjueeritav kinnitab tõlgenduse õigsust: „Just“.

Ka näites 79 annab ajakirjanik oma sõnadega („Et Sa ei otsinud ainult raha, vaid ka kõike seda, mida investor suudab Sulle pakkuda: nõuandeid, kontakte, kõike seda juurde“) edasi intervjueeritava pika vastuse.

Näide 79 (intervjuu nr 37, otse-eetri uudisint)
II: Aga räägi sellest valikust ka veidikene, et XXX juhtkond on osa toetajatest, siis on XXX, mille taga on YYY ja YYY. YYY, YYY ja mitmeid nimesid on veel seal, et miks just nemad?
PV: Kui väga aus olla, siis me koostasime isegi tabeli, kus me proovisime hinnata, kas me saame tarka raha või, või mitte tarka raha. Isekalt öeldes, et me valisime investorid, kellel on kindlasti palju rohkem lauale panna kui ainult raha: teadmised-kogemused, kontaktid. Ja, ja noh, näiteks oligi loomulikult YYY, eks ole, XXX, kes on olnud aastaid aastakümneid kindlustussektoris tegev, kellele väga meeldis meie toode. Samuti YYY, XXX-i esimene ingelinvestor, mis samamoodi oli paljudel investoritel siis ka märk, et, et kui tema liitub, siis asi on, asjal on jumet ja, ja väga paljud investorid jäidki nüüd ootama järgmist *round*'i, et ütlesime – kahjuks hetkel pole võimalik. Meie strateegia oli, ütleme siis, nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik tänase päevaga.
II: Et Sa ei otsinud ainult raha, vaid ka kõike seda, mida investor suudab Sulle pakkuda: nõuandeid, kontakte, kõike seda juurde.
PV: Just täpselt.

Peegeldavad ja kokkuvõtvad kommentaarid on keerulise teema puhul vajalikud esiteks selleks, et ajakirjanik ja auditoorium saaksid asjadest aru nii, nagu rääkija soovis neid edasi anda. Teiseks jätab peegeldamine intervjueeritavale võimaluse öeldut täpsustada ja kommenteerida. Peegeldamine on vajalik veel selleks, et tuua pikast jutust esile esmatähtis, kontsentreeritud selge sõnum või juhis.

Näidetes 78 ja 79 esitatud intervjuukatked iseloomustavad peegeldamise ja kokkuvõtmise eesmärke väga hästi. Ajakirjanikud kasutasid analüüsitud intervjuudes seda tehnikat suhteliselt harva, jättes nii kõrvale ühe tõhusa intervjueerimise tööriista. Aktiivse kuulamise tehnikate rakendamine võib olla nende jaoks keeruline, sest see nõuab täpset, pühendunud kuulamist ja öeldu mõistmist.

Kuigi kuuldu peegeldamine, oma sõnadega kokku võtmine või parafraseerimine võib olla raske ja ajamahukas, on see sageli väga vajalik just selguse loomise eesmärgil. Kui vestluspartneri jutt või mõni detail selles jääb ebaselgeks, on järgmise küsimuse juurde suundumise asemel mõistlik esitada täpsustavaid küsimusi. Sarnaselt peegeldamise ja parafraseerimisega on nende esitamise eeldus vestluspartneri tähelepanelik kuulamine.

Näites 80 ajakirjanik kõigepealt peegeldab („Sa ütlesid, et on kihvt olla selles projektis“) ning seejärel esitab täpsustava ja teemat arendava küsimuse („mis lisaks sellele füüsilisele olustikule Sulle veel meeldib selles?“).

Näide 80 (intervjuu nr 25, otse-eetri vestlusint)
GG: XXX-is olen mina siis esimeses osas ja tohutult kihvt on see, see produktsioon. Ma julgen väita, aga ma ei ole kindel, et Eesti üks kõige suuremaid seni, ja seda on näha. Me teeme ju ajastufilmi ja kui tavaliselt nähakse, et ajastufilmides on suured plaanid, siis on sellepärast, et tahetakse igal pool varjata, et kuskil on tänavapost või latern, mis on tänapäevane, siis seal on üldplaane väga palju, sest et tõesti on rõhutatud tänavakujundusele. Nii et kui sa seal *set*'il oled, siis sa tõesti oled seal keskaegses mudelis.
PH: Sa ütlesid, et on kihvt olla selles projektis. Mis lisaks sellele füüsilisele olustikule Sulle veel meeldib selles?

Intervjuu püsib tänu kuulamispõhisele küsimusele fookuses ja ajakirjanik juhib vestlust loogilist rada pidi edasi. Tema küsimuse eesmärk pole mitte täpsustada ebaselgeks jäänud infot, vaid kaevuda teemaga sügavamale, paludes intervjueeritaval oma seisukohta, hinnangut täpsemalt avada ja saada selle kaudu intervjueeritavast terviklikum ülevaade.

Näites 81 esitab ajakirjanik alustuseks kaks küsimust: „Kas Eesti on kohal? Mis tasemel me oleme esindatud?“.

Näide 81 (intervjuu nr 29, otse-eetri vestlusint)
GG: Rahvusvahelistest suhetest veel, siin Hiina eestvedamisel toimub kohtumine Ida-Euroopa riikidega. Kas Eesti on kohal? Mis tasemel me oleme esindatud?
PL: See on üks küsimus, mis vajab veel otsustamist, ja see uus valitsus on suhteliselt värskelt astunud ametisse
GG: Mis vajab otsustamist, kas see, et me oleme kohal, või see, mis tasemel?
PL: See, et me oleme, me oleme kindlasti kohal sellel kohtumisel, kuid jah, et kuidas me täpselt seda teeme, see vajab veel otsustamist.

Nagu olen eespool analüüsinud ja järeldanud, on mitme küsimuse esitamine ühes kõnevoorus alati problemaatiline. Ka siinne näide kinnitab, et suletud küsimus „Kas Eesti on kohal?“ ja sellele järgnev poolavatud küsimus „Mis tasemel me oleme esindatud?“ tekitavad segadust, kuna vastaja ei tea, millele täpselt tuleks vastus anda. Vastus küll kõlab („See on üks küsimus, mis vajab veel otsustamist, ja see uus valitsus on suhteliselt värskelt astunud ametisse“), kuid ei ajakirjanik ega tõenäoliselt ka auditoorium ei saa aru, kumb küsimus sai vastuse. Nii on ajakirjanik sunnitud oma segadusse ajava kõnevooru tõttu küsima täpsustavalt: „Mis vajab otsustamist, kas see, et me oleme kohal, või see, mis tasemel?“. Siin täidab täpsustav küsimus selguse loomise funktsiooni.

Analüüsi tulemusel jaotusid intervjuud ajakirjanike kuulamisoskuste järgi laias laastus kaheks: intervjuud, milles esitati mitmel korral täpsustavaid küsimusi, ja intervjuud, milles neid küsimusi peaaegu ei olnud. Eriti hästi joonistus kahene jaotus välja esimese ja teise uuringu puhul, kus oli võimalik näha sama ajakirjaniku sarnast käekirja mitmes eri ajal tehtud intervjuus.

Nagu peegeldamine ja parafraseerimine nii aitab ka täpsustavate küsimuste esitamine luua selgust juhul, kui vastaja mõttekäik on segane või ebatäpme. Samuti annavad täpsustavad küsimused intervjueeritavale võimaluse selgitada oma mõtet paremini, vajaduse korral ka lihtsamalt. Kuna täpsustavate küsimuste esitamise eeldus on tähelepanelik kuulamine, mõjuvad need hästi ajakirjaniku ja intervjueeritava suhtele, tekitades intervjueeritavas tunde, et ajakirjanik on tema jutust, ideedest ja mõtetest tõepoolest huvitatud ega küsi lihtsalt oma ettevalmistatud küsimusi. Täpsustamine aitab ära hoida valeinfo levikut, sest välditakse infoauke ning nende sisustamist meelevaldsete eelduste ja hinnangutega.

Täpsustavate küsimuste esitamine pole mitte üksnes ajakirjaniku tööriist tõhusa intervjuu tegemisel. See on tähtis ka intervjueeritavale, kes saab ajakirjaniku segaseks jäänud küsimuse järel selle tagamõtte kohta pärides konstrueerida ootustele paremini vastava vastuse.

Kui ajakirjanike puhul võis märgata selgesti kahte rühma – need, kes kasutavad aktiivse kuulamise võtteid, ja need, kes neid võtteid pigem ei kasuta –, siis analüüsitud 50 intervjuu hulgas ei leidunud ühtegi sellist, milles oleks intervjueeritav ise ajakirjaniku küsimusi või kommentaare täpsustanud. Seejuures ei saa väita, justkui oleksid olnud ajakirjanike kõik küsimused üheselt mõistetavad ja selged (vt näited eespool).

Uurisin kolmandas uuringus osalenud ekspertidelt, kas ja millisel juhul on nad ise valmis segaseks jäänud küsimusi täpsustama (vt näide 82).

> **Näide 82 (uurimisint, uuring III)**
> **Sandra Saar:** Aga kui tihti Te ise küsite näiteks ajakirjanikelt täpsustavaid küsimusi, kui küsimus jääbki häguseks või ei saa päris täpselt aru?
> **RI:** Väga harva, väga harva.
> **Sandra Saar:** Püüate pigem aimata, mida ajakirjanik silmas peab?
> **RI:** Ma olen formuleerinud selle küsimuse ise täpsemaks. Tekitan enda küsimuse, millele vastan. See on lihtsam. (…)

Eksperdid olid veendunud, et täpsustavad ajakirjanike küsimusi harva: ka ebaselgele küsimusele püüavad nad oma parima arusaamise järgi ikkagi vastata, mis loob suurema tõenäosuse küsimusest mööda vastamiseks. Kui küsimus on ebaselge, tuleb nii auditooriumil kui ka intervjueeritaval aimata, mida soovis ajakirjanik teada. On võrdlemisi tõenäoline, et sel juhul võib ajakirjaniku, intervjueeritava ja auditooriumi arusaam küsimuse sisust lahkneda, ning seetõttu lahkneb ka ootus vastusele. Kui auditoorium eeldab mõne kindla aspekti kommentaari ja intervjueeritav tõlgendab küsimust sootuks teisiti, võib intervjuu jälgijate silmis jääda rumalaks ennekõike intervjueeritav, kes justkui andnuks ajakirjanikule ebapiisava vastuse, samas kui vastaja ise tunneb, et ajakirjanik mõistis ja tõlgendas tema sõnu valesti (Kovacs ja Doczi, 2020).

Niisiis võiks teadmine, et vastaja püüab igal juhul küsimusele vastata ega küsi vajaduse korral täpsustusi, suunata ajakirjanikke esitama selgeid ja üheselt mõistetavaid küsimusi. Üks viis auditooriumile teemat paremini selgitada on teha seda muudest, üldsusele paremini mõistetavatest valdkondadest pärit näidete kaudu.

Näites 83 toob ekspert ise teema paremaks selgitamiseks näite, milles võrdleb mutatsiooni jalgpallimeeskonnaga: selle mängijad võivad küll teada olla, kuid ei

teata, kuidas nad kokku mängivad, st milliseks kujuneb mängu lõpptulemus (intervjuus: koroonaviiruse uue mutatsiooni puhul selle mõju organismile). Võib eeldada, et ühe maailmas enim harrastatud spordiala metafoor on paljude jälgijate jaoks igapäevasem ja selgem kui viiruse mutatsiooni kontseptsioon, mis eeldab taustteadmisi meditsiinist, bioloogiast ja epidemioloogiast.

> **Näide 83 (intervjuu nr 43, otse-eetri uudisint)**
> **LL:** Oktoobri alguses Te ise kirjutasite ERR Novaatoris, et esimesed olulised märgid näitavad, et viiruse leviku aeglustumine peaks olema lähedal või juba käes vähemalt selles osas, mis puudutab viiruse rakkudesse sisenemist ehk nakatamisvõimet. Aga kas nüüd omikron-tüve levimise näitajate juures arvate sama?
> **RN:** Esialgu ei ole veel alust teistmoodi arvata, eks kahe-kolme nädala pärast oleme targemad, aga samas ka seesama omikron-tüvi, kui vaadata seda, millised mutatsioonid seal on, näitab mõnes mõttes seda sama, et seal on hästi palju neid mutatsioone, mida me kuskil mujal oleme varem juba näinud. Ehk siis jalgpallimeeskonna mängijad on teada, mis järjekorras ja mis positsioonides nad väljakule saadetakse. Nüüd viirus kasutab juba kombinatsioone, et mehed on kõik teada. Ei ole teada, millises kombinatsioonis nad väljakule saadetakse, ja ei ole ka teada, kuidas nad siis hakkavad kokku mängima. Nende mutatsioonide hulgas on küll hästi palju, me võime nimetada staarmängijaid või mutatsioone, millel on väga, millega on teada, et kaasnenud väga olulised funktsionaalsed muutused, aga mida me ei tea, on see, et kuidas need staarid kokku mängivad või kas seal on kõik ainult ründajad. Kui seal kõik on ainult ründajad, siis võib-olla ei ole kedagi väravasse panna. Et see on üks suur küsimus, et kas ta tõesti on nii hull, nagu meie kõige halvemad ennustused näitavad.

Eeldusel, et eksperdiintervjuu üks eesmärk on jõuda teatud teemal arusaadava analüüsi kaudu selguseni, tuleb ajakirjanikul ja intervjueeritaval pingutada selle nimel, et muuta keeruline teadmine lihtsasti mõistetavaks. Näidete toomine on selleks tõhus võte, aidates nii eksperdi- kui ka kogemusintervjuude auditooriumil teemat paremini mõista. Kõige rohkem on näidetest kasu keeruliste, erialaspetsiifiliste terminite ja protsesside kirjeldamisel.

Minu kolmandas uuringus torkas silma, et oma vastustesse põimisid lihtsustavaid näiteid sagedamini suurema meediasuhtluse kogemusega vastajad. Seevastu need intervjueeritavad, kelle jaoks oli otse-eetri kogemus uus ja harjumatu, ei olnud altid näiteid tooma ega omal algatusel vastuseid selliselt laiendama, et need oleksid auditooriumile kergemini mõistetavad. Kuna näited on hea tehnika, mille abil saab muuta intervjuu jälgijatele põnevamaks ja arusaadavamaks, tuleks ajakirjanikel ise paluda tuua näiteid ja võimaluse korral suunata intervjueeritav juba enne intervjuud mõtlema sellele vajadusele.

Eraldi väärib ajakirjandusliku intervjuu hindamise maatriksis tähelepanu hinnanguliste väidete ja meelevaldsete eelduste vältimise aspekt. Olen selliseid eeldusi sisaldavate avaküsimuste problemaatilisust analüüsinud alapeatükis 5.1.2. Et probleemid, mis ilmnevad hinnanguid ja meelevaldseid eeldusi sisaldavate küsimuste puhul vestluse alguses, on sarnased vestluse käigus esile tulevate muredega, ei hakka ma eespool sedastatud kordama. Toon siin ainult paar probleemi ilmestavat näidet vestluse hilisematest etappidest.

Näide 84 (intervjuu nr 15, monteerimata uudisint)
AA: Kui tähtis siis nii-öelda teie või meie koondise jaoks see paarissprint üldse oli? Selge see, et nii Sinu kui YYY põhidistantsid on midagi muud.
EP: No iga distants olümpial on tähtis, et … et ma arvan, et lootsime ikka edasipääsu, aga näed, tulemus on selline, et … Eks iga mees läks meil andma vähemalt 110% rajal, aga jah – seekord siis nii.

Ajakirjaniku keskmise mahuga poolavatud küsimusest kostab põgusalt tema hinnangulisust selle suhtes, et konkreetne võistlusdistants ei ole ilmselt intervjueeritava ja tema koondisekaaslase jaoks tähtsaim („Kui tähtis siis nii-öelda teie või meie koondise jaoks see paarissprint üldse oli?“). Tugeva hinnangu annab ajakirjanik hoopis küsimusele järgnevas ebavajalikus väitlauses: „Selge see, et nii Sinu kui YYY põhidistantsid on midagi muud“. Soovides hinnangulisust vältida, võinuks ajakirjanik piirduda küsimusega „Kui oluline võistlus oli Sinu jaoks paarissprint?“.

Oma küsimuse ja hinnangulise väitega sunnib ajakirjanik intervjueeritavat ühest küljest rääkima kogu koondise eest („No iga distants olümpial on tähtis, et … et ma arvan, et lootsime ikka edasipääsu, aga näed, tulemus on selline, et …“). Vastusest paistab välja sportlase püüdlus õigustada enda ja koondisekaaslase sooritust: „Eks iga mees läks meil andma vähemalt 110% rajal, aga jah – seekord siis nii“. Uurijana tajusin mitmel korral, kuidas spordiajakirjanike hinnangulised küsimused mõjuvad sportlastele provokatiivselt ega toeta neid, sest selgituste asemel ootavad ajakirjanikud sellisel juhul õigustusi ja põhjendusi.

Lisaks enda või soorituse õigustamisele leidus just spordiintervjuudes keskmisest rohkem olukordi, kus ajakirjanike hinnangulised väited ja eeldused rikkusid silmnähtavalt vestluse kvaliteeti ning tõenäoliselt mõjusid halvasti ka ajakirjaniku-sportlase suhtele.

Näites 85 ei esita ajakirjanik sportlasele ühtegi küsimust, kõlab ainult kolm väidet.

Näide 85 (intervjuu nr 9, monteerimata uudisint)
AA: Sellist otsest jõuetuse hetke tundus ka ju, et ei tulnud. Püsisid pidevalt koos. Lihtsalt, nii-öelda nendel lõpu sadadel meetritel klassivahe lõi välja ilmselt.
EP: *(muigega)* No … kui oled ikka maailma TOP 20 mees, siis ega väga suurt klassivahet ei saa olla. (…)

Ajakirjaniku kolmas väide on hinnanguline ega soosi sportlast („Lihtsalt, nii-öelda nendel lõpu sadadel meetritel klassivahe lõi välja ilmselt“). Tekib küsimus, et kui ajakirjanikul on justkui selgitus ja põhjendus sõidu käigu kohta olemas, siis millist eesmärki täidab tema vestlus sportlasega. Hinnangulise väite asemel võinuks tema kõnevoor lõppeda näiteks järgmiselt: „Mille taha jäi täna parem tulemus?“. Nii sportlase kehakeelest kui ka irroonilisest selgitusest „No … kui oled ikka maailma TOP 20 mees, siis ega väga suurt klassivahet ei saa olla. (…)“ võib välja lugeda soovi või vajadust lükata ajakirjaniku ekslik väide ümber.

Oskuslik aktiivne kuulamine mängib intervjuu õnnestumises väga suurt rolli, samal ajal kui nõrgad kuulamisoskused või soovimatus kuulata loovad soodsa pinnase laetud küsimusteks, hinnangulisuseks, soovimatuteks ja märkamatuteks fookuse niheteks ning mitteammendavaks infoks.

Aktiivne kuulamine on uudisintervjuus väga tähtis selleks, et vestluspartnerid mõistaksid üksteise emotsioone ja hindaksid info selgust ning saaksid pakkuda küsimuste-vastuste kaudu tagasisidet ja täiendust. Nende võtete kaudu antakse üksteisele, aga ka intervjuu jälgijatele märku teineteise mõistmisest või mittemõistmisest ja tõhustatakse selle kaudu info edastamist.

Intervjuu ehk intervjueerija ja intervjueeritava vestlus põhineb tihti ühise vaatenurga otsimisel. See tähendab, et vestluspartneritel tuleb veenduda, et nad saavad teineteise tõlgendustest ja selgitustest aru. Ajakirjanik peab olema tõeliselt kohal, et märgata täpsustamist, selgitamist ja näitlikustamist vajavaid aspekte ning pöörata neile eraldi tähelepanu.

Vestluspartnerit aktiivselt kuulavad ajakirjanikud suudavad teemat arendada süvitsi ja detailirikkalt sama fookuse piires, laiendades iga järgmise küsimusega enne öeldut. Nii suudavad nad vältida fookuse tahtmatuid nihkeid ning ebaadekvaatseid hinnanguid ja eeldusi ning tagada auditooriumile teema ammendava käsitluse.

Tähtis on rakendada peegeldamist ja oma sõnadega kokkuvõtete tegemist ka pika keerulise kõnevooru järel, sest nii on vestlus auditooriumi jaoks tõhus ja selle jälgijad mõistavad teemat.

Peegelduste ja omasõnaliste kokkuvõtete tegemine on vajalik selleks, et püsida fookuses ja märgata infoauke, mille teabega täitmine on samuti vajalik auditooriumile ammendava teemakäsitluse pakkumiseks.

7.3. Intervjuu lõpp

Nagu olen eelmistes alapeatükkides kirjeldanud seda, kuidas ajakirjaniku ülesanne on luua intervjuule selge ja loogiline algus ning juhtida vestlust kindlal rajal, analüüsin järgnevalt ka intervjuu viimast, kuid mitte vähem tähtsat osa: lõppu. Intervjuu ei saa lihtsalt kogemata alata ega ka juhuslikult lõppeda. Keegi peab selle ühel või teisel viisil selgelt lõpetama.

Intervjuu lõpp pakub vestlejatele võimalust teha räägitust kokkuvõte ja järeldusi, väljendada üksteisele tänu ning anda intervjuu jälgijatele kaasa mõni suunis, soovitus või tulevikuperspektiiv. Paltridge'i (2000) järgi on kindlat tüüpi vestlustele, nagu seda on ka uudisintervjuud, omased sarnast tüüpi algused ja lõpud.

Ajakirjandusliku uudisintervjuu puhul on tähtis jälgida, kes ja kuidas vestluse lõpule suunab ning kelle huve vestluse lõpp teenib. Kuigi viimane kõnevoor võib jääda inimesele, kes vestlust ei juhtinud, näitab see ajakirjandusliku intervjuu puhul pigem allumist vestlusjuhi soovile jutuajamine lõpetada. See väljendub harilikult viisakusavalduste järgnevuse paaris, milles teine lausung suhestub loogiliselt esimesega, andes tunnistust sellest, et intervjueeritav mõistis intervjueerija soovi vestlus lõpetada (Schegloff ja Sacks, 1973). Nii näiteks järgneb ajakirjaniku tänusõnadele ja hüvastijätule tihti intervjueeritava tänu ja hüvastijätt.

Olen intervjuu lõpu puhul kirjeldanud võimalusi, mis otse-eetri ja/või monteerimata uudisintervjuude puhul võivad esineda. Need võimalused on esitatud alljärgnevas tabelis (vt tabel 7), kus olen muu hulgas markeerinud selle, kellele on mingi võte suunatud.

Tabel 7. Ajakirjandusliku intervjuu lõpetamise võtted. Autori koostatud

NR	INTERVJUU LÕPETAMISE VÕTE	KELLELE ON LÕPETAMISVÕTE SUUNATUD?		
		INTERVJUEERI-TAVALE	AUDITOORI-UMILE	EI OLE KINDLAT SIHTRÜHMA
1.	Ajakirjanik kordab üle, kes oli vestlus-partner ja mis teemal temaga räägiti		✓	
2.	Ajakirjanik lõpetab vestluse tänusõnade ja intervjueeritava nime ja/või positsiooni uuesti mainimisega	✓	✓	
3.	Ajakirjanik lõpetab vestluse soovituse või hinnanguga		✓	
4.	Ajakirjanik võtab kokku vestluse tuuma	✓	✓	
5.	Ajakirjanik pöördub intervjueeritava poole, andes talle üle lõppsõna juhtimise	✓	✓	
6.	Ajakirjanik lõpetab vestluse põhjendusega, et aeg on läbi	✓	✓	
7.	Ajakirjanik lõpetab vestluse ainult viisakusvormeliga	✓		
8.	Vestlus lõpeb ootamatult interv-jueeritava järjekordse vastuse järel			✓

Vestluse lõpetamiseks on vajalikud kindlad tegevused, et vestluspartner mõistaks kõneleja soovi jutuajamisele tõesti joon alla tõmmata, mitte lihtsalt pausi pidada (Schegloff ja Sacks, 1973). Clayman (1989) paigutab need tegevused intervjuu lõpu sissejuhatusse ja pärislõppu ehk teisisõnu jaotab ta intervjuu lõpu eel-lõpufaasiks ja lõpufaasiks. Eel-lõpufaas sisaldab märke, mis viitavad intervjuu lõpu peatsele saabumisele.

Selline eristus on hästi näha näites 86. Esimene allajoonitud tekstiosa tähistab intervjuu peagi saabuvat lõppu (eel-lõpufaas) ja teine viitab intervjuu pärislõpule.

Näide 86 (intervjuu nr 41, otse-eetri uudisint)
KK: Viimane küsimus. Kas Teie inimesena ja vastava valdkonna spetsialistina pigem soovitate inimestel praegu reisida või mitte, sest väga paljud inimesed on aastavahetuseks tõenäoliselt mõne reisiplaani kavva võtnud?
RI: Ma soovitan kaks korda järele mõelda, kas reisimine on vajalik või ei ole see vajalik. On olemas täitsa selgelt vajalikke reise. On olemas palju asju, mida saabki ainult inimeselt inimesele suhtlemisega teha ja ega elu ei saa seisma jääda. Aga ma arvan, siin peab mõistlikku suhtumist olema, tuleks olla natuke ettevaatlik, aga mitte paaniline.
KK: Suur aitäh, RI, ja ilusat päeva jätku Teile!

Selles näites algatab intervjueerija kõnevooru sõnadega *viimane küsimus*, millega ta valmistab auditooriumi ja vastaja ette intervjuu lõpetamiseks. Kui auditooriumile annab selline lausekatke lihtsalt teada, et intervjuu saab kohe läbi, siis intervjueeritavale on see ühtlasi märk sellest, et pikaks aruteluks ja jätkuküsimusteks enam võimalust ei ole.

Ajakirjanik esitab intervjuu lõppu sobiva, võrdlemisi väikese mahuga suletud küsimuse „Kas Teie inimesena ja vastava valdkonna spetsialistina pigem soovitate inimestel praegu reisida või mitte, sest väga paljud inimesed on aastavahetuseks tõenäoliselt mõne reisiplaani kavva võtnud?“. See on intervjueeritavale selge vihje selle kohta, et aeg on otsad kokku tõmmata. Pärast intervjueeritava vastust lõpetabki ajakirjanik vestluse, tänades teda ja soovides talle ilusat päeva jätku. Intervjuu lõpp ei ole niisiis suunatud ainult intervjueeritavale, kelle poole pöördub ajakirjanik otse.

Intervjuudest ekspertidega (**kolmas uuring**) selgus, et küsimuse maht on kriitilise tähtsusega ka intervjuu lõpus. Kui näide 70 ilmestas sobiva mahuga lõpuküsimust, siis probleemseks võivad intervjuu lõpus osutuda liiga mahukad küsimused (vt näide 87).

> **Näide 87 (uurimisint, kolmas uuring)**
> **RO:** No lihtsalt on täiesti selge, et kui Te tahate saada nii-öelda Eesti valitsuse, Eesti poliitikute tegevuse analüüsi, eks ole, täisanalüüsi, siis ma võtaksin kaks nädalat selleks tegevuseks, siis ma annaksin Teile selle analüüsi. Aga kui Te annate selle küsimuse intervjuu lõpus, siis Te saate sama üldise vastuse nagu see küsimus.

Niisiis tajub ka vastaja, et kui ajakirjanik esitab intervjuu lõpu eel väga suure mahuga küsimuse, ei ole tal sellele võimalik ammendavat sisulist vastust anda. Kui ta püüab midagi ometi vastata, on vastus pigem üldsõnaline ja pealiskaudne kui olulist väärtust loov.

Intervjuude lõpu edasises analüüsis jätan Claymani (1989) eellõpu ja tegeliku lõpu eristuse kõrvale ning lähtun toetavate intervjuude tõhususe maatriksist (vt tabel 3 lk 70), mida omakorda raamistab Paltridge'i (2012) intervjuu alguse, keskosa ja lõpu mudel. Teisisõnu vaatlen intervjuu lõppu kui tervikut, sidudes Claymani (1989) pakutud intervjuu lõpu eraldiseisvad osad omavahel kokku.

Näide nr 86 kirjeldab kõige tüüpilisemat intervjuu lõpetamise viisi: vestluspartneri viisakat tänamist, mis väljendus sõnades „Suur aitäh, RI, ja ilusat päeva jätku Teile!“. Kuigi viisakusvormel võiks olla kõigi intervjuude lõpetamise komponent, oli empiirilise materjali hulgas paar näidet ka sellistest intervjuudest, mis küll lõppesid, aga mida keegi otsesõnu ei lõpetanud. See tähendab, et ajakirjanik ei öelnud vestluspartnerile ka tänusõnu.

Nii esitab intervjueerija näites 88 sportlasele küsimuse, mis on loogilises seoses vestluse eelneva kuluga, kuna kõnevoor algab varasema vastuse peegeldusega („Sa ütlesid, et sõidu ajal tundsid end hästi“).

Näide 88 (intervjuu nr 7, monteerimata uudisint)
AA: Sa ütlesid, et sõidu ajal tundsid end hästi. Kas siis pärast sõitu läks olemine kuidagi kehvemaks?
LT: Ei, mitte seda. Ma siin lihtsalt treeningutel ei ole nagu kõige paremini tundnud ennast, et sportlaskeeli – pulsid on kõrged ja liikumine on kuidagi vaevaline, aga võistluse ajal oli okei.

Nii auditooriumile kui ka intervjueeritavale jääb mulje, et vestlus alles käib ja areneb edasi. Ajakirjaniku kõnevoorus pole ei sportlase ega auditooriumi jaoks ühtegi viidet sellele, mis võiks eelhäälestada intervjuu peatsele lõpule. Sportlane vastab ajakirjaniku küsimusele, selgitades, mida ta pidas oma eelneva mõttekäiguga silmas. Seejärel lõpeb intervjuu ootamatult. Ajakirjanik ei raamista kuidagi vestlust ega täna vestluspartnerit intervjuu eest.

Selline intervjuu lõpp ei teeni kellegi huve. Ootamatult lõppev intervjuu ei moodusta auditooriumi jaoks tervikut ega toeta intervjueeritava arusaama vestluse lõpust. Nii võtab selline vestluse lõpp temalt võimaluse anda lõpetuseks edasi veel mõni oluline sõnum.

Seega võib väita, et ainuüksi ajakirjaniku lakooniline „Aitäh!“ on vestluse lõpetamisel tõhusam kui vestluse läbilõikamine intervjueeritava viimase vastuse järel. Tänamine vähemalt markeerib vestluse lõppu ning auditoorium ja intervjueeritav ei jää ootama järgmist küsimust. Analüüsitud 50 intervjuust suur osa lõppes üksnes viisakusvormeliga. Neist paljude puhul andis ajakirjanik vestluspartnerile viisakusavaldusena kaasa ka head soovid edasiseks.

Näited nr 89–91 pärinevad eranditult spordiintervjuudest. Analüüsitud intervjuude hulgast paistsidki esmajoones sportlastega tehtud intervjuude lõpud silma sellega, et ajakirjanikud lisasid neisse oma häid soove.

Näide 89 (intervjuu nr 3, monteerimata uudisint)
BB: Aitäh Sulle ja palju jaksu ja peaasi, et ei külmeta!
MK: Just. Tänan Teid!

Näide 90 (intervjuu nr 10, monteerimata uudisint)
AA: Mis Sul nüüd plaanis on järgnevatel päevadel? Lihtsalt tavarutiini ja plaane jätkata?
ES: Ei no ongi, et homme siis teen natuke pikema trenni ja ülehomme on puhkepäev ja edasi veel arutame treeneriga ja …
AA: Selge. Edu!
ES: Tänud!

Näide 91 (intervjuu nr 16, monteerimata uudisint)
BB: Igal juhul aitäh Sulle, head isu ja suured tänud veel kord selle toreda tulemuse eest!
KJ: Aitäh Teile!

„Aitäh ja no siis kõva vastupidamist Sulle!“, „Selge. Edu!“ või „Igal juhul aitäh Sulle, head isu ja suured tänud veel kord selle toreda tulemuse eest!“ on intervjuu lõpetuse fraasid, millega ajakirjanik suunas oma tähelepanu vestluspartnerile,

kuid andis samal ajal ka auditooriumile märku intervjuu lõppemisest. Kui inimene satub intervjuud jälgima poole vestluse ajal, ei pruugi olla intervjueeritav pelgalt hääle järgi tuvastatav. Seepärast on tänuväärne, kui ajakirjanik mainib intervjuu lõpus koos tänusõnadega uuesti intervjueeritava nime ja/või positsiooni. See toimib korduva identifitseeritava teabena vestlusega poole pealt liitunute ja nende jaoks, kes intervjueeritava nime vahepeal lihtsalt unustasid (Clayman ja Heritage, 2002).

Näites 92 pöördub ajakirjanik vestluse lõpus otse intervjueeritava poole, korrates tema nime ja väljendades oma hetkeemotsiooni („PA, see oli erakordselt tore kohtumine“).

Näide 92 (intervjuu nr 20, otse-eetri vestlusint)
FF: PA, see oli erakordselt tore kohtumine. Aitäh, et tulite! Me saime ka uhkelt rääkida. Ma ei mäleta, et me oleks väga ammu nii pikka jutuajamist pidanud, aga tänu Teile sai see võimalikuks. Aitäh ja palju jõudu!

Selle käiguga tuletab ajakirjanik suhteliselt pika vestlusintervjuu lõpus kuulajatele meelde, kes oli stuudios külas. Järgnevad tänusõnad („Me saime ka uhkelt rääkida. Ma ei mäleta, et me oleks väga ammu nii pikka jutuajamist pidanud, aga tänu Teile sai see võimalikuks. Aitäh …“= ja head soovid („… ja palju jõudu!“). Sel viisil intervjuud kokku tõmmates annab ajakirjanik vestluspartnerile märku meeldivast vestlusest ja säilitab suurema tõenäosusega temaga ka hiljem hea suhte.

Näites 93 esitab ajakirjanik ühes kõnevoorus kaks eraldiseisvat lausungit. Esimene on suunatud intervjueeritavale, kuid annab vestluse lõpust märku ka auditooriumile („Suur aitäh „Vikerhommikusse“ külla tulemast!“). Teine on mõeldud ekstra auditooriumile eesmärgiga tuletada meelde, kellega vesteldi („Meiega vestles PH“).

Näide 93 (intervjuu nr 25, otse-eetri vestlusint)
GG: Suur aitäh „Vikerhommikusse“ külla tulemast! Meiega vestles PH.

Näide 93 sarnaneb ülesehituselt näitega 94, sest järgib sama intervjuu lõpetamise loogikat: alustuseks tänab ajakirjanik saatekülalist selles saates osalemast („Suur aitäh meile siia „Vikerhommikusse“ külla tulemast!“). Seejärel suunab ta oma viimase sõnumi auditooriumile, korrates, kes oli saates külas: „Meie vestluskaaslaseks oli XXX Tallinna keskuse vanemekspert PJ“.

Näitest 93 eristab seda lõppu ainult asjaolu, et ajakirjanik mainib lisaks saatekülalise nimele ka tema ametikohta, eeldamata auditooriumilt teadmist selle kohta. Seega, kuna auditoorium saab intervjuu lõpus rohkem vestlusega seotud teavet, võib näites 94 toodud intervjuu lõppu pidada näites 93 kirjeldatust tõhusamaks.

Näide 94 (intervjuu nr 27, otse-eetri vestlusint)
GG: Suur aitäh meile siia „Vikerhommikusse“ külla tulemast! Meie vestluskaaslaseks oli XXX Tallinna keskuse vanemekspert PJ.

Analüüsitud intervjuude põhjal võib öelda, et näited nr 93 ja 94 illustreerivad hästi ajakirjandusliku otse-eetri intervjuu tüüpilist lõppu, mille puhul rakendavad ajakirjanikud tänamist koos vestluspartneri nime ja/või positsiooni uuesti mainimisega.

Samm veel tõhusama vestluse lõpu poole on intervjuu, kus ajakirjanik nimetab peale vestluspartneri nime ja positsiooni uuesti ka teema, millest räägiti. Nii on võimalik vestlust hiljem kuulama asunutel saada selle kohta rohkem väärtuslikku teavet. Näites 95 pöördub ajakirjanik otse vestluspartneri poole ja tänab teda.

Näide 95 (intervjuu nr 30, otse-eetri uudisint)
HH: Aga aitäh, XXX kinnisvara valdkonna juht PM, täna hommikul meile tutvustamast Vanasadama tulevikku.

Intervjueeritav ja auditoorium mõistavad, et intervjuu lõpp on saabumas. Sellest annavad märku nii viisakusavaldus kui ka ajakirjaniku kõnevooru viimane lauseosa ("… täna hommikul meile tutvustamast Vanasadama tulevikku"). Ajakirjaniku sõnakasutus viitab minevikule, andes märku toimunud sündmusest, praegusel juhul juba peetud vestlusest sadama tuleviku teemal.

Näites 96 annab ajakirjanik vestluspartnerit tänades (vt allajoonitud tekst) intervjueeritavale ja auditooriumile märku, et intervjuuaeg on saanud läbi.

Näide 96 (intervjuu nr 28, otse-eetri vestlusint)
GG: Suur aitäh, PK, meiega teemat avamast. Rääkisime siis plaanist, mille on välja käinud haridusministeerium, et Eestis hakataks kohustuslikus korras kontrollima lasteaias mittekäivate laste arengut.

Ka näites 96 viitab ajakirjaniku väljend „… meiega teemat avamast" juba lõppevale vestlusele. Ts tuletab intervjuu jälgijatele meelde, kellega vesteldi (vt allajoonitud tekst): „Suur aitäh, LP, meiega teemat avamast". Seejärel sõnastab ta auditooriumile mõeldes vestluse peateema: „Rääkisime siis plaanist, mille on välja käinud haridusministeerium, et Eestis hakataks kohustuslikus korras kontrollima lasteaias mittekäivate laste arengut". Mainides vestluse lõpus uuesti peamist jututeemat, seob ajakirjanik vestluse ühest küljest tervikuks, kuid samal ajal teavitab seda hilinemisega kuulama asunuid kesksest teemakäsitlusest.

Liikudes edasi intervjuu järjest tõhusama lõpetamise võimaluste skaalal, jõuame intervjuudeni, mille lõppakord sisaldab nii ajakirjaniku tänusõnu vestluspartnerile, vestleja taastutvustamist kui ka intervjuu tuuma kokkuvõtet (vt järgnevad näited). Teisisõnu on tegu selliste vestluse kokkuvõtmisega, mille puhul ei unusta ajakirjanik ära ei suhet vestluspartneriga ega ka auditooriumit, kelle jaoks on vestlus õieti ellu kutsutud.

Näited nr 97 ja 98 kirjeldavad intervjuu lõpetamise tõhusat praktikat, sest teenivad võimalikult palju kõigi huve. Mõlemad ajakirjanikud annavad oma vestluspartnerit tänades (vt allajoonitud tekst) nii talle kui ka auditooriumile selgesti mõista, et intervjuu sai läbi: „… PU, XXX-i juht, aitäh täna hommikul siia tulemast ja infot meiega jagamast" ja „Suur tänu, RK, nii perearst, aga siis ka XXX-i professor".

Näide 97 (intervjuu nr 36, otse-eetri uudisint)
II: Aga paneme idufirmade teemale siinkohal punkti. StartupEstonia kodulehel, nagu öeldud, saab siis vaadata Eesti iduettevõtete sellist ökosüsteemi nagu kava või ettevõtete loendit, kus on siis kirjas olulised tegijad, kui suured nad on, kui paljudele nad tööd annavad. Saab selle pinna pealt ka vaadata, mis valdkonnad on sellised tulised. Ja foundME.io on Äripäeva idufirmade veeb, kus me siis ka neid sõnumeid ja sündmuseid oleme kajastamas ja toome ka siis tähelepanusse mitmed nendest teemadest, aga, PU, XXX-i juht, aitäh täna hommikul siia tulemast ja infot meiega jagamast.

Näide 98 (intervjuu nr 44, otse-eetri uudisint)
MM: Suur tänu, RK, nii perearst, aga siis ka XXX professor. Ja me rääkisime siis värskest seireuuringust, mis näitab, et mõneti on olukord paremaks läinud. Osakaal ühiskonnast, kellel on antikehad, on suurenenud. Ja inimeste ohutunne on siis ka samamoodi suurenenud. Kauneid pühi Teile ja kohtume siis uuel aastal!

Auditooriumile tuletatakse igaks juhuks meelde, kellega räägiti (vt allajoonitud tekst): „Suur tänu, RK, nii perearst, aga siis ka XXX-i professor“, „… PU, XXX-i juht, aitäh täna hommikul siia tulemast ja infot meiega jagamast“. Seejärel võtab ajakirjanik lühidalt kokku vestluse sisu, lihtsustades auditooriumil sellest olulisima kaasa võtmist ning andes samal ajal vestluspartnerile märku sellest, mis tõusis vestlusest esile.

Näites 97 viitab (vt allajoonitud tekst) ajakirjanik otse asjaolule, et kordab varem mainitut üle: „Aga paneme idufirmade teemale siinkohal punkti. Startup Estonia kodulehel, nagu öeldud, …“. Seejärel selgitab ta lühidalt mainitud kodulehe sisu:

> „… saab siis vaadata Eesti iduettevõtete sellist ökosüsteemi nagu kava või ettevõtete loendit, kus on siis kirjas olulised tegijad, kui suured nad on, kui paljudele nad tööd annavad. Saab selle pinna pealt ka vaadata, mis valdkonnad on sellised tulised. Ja foundME.io on Äripäeva idufirmade veeb, kus me siis ka neid sõnumeid ja sündmuseid oleme kajastamas ja toome ka siis tähelepanusse mitmed nendest teemadest …“

Näites 98 teeb ajakirjanik lihtsustatud ja ülevaatliku kokkuvõtte seireuuringu põhitulemustest, millest oli vestluses pikemalt juttu.

> „Ja me rääkisime siis värskest seireuuringust, mis näitab, et mõneti on olukord paremaks läinud. Osakaal ühiskonnast, kellel on antikehad, on suurenenud. Ja inimeste ohutunne on siis ka samamoodi suurenenud.“

Selline kokkuvõte on kasulik nii neile auditooriumi liikmetele, kes kuulasid küll kogu vestlust, aga kelle jaoks võtab ajakirjanik põhilise uuesti kokku, kui ka neile, kes hakkasid otse-eetri intervjuud kuulama hiljem ja võisid seetõttu olulisemast ilma jääda. Intervjueeritava jaoks on ajakirjaniku kokkuvõte peegeldus sellest, kui arusaadav ja selge ta suutis oma sõnumites olla. Ajakirjanik annab kokkuvõtet tehes omakorda intervjueeritavale mõista, et kuulas teda täpselt ja

mõistis öeldu mõtet. Teisisõnu aitab see tulevikule mõeldes hoida ajakirjaniku ja allika väga vajalikku usalduslikku ja avatud suhet: intervjueeritav lahkub tundega, et tal oli võimalik edastada oma mõtteid ja seisukohti selgelt, sügavuti ja korrektselt. Suhte hoidmise soov on sõnastatud ka näite 30 viimases fraasis, milles ajakirjanik avaldab otsesõnu lootust rääkida intervjueeritavaga samal teemal (koroonaviiruse seireuuringu tulemuste järgmisest etapist) mõne aja pärast taas.

Intervjuu lõpp kohta leidus valimis ka vähem tüüpilisi näiteid, mida ei saa pidada tõhusaks. Nii võib ajakirjanik anda intervjuu lõpust teada pelgalt tõdemusega, et aeg on otsa saanud (vt näide nr 99).

Näide 99 (intervjuu nr 31, otse-eetri uudisint)
HH: Siin tulevad pooltunniuudised kahjuks peale, aga aitäh meiega liitumast, PN.

Selline lõpetus annab küll auditooriumile ja intervjueeritavale märku, et intervjuu sai läbi, kuid jätab mulje, justkui ei oleks ajakirjanik jõudnud kõiki soovitud küsimusi esitada. See viitab aja planeerimise ja vestluse juhtimise vähesele võimekusele. Muu hulgas võib selline lõpetamise viis mõjuda ebaviisakalt hoolimata viisakatest, kuid kiirustades öeldud tänusõnadest.

Kuigi üksiku näitena esinenud, väärib võimaliku stsenaariumina mainimist veel intervjuu, kus vestluse lõpetas oma sõnumi või uue teema sisse toomisega sootuks intervjueeritav, haarates endale vestlusjuhi rolli. Näites 100 püüab ajakirjanik küll vestlusele joone alla tõmmata, tänades intervjueeritavat ja soovides talle head („Aitäh, MK, ja soovime Sulle parimat!“), kuid selle peale alustab intervjueeritav kõnevooru ja edastab ka ise head soovid koondisekaaslasele:

Näide 100 (intervjuu nr 6, monteerimata uudisint)
AA: Aitäh, MK, ja soovime Sulle parimat!
MK: Jaa. Ja soovin kiireid jalgu YYY-le. Sellest on suur heameel, et ta jõudis sinna, kus ta on praegu.

On võimalik, et ajakirjanik lõpetab vestluse mõne soovituse või hinnanguga, püüdes sellega auditooriumit mingis suunas mõjutada. Näites 101 kombineerib ajakirjanik intervjuu lõpetamise mitut elementi.

Näide 101 (intervjuu nr 22, otse-eetri uudisint)
FF: Hästi, perearst PC, veetke see ainus vaba päev nüüd mõnusasti ja kui hakkavad ka süljeproovid tõepoolest saama võimalikkuseks, siis usutavasti on neid inimesi, kes lähevad ja testivad ennast, veel oluliselt rohkem. Toredat päeva Teile!

Ajakirjanik mainib auditooriumile suunatult vestluskaaslase nime ja ametikohta („Hästi, perearst PC, …“), annab talle kaasa head soovid („Toredat päeva Teile!“), aga lisab hinnangu, mis pole küll otsesõnu suunatud auditooriumile, ent annab kaudselt (vt allajoonitud tekst) mõista ootusest, et inimesed võiksid end rohkem testida („… ja kui hakkavad ka süljeproovid tõepoolest saama võima-

likkuseks, siis usutavasti on neid inimesi, kes lähevad ja testivad ennast, veel oluliselt rohkem“).

Ainsa stsenaariumina ei ilmnenud analüüsitud intervjuude hulgas olukordi, kus ajakirjanik annaks ise intervjuu lõpus vestlusjuhi rolli üle intervjueeritavale palvega sõnastada kokkuvõte või lõppsõna.

Ajakirjanduslikul uudisintervjuul on selgesti eristatav algus, keskosa ja lõpp (Paltridge, 2012). Auditoorium ja intervjueeritav peavad hästi tajuma, millal vestlus algab ja millal see läbi saab. Nende vestluse etappide markeerimisel mängib ajakirjanik kui vestlusjuht keskset rolli.

Intervjuu lõpp viitab ajakirjandusliku intervjuu institutsionaalsele laadile ning kinnitab ühtlasi varasemate uuringute järeldusi, et ajakirjanikul on uudisintervjuus vestluse juhi ja suunaja roll läbivalt, st alates sissejuhatusest kuni vestluse lõppakordini (S. Clayman ja Heritage, 2002a; Drew ja Sorjonen, 1997; Scannell, 2009).

Ajakirjanikud kasutavad vestluse lõpetamiseks erinevaid tehnikaid. Kõige tõhusam moodus on anda jälgijatele ja vestluspartnerile märku saabuvast lõpust, taastutvustades intervjueeritavat ning võttes lakooniliselt kokku intervjuu tuuma.

Vältima peaks intervjueeritava ja auditooriumi jaoks ootamatult saabuvat lõppu, sest see võtab intervjueeritavalt võimaluse edastada mõni oluline või lausa keskne sõnum ning jätab auditooriumile mulje poolikust teemakäsitlusest.

8. ARUTELU

Üldtunnustatud käsitluse järgi on ajakirjanduslik uudisintervjuu asümmeetrilise vormiga vestlus (Ekström, 2001; Ekström, 2007; Heritage ja Clayman, 2010), mida hinnatakse, analüüsitakse ja käsitletakse valdavalt ajakirjaniku kui vestlusjuhi perspektiivist. Ajakirjanikul nähakse selles vestluses olevat selget võimupositsiooni: just tema seab jutuajamise agenda, alustab ja lõpetab vestluse, juhib kõnevoorude vaheldumist, otsustab, millistele küsimustele peab intervjueeritav vastama, on öeldu suhtes skeptilise hoiakuga ning sageli kasutab ründavaid küsitlemistaktikaid, mille abil saab ta võtta intervjueeritava justkui vastutusele (Ekström, 2001; Ekström, 2007; Heritage ja Clayman, 2010).

Kõik see kehtib eelkõige ühe uudisintervjuu alatüübi, vastutajaintervjuu kohta ega kohaldu üheselt muud tüüpi uudisintervjuudele. Et enamik seniseid uudisintervjuude uuringuid on olnud pühendatud vastutajaintervjuule, on mainitud karakteristikuid pahatihti automaatselt laiendatud uudisintervjuu ülejäänud kolmele alatüübile, st korrespondendi-, kogemus- ja eksperdiintervjuule. Ka on varasemad uurijad olnud keskendunud põhiliselt ajakirjaniku kui vestluse objektiivse juhi positsiooni ja võimu hoidmise ning küsimuste sõnastamise analüüsile, ehkki uudisintervjuu ülejäänud alatüüpe iseloomustab ajakirjaniku ja intervjueeritava sootuks teistsugune suhe. Intervjueeritava profiilist tulenevalt on ka eesmärgid neis intervjuudes hoopis teised.

Siinse doktoritööga nihestan seni kehtinud uudisintervjuude käsitlemise paradigmat, liigutades luubi ajakirjanikult ja tema küsimuste sõnastamise viisilt **ajakirjaniku ja intervjueeritava interpersonaalsele suhtele**. Muu hulgas tähendab see, et võimupositsiooni säilitamise asemel saavad analüüsis tähtsaks märksa teistsugused tõhusa intervjuu elemendid ja tehnikad, nende seas empaatia, hinnanguliste väidete vältimine, faktitäpne peegeldamine ja keerukate mõttekäikude parafraseerimine ning küsimuste-vastuste mahu arvestamine. Neile komponentidele on tarvis pöörata suuremat tähelepanu eesmärgiga mõista, kuidas küsitleda tõhusalt vastutajaintervjuudest erinevates uudisintervjuu vormides. Iga pisima intervjuud mõjutava elemendi teadvustamine nii ajakirjaniku kui ka intervjueeritava seisukohast võimaldab neil intervjuu kui terviku kulgu paremini mõista ja mõjutada.

Tõhusam intervjuuprotsess aitab omakorda kaasa kõigi jaoks ammendava teemakäsitluse saavutamisele. Uudisintervjuu ammendavus on keskne eesmärk, sest see aitab intervjuu jälgijatel saada käsitletava teema kohta võimalikult palju olulist teavet ja asetada selle õigesse konteksti, et teemat paremini mõista. Mõnel juhul on see vajalik ühtlasi selleks, et teha uue teadmise pinnalt järgmisi otsuseid või samme. Samuti kasvatab ammendav intervjuu tõenäolisemalt auditooriumi usaldust nii ajakirjaniku kui ka intervjueeritava vastu, sest nad suudavad pakkuda põhjalikku ja põnevat teemakäsitlust.

Kui vastutajaintervjuus on ajakirjaniku kui vestlusjuhi roll hästi nähtav ja tajutav, siis eksperdi- ja kogemusintervjuus pole see nii eksplitsiitne. Seetõttu võib pealiskaudsel jälgijal jääda vestlusjuhi rolli nihkumine ajakirjaniku käest intervjueeritava kätte märkamata.

Minu doktoritöös tehtud analüüs näitab, et vestluses ei sõltu juhirolli kaotamine mitte niivõrd intervjuu eel ette valmistatud küsimustest, kuivõrd aktiivse kuulamise oskusest, esitatud küsimuste mahust ja seatud fookusest. Sobimatu mahuga küsimused, ent ka hüplik või päris puuduv fookus annavad intervjueeritavale võimaluse seada ise agenda, võttes sellega ajakirjanikult üle vestlusjuhi koha. Sellisel juhul tahaksin uurijana küsida, kes vestlust õieti juhtis ja miks sai see enne otsa, kui kõigele olulisele suudeti tähelepanu pöörata. Teisisõnu: intervjuu lõpus võib auditoorium tabada end mõttelt, et sellest ei kujunenud tervik ja see ei pakkunud ammendavat teemakäsitlust.

Minu väitekirja raamistab interpersonaalse kommunikatsiooni teooria, mida olen täiendanud ideedega haakuvatest distsipliinidest (Camilleri, 2019; Hargie, 2016; Herbert, 1999; Lievens ja Sackett, 2012; Segrin jt, 2007; Simon, 1999 jt). Ajakirjanike jaoks on interpersonaalse kommunikatsiooni oskused üks tõhusa töö võtmekomponent (Camilleri, 2019; Herbert, 1999).

Siinne doktoritöö kinnitab tõsiasja, et intervjuu juhtimise oskusi on võimalik ja professionaalse enesearengu soovi korral suisa kohustuslik õppida ning pidevalt arendada. Selleks tuleb ajakirjanikul olla teadlik sellest, millistest komponentidest koosnevad tõhusa intervjueerimise tehnikad ja milliseid neist ta ise rakendab. Oskuslik intervjueerimine pole mitte kaasasündinud oskus, vaid vajab järjepidevat teadlikku harjutamist. Põhiline märksõna on seejuures **pidev reflektsiooniprotsess**.

Otse-eetris tehtud uudisintervjuu on koosloomeprotsess. See tähendab, et sageli pingelises olukorras kulgeva vestluse käigus mängivad auditooriumile ammendava teemakäsitluse pakkumisel suurt rolli mõlemad vestluspartnerid: nii ajakirjanik kui ka intervjueeritav. Ajakirjanik saab küll suunata ja toetada intervjueeritavat oma kogemusi, protsesse või otsuseid auditooriumile arusaadavalt analüüsima ja tõlgendama, kuid vastutusest pole vaba ka intervjueeritav, sest temal on vestluses osaledes moraalne kohustus anda vastuseid ning tuua avalikkuse ette ja tähelepanu alla just tema või esindatava institutsiooni jaoks olulisi vaatenurki ning olla seejuures usaldusväärne allikas (Ekström, 2009; Franklin ja Carlson, 2011).

Niisiis on intervjuu õnnestumises tähtis osa nii ajakirjanikul kui ka intervjueeritaval ning nende **koostöisel ja toetaval suhtel**, mille käigus nad teineteist mõjutavad. Ehkki tõhusate vastamisstrateegiate väljaselgitamine jääb järgmiste doktorantide ülesandeks, lubavad minu doktoritöö empiirilisest materjalist esile kerkinud näited mul väita, et isiklikke või erialaseid kogemusi ja teadmisi jagavad intervjueeritavad tajuvad neile usaldatud rolli kaalukust. Nad on valmis – nagu ajakirjanikudki – tegema suuri jõupingutusi selleks, et intervjuu tulem oleks ammendav ja põnev vestlus. Väiksema meediakogemusega inimesed vajavad ajakirjanikelt teema avamisel ja mõtestamisel seevastu suuremat tuge. Siinne doktoritöö pakubki ajakirjanikele loodetavasti just neid abistavaid tööriistu.

Veel loodan, et siinsest tööst saavad abi kõik need, kes on tundnud puudust **eestikeelsetest terminitest uudisintervjuu valdkonnas**. Olen doktoriõpingute käigus loonud hulga omakeelseid termineid, mis võiksid hõlbustada intervjuusid uurivate teadlaste, intervjuu spetsiifikat õpetavate õppejõudude ja õpetajate ning kõigi üliõpilaste ja praktikute tööd.

KOKKUVÕTE

Uudisintervjuud ümbritsevad meid kõikjal: need saadavad meid hommikukohvi kõrvale raadiot kuulates, vaatavad meile lõunapausil vastu ekraanidelt ja juhatavad meid õhtul uudistesaate taustal öösse. Valdav osa neist intervjuudest ei võta kedagi vastutusele ega ole konfliktsed, kuigi just vastutajaintervjuu on pälvinud uudisintervjuu ühe alatüübina määramatult palju uurijate tähelepanu (Blum-Kulka, 1983; Clayman, 1992; Clayman jt, 2007; Fetzler ja Weizman, 2006; Harris, 1991; Hutchby, 2005, 2011; Montgomery, 2008; Rendle-Short, 2007; Tolson, 2001).

Oma doktoritöös võtsin vaatluse alla teist tüüpi, argised uudisintervjuud, sest soovisin saada teada, kuidas võiksid need eksperdi- ja kogemusintervjuud olla tõhusamad nii ajakirjaniku, intervjueeritava kui ka auditooriumi jaoks. Tulemused, milleni jõudsin, on järgnevalt lühidalt esitatud uurimisküsimuste kaupa.

Vastused uurimisküsimustele

Doktoritöö kolme alusuuringut ühendav katusküsimus oli järgmine: **millised võimalused on ajakirjanikel monteerimata ja/või otse-eetri eksperdi- ja kogemusintervjuudes tõhusamaks küsitlemiseks?**

Vastuse leidmiseks sõnastasin täpsustavad uurimisküsimused, millele annan nüüd järjest kokkuvõtlikud vastused.

1. Milliseid küsitlemistehnikaid kasutasid ajakirjanikud monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes?

Selgus, et Eesti ajakirjanike küsitlemistehnikad erinesid üksteisest suurel määral. Seetõttu ei ole kõik järgnevalt loetletud tehnikad omased mitte kõigile analüüsitud intervjuusid juhtinud ajakirjanikele, vaid annavad edasi kogu kasutatud võtete mitmekesise spektri.

- Ajakirjanikud ei pea alati kinni põhimõttest esitada ühes kõnevoorus üks küsimus. Sageli esitavad nad korraga mitu küsimust ja tuli ette ka küsimuste kaskaade (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Levinud tehnika on esitada küsimuse asemel hoopis väide, hinnang või seisukoht (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Ajakirjanikud kasutavad aktiivse kuulamise tehnikatest vastuse ümbersõnastamist ja kogu vastuse või selle mõne nüansi peegeldamist. Samuti esitavad nad vastuse ebapiisavuse või ebaselguse korral täpsustavaid küsimusi (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Intervjueerides kasutavad ajakirjanikud erinevaid eesmärke täitvaid küsimusi: avatud ja suletud küsimusi, filterküsimusi, täpsustavaid küsimusi, hüpoteetilisi küsimusi jt (**esimene, teine ja kolmas uuring**).

- Uudisintervjuu juhatab sisse ajakirjanik. Ta teeb vestlusele avangu, mis võib sõltuvalt tema vestluse juhtimise stiilist olla pikem ja sisukam või lühem (koosnedes üksnes tervitussõnadest), kuid annab igal juhul nii auditooriumile kui ka vestluspartnerile aimu alanud intervjuust. Samamoodi ajakirjanik ka lõpetab intervjuu. Olenevalt tema vestluse juhtimise stiilist võib intervjuu lõpp sisaldada vestluspartneri ja teema taastutvustamist ning lühikokkuvõtet olulisimatest jutupunktidest või olla lakooniline, tänusõnadega lõppev väljajuhatus. Vastavalt valitud stiilile võib intervjuu lõppakord olla auditooriumi ja intervjueeritava jaoks rohkem või vähem tõhus (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Ajakirjanikud ei sea ega hoia intervjuud alati ühes kindlas fookuses. Mõnel juhul hüppab fookus teemaliinide vahel ja jõuab seejärel tagasi vestluse keskpunkti juurde, ent mõnest intervjuust ei selgu lõpuni, millest täpselt soovis ajakirjanik intervjueeritavaga rääkida. Aeg-ajalt ajakirjanikud tähistavad fookuse muutmise (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Ehkki üldjuhul lasevad ajakirjanikud toetavas uudisintervjuus öelda intervjueeritaval oma mõtted lõpuni välja, ei ole see reegel. Vahel katkestab ajakirjanik intrvjueeritava jutu, lõpetades tema eest lause või alustades poole tema kõnevooru ajal oma uut küsimust või väidet (**teine ja kolmas uuring**).
- Ajakirjanikud rakendasid ka mitteverbaalseid suhtlemisvõtteid (žestid, näoilme, miimika jm), mis väljendasid intervjuu tonaalsust (**esimene ja kolmas uuring**).

2. Kuidas avavad eksperdid monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes teemat?

Sellele uurimisküsimusele vastamisel lähtusin kolmandas uuringus tehtud uurimisintervjuudest ekspertidega ning samade inimestega raadio ja televisiooni otse-eetris kõlanud uudisintervjuude kvalitatiivsest analüüsist.

- Teema avamise lähtepunkt on eksperdi täpne (enese)positsioneering, sest sellest rollist tuleneb sõnumite valik. Eksperdi roll intervjuus ei olnud analüüsitud vestlustes paraku alati üheselt kõigile selge. Mõnel juhul positsioneerib ekspert end suisa mitmes rollis korraga, näiteks kindlat institutsiooni esindava teadlasena ja samal ajal oma valdkonna pädeva autonoomse eksperdina, teisel juhul nii teadlase kui ka kogemuse jagajana.
- Eksperdi soov on olla koostöine vestluspartner, kes aitab auditooriumil teemat võimalikult hästi mõista.
- Ekspert püüab vastata kõigile esitatud küsimustele. Täpsemalt tähendab see, et kui ajakirjanik esitab talle oma kõnevoorus mitu järjestikust küsimust, katsub ekspert anda vastuse neile kõigile, tõdedes siiski, et tal on raske mitut küsimust korraga meeles pidada. Seetõttu jääb mõni küsimus tihti vastuseta.

- Üldjuhul vastavad eksperdid heasoovlike intervjueeritavatena ka neile küsimustele, mis ületavad nende pädevust või on spekulatiivsed, kuigi viimastele proovitakse teadlikult mitte anda ülemäära täpset vastust. Selgesõnaliselt keelduvad eksperdid vastamisest väga harva.
- Eksperdid ei kasutata piisavalt vaikust ehk võimalust küsimuse üle põgusalt järele mõelda, vaid püüavad kohe kiiresti vastata. Nii on vastus mõnikord kobav, sest vastaja alles otsib mõttes sobivaid sõnu ja ideid.
- Ebaselge küsimuse kohta ei kipu ekspert paluma ajakirjanikult selgitust ega täpsustust. Ta püüab selle asemel aimata, mida ajakirjanik teada soovib, ja vastata selle alusel.
- Teema avamisel abistavad eksperti ajakirjaniku peegeldamised ja parafraseeringud, kuna tänu neile on võimalik intervjueeritaval mõista, millised tema senised vastused olid ebaselged või lünklikud ning vajaksid täiendamist. Suurema meediakogemusega eksperdid on altid korrigeerima ajakirjaniku faktivigu.
- Eksperdid peavad tähtsaks intervjuuks valmistuda, sest näevad selles nii võimalust teemat auditooriumile põhjalikumalt avada kui ka ennast otse-eetris julgemalt ja mugavamalt tunda. Kui mõni ekspert teeb intervjuu eel teemaga süvitsi tutvumiseks eraldi eeltööd, tõdevad teised, et on tänu sagedastele meediaesinemistele pidevalt valmis andma kommentaare ja intervjuusid.
- Suurema meediakogemusega eksperdid valmistavad intervjuu eel ette põhisõnumid ja teema mõistmist hõlbustavad näited, mille kasutamiseks leiavad nad intervjuus sobiva aja.
- Eksperte kannustab teemat avama muu hulgas soov avalikkust harida. See väljendub nende püüdluses vältida erialaspetsiifilisi termineid ning kasutada lihtsustavaid näiteid ja selgitusi.
- Sõltumata oma meediakogemusest hindavad eksperdid ajakirjanike puhul kõrgelt konfronteeruva suhtlusstiili vältimist, samuti aktiivset kohalolu ja pühendumist, empaatilist suhtlusstiili ning neile antud võimalust teema rahulikult lõpuni avada. Selle kaudu tunnetavad nad ajakirjaniku tuge, mis julgustab neid teemat põhjalikult käsitlema.

3. Kuidas toetavad ajakirjanikud intervjueeritavat monteerimata ja/või otse-eetri uudisintervjuudes?

Kui analüüsisin intervjueeritava toetamist, pakkusid rikkalikumat materjali esimene ja kolmas alusuuring. Nende valimis oli hulk teleintervjuusid, mille puhul sain lisaks ajakirjanike verbaalsetele toetavatele tehnikatele jälgida ka nende mitteverbaalseid tehnikaid.

- Ajakirjanikud suudavad tihti luua intervjueeritavale teema käsitlemist julgustava avatud õhkkonna, kasutades selleks valdavalt selliseid mitteverbaalseid

tehnikaid nagu naeratamine, avatud kehahoiak, julgustavad žestid jm (**esimene, teine ja kolmas uuring**). Veel sõnastavad nad empaatilisi, tunnustavaid ja toetavaid kommentaare (**esimene ja teine uuring**).

- Intervjueeritava toetamine väljendub ka talle antud võimaluses lõpetada mõttekäik katkestamata (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Tavaliselt arvestab ajakirjanik vestluse tempo valikul vastajat, andes talle aega mõttepausideks ja kõnevooru lõpetamiseks (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Intervjueeritavat toetab ja julgustab ajakirjaniku aktiivne kohalolu, mis väljendub täpses kuulamises, kuuldu oma sõnadega kokku võtmises ja tagasi peegeldamises või täpsustavate küsimuste esitamises (**esimene, teine ja kolmas uuring)**. Intervjueeritavas tekitab nende tehnikate kasutamine tunde, et ajakirjanik tõepoolest mõtleb kaasa ja on kohal ning huvitub teemast ja rääkijast (**kolmas uuring**).
- Abistav tehnika on ühe konkreetse küsimuse esitamine, sest sel juhul on intervjueeritava vastused selgemad kui siis, kui ta püüab vastata mitmele küsimusele korraga. Veel lihtsustab ainult ühe küsimuse korraga esitamine vastamist, kuna intervjueeritav saab nii keskenduda oma vastusele, mitte ajakirjaniku kõigi küsimuste meeles hoidmisele (**esimene, teine ja kolmas uuring**).

4. Millised olid monteerimata ja/või otse-eetri intervjuudes kasutatud küsitlemistehnikate peamised puudused?

Nõrgad kohad küsitlemistehnikates ilmnesid kõigis kolmes uuringus. Tihti esinesid sarnased puudused mitmes intervjuus olenemata selle tüübist (vestlus- või uudisintervjuu, kogemus- või eksperdiintervjuu), teemast ja kestusest.

- Levinud probleem on intervjuu ühe selge fookuse puudumine. Sageli ei selgu ei vestluse alguses, kestel ega järel, milline oli selle keskne fookus, sest ükski järgnev küsimus ei täienda eelmist ega aita teemat sügavuti mõista, vaid pigem avab uue teemaliini. Eriti murettekitav on see väga lühikese uudisintervjuu puhul, kus niigi napib teema ammendavaks käsitluseks aega (**esimene uuring**). Selge fookuse puudumine võib põhjustada mitteammendava teemakäsitluse (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Fookuse muutmine ei ole alati markeeritud ega põhjendatud. Sel juhul tekib küsimus, miks esitab ajakirjanik selle küsimuse just sel hetkel, st jääb arusaamatuks, miks ei arenda ta vestlust mitte edasi algse fookuse ammendavaks käsitluseks, vaid muudab ootamatult suunda (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Leidub palju probleeme küsimuse mahu valikuga. Ajakirjanikud esitavad väga lühikese kestusega intervjuus (**esimene uuring**) mõnikord suuremahulisi küsimusi, mis on vastaja kognitiivsete mäluprotsesside suhtes nõudlikud. Kui aega napib, ei saa intervjueeritav anda mahukale küsimusele ammendavat vastust, ja selle tõttu võib teemakäsitlus jääda pealiskaudseks ning muu hulgas

võib saada kannatada vastaja maine. Ka intervjuu lõpus on väga mahukas küsimus problemaatiline, sest vastajal ei jagu viimases intervjuuetapis sellele vastamiseks lihtsalt piisavalt aega. Intervjueeritavale mittesobiva mahuga küsimused kujunevad takistuseks neis intervjuudes, kus vastaja rollis on väga jutukas inimene, kes suuremahulise küsimuse tagajärjel kaaperdab ajakirjaniku kui vestlusjuhi rolli (**teine ja kolmas uuring**).

- Liigne keskendumine intervjuu eel koostatud küsitlemiskavale muudab ajakirjaniku küsitlemisstiili paindumatuks, kuna ta keskendub intervjueeritava kuulamise asemel oma planeeritud küsimuste esitamisele (**kolmas uuring**).
- Aktiivse kuulamise tehnikaid kasutavad ajakirjanikud vähesel määral. Seetõttu peavad intervjueeritavad juba öeldut tihti kordama ja ise täpsustusi lisama (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Aktiivse kuulamise tehnikate vähene rakendamine on otseselt seotud hinnanguliste väidete, laetud küsimuste ja meelevaldsete eelduste kasutamisega (**esimene, teine ja kolmas uuring**), sest need võtted viitavad mõnigi kord ajakirjaniku ebapiisavale tähelepanule. Meelevaldsed eeldused ja hinnangulised väited, mis ei vasta tõele, tekitavad muret, kuna nende märkamine, ümber lükkamine või parandamine nõuab ka intervjueeritavalt häid aktiivse kuulamise oskusi ja julgust, ent väiksema meediakogemusega vastajal võib neid nappida. Hinnangute ja ebatäpsete eelduste parandamine võib mõjuda õigustavalt ning on niigi lühikeses intervjuus ajakulukas, mistõttu ei kipu seda tegema isegi kogenud kõneisikud. Hinnangute ja eelduste parandamata jätmine võib aga omakorda põhjustada valeinfo levikut. Samuti viitavad hinnangulised väited mõnel juhul empaatia puudumisele: ajakirjanik mõjub neid kasutades vastajat ründavalt ja temalt õigustusi taotlevalt, mitte mõista püüdvalt (**esimene uuring**).
- Siin-seal torkab silma vastajale tema pädevust ületavate küsimuste esitamine (**teine ja kolmas uuring**). Vastajad püüavad neile peaaegu alati vastata, riskides sellega mõjuda ebausaldusväärsena ja levitada ebatäpset teavet.
- Väga levinud on ühes kõnevoorus mitme küsimuse esitamine (**esimene, teine ja kolmas uuring**). See nõuab vastajalt suutlikkust jätta need kõik meelde ja tähelepanelikkust, et kõik küsimused saaksid vastuse. Tihti vastasid intervjueeritavad üksnes viimasele küsimusele mitmest ja teiste juurde ei tulnud ka ajakirjanik oma järgmises kõnevoorus tagasi. Mitme küsimuse korraga esitamine annab intervjueeritavale ühtlasi vabad käed valida endale mugavaim küsimus. Auditooriumi jaoks võivad vastuseta jäänud küsimused tuua kaasa ebapiisava teemakäsitluse.
- Probleeme on pikkade, kohmakate ja raskesti mõistetavate kõnevoorudega, milles puudub selgesti sõnastatud konkreetne küsimus (**esimene, teine ja kolmas uuring**). Veelgi keerukam on vastajal juhul, kui ajakirjanik ei esitagi talle küsimust ja ajakirjaniku kõnevoorus kõlab ainult väide.

- Levinud praktika on ajakirjanike *kõige*-küsimused, mis taotlevad vastusena ülivõrdes esitatud hinnangut. Lühikeses otse-eetri uudisintervjuus on intervjueeritaval neile vastata väga raske, sest see eeldab kognitiivselt keerukamaid ja aeganõudvamaid mõtteprotsesse, milleks ei avane pinge all vesteldes sageli võimalust. Nii on *kõige*-küsimuste vastused pahatihti kohmetud ja ebalevad (**esimene, teine ja kolmas uuring**).
- Intervjueeritavale on abiks, kui ajakirjanik ise palub temalt näiteid, selgitusi, võrdlusi ja täpsustusi, andes sel viisil märku, et mõttekäik ei olnud üheselt selge. Eriti tähtis, kuid pigem vähe kasutatud praktika on see komplekssete teemade ning keeruliste terminite ja protsesside tõhusamal selgitamisel (**teine ja kolmas uuring**).
- Ajakirjanikud ei pööra uudisintervjuu lõpetamisele piisavalt tähelepanu (**esimene, teine ja kolmas uuring**), kuigi vestluse lõpu selge markeerimine annaks intervjueeritavale võimaluse esitada veel mõni kaalukas mõte. Muu hulgas aitaks kokkuvõttev lõppakord ka auditooriumil hõlpsasti mõista, kellega ja millest räägiti.

5. Milline on ajakirjanduslike uudisintervjuude tüpoloogia ja millisel viisil on võimalik seda täiendada?

Nii nagu uudisintervjuu ise pole žanrina alati selgepiiriliselt määratletud, võib erinevusi leiduda uudisintervjuu alatüüpide määratlustes. Oma doktoritöös olen lähtunud erialakirjanduses levinuimast klassifikatsioonist, mille alusel jagatakse uudisintervjuud nelja rühma vastavalt intervjueeritava profiilile ja rollile.

- Ajakirjanduslike uudisintervjuude kehtivas tüpoloogias eristatakse **nelja uudisintervjuu alatüüpi**: eksperdi-, kogemus-, korrespondendi- ja vastutajaintervjuud (Montgomery, 2008).
- **Vastutajaintervjuu** on pälvinud kõige rohkem uurijate tähelepanu (Blum-Kulka, 1983; Clayman, 1992; Clayman jt, 2007; Fetzler ja Weizman, 2006; Harris, 1991; Hutchby, 2005; Montgomery, 2008; Rendle-Short, 2007). Selles on ajakirjanik justkui kohtunik, neljanda võimu jõuline esindaja ja intervjueeritava vastutusele võtja, kes hoiab teadlikult talle vastandudes pinget õhus ning püüab säilitada oma objektiivsust (Hutchby, 2011; Rendle-Short, 2007; Tolson, 2001).
- Pakkusin selles doktoritöös välja uue eestikeelse katustermini ***toetav intervjuu***, mis tähistab vastutajaintervjuust eristuvat lähenemisviisi ja ajakirjanik-intervjueeritava suhet. Toetavas intervjuus on ajakirjanik pigem lihtsustaja, selgitaja, vahendaja ja tõlkija, kes püüab aidata intervjueeritavat teema avamisel. Termin *toetav intervjuu* väljendab intervjuuprotsessis vastaja toetamise tähtsust eesmärgiga julgustada teda avama teemat vabalt, sujuvalt ja sügavuti. Põhjalik teemakäsitlus, mida soodustab intervjueeritava abistamine, toetab omakorda auditooriumi vajadust ja soovi saada võimalikult mitmekülgset ja

põnevat teavet ning suurendab edaspidi nii auditooriumi kui ka võimalike intervjueeritavate usaldust ajakirjaniku vastu. Peale selle iseloomustab termin *toetav intervjuu* ajakirjaniku ja intervjueeritava hoitud suhet, mis on tarvilik selleks, et neil säiliks ka hilisem meeldiv kontakt.

Tõhusama intervjueerimise võimalused

Tuginedes 50 uudis- ja vestlusintervjuu (**esimene, teine ja kolmas uuring**), 13 uurimisintervjuu (**teine ja kolmas uuring**) ning nelja kirjaliku intervjuu analüüsile (**teine uuring**), esitan lõpetuseks ettepanekud ning loetlen võimalused, mis on ajakirjanikele abiks selles, et juhtida otse-eetri toetavas intervjuus vestlust tõhusamalt.

Intervjuu eel

1. Soovitan enne intervjuud koos intervjueeritavaga läbi arutada ja kokku leppida nii intervjuu teema kui ka täpsema fookuse, mis sobitub intervjuu formaadiga. See aitab tagada vestluspartnerite sarnased ootused intervjuule ning annab mõlemale võimaluse valmistuda paremini ja sihitumalt.
2. On tähtis leppida kokku, millises rollis esineb intervjueeritav vastajana ja millised on tema pädevuse piirid. Ühest küljest võimaldab see avada teemat sügavuti tema pädevuse piires, teisest küljest aga hoida ära küsimused, millele vastamiseks puudub tal pädevus või voli. Kui ajakirjanik vestleb näiteks viirusepandeemia teemal perearstiga, ei ole temalt mõistlik küsida riiklike piirangute ajalise rakendumise kohta (**kolmas uuring**) ega paluda hinnangut sellele, kuidas tuleks piirangute eirajaid karistada.
3. On kasulik julgustada intervjueeritavat juba enne intervjuud mõtlema läbi põhisõnumid, nende selge sõnastuse ja juttu ilmestavad näited. See aitab kasvatada tõenäosust, et auditoorium mõistab teemat samamoodi, nagu ekspert soovis seda edasi anda.
4. Intervjueerijal tuleks teha intervjuu eel põhjalik eeltöö. Esiteks hõlmab see tööd teemaga, täpsemalt selle fookusega. Hea mõte on paluda intervjueeritavalt olulist taustinfot kirjalikult ja rääkida see juba enne otse-eetrit temaga läbi. Teiseks tähendab eeltöö tutvumist intervjueeritava varasemate intervjuudega, et mõista talle omast suhtlemisstiili ja valida selle alusel küsitlemisstrateegia.

Intervjuu alguses

1. Soovitan ajakirjanikul jälgida, et ta avaks vestluse viisil, mis tutvustab selgelt teema fookust ja intervjueeritavat, võimaluse korral põhjendades auditooriumile, miks on valitud rääkima just see kõneisik. On vaja, et intervjuu jälgija mõistaks intervjueeritava seost käsitletava teemaga. See aitab tal paremini mõista ka intervjuu lähtepunkti ja seda, mis tüüpi vestlusega on tegu.

2. Sissejuhatus võiks sisaldada elemente, mis köidavad auditooriumi tähelepanu. See võib tähendada põnevaid, tähtsaid või ootamatuid fakte, tsitaati või kaalukat taustinfot, mis rõhutab teema uudisväärtust. Selline lähenemine aitab tekitada kohe alguses auditooriumis intervjuu vastu huvi.
3. Algavale intervjuule lisab väärtust teema asjatundlik raamistamine, mis rõhutab valitud fookuse olulisust ja selle seost teiste samal ajal toimuvate sündmustega. Teema uudisväärtuse selge sõnastamine aitab ühtlasi auditooriumil mõista, miks on sel hetkel vaja rääkida just sellest teemast.
4. Vestluse avangust peaks ilmnema, millises rollis on ajakirjanik ja millises intervjueeritav. Kui intervjuu jälgijatele antakse märku, et vastaja on näiteks oma kogemust koroonaviiruse põdemise järel jagav inimene, ei oota nad sellest intervjuust teadmist selle kohta, kuidas on edenenud riigi vaktsiinihange. Ühtlasi on see selge vihje ajakirjanikule, kes saab jälgida, et esitatavad küsimused ei ületaks vastaja pädevuse piire. Intervjueeritav omakorda saab anda julgesti märku tema pädevust ületavatest küsimustest ja loobuda neile vastamisest.
5. Tasub pidada silmas, et intervjuu algaks ühe selge ja konkreetse intervjuu formaadiga sobiva avaküsimusega, mis suhestub loogiliselt intervjuu sissejuhatuse ja fookusega. Hästi sõnastatud avaküsimus võimaldab nii auditooriumil kui ka intervjueeritaval minna vestlusega hõlpsamini kaasa ning aitab minimeerida ohtu, et intervjuu nihkub kohe alguses valitud fookusest kõrvale.
6. Avaküsimuse maht peaks sobituma intervjuu formaadi, kestuse ja intervjueeritavaga. Ajakirjanikul on võimalik selleks esitada väga suure mahuga küsimus ning kui seejuures on tegu mõneminutilise lühiintervjuuga ja vastama satub jutukas inimene, ongi intervjuu ühe küsimusega läbi. Sel juhul pole tegu mitte intervjuu, vaid kommentaariga. Kui ajakirjanik plaanib arendada teemat siiski intervjuule omaselt dialoogiliselt, soovitan võtta avaküsimuse sõnastamisel arvesse mainitud aspekte.
7. Et väärtustada intervjueeritava autentset kogemust või eksperditeadmisi, tuleks ajakirjanikul vältida meelevaldseid eeldusi ja hinnangulisi väiteid.
8. Vastajat toetavad mitteverbaalsed tehnikad, mida kasutab ajakirjanik, aitavad juba intervjuu alguses luua avatud ja usaldusliku õhkkonna. Nii saab intervjueeritav tunda end mugavalt ning julgeb jagada oma mõtteid ja kogemusi.

Intervjuu ajal

1. Soovitan jälgida, et vestlus püsiks seatud fookuse piires, sest see aitab käsitleda valitud teemat põhjalikumalt. Fookuse muutus võib olla tarvilik juhul, kui vestluses tõuseb esile mõni oluline uus vaatenurk või täiendav teemaliin. Sel juhul tuleks fookuse nihe selgelt markeerida, et ka auditoorium mõistaks, miks on kõrvalepõige vajalik ja millist lisaväärtust pakub see valitud teemaarendusele.

2. Kui ajakirjanik defineerib end eksperdi- või kogemusintervjuus vastavalt vahendaja või vestlejana, aitab see luua õhustiku, milles vestluspartner tunneb end kindlamalt. Kindlustunne, mille ajakirjanik loob toetavate tehnikate abil, võimaldab omakorda pakkuda auditooriumile paremat teemakäsitlust.

3. Esitatavad küsimused ei tohiks ületada intervjueeritava pädevuse piire ega rolli konkreetses intervjuus. Kuna üldjuhul soovib intervjueeritav teha toetava intervjuu korral ajakirjanikuga igakülgset koostööd, püüab ta vastata kõigile esitatud küsimustele, sh neile, millele ta täpselt vastata ei oska või ei saagi.

4. Et intervjuust ei kujuneks selline vestlus, mida juhib intervjueeritav, on ajakirjanikul soovituslik jälgida kõnevoorude hulka ja pikkusi. Intervjueeritava väga pikad kõnevoorud vajavad tähelepanu, sest neis võib fookus pealtnäha märkamatult nihkuda. See võib omakorda kujuneda ohuks nii intervjuu algsele fookusele kui ka luua intervjueeritava jaoks võimaluse seada ise uus agenda. Sel juhul tekib küsimus, kes õieti juhib intervjuud. Piltlikult võib öelda, et selleks, et vestlus ei algaks näiteks vaktsiinidest ja ei lõpeks ravimifirma reklaamiga, tuleb ajakirjanikul sekkuda ning juhtida intervjuu tagasi algul kokku lepitud rajale.

5. Aktiivne kuulamine aitab vältida infoaukude teket, hoiduda hinnangulistest väidetest, meelevaldsetest eeldustest ja fookuse juhuslikest nihetest. See nõuab ajakirjanikult tõelist kohalolu. Aktiivne kuulamine ei väljendu mitte üksnes kuulamispõhistes küsimustes, vaid ka mitteverbaalsetes tehnikates, mis tekitavad intervjueeritavas tunde, et tema ja teema on ajakirjanikule tõepoolest olulised.

6. Selleks, et kõik vestluse osalised mõistaksid intervjueeritava sõnumeid sarnaselt, tuleb ajakirjanikul kasutada peegeldamise ja ümbersõnastamise tehnikaid. Eriti vajalik on see keeruka teema, vähe tuntud terminite ja mitmeastmeliste protsesside selgitamisel. Ajakirjaniku oma sõnadega tehtud lühikokkuvõtted aitavad auditooriumil mõista isegi vastaja pikki kõnevoore.

7. Intervjuu kujundavad tõhusamaks selgitused, lihtsustused ja näited. Just eksperdiintervjuus on oht kasutada erialatermineid, mis võivad olla selle teemakaugele jälgijale arusaamatud. Ajakirjanikul on võimalus esitada täpsustavaid küsimusi, kui ta märkab vastaja keerukaid mõttekonstruktsioone, komplekssete protsesside kirjeldusi ja terminite kasutamist. Samuti saab ta paluda intervjueeritaval öeldut lihtsustada ja/või näidetega illustreerida.

8. Et intervjueeritav ja auditoorium mõistaksid, mida täpselt soovib ajakirjanik teada, tuleks tal esitada ühes kõnevoorus korraga üksainus selge ja konkreetne küsimus. Viguriga ja loomingulised küsimused võivad, ent ei pruugi alati töötada nii vastaja kui ka auditooriumi perspektiivist.

9. Küsisõna valikust tähtsam on ajakirjaniku oskus hinnata küsimuse mahu sobivust konkreetsesse hetke ja olukorda, samuti sobivust intervjuu kestuse

ning intervjueeritava ja intervjuu etapiga. Mahu puhul tasub meeles pidada kahte mõõdet: teema, protsessi või sündmuse detailsusastet ning ajas paiknemise perspektiivi.

10. Tasub olla ettevaatlik väga suure mahuga ja ülivõrret sisaldavat vastust ootavate küsimuste esitamisel, sest need nõuavad vastajalt keerulisemaid ja aeganõudvamaid mõtteprotsesse. Kui ajakirjanik soovib siiski selliseid küsimusi esitada, võiks ta anda neist intervjueeritavale enne intervjuud teada, sest intervjueeritavat ootamatult tabav *kõige*-küsimus ei täida tõenäoliselt soovitud eesmärki (lähem või kaugem minevik).

11. Kui tegu ei ole vastutajaintervjuuga, soovitan ajakirjanikul kujundada selles empaatilise, avatud ja toetava õhkkonna. Vältida võiks ründavaid ja hinnangulisi küsimusi ja väiteid ning kasutada tuleks mõistmist ja julgustamist väljendavaid mitteverbaalseid tehnikaid (noogutamine, vestluspartneri emotsioone peegeldav miimika, silmside hoidmine jm). Avatud õhustik julgustab intervjueeritavat teemat sisukamalt avama ja oma kogemust kirjeldama.

Intervjuu lõpus

1. Et intervjuu ei lõpeks auditooriumi ja intervjueeritava jaoks ootamatult, tasub ajakirjanikul anda selle peagi saabuvast lõpust veidi ette märku. Kui ajakirjanik viitab asjaolule, et intervjuu hakkab läbi saama, mõistab intervjueeritav, et pikemaks teemaarenduseks ei ole enam aega ja on viimane võimalus edastada auditooriumile mõni veel ütlemata oluline sõnum.

2. Vestluspartneri tänamine on viisakas ja hea võte, millega saab ajakirjanik väljendada austust tema vastu ning säilitada meeldiva suhte ka tulevikuks.

3. Intervjuu lõpus tasub ajakirjanikul korrata, kellega ja millest räägiti. Nii saavad ka intervjuud poole pealt jälgima asunud kuulajad-vaatajad aru, mis teemal kõneldi ja kes oli ajakirjaniku vestluskaaslane.

4. Sõltuvalt käsitletud teemast võib olla kasulik, kui ajakirjanik teeb teemakäsitlusest oma sõnadega lühikokkuvõtte. See ei pea hõlmama ega saagi hõlmata kõiki käsitletud teemapunkte, kuid on väärt võimalus anda auditooriumile edasi vestluse tuum.

KASUTATUD KIRJANDUS

Adams, S. (2001). *Interviewing for Journalists.* London: Routledge.

Adams, S. ja Lee-Potter, E. (2017). *Interviewing for journalists.* London: Routledge.

Adeoye-Olatunde, O. A. ja Olenik, N. L. (2021). Research and scholarly methods: Semi-structured interviews. *Journal of the American College of Clinical Pharmacy*, *4*(10), 1358–1367.

Adler, R. B. ja Proctor II, R. F. (2022). *Looking Out, Looking In.* Cengage Learning.

Aijmer, K. ja Andersen, G. (2011). Introducing the pragmatics of society. *The pragmatics of society*, 1–28.

Andriyanto, F. E. (2013). Conversation Analysis on the Interview Between News Reporter of New York Times and author on bestseller novels. *Journal of Pragmatics*, *7*(3), 67–75.

Aggarwal, V. B. (2006). *Essentials Of Practical Journalism*. Concept Publishing Company.

Ahmadzadeh, A. E.-A. (2019). Ahmadzadeh, A., Esfahani, M. N., Ahmadzad-Asl, M., Shalb Does watching a movie improve empathy? A cluster randomized controlled trial. *Canadian medical education journal, 10(4),* 4–12.

Ahrweiler, F., Neumann, M., Goldblatt, H., Hahn, E. G. ja Scheffer, C. (2014). Determinants of physician empathy during medical education: hypothetical conclusions from an exploratory qualitative survey of practicing physicians. *BMC Medical Education*, *14,* 1–12. doi:10.1186/1472-6920-14-122

Ainsaar, M., Himma-Kadakas, M., Themas, A., Kõuts, R. ja Espenberg, S. (2020). *Eesti Teadusbaromeeter* (*ETb*) [*Estonian Science Barometer* (*ESB*)]. Tartu Ülikool, Eesti Teadusagentuur.

Albæk, E. (2011). The interaction between experts and journalists in news journalism. *Journalism*, *12*, 335–348. doi:10.1177/1464884910392851

Allan, S. (2014). Witnessing in crisis: Photo-reportage of terror attacks in Boston and London. *Media, War & Conflict*, *7*, 133–151. doi:10.1177/1750635214531110

Alver, F. ja Caglar, S. (2015). The impact of symbolic interactionism on research studies about communication science. *International Journal of Arts & Sciences*, *8*(7), 479–484.

Andrews, P. (2013). *Sports Journalism: A Practical Introduction.* SAGE.

Angler, M. W. (2017). *Science Journalism: An Introduction*. London: Routledge. doi:10.4324/9781315671338

Anvelt, K. (2021). PERH-i ülemarst Peep Talving sattus õhtul töölt lahkudes füüsilise rünnaku ohvriks. *Eesti Päevaleht*, 4. veebruar. Kasutatud 27.05.2021, https://epl.delfi.ee/artikkel/92465571/perh-i-ulemarst-peep-talving-sattus-ohtul-toolt-lahkudes-fuusilise-runnaku-ohvriks

Armon, R. (2015). Expert positions and scientific contexts: Storying research in the news media: *Discourse & Communication, 10*(1), 3–21. doi:10.1177/1750481315600303

Armon, R. (2018). Interactional Alarms: Experts' Framing of Health Risks in Live Broadcast News Interviews. *Health Communication*, *33*(10), 1257–1266. doi:10.1080/10410236.2017.1351267

Arnett, R. C., Fritz, J. H. ja Bell, L. M. (2008). *Communication Ethics Literacy: Dialogue and Difference*. Los Angeles: SAGE Publications.

Arnold, W. E. (1997). Listening and the helping. *Listening in everyday life: A personal and professional approach.* New York/London: Univeristy Press of America, Inc.

Athanasiadou, A. (1991). The discourse function of questions. *Pragmatics. Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA)*, *1*(1), 107–122.
Baile, W. ja Blatner, A. (2014). Teaching communication skills: Using action methods to enhance role-play in problem-based learning. *Simulation in healthcare : journal of the Society for Simulation in Healthcare*, *9*(4), 220–227. doi:10.1097/SIH.0000000000000019
Baker, M. J. (2001). *Marketing: Critical Perspectives on Business and Management*. New York: Taylor & Francis.
Baldwin, D. A., Wilkinson, F. C. ja Barkley, D. (2000). *Effective Management of Student Employment: Organizing for Student Employment in Academic Libraries*. Colorado: Libraries Unlimited.
Baron, R. A. (1988). Negative effects of destructive criticism: Impact on conflict, self-efficacy, and task performance. *Journal of Applied Psychology*, *73*(2), 199–207. doi:10.1037/0021-9010.73.2.199
Bavelas, J. B., Black, A., Chovil, N. ja Mullett, J. (1990). *Equivocal communication*. Sage Publications, Inc.
Bawarshi, A. ja Reiff, M. J. (2010). *Genre: An introduction to history, theory, research, and pedagogy.* Santa Barbara: Fort Collins, CO: WAC Clearinghouse and Parlor Press.
Beaman, J. (2011). *Interviewing for radio*. New York: Routledge.
Becker, J. R. (2001). *Classroom Coaching: An Emerging Method of Professional Development.* Raport.
Beebe, S. A., Beebe, S. J. ja Redmond, M. V. (2002). *Interpersonal Communication: Relating to Others*. Boston: Allyn and Bacon.
Bell, P. ja Leeuwen, T. van. (1994). *The Media Interview: Confession, Contest, Conversation*. Kensington: UNSW Press.
Berger, C. R. (1977). Interpersonal communication theory and research: An overview. *Annals of the International Communication Association*, *1*(1), 217–288.
Berger, C. R. ja Calabrese, R. J. (1975). *Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication.* Human Communication Research, *1*(2), 99–112. doi:10.1111/j.1468-2958.1975.tb00258.x
Berger, C. R., Roloff, M. E. ja Ewoldsen, D. R. (2009). *The Handbook of Communication Science*. India: SAGE Publications.
Berger, P. L. ja Luckmann, T. (2018). *Tegelikkuse sotsiaalne ülesehitus. Teadmussotsioloogiline uurimus.* Tartu: Ilmamaa.
Bernadas, J. M. A. C. ja Ilagan, K. (2020). Journalism, public health, and COVID-19: Some preliminary insights from the Philippines. *Media International Australia*, *177*(1), 132–138. doi:10.1177/1329878X20953854
Bhatia, V. K. (2004). *Worlds of written discourse: A genre-based view*. London: Continuum.
Biagi, S. (1992). *Interviews that work: A practical guide for journalists*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
Blank-Libra, J. (2016). *Pursuing an Ethic of Empathy in Journalism*. New York: Routledge.
Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Berkeley: University of California Press
Blum-Kulka, S. (1983). The dynamics of political interviews. *Text & Talk*, *3*(2), 131–154. doi:10.1515/text.1.1983.3.2.131

Boone, R. T. ja Buck, R. (2003). Emotional expressivity and trustworthiness: The role of non-verbal behavior in the evolution of cooperation. *Journal of Nonverbal Behavior*, 27, 163–182.
Bourdon, J. (2000) Live Television is Still Alive: On Television as an Unfulfilled Promise, *Media, Culture & Society 22*(5), 531–56.
Boyce, T. (2006). Journalism and Expertise. *Journalism Studies*, *7*(6), 889–906. doi:10.1080/14616700600980652
Boyd, A., Stewart, P. ja Alexander, R. (2016). *Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News*. New York: Routledge.
Braithwaite, D. O. ja Schrodt, P. (Toim). (2021). *Engaging Theories in Interpersonal Communication: Multiple Perspectives*. New York: Routledge.
Broersma, M. ja Graham, T. (2012). Social media as beat: Tweet as a news source during the 2010 British and Dutch elections. *Journalism Practice, 6*(3), 403–419. doi: 10.1080/17512786.2012.663626
Bromme, R., Mede, N. G., Thomm, E., Kremer, B. ja Ziegler, R. (2022). An anchor in troubled times: Trust in science before and within the COVID-19 pandemic. *PloS one*, *17*(2), 1–27. doi:10.1371/journal.pone.0262823
Brooks, W. ja Heath, R. (1993). *Speech Communication*. Dubuque, IA: W. C. Brown.
Brownell, J. (2015). *Listening: Attitudes, Principles, and Skills.* New York: Routledge.
Brundage, S. B., Graap, K., Gibbons, K. F., Ferrer, M. ja Brooks, J. (2006). Frequency of stuttering during challenging and supportive virtual reality job interviews. *Journal of fluency disorders*, *31*(4), 325–339. doi:10.1016/j.jfludis.2006.08.003R
Bull, A. (2010). *Multimedia Journalism: A Practical Guide*. New York: Routledge.
Bull, P. (1998). Equivocation Theory and News Interviews. *Journal of Language and Social Psychology – J LANG SOC PSYCHOL*, *17*, 36–51. doi:10.1177/0261927X980171002
Bull, P. ja Mayer, K. (1993). How Not to Answer Questions in Political Interviews. *Political Psychology, 14*(4), 651–666. doi:10.2307/3791379
Buozis, M. ja Creech, B. (2018). Reading news as narrative: A genre approach to journalism studies. *Journalism Studies*, *19*(10), 1430–1446. doi:10.1080/1461670X.2017.1279030
Burgoon, J. K., Birk, T. ja Pfau, M. (1990). Nonverbal behaviors, persuasion, and credibility. *Human Communication Research, 17*,140–169.
Burgoon, J. K., Buller, D. B., Guerrero, L. K., Afifi, W. A. ja Feldman, C. M. (1996). Interpersonal deception: XII. Information management and dimensions undelying deceptive and truthful messages. *Communication Monographs, 63*(1), 50–69. doi:10.1080/03637759609376374
Burleson, B. R. (1994). Comforting messages: Features, functions, and outcomes. J. A. Faly ja J. M. Wiemann (toim), *Strategic interpersonal communication* (lk 135–161). New York: Taylor ja Frances Group.
Burr, V. (2003). *Social constructionism*. London: Routledge.
Burr, V. ja Dick, P. (2017). Social constructionism. B. Gough (toim). *The Palgrave handbook of critical social psychology* (lk 59–80). London: Palgrave Macmillan.
Burum, I. ja Quinn, S. (2015). *MOJO: The Mobile Journalism Handbook: How to Make Broadcast Videos with an iPhone or iPad*. New York: Routledge.
Carney, W. W. (2002). *In the News. The Practice of Media Relations in Canada*. Edmonton, Alberta: University of Alberta Press.
Camilleri, M. (2019). *A glimpse into journalism*. Bakalaureusetöö, Malta Ülikool.

Cappella, J. N. (1987). Interpersonal communication: Definitions and fundamental questions. C. R. Berger ja S. H. Chaffee (toim). *Handbook of communication science* (lk 184–238). Newbury Park, CA: Sage.

Carpenter, S., Cepak, A. ja Peng, Z. (2018). An Exploration of the Complexity of Journalistic Interviewing Competencies. *Journalism Studies*, *19*(15), 2283–2303. doi:10.1080/1461670X.2017.1338155

Castro, D. R., Alex, C., Tohar, G. ja Kluger, A. N. (2013). The Role of Active Listening in Teacher–Parent Relations and the Moderating Role of Attachment Style. *International Journal of Listening*, *27*(3), 136–145. doi:10.1080/10904018.2013.813242

Cederborg, A.-C., Orbach, Y., Sternberg, K. ja Lamb, M. (2000). Investigative Interviews of Child Witnesses in Sweden. *Child Abuse & Neglect*, *24*, 1355–1361. doi:10.1016/S0145-2134(00)00183-6

Chen, W. (2015). Pragmatic Functions of Questioning in TV Interview Program. *International Conference on Humanities and Social Science Research.* Guangzhou, 26.–27. september (205–209).

Cheetham, G. ja Chivers, G. E. (2005). *Professions, competence and informal learning*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Chichirez, C. ja Purcărea, V. (2018). Interpersonal communication in healthcare. *Journal of Medicine and Life*, *11*(2), 119–122.

Chouhan, V. S. ja Srivastava, S. (2014). Understanding Competencies and Competency Modeling – A Literature Survey. *IOSR Journal of Business and Management*, *16*(1), 14–22. doi:10.9790/487X-16111422

Chovanec, J. (2020). "Those are not my words": Evasion and metalingual accountability in political scandal talk. *Journal of Pragmatics*, *158*, 66–79. doi:10.1016/j.pragma.2020.01.003

Chowdhury, R. ja Kalu, G. (2004). Learning to Give Feedback in Medical Education. *The Obstetrician ja Gynaecologist, 6,* 243–7. doi:10.1576/toag.6.4.243.27023

Clark, A. J. (1989). Appreciative listening. *The annual meeting of the International Listening Association*, Atlanta, GA.

Clark, H. H. ja Schober, M. F. (1992). Asking questions and influencing answers. J. M. Tanur (toim). *Questions about Questions: Inquiries into the Cognitive Bases of Surveys* (lk 15–48). New York: Russell Sage Foundation.

Clayman, S. E. (1991). News interview openings: aspects of sequential organisation. P. Scannell (toim), *Broadcast Talk* (lk 48–75). London: Sage

Clayman, S. E. (1992). “Footing in the Achievement of Neutrality: The Case of News Interview Discourse”. P. Drew (toim), *Talk at work* (lk 163–198). Cambridge: Cambridge Univeristy Press.

Clayman, S. E. (2001). Answers and Evasions. *Language in Society*, *30*(3), 403–442. doi:10.1017/S0047404501003037

Clayman, S. (2010). Questions in broadcast journalism. A. F. Freed ja S. Ehrlich (toim), *“Why Do You Ask*?”*: The Function of Questions in Institutional Discourse* (lk 2–35). Oxford: Oxford University Press.

Clayman, S., Elliot, M., Heritage, J. ja McDonald, L. (2006). Historical Trends in Questioning Presidents 1953–2000, *Presidential Studies Quarterly, 36*, 561–83.

Clayman, S. ja Heritage, J. (2002a). *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air*. Cambridge: Cambridge University Press.

Clayman, S. ja Heritage, J. (2002b). Questioning Presidents: Journalistic Deference and Adversarialness in the Press Conferences of U.S. Presidents Eisenhower and Reagan. *Journal of Communication*, *52*(4), 749–775. doi:10.1111/j.1460-2466.2002.tb02572.x

Clayman, S. E., Heritage, J., Elliott, M. N. ja McDonald, L. L. (2007). When Does the Watchdog Bark? Conditions of Aggressive Questioning in Presidential News Conferences. *American Sociological Review*, *72*(1), 23–41. doi:10.1177/000312240707200102

Clayton, J. (1994). *Interviewing for Journalists: How to Research and Conduct Interviews that Sell*. London: Piatkus.

Codó, E. (2009). Interviews and Questionnaires. L. Wei ja M. G. Moyer (toim), *The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism* (lk 158–176). Malden: Blackwell Publishing Ltd.

Cohen, A. A. (1987). *The Television News Interview.* Newbury Park, CA: Sage.

Cohen, A. A. (1989). Answers without questions: A comparative analysis of television news interviews. *European journal of communication*, *4*(4), 435–451. doi:10.1177/026732318900400400

Coleman, R. ja Wu, H. D. (2006). More than words alone: Incorporating broadcasters' nonverbal communication into the stages of crisis coverage theory – evidence from September 11th. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *50*(1), 1–17. doi:10.1207/s15506878jobem5001_1

Comer, L. B. ja Drollinger, T. (1999). Active Empathetic Listening and Selling Success: A Conceptual Framework. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, *19*(1), 15–29. doi:10.1080/08853134.1999.10754156

Coplan, A. (2011). Will the Real Empathy Please Stand up? A Case for a Narrow Conceptualization. *The Southern Journal of Philosophy*, *49*(s1), 40–65. doi:10.1111/j.2041-6962.2011.00056.x

Corner, J. (1999). *Critical deas in Television Studies*. Oxford: Clarendon Press.

Cramer, S. F. (1998). *Collaboration: A success strategy for special educators.* Needham Heights: Allyn & Bacon.

Crisell, A. (1994). *Understanding Radio.* New York: Routledge.

Croteau, D. ja Hoynes, W. (2001). *The Business of Media: Corporate Media and the Public Interest*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Davis, M. H. (2019). *Empathy: A Social Psychological Approach*. New York: Routledge.

Davis, M. ja Lohm, D. (2020). *Pandemics, Publics, and Narrative.* Oxford: Oxford University Press.

DeVito, J. A. (2003). *Interpersonal messages*. New Jersey: Pearson Education Inc.

DeVito, J. A. (2019). *The interpersonal communication book*. Harlow: Pearson Education Limited.

Dickson, T. ja Brandon, W. (2000). The gap between educators and professional journalists. Journalism & Mass Communication Educator, *55*(3), 50–67. doi:10.1177/107769580005500306

Dillard, J. P. (1990a). "A goal-driven model of interpersonal influence". Dillard, J. P. (toim), *Seeking compliance: The production of interpersonal influence messages*, lk 41–56. Scottsdale, AZ: Gorsuch Scarisbrick.

Dillard, J. (2015). The International Encyclopedia of Interpersonal Communication. C. R. Berger, M. E. Roloff, S. R. Wilson, J. P. Dillar, J. Caughlin ja D. Solomon (toim), *Goals-Plan-Action Theory*. Chichester: John Wiley ja Sons, Ltd.

Dilley, P. (2010). Conducting successful interviews: Tips for intrepid research. *Theory into practice*, *39*(3), 131–137.
Dillon, J. T. (1982). The multidisciplinary study of questioning. *Journal of Educational Psychology*, *74*(2), 147. doi:10.1037/0022-0663.74.2.147
Dillon, J. T. (1990). *The Practice of Questioning*. London: Routledge.
Dillon, J. T. (1991). Questioning the use of questions. *Journal of Educational Psychology*, *83*(1), 163–164. doi:10.1037/0022-0663.83.1.163
Dobson, K. ja Knezevic, I. (2018). "Ain't nobody got time for that!": Framing and stereotyping in legacy and social media. *Canadian Journal of Communication*, *43*(3), 381–397.
Doody, O. ja Noonan, M. (2013) Preparing and conducting interviews to collect data. *Nurse Researcher*, *20*(5): 28–32. doi:10.7748/nr2013.05.20.5.28.e327
Dorfman, L., Thorson, E. ja Stevens, J. E. (2001). Reporting on violence: bringing a public health perspective into the newsroom. *Health Education & Behavior*, *28*(4), 402–419. doi:10.1177/109019810102800402
Dorstyn, D. S., Mathias, J. L., Bombardier, C. H. ja Osborn, A. J. (2020). Motivational interviewing to promote health outcomes and behaviour change in multiple sclerosis: A systematic review. *Clinical Rehabilitation*, *34*(3), 299–309. doi:10.1177/0269215519895790
Downs, C. W. ja Adrian, A. D. (2004). *Assessing Organizational Communication: Strategic Communication Audits*. New York: Guilford Press.
Drew, P. ja Sorjonen, M.-L. (1997). Discourse studies: a multidisciplinary introduction. : Volume 2, Discourse as social interaction. T. van Dijk (toim), *Institutional dialogue* (lk 92–118). London: Sage.
Drollinger, T. ja L. B. Comer. (2013). Salesperson's listening ability as an antecedent to relationship selling. *Journal of Business & Industrial Marketing*, *28*(1), 50–59. doi:10.1108/08858621311285714
Duchaine, E. L., Jolivette, K. ja Fredrick, L. D. (2011). The effect of teacher coaching with performance feedback on behavior-specific praise in inclusion classrooms. *Education and Treatment of Children*, 209–227. doi:10.1353/etc.2011.0009
Dulewicz, V. ja Higgs, M. (1999). The seven dimensions of emotional intelligence. *People Management*, 28, 53–54.
Dwyer, J. (2012). *Communication for Business and the Professions: Strategie s and Skills*. Melbourne: Pearson Higher Education AU.
Dyer, E., Swartzlander, B. J. ja Gugliucci, M. R. (2018). Using virtual reality in medical education to teach empathy. *Journal of the Medical Library Association: JMLA*, *106*(4), 498. doi:10.5195/jmla.2018.518
Edwards, V. (2016). *Research Skills for Journalists*. New York: Routledge.
Egbochuku, E. O. (2008). Counselling Communication Skills: Its Place In The Training Programme Of A Counselling Psychologist. *Edo Journal of Counselling*, *1*(1), 16–32. doi:10.4314/ejc.v1i1.52380
Ekström, M. (2001). Politicians interviewed on television news. *Discourse & Society*, *12*(5), 563–584.
Ekström, M. (2006). News from the Interview Society. Ekström, M., Kroon, Å. ja Nylund, M. (toim), *Historical Shifts and the Role of the Journalistic Interview in Modern Media* (lk 7–21). Göteborg: Nordicom.
Ekström, M. (2007). Conversation Analysis in Journalism Studies. *Journalism Studies*, *8*(6), 964–973. doi:10.1080/14616700701619571

Ekström, M. (2009). Announced refusal to answer: A study of norms and accountability in broadcast political interviews. *Discourse Studies*, *11*(6), 681–702. doi:10.1177/1461445609347232

Ekström, M. ja Kroon Lundell, Å. (2011). Beyond the broadcast interview: Specialized forms of interviewing in the making of television news. *Journalism Studies*, *12*(2), 172–187. doi:10.1080/1461670X.2010.493328

Eljand-Kärp, V. ja Harro-Loit, H. (2020). Journalists interviewing elite athletes: Dumb answers or bad questions? *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, *12*(1), 79–97. doi:10.1386/cjcs_00015_1

Emmertsen, S. (2007). Interviewers' challenging questions in British debate interviews. *Journal of Pragmatics*, *39*(3), 570-591. doi:10.1016/j.pragma.2006.07.011

Englis, B. G. (1994). The role of affect in political advertising: Voter emotional responses to thenonverbal behavior of politicians. M. C. Eddie, T. C. Brock ja Stewart, D. W. (toim), *Attention, attitude and affect in response to advertising* (lk 223–247). Hillsdale, NJ: LawrenceErlbaum Associates, Inc

Ensink, T. ja Sauer, C. (2003). Framing and perspectivising in discourse. Ensink, T. ja Sauer, C. (toim), *Social-functional and cognitive approaches to discourse interpretation: The role of frame and perspective* (lk 1–22). Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Eriksson, G. (2011). Adversarial moments: A study of short-form interviews in the news. *Journalism*, *12*(1), 51–69. doi: 10.1177/1464884910367588

Fagin, J. A. (1978). *The effects of police interpersonal communication skills on conflict resolution*. Southern Illinois University at Carbondale. Illinois: Southern Illinois University.

Fahmy, S. (2008). How online journalists rank importance of news skills. *Newspaper Research Journal*, *29*(2), 23–39. doi:10.1177/073953290802900203

Feldman, O. ja Kinoshita, K. (2017). Do important questions demand respectful replies?: Analyzing televised political interviews in Japan. *Journal of Asian Pacific Communication*, *27*(1), 121–157. doi:10.1075/japc.27.1.07fel

Femø Nielsen, M. (2006) "Doing" Interviewer Roles in TV Interviews. M. Ekström, Å. Kroon ja M. Nylund. (toim), *News from the Interview Society* (lk 95–120). Göteborg: Nordicom.

Feng, D. (2016). Doing "authentic" news: Voices, forms, and strategies in presenting television news. International Journal of Communication, *10*, 4239–4257. doi:10.1177/1750481319890387

Feng, D. (2022). Achieving discourse truth in doing affiliated news interviews. *Journalism*, *23*(11), 2400–2416. doi: 10.1177/1464884921100809

Fetzler, A. ja Weizman, E. (2006). Pragmatic Aspects of Political Discourse in the Media. *Journal of Pragmatics 38*(2), 143–153.

File, K. (2012). Post-match interviews in New Zealand rugby: A conciliatory media interview genre. *New Zealand English Journal* 26, 1–22.

File, K. A. ja Schnurr, S. (2019). That match was "a bit like losing your virginity". Failed humour, face and identity construction in TV interviews with professional athletes and coaches. *Journal of Pragmatics*, *152*, 132–144.

Floyd, J. F. ja Clements, S. M. (2005). The vital importance of critical listening: An extended example. *International Journal of Listening*, *19*, 39–47. doi:10.1080/10904018.2005.10499072

Fontana, A. ja Frey, J. H. (1998). Interviewing, the art of science. N. K. and Lincoln, Y.S. (toim), *Collectingand Interpreting Qualitative Materials*. Thousand Oaks: Sage.

Franklin, B. ja Carlson, M. (2011). *Journalists, Sources, and Credibility: New Perspectives*. Abingdon: Routledge.
Fransella, F. ja Farr, R. (1982). Interviewing: the social psychology of the interview. *Psychology for occupational therapists*, 151–170.
Freidson, E. (2001). *Professionalism, the Third Logic: On the Practice of Knowledge*. Chicago:University of Chicago Press.
Freitas, S. P., Dias, C. S. ja Fonseca, A. M. (2013). Elite Portuguese soccer players' use of psychological techniques: Where, when and why. *Journal of Human Sport and Exercise*, *8*(3), 847–860. doi:10.4100/jhse.2013.83.10
Fussalam, Y., E., Renda, L. ja Rensi, Y., A. (2019). A study of listening skills through movie: a review of the current literature. *Journal Of Language Education and Development 1*(2), 158–168.
Gabrielsen, J., Jønch-Clausen, H. ja Pontoppidan, C. (2020). Answering without answering: Shifting as an evasive rhetorical strategy. *Journalism*, *21*(9), 1355–1370. doi:10.1177/1464884917738412
Gamson, W. A. ja Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, *95*, 1–37.
Gan, Y. (2021). On the innovative methods of news interview from the perspective of mass communication psychology. *Psychiatria Danubina*, *33*(8), 607–617.
Gans, H. J. (2005). *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek, and Time* (2nd edition). Illinois: Northwestern University Press.
Giffin, B. R. P. K. (1971). *Fundamental of Interpersonal Communication*. New York: Harper ja Row.
Gilbert, T. F. (2013). *Human Competence: Engineering Worthy Performance*. John Wiley & Sons.
Glück, A. (2016). What Makes a Good Journalist? *Journalism Studies*, *17*(7), 893–903. doi:10.1080/1461670X.2016.1175315
Gnisci, A. (2021). Pragmatic functions of question-answer sequences in Italian legal examinations and TV interviews with politicians. C, Ilie. (toim), *Questioning and Answering Practices across Contexts and Cultures* (lk 109–144). John Benjamins Publishing Company.
Goffman, E. (1981). *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Cambridge: Ravenio Books.
Gonzales, A., Hancock, J ja Pennebaker, J. (2010). Language astyle matching as a predictor of social dynamics in small groups, *Communication Research*, *37*, 3–19. doi:10.1177/0093650209351468
Gordon, T. (2003). *Teacher effectiveness training*. New York: Three Rivers Press.
Goss, B. (1982). Listening as information processing. *Communication Quarterly*, *30*(4), 304–307. doi:10.1080/01463378209369465
Graber, D. (1990). Seeing in remembering: How visuals contribute to learning from television news. *Journal of Communication, 40*(3), 134–155.
Graber, D. (2002). *Mass media and American politics*. Washington, DC: CQ Press
Graf, E.-M., Dionne, F. ja Spranz-Fogasy, T. (2020a). How to investigate the local and global change potential of questioning sequences in executive coaching? A call for interdisciplinary research. *Scandinavian Studies in Language*, *11*(1), 214–238. doi:10.7146/sss.v11i1.121368
Greatbatch, D. (1986). Aspects of topical organization in news interviews: The use of agenda-shifting procedures by interviewees. *Media, Culture & Society*, *8*(4), 441–455.

Green, J., Edgerton, J., Naftel, D., Shoub, K. ja Cranmer, S. J. (2020). Elusive consensus: Polarization in elite communication on the COVID-19 pandemic. *Science advances*, *6*(28), 1–5. doi:10.1126/sciadv.abc2717

Greer, G. (1998). *A New Introduction to Journalism*. Kenwyn: Juta and Company Ltd.

Greiffenhagen, C. (2009). News Interviews: Clayman and Heritage's The News Interview. Devine, F. ja Heath, S. (toim), *Doing Social Science* (lk 167–192). Hampshire: Palgrave Macmillan.

Griffin, E. M. (2006). *A first look at communication theory*. New York: McGraw-Hill.

Groeniger, J. O., Noordzij, K., Van Der Waal, J. ja De Koster, W. (2021). Dutch COVID-19 lockdown measures increased trust in government and trust in science: A difference-in-differences analysis. *Social Science & Medicine*, *275*, 113819. doi:10.1016/j.socscimed.2021.113819

Guerrero, D. ja De los Ríos, I. (2012). Professional Competences: A Classification of International Models. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, *46*, 1290–1296. doi:10.1016/j.sbspro.2012.05.290

Guerrero, L. K., Andersen, P. ja Afifi, W. (2007). *Close Encounters: Communication in Relationships*. London: Sage.

Guo, L. ja Volz, Y. (2021). Toward a new conceptualization of journalistic competency: An analysis of US broadcasting job announcements. *Journalism & mass communication educator*, *76*(1), 91–110. doi: 10.1177/1077695820925306

Haarman, L. (2004). "John, what's going on?" Some features of live exchanges on television news. Partington, A., Morley, J. ja Haarman, L. (toim), *Corpus and Discourse* (lk 71–88). Bern: Peter Lang.

Haley, B., Heo, S., Wright, P., Barone, C., Rao Rettiganti, M. ja Anders, M. (2017). Relationships among active listening, self-awareness, empathy, and patient-centered care in associate and baccalaureate degree nursing students. *NursingPlus Open*, *3*, 11–16. doi:10.1016/j.npls.2017.05.001

Hamid, Y. ja Mahmood, S. (2010). Understanding constructive feedback: a commitment between teachers and students for academic and professional development. *J Pak Med Assoc*, *60*(3), 224–7.

Hanitzsch, T., Hanusch, F., Mellado, C., M. Anikina, R. Berganza, I. Cangoz, M. Coman jt. (2011). "Mapping Journalism Cultures Across Nations: A Comparative Study of 18 Countries." *Journalism Studies*, *12*(3): 273–293. doi:10.1080/1461670X.2010.512502.

Hannabuss, S. (1996). Researchinterviews. *New Library World*, *97*(1129), 22–30. Harcup, T. (2004). *Journalism: Principles and practice.* New York: Sage Publications.

Hargie, O. ja Dickson, D. (2011). *Skilled interpersonal communication: Research, theory and practice*. London, New York: Routledge.

Hargie, O. (1997). *The Handbook of Communication Skills*. New York: Psychology Press.

Hargie, O. (2016). *Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice 6th edition*. London: Routledge.

Hargie, O., Saunders, C. ja Dickson, D. (1994). *Social Skills in Interpersonal Communication*. London: Routledge.

Harris, S. (1991) "Evasive Action: How Politicians Respond to Questions in Political Interviews". P. Scannell, (toim). *Broadcast Talk* (lk 76–99). London: Sage.

Harro-Loit, H. (2001). *Changing Journalistic Conventions in the Press. Empirical studies on daily newspapers under different political conditions in 20th century Estonia*. Doktoritöö. Oslo Ülikool.

Harro-Loit, H. ja Ugur, K. (2018). Training Methods of Listening-Based Journalistic Questioning. *Journalism Practice*, *12*(7), 918–934. doi:10.1080/17512786.2017.1356687

Hart, P. S., Chinn, S. ja Soroka, S. (2020). Politicization and polarization in COVID-19 news coverage. *Science Communication*, *42*(5), 679–697. doi:10.1177/1075547020950735

Hartley, P. (1999). *Interpersonal Communication*. London: Routledge.

Henderson, J. ja Christ, W. (2014). Benchmarking ACEJMC Competencies: What it Means for Assessment. *Communication Faculty Research*, *69*(3), 229–242.

Hengst, J. A. ja Miller, P. J. (1999). The heterogeneity of discourse genres: Implications for development. *World Englishes*, *18*, 325–341.

Hennoste, T. (2012). Küsimuse vorm, episteemiline staatus ja episteemiline hoiak. *Keel ja Kirjandus*, *8–9*, 674–695.

Hepper, P. G., Scott, D. ja Shahidullah, S. (1993). Newborn and fetal response to maternal voice. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *11*(3), 147–153. doi:10.1080/02646839308403210

Herbert, J. (1999). *Journalism in the Digital Age: Theory and practice for broadcast, print and online media*. CRC Press.

Heritage J. (2002). Designing questions and setting agendas in the news interview. *Studies in language and social interaction*, 57–90.

Heritage, J. ja Clayman, S. (2010). Question Design in the News Interview and Beyond. J. Heritage ja S. Clayman, (toim), *Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions* (lk 227–244). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Hill, B. J. (2016). Questioning techniques: A study of instructional practice. *Peabody Journal of Education*, *91*(5), 660–671. doi:10.1080/0161956X.2016.1227190

Hill, S. ja Lashmar, P. (2013). *Online Journalism: The Essential Guide*. London: Sage.

Himma-Kadakas, M. (2018). *Skill performance of Estonian online journalists: Assessment model for newsrooms and research.* Doktoritöö. Tartu Ülikool, meedia ja kommunikatsiooni õppekava.

Himma-Kadakas, M. ja Palmiste, G. (2019). Expectations and the actual performance of skills in online journalism. *Journal of Baltic Studies, 50*(2), 251–267. doi:10.1080/01629778.2018.1479718

Hinnant, A. ja Len-Rios, M. E. (2009). Tacit understandings of health literacy: Interview and survey research with health journalists. *Science Communication*, *31*(1), 84–115.

Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hopper, R. (1994). Microsociologies-Talk at Work: Interaction in Institutional Settings, P. Drew ja J. Heritage. *Contemporary Sociology*. New York: Cambridge University Press.

Hooker, C., King, C. ja Leask, J. (2012). Journalists' views about reporting avian influenza and a potential pandemic: a qualitative study. *Influenza and Other Respiratory Viruses*, *6*(3), 224–229.

Howe, D. (2012). *Empathy: What it is and why it Matters*. London: Palgrave Macmillan.

Hutchby, I. (2005). "News Talk: interaction in the broadcast news interview". S. Allan, (toim), *Journalism: critical issues* (lk 210–223), Buckingham: Open University Press.

Huffman, J. C., Feig, E. H., Millstein, R. A., Freedman, M., Healy, B. C., Chung, W.-J., Amonoo, H. L., Malloy, L., Slawsby, E., Januzzi, J. L. ja Celano, C. M. (2019). Usefulness of a Positive Psychology-Motivational Interviewing Intervention to Promote Positive Affect and Physical Activity After an Acute Coronary Syndrome. *The American Journal of Cardiology*, *123*(12), 1906–1914. doi:10.1016/j.amjcard.2019.03.023

Itzchakov, G. ja Kluger, A. N. (2017). Can holding a stick improve listening at work? The effect of Listening Circles on employees' emotions and cognitions. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *26*, 663–676. doi:10.1080/1359432x.2017.1351429

Innes, J. (2009). *The Interview Book: Your Definitive Guide to the Perfect Interview Technique*. Edinburgh: Pearson Education.

Ivask, S. (2018). *The role of routines, demands and resources in work stress among Estonian journalists*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, meedia ja kommunikatsiooni õppekava.

Ivask, S. (2019). Communication between editors and reporters: Feedback and coaching in Estonian dailies' newsrooms. *KOME: An International Journal of Pure Communication Inquiry*, *7*(1), 24–41.

Jalongo, M. R. (1995). Promoting Active Listening in the Classroom. *Childhood Education*, *72*(1), 13–18. doi:10.1080/00094056.1995.10522637

Janusik. L. A. (2002). Teaching listening: What do we do? What should we do?. *International Journal of Listening*, *16*(1), 5–39.

Jeffrey, D. ja Downie, R. (2016). Empathy—Can it be taught? *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, *46*(2), 107–112. doi:10.4997/JRCPE.2016.210

Jefferson, G. (1984). On stepwise transition from talk about a trouble to inappropriately next-positioned matters. J. M. Atkinson ja J. Heritage, (toim), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* (lk 191–221), Cambridge, England: Cambridge University Press.

Jucker, A. H. (1986). *News Interviews: A Pragmalinguistic Analysis*. Zürich: John Benjamins Publishing.

Kahn, R. ja Cannell, C. (1957). *The Dynamics of Interviewing*. New York: Wiley.

Kamberelis, G. (1995). Genre as institutionally informed social practice. *Journal of Contemporary Legal Issues*, *6*, 115–171.

Kantar Emor. (2020). Eesti elanikud usaldavad enim ETVd ja ERRi uudisteportaali. Kasnar Emor. 30. märts. Kasutatud 20.01.2022, https://www.kantaremor.ee/pressiteated/eesti-elanikud-usaldavad-enim-etvd-ja-erri-uudisportaali/

Kearns, S. K., Mavin, T. J. ja Hodge, S. (2019). *Engaging the Next Generation of Aviation Professionals*. London: Routledge.

Keeble, R. (2006). *The newspapers handbook*. London: Routledge.

Kerr, J. H. ja Grange, P. (2009). *Athlete-to-Athlete Verbal Aggression: A Case Study of Interpersonal Communication Among Elite Australian Footballers*. *International Journal of Sport Communication*, *2*(3), 360–372.

Kiisler, V. (2020). Irja Lutsar: mind on koroonapuhangu pärast nii sõimatud kui ka ähvardatud. *Eesti Päevaleht*. 20. märts. Kasutatud 27.05.2022, https://epl.delfi.ee/artikkel/89264697/irja-lutsar-mind-on-koroonapuhangu-parast-nii-soimatud-kui-ka-ahvardatud

Kilburg, R. (2000). *Executive Coaching. Developing Managerial Wisdom in a World of Chaos*. Washington: American Psychological Association.

Klemm, C., Das, E. ja Hartmann, T. (2019). Changed priorities ahead: Journalists' shifting role perceptions when covering public health crises. *Journalism*, *20*(9), 1223–1241. doi:10.1177/14648849176928

Klemp, G. O. (1980). *The Assessment of Occupational Competence. Final Report: I. Introduction and Overview*.

Knapp, M. L. ja Daly, J. A. (2002). *Handbook of interpersonal communication*. London: Sage.

Knapp, M. L. ja Miller, G. R. (1994). *Handbook of interpersonal communication*. California: Sage.
Knight, M. ja Cook, C. (2013). *Social Media for Journalists: Principles and Practice*. London: SAGE.
Kolodzy, J. (2006). *Convergence Journalism: Writing and Reporting Across the News Media*. Oxford: Rowman & Littlefield.
Kovacs, A. ja Doczi, T. (2020). Elite athletes and media appearances: opportunity or obligation?, *Sport in Society, 23*(7), 1136–1145. doi:10.1080/17430437.2019.1599861
Kramer, D., Ber, R. ja Moore, M (1989). Increasing empathy among medical students. *Medical Education*, *23*(2), 168–173.
Kristiansen, E., Hanstad, D. V. ja Roberts, G. C. (2011). Coping with the media at the Vancouver Winter Olympics: "We all make a living out of this". *Journal of Applied Sport Psychology*, *23*(4), 443–458. doi:10.1080/10413200.2011.598139
Kroon Lundell, Å. (2009). The design and scripting ofunscripted'talk: liveness versus control in a TV broadcast interview. *Media, Culture & Society*, *31*(2), 271–288.
Kroon Lundell, Å. (2010). "Dialogues Between Journalists on the News: the intraprofessional 'interview' as a communicative genre", *Media, Culture and Society 32*(3), 429–50. doi:10.1177/0163443709361171
Kutsar, D. (1996). *Intervjueerimisstrateegiad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
Kvale, S. (1996). InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage: ThousandOaks.
La Bella, E., Allen, C. ja Lirussi, F. (2021). "Communication vs Evidence: What Hinders the Outreach of Science during an Infodemic? A Narrative Review". *Integrative Medicine Research 10*(4). doi:10.1016/j.imr.2021.100731
Labov, W. (1972). *Language in the inner city: Studies in the Black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
Laherand, M-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
Laine, M. (2021). Koroona- või rumalusepandeemia? Eksperdid tunnistavad, et rünnakute tõttu kardavad arstid ja teadlased sõna võtta. 2. märts. Kasutatud 27.05.2022, https://epl.delfi.ee/artikkel/92453285/kuula-koroona-voi-rumalusepandeemia-eksperdid-tunnistavad-et-runnakute-tottu-kardavad-arstid-ja-teadlased-sona-votta
Lauerbach, G. (2006). Discourse representation in political interviews: The construction of identities and relations through voicing and ventriloquizing. *Journal of Pragmatics*, *38*, 196–215. doi:10.1016/j.pragma.2005.06.015
Levitt, D. H. (2002). Active Listening and Counselor Self-Efficacy: Emphasis on One Microskill in Beginning Counselor Training. *The Clinical Supervisor*, *20*(2), 101–115. doi:10.1300/J001v20n02_09
Liddicoat, A. (2007). *An Introduction to Conversation Analysis*. London: Continuum.
Lievens, F. ja Sackett, P. R. (2012). The validity of interpersonal skills assessment via situational judgment tests for predicting academic success and job performance. *The Journal of Applied Psychology*, *97*(2), 460–468. doi:10.1037/a0025741
Linde-Arias, AR., Roura, M. ja Siqueira, E. (2012). Solidarity, vulnerability and mistrust: how context, information and government affect the lives of women in times of Zika. BMC Infectious Diseases, *20*(1). doi:10.1186/s12879-020-04987-8
Lippmann, W. (1965). *Public Opinion*. New York: Free Press.
Lipworth, W., Kerridge, I., Morrell, B., Bonfiglioli, C. ja Forsyth, R. (2012). Medicine, the media and political interests. *Journal of Medical Ethics*, *38*(12), 768–770. doi:10.1136/medethics-2012-100875

Lundell, Å. K. (2010). Dialogues between journalists on the news: The intraprofessional 'interview'as a communicative genre. *Media, culture & society*, *32*(3), 429–450.
Lupton, D. ja Lewis, S. (2021). Learning about COVID-19: a qualitative interview study of Australians' use of information sources. *BMC Public Health*, *21*(1), 1–10. doi:10.1186/s12889-021-10743-7
McCauley, M., Minsky, S. ja Viswanath K. (2013). The H1N1 pandemic: media frames, stigmatization and coping. *BMC Public Health, 13*(1). doi:10.1186/1471-2458-13-1116
MacLennan, N. (2017). *Coaching and mentoring*. London, New York: Routledge.
Maras, K., Dando, C., Stephenson, H., Lambrechts, A., Anns, S. ja Gaigg, S. (2020). The Witness-Aimed First Account (WAFA): A new technique for interviewing autistic witnesses and victims. *Autism*, *24*(6), 1449–1467. doi:10.1177/1362361320908986
Margolis, J. ja Catudal, J. (2010). *Quarrel Between Invariance and Flux: A Guide for Philosophers and Other Players*. Pennsylvania: Penn State Press.
Marta-Lazo, C., Peñalva, S. ja Rodríguez Rodríguez, J. M. (2020). Digital journalism competences. Systematic review of the scientific literature on new professional profiles of the journalist. *Revista Latina de Comunicación Social, 75*, 53–68. doi:10.4185/RLCS-2020-1416
Martinez, E. R. (2003). Accomplishing closings in talk show interviews: A comparison with news interviews. *Discourse Studies*, *5*(3), 283–302.
Masso, A., Tiidenberg, K., Siibak, A., Aasa, A., Ainsaar, M., Beilmann, M., Himma, M., Ibrus, I., Järv, O., Kelli, A. ja Kirt, T. (2020). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht.* Tallinn: TLÜ Kirjastus.
Maynard, DW. (1991). The perspective-display series and the delivery of receipt in diagnostic news. Boden D & Zimmerman DH, (toim), *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis* (lk 164–192), Cambridge: Polity Press.
McGrath, C., Palmgren, P. J. ja Liljedahl, M. (2019). Twelve tips for conducting qualitative research interviews. *Medical teacher*, *41*(9), 1002–1006.
McNaughton, D., Hamlin, D., McCarthy, J., Head-Reeves, D. ja Schreiner, M. (2008). Learning to Listen: Teaching an Active Listening Strategy to Preservice Education Professionals. *Topics in Early Childhood Special Education*, *27*(4), 223–231. doi:10.1177/0271121407311241
Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society* (Vol. 111). Chicago: University of Chicago press.
Meier, K. (2007) Innovations in Central European newsrooms: Overview and case study. *Journalism Practice 1*(1): 4–19.
Mellado, C. (2015). Professional roles in news content: Six dimensions of journalistic role performance. *Journalism Studies 16*, 596-614. doi:10.1080/1461670X.2014.922276
Mellado, C. (2019a). Codebook for the Analysis of Print, Online, Radio and Television News.
Mellado, C., Hellmueller, L. ja Donsbach, W. (2016). Journalistic Role Performance Concepts, Contexts, and Methods (1st Edition). Routledge.
Mellado, C. ja Lagos, C. (2014). Proffessional Roles in News Content: Analyzing Journalistic Performance in the Chilean National Press. *International Journal of Communication, 8*, 2090–2112.

Mellado, C. ja Márquez-Ramírez, M., Mick, J., Oller Alonso, M. ja Olivera, D. (2017). Journalistic performance in Latin America: A comparative study of professional roles in news content. *Journalism*, *18*(9), 1087–1106.
Mellado, C., M. M., Greene, J. A. ja Sharfstein, J. M. (2020). Attacks on public health officials during COVID-19. *Jama*, *324*(8), 741–742.
Metslang, H. (1981). *Küsilause eesti keeles*. Tallinn: Valgus.
Metslang, H. (2013). Kes palju küsib, saab targemaks. *Küsimusest ja selle keelelisest vormist.["Who asks a lot, can be smarter." Question and its linguistic form.] – Oma Keel*, *2*, 5–12.
Mesch, GS., Schwirian, KP. ja Kolobov, T. (2013) Attention to the media and worry over becoming infected: the case of the swine flu (H1N1) epidemic of 2009. *Sociol Health Illn, 35*(2), 325–31. doi:10.1111/j.1467-9566.2012.01500.x
Messick, S. (1984). The nature of cognitive styles: Problems and promise in educational practice. *Educational Psychologist, 19*(2), 59–74. doi:10.1080/00461528409529283
Meyer, P. (2002). *Precision Journalism: A Reporter's Introduction to Social Science Methods*. Rowman & Littlefield.
Millar, R., Crute, V. ja Hargie, O. (2017). *Professional Interviewing*. London ja New York: Routledge.
Miller, C. (2011). Defining Empathy: Thoughts on Coplan's Approach. *The Southern Journal of Philosophy*, *49*(s1), 66–72. doi:10.1111/j.2041-6962.2011.00057.x
Miller, N. H. (2010). Motivational interviewing as a prelude to coaching in healthcare settings. *Journal of Cardiovascular Nursing*, *25*(3), 247–251.
Miller, S., Cepak, A. ja Peng, Z. (2020). The Pedagogical Approaches to Teaching Journalistic Interviewing Competencies. *Electronic News*, *14*(2), 78–96. doi:10.1177/1931243120910448
Miller, G. R. ja Steinberg, M. (1975). *Between people: A new analysis of interpersonal communication*. Science Research Associates.
Milne, R., Shaw, G. ja Bull, R. (2008). Investigative Interviewing: The Role of Research, D. Carson, R. Milne, F. Pakes, K. Shalev ja A. Shawyer, (toim), *Applying Psychology to Criminal Justice* (lk 38), Chichester: Wiley.
Mogensen, K. (2008). Television journalism during terror attacks. *Media, war & conflict*, *1*(1), 31–49.
Molenberghs, P. (2017). Understanding others' feelings: what is empathy and why do we need it. *The Conversation*.
Montgomery, M. (2007). *The Discourse of Broadcast News: a linguistic approach*, London: Routledge.
Montgomery, M. (2008). The discourse of the broadcast news interview: A typology. *Journalism Studies*, *9*(2), 260–277. doi:10.1080/14616700701848303
Montgomery, M. (2010). Rituals of personal experience in television news interviews. *Discourse & Communication*, *4*(2), 185–211.
Moriarty, S. E. ja Garramone, G. M. (1986). A study of newsmagazine photographs of the 1984 Presidential campaign. *Journalism Quarterly, 63*, 728–734.
Mortensen, J., Coupland, N. ja Thøgersen, J, (toim), (2017). *Style, mediation, and change: Sociolinguistic perspectives on talking media*. Oxford University Press.
Mullen, L. (1998). Close-ups of the president: Photojournalistic distance from 1945 to 1974. *Visual Communication Quarterly, 5*(2), 4–6.
Muresan, R. ja Salcudean, M. (2023). "We Write to Dismantle Prejudices, Myths and Lies": The Role of Journalists in the COVID-19 Vaccination Campaign in Romania. *Journalism Studies*, *24*(1), 108–127. doi:10.2478/nispa-2023-0005

Myers, G. (2000). Entitlement and sincerity in broadcast interviews about Princess Diana. *Media, Culture & Society*, *22*(2), 167–185. doi:10.1177/016344300022002003
Naeem, M. (2021). Do social media platforms develop consumer panic buying during the fear of COVID-19 pandemic. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *58*, 102226. doi:10.1016/j.jretconser.2020.102226
Natslishvili, P. (2013). For the genesis of interview as a genre. *Eurasian Multidisciplinary Forum*. Tbilisi, 24–26. oktoober (384–387). Republic of Macedonia: European Scientific Institute.
Nielsen, J. (2008). *Effective Communication Skills: The Foundations for Change*. Xlibris Corporation.
Nilsson, M. (2020). An Ethics of (not) Showing: Citizen Witnessing, Journalism and Visualizations of a Terror Attack. *Journalism Practice*, *14*(3), 259–276. doi:10.1080/17512786.2019.1623708
Nimmo, D. D. ja Combs, J. E. (1989). *Nightly horrors: Crisis coverage by television network news*. Knoxwille: Univ. of Tennessee Press.
Norris, N. (1991). The Trouble with Competence. *Cambridge Journal of Education*, *21*(3), 331–341. doi:10.1080/0305764910210307
O'Connell, D. C. ja Kowal, S. (2006). The research status of Clayman and Heritage's (2002) The news interview. *Journal of psycholinguistic research*, *35*, 147–165.
Olev, A. ja Alumäe, T. (2022). "Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service". *Baltic J. Modern Computing*, *10*(3), 409–421. doi:10.22364/bjmc.2022.10.3.14
Osepashvili, D. (2014). Transformation of Interview as a Journalistic Style form (History of Interview). *Media & Mass Communication ISSN 1314-8028*, *3*, 44–48.
O'Shea, D. J., Hammitte, D. J., O'Shea, L. J. ja Algozzine, R. F. (2001). *Families and Teachers of Individuals with Disabilities: Collaborative Orientations and Responsive Practices*. Allyn and Bacon.
Overgaard, C. S. B. (2021). Constructive Journalism in the Face of a Crisis: The Effects of Social Media News Updates About COVID-19. *Journalism Studies*, *22*(14), 1875–1893. doi:10.1080/1461670X.2021.1971107
Oxburgh, G. E., Myklebust, T. ja Grant, T. (2010). The question of question types in police interviews: A review of the literature from a psychological and linguistic perspective. *International Journal of Speech Language and the Law*, *17*(1), 45–66. doi:10.1558/ijsll.v17i1.45
Page, C., Wilson, M. G. ja Kolb, D. (1994). *Management competencies in New Zealand: On the inside, looking in?*. Wellington: Ministry of Commerce.
Paltridge, B. (2012). *Discourse Analysis: An Introduction (2nd ed.)*. London: Bloomsbury.
Paltridge, Brian. (2000). *Making Sense of Discourse Analysis*. Queensland. Gold Coast.
Pascual-Ferrá, P., Alperstein, N., Barnett, D. J. ja Rimal, R. N. (2021). Toxicity and verbal aggression on social media: Polarized discourse on wearing face masks during the COVID-19 pandemic. *Big Data & Society*, *8*(1). doi:10.1177/20539517211023533
Passmore, J. ja Oades, L. G. (2014). Positive psychology techniques: Active constructive responding. *The Coaching Psychologist*, *10*(2), 71–73.
Patrona, M. (2012). Journalists on the news: The structured panel discussion as a form of broadcast talk. *Discourse & Society*, *23*(2), 145–162. doi:10.1177/0957926511431505

Pearce, W. Barnett. (1976). "The coordinated management of meaning: A rules-based theory of interpersonal communication." R. Miller, (toim), *Explorations in Interpersonal Communication* (lk 225- 240). Beverly Hills, CA: Sage

Perkins, W. (2021). *Active Listening: How to Communicate Better*. Editora Bibliomundi.

Pierce, T. ja Miller, T. (2007). Basic Journalism Skills Remain Important in Hiring. *Newspaper Research Journal*, *28*(4), 51–61. doi:10.1177/073953290702800405

Piirainen-Marsh. A. (2005). Managing adversarial questioning in broadcast interviews. *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture, 1*(2), 193–217. doi:10.1515/jplr.2005.1.2.193

Priliana, S. C. (2018). A discourse analysis: The adjacency pairs of analysis on talkshow Youtube present. *UICELL Conference Proceeding 2018, 2,* 84–94.

Pudkasam, S., Polman, R., Pitcher, M., Fisher, M., Chinlumprasert, N., Stojanovska, L. ja Apostolopoulos, V. (2018). Physical activity and breast cancer survivors: Importance of adherence, motivational interviewing and psychological health. *Maturitas*, *116*, 66–72. doi:10.1016/j.maturitas.2018.07.010

Pulakos, E. D. ja Schmitt, N. (1995). Experience-based and situational interview questions: Studies of validity. *Personnel Psychology*, *48*(2), 289–308. doi:10.1111/j.1744-6570.1995.tb01758.x

Pärkson, S. (2008). Üleküsimine, ümbersõnastamine ja mittemõistmine infotelefonikõnedes. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, (4), 139–156.

Qu, S. Q. ja Dumay, J. (2011). The qualitative research interview. *Qualitative research in accounting & management*, *8*(3), 238–264.

Ramaraju, S. (2012). Psychological perspectives on interpersonal communication. *Journal of Arts, Science & Commerce*, *3*(4), 68–73.

Ranne, R. (2020). Karmen Joller: Jah, mul on vaenajaid, aga ka väga suuri toetajaid. *Postimees*. 25. aprill. Kasutatud 27.05.2022, https://leht.postimees.ee/6957788/karmen-joller-jah-mul-on-vaenajaid-aga-ka-vaga-suuri-toetajaid

Raymond, G. (2003). Grammar and social organization: Yes/no interrogatives and the structure of responding. *American sociological review*, 939–967.

Rendle-Short, J. (2007). Neutralism and adversarial challenges in the political news interview. *Discourse & Communication*, *1*(4), 387–406.

Renton, J. (2009). *Coaching and mentoring: What they are and how to make the most of them*. New York: Bloomberg Press.

Richardson, S. A. (1965). *Interviewing, its Forms and Functions.* New York: Basic Books.

Riigikantselei. (2021). COVID-19 teemalise küsitluse 12. küsitlusvooru (8.-10.07.2020) üldraport. Kasutatud 03.04.2022, https://riigikantselei.ee/uuringud

Robinson, G. (2019). *Mass Commnunication and Journalism*. Scientific e-Resources.

Roloff, M. E. ja Anastasiou, L. (2001). Interpersonal communication research: An overview. *Annals of the International Communication Association*, *24*(1), 51–70.

Roman, V. ja Roman, M. (2017). The role of emotional intelligence in the training process of the journalist. *International Journal of Communication Research*, *7*(1), 32.

Roman, V. ja Roman, M. (2017). The role of emotional intelligence in the training process of the journalist. *International Journal of Communication Research*, *7*(1), 32.

Romaniuk, T. (2013). Pursuing answers to questions in broadcast journalism. *Research on Language & Social Interaction*, *46*(2), 144–164. doi:10.1080/08351813.2013.780339

Rose, J. ja D. J. Mclntyre. (2002). "Empathy and the Media: Can We Really Know People from the News?", *The Person-Centered Journal 9*(2), 94–100.

Ross, C. S. ja Nilsen, K. (2013). *Communicating Professionally, Third Edition: A How-To-Do-It Manual for Librarians*. Chicago: American Library Association.
Rounsaville, A., Goldberg, R. ja Bawarshi, A. (2008). From incomes to outcomes: FYW students' prior genre knowledge, meta-cognition, and the question of transfer. *WPA: Writing Program Administration, 32*(1), 97–112.
Rudin, R. ja Ibbotson, T. (2002). *An Introduction to Journalism: Essential Techniques and Background Knowledge*. New York: Taylor & Francis.
Sacks, H., Schegloff, E. A. ja Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language 50*(4). 696–735.
Scannell, P. (2009). Review Essay: The Liveness of Broadcast Talk. *Journal of Communication*, *59*(4), E1–E6. doi:10.1111/j.1460-2466.2009.01460.x
Schegloff, E. A. ja Sacks, H. (1973). *Opening up Closings*. *8*(4), 289–327. doi:10.1515/semi.1973.8.4.289
Schudson, M. (1994). Question Authority: A History of the News Interview in American Journalism, 1860s–1930s. *Media, Culture & Society*, *16*(4), 565–587. doi:10.1177/016344379401600403
Schudson, M. (1995). *The Power of News*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
Schudson, M. (2012). *The sociology of news (2nd ed). W.W. Norton & Company.*
Schultz, B. ja Arke, E. (2015). *Sports Media: Reporting, Producing, and Planning*. New York: Routledge.
Scotton, C. M. (1988). Self-enhancing codeswitching as interactional power. *Language & Communication*, *8*(3), 199–211. doi:10.1016/0271-5309(88)90018-3
Sedorkin, G. (2020). *Interviewing: A guide for journalists and writers*. New York: Routledge.
Segrin, C., Hanzal, A., Donnerstein, C., Taylor, M. ja Domschke, T. J. (2007). Social skills, psychological well-being, and the mediating role of perceived stress. *Anxiety, Stress, and Coping*, *20*(3), 321–329. doi:10.1080/10615800701282252
Siddiqui, M., Rodriguez, C., Balakumar, A., Prasad, N., Naples, R., Papanagnou, D. ja Zhang, X. C. (2019). TF6 How Do You Listen? A Workshop for Medical Students to Reflect on Their Listening Styles. *Annals of Emergency Medicine*, *74*(4), S154. doi:10.1016/j.annemergmed.2019.08.358
Siegrist, M., Cvetkovich, G. T. ja Gutscher, H. (2001). Shared Values, Social Trust, and the Perception of Geographic Cancer Clusters. *Risk Analysis*, *21*(6), 1047–1054. doi:10.1111/0272-4332.216173
Simon, B. (1999). A place in the world: self and social categorization. T. Tyler, R. Kramer and O. John (toim). *The Psychology of the Social Self*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
Sissons, H. (2006). *Practical Journalism: How to Write News*. London, New Delhi: Sage.
Skinner, D., Gasher, M. J. ja Compton, J. (2001). Putting theory to practice: A critical approach to journalism studies. *Journalism*, *2*(3), 341–360. doi:10.1177/146488490100200304
Solomon, D. ja Theiss, J. (2012). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. New York: Routledge.
Spitzberg, BH. ja Hecht, ML. (1984). A component model of relational competence. *Human Communication Research*, *4*, 575–599.
Statistikaamet. (2022). Kasutatud 28.05.2022, https://palgad.stat.ee/?fbclid=IwAR2iJClswYybIQrnpoqGLTDPM0zcqAgalgWNdHZ4YFcNU0mpoFiovXNcOlQ

Steele, J. E. (1995). Experts and the operational bias of television news: The case of the Persian Gulf War. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *72*, 799–815.
Steensen, S. (2011). The featurization of journalism. *Nordicom Review, 32*(2), 49–61. doi:10.1515/nor-2017-0112
Stepien, K. A. ja Baernstein, A. (2006). Educating for empathy. A review. *Journal of General Internal Medicine*, *21*(5), 524–530. doi:10.1111/j.1525-1497.2006.00443.x
Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., Redlich, A. ja Sunshine, N. (1996). The relation between investigative utterance types and the informativeness of child witnesses. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *17*(3), 439–451. doi:10.1016/S0193-3973(96)90036-2
Stewart, J., Zediker, K. ja Witteborn, S. (2005) *Together: Communicating Interpersonally*, 6th edn. Los Angeles, CA: Roxbury.
Sullivan, D. G. ja Masters, R. D. (1988). "Happy warriors": Leaders' facial displays, viewers' emotions, and political support. American Journal of Political Science, 32, 345–368.
Sunnafrank, M. (1990). Predicted Outcome Value and Uncertainty Reduction Theories A Test of Competing Perspectives. *Human Communication Research*, *17*(1), 76–103. doi:10.1111/j.1468-2958.1990.tb00227.x
Swales, J. M. ja Swales, J. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge university press.
Tardy, C. (2009). *Building Genre Knowledge*. Parlor Press LLC.
Teder, M. J. (2021). *Ajakirjanike rollide esinemine eesti uudistekstides*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala.
Tenjes, S. (1996). Gestures in Dialogue. Õim, H. (toim.). *Estonian in the Changing World*. Tartu: Tartu ülikooli üldkeeleteaduse õppetool, lk 163–192.
Thompson, K., Leintz, P., Nevers, B. ja Witkowski, S. (2004). The integrative listening model: An approach to teaching and learning listening. *The Journal of General Education*, 225–246.
Thornborrow, J. (2001). "Has this Ever Happened to You?": Talk Show Narratives as Mediated Performance'. A. Tolson (toim). *Discourse, Performance, Spectacle: The Talk Show Phenomenon* (lk 117–37). Englewood Cliffs, NJ: Lawrence Erlbaum
Thornborrow, J. (2010). Going publik: constructing the personal in a television news interview. *Discourse & Communication, 4*(2), 105–123. doi:10.1177/1750481310363988
Thurman, N. ja Lupton, B. (2008). Convergence calls: Multimedia storytelling at British new websites. *Convergence 14*(4): 439–455.
Tolson, A. (2006). *Media Talk: Spoken Discourse on TV and Radio*. Edinburgh: Edinburg University Press.
Treial, M. (2023). Pisarais Tandrevold: ma vihkan ajakirjanikke! *Õhtuleht,* 7. märts. Kasutatud 20.03.2023, https://sport.ohtuleht.ee/1081211/pisarais-tandrevold-ma-vihkan-ajakirjanikke?fbclid=IwAR3xHmkF-0zVFUxo5il8SPNRB8XmWUF7EpxukIsts3497nggg9saHbcLMiU
Trenholm, S. ja Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication*. New York: Oxford University Press.
Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the construction of reality*. Free Press.
Tuchman, G. (1973). Making News by Doing Work: Routinizing the Unexpected. *American Journal of Sociology, 79(1), 110–131.*

Tucker, S. A. ja Cofsky, K. M. (1994). Competency-based pay on a banding platform: A compensation combination for driving performance and managing change. *The Journal of Total Rewards*, *3*(1), 30.
Tucker, S. J., Ytterberg, K. L., Lenoch, L. M., Schmit, T. L., Mucha, D. I., Wooten, J. A., Lohse, C. M., Austin, C. M. ja Mongeon Wahlen, K. J. (2013). Reducing Pediatric Overweight: Nurse-Delivered Motivational Interviewing in Primary Care. *Journal of Pediatric Nursing*, *28*(6), 536–547. doi:10.1016/j.pedn.2013.02.031
Turman, P. D. (2016). Sport as Interpersonal Communication. *Defining Sport Communication*. New York: Routledge.
Tyagi, B. (2013). Listening: An important skill and its various aspects. *The Criterion An International Journal in English*, *12*(1), 1–8.
Van Gorp, B. (2010) Strategies to take subjectivity out of framing analysis. D'Angelo, P. ja Kuypers J. A. (toim). *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives* (lk 100–125). New York: Routledge.
Vaughan, M. ja Marks, J. N. (1976). Teaching interviewing skills to medical students: A comparison of two methods. *Medical Education*, *10*(3), 170–175. doi:10.1111/j.1365-2923.1976.tb00435.x
Vinten, G. (1995). Open versus closed questions – an open issue. *Management Decision*, *33*(4), 27–31. doi:10.1108/00251749510084653
Wahl-Jorgensen, K. (2013). The strategic ritual of emotionality: A case study of Pulitzer Prize-winning articles. *Journalism*, *14*(1), 129–145. doi:10.1177/1464884912448918
Waisbord, S. (2020). Trolling journalists and the risks of digital publicity. *Journalism Practice*, 1–17. doi:10.1080/17512786.2020.1827450
Walker, S. E. (2003). Active Learning Strategies to Promote Critical Thinking. *Journal of Athletic Training*, *38*(3), 263–267.
Wang, J. ja Yan, Y. (2012). *The interview question.* J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti ja K. D. McKinney. (toim). *The SAGE handbook of interview research: The complexity of the craft* (lk 231–242). New York: Sage.
Wardle, E. (2007). Understanding "transfer" from FYC: Preliminary results of a longitudinal study. *Writing Program Administration, 31*, 65–85.
Warhurst, S., McCabe, P. ja Madill, C. (2013). What makes a good voice for radio: perceptions of radio employers and educators. *Journal of voice*, *27*(2), 217–224.
Weaver, D. ja Cleveland, W. (1986). *The American Journalist: A Portrait of U.S. News People and Their Work*. Bloomington: Indiana University Press.
Weaver, D. ja Willnat, L. (2012). *The Global Journalist in the 21st Century*. New York: Routledge.
Webb, L. (2018). Exploring the characteristics of effective communicators in healthcare. *Nursing Standard*, *33*(9), 47–51. doi:10.7748/ns.2018.e11157
Weizman, E. (2008). *Positioning in Media Dialogue: Negotiating roles in the news interview*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
Welch, S. A. ja Mickelson, W. T. (2013). A listening competence comparison of working professionals. *International Journal of Listening*, *27*(2), 85–99. doi:10.1080/10904018.2013.783344
Westmyer, R. ja Rubin, R. (1998). Appropriateness and effectiveness of communication channels in competent interpersonal sommunication, *Journal of Communication*, *48*, 27–48.
Wiese, D. M., Weiss, M. R. ja Yukelson, D. P. (1991). Sport Psychology in the Training Room: A Survey of Athletic Trainers. *The Sport Psychologist*, *5*(1), 15–24. doi:10.1123/tsp.5.1.15

Williams, E. (2007). *Grassroots Journalism: A Practical Manual*. Eesha Williams.
Williams, B., Brown, T., McKenna, L., Boyle, M. J., Palermo, C., Nestel, D., Brightwell, R., McCall, L. ja Russo, V. (2014). Empathy levels among health professional students: A cross-sectional study at two universities in Australia. *Advances in Medical Education and Practice*, *5*, 107–113. doi:10.2147/AMEP.S57569
Wilson, T. P. (1991). Social structure and the sequential organization of interaction. Boden, D. ja Zimmerman, D. H. (toim). *Talk and Social Structure: Studies In Ethnomethodology and Conversation Analysis* (lk 22–43). Cambridge: Polity Press.
Witkin, B. R. (1990). Listening theory and research: The state of the art. *Journal of the International Listening Association, 4*, 7–32.
Wolvin, A. D. (2009). Listening, Understanding, and Misunderstanding. F. E. William (toim). *21st Century Communication: A Reference Handbook* (lk 137–146). Los Angeles, London: SAGE Publications.
Wolvin, A. D. (2011). *Listening and Human Communication in the 21st Century*. Chichester: John Wiley & Sons.
Wood, J. T. (2009). *Interpersonal communication everyday encounters*. New Jersey: Thomson Wadsworth.
Woods, M. J. (2000). Interpersonal communication for police officers: Using needs assessment to prepare for skeptical trainees. *Business Communication Quarterly*, *63*(4), 40–48.
World Health Organization. (2020). 1st WHO infodemiology conference. World Health Organization, 30. juuni. Kasutatud 10.12.2021, www.who.int/news-room/events/detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-infodemiology-conference
Treial, M. (2023). Pisarais Tandrevold: ma vihkan ajakirjanikke! *Õhtuleht,* 7. märts. Kasutatud 20.03.2023, https://sport.ohtuleht.ee/1081211/pisarais-tandrevold-ma-vihkan-ajakirjanikke?fbclid=IwAR3xHmkF-0zVFUxo5il8SPNRB8XmWUF7EpxukIsts3497nggg9saHbcLMiU
Worthington, D. L. ja Fitch-Hauser, M. E. (2018). *Listening: Processes, Functions, and Competency*. New York: Routledge.
Zajac, R. (2009). Investigative interviewing in the courtroom: Child witnesses under crossexamination. R. Bull, T. Valentine, & T. Williamson (toim). *Handbook of psychology of investigative interviewing: Current developments and future directions* (lk 161–180). Wiley Blackwell
Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *The lancet*, *395*(10225), 676. doi:10.1016/S0140-6736(20)30461-X
Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikool.
Örnebring, H. (2013). Anything you can do, I can do better? Professional journalists on citizen journalism in six European countries. *International Communication Gazette*, *75*(1), 35–53. doi: 10.1177/17480485124617
Yamaoka, Y. (2011). The analysis of an interview on BBC breakfast: A comparative study with political interviews. *Essex Student Journal, 4*(1). doi:10.5526/esj120

SUMMARY

Effective Interviewing Practices in News Interviews. Achieving Comprehensive Topic Coverage in Expert and Experience Interviews

News interviews surround us everywhere – they accompany us during morning coffee while listening to the radio, greet us from screens during lunch breaks, and guide us into the night amid news broadcasts. The majority of these interviews are not confrontational, although responsible interviews as a subtype of news interviews have garnered considerable attention from researchers (Blum-Kulka, 1983; Clayman, 1992; Clayman et al., 2007; Fetzler and Weizman, 2006; Harris, 1991; Hutchby, 2005, 2011; Montgomery, 2008; Rendle-Short, 2007; Tolson, 2001).

In my doctoral thesis, I shifted the focus to another type of news interviews, the everyday interviews that surround us, aiming to understand how expert and experience interviews could be more effective for journalists, interviewees, and the audience. The overarching question that connects the three studies of the thesis was: what opportunities do journalists have to make expert and experience interviews more effective in unedited and/or live broadcasts?

The doctoral thesis concentrates on unedited and live news interviews in radio and television. Unedited and live interviews are particularly demanding formats since neither the interviewer nor the interviewee can retract or edit their words. The study is based on qualitative research conducted in three studies. The analysis included 50 broadcasted news and conversation interviews with athletes, experts, and others sharing their personal stories, 13 research interviews with journalists and experts, and four written research interviews with journalists.

The thesis is framed by interpersonal communication theory, supplemented by ideas from related disciplines. Interpersonal communication is crucial in journalistic interviews, although it is a seldom-discussed aspect. Since a news interview is a collaborative process, meaning that both conversation partners – the journalist and the interviewee – play crucial roles in bringing a comprehensive topic coverage to the audience, interpersonal communication skills are essential for journalists to conduct effective work. This doctoral thesis affirms that interviewing skills can be learned and continually developed, provided one is aware of the components comprising effective interviewing techniques and the techniques they employ themselves, with a willingness for professional self-improvement.

The results of the doctoral thesis revealed that, while both experience and expert interviews are motivated by a strong willingness to collaborate, interviews often provide non-comprehensive topic coverage. The reasons include shifting the conversation from one topic to another, as well as problems with question clarity and volume, confusion about participant roles, and deficiencies in applying active listening techniques. It was also found that experts appreciate journalists' efforts to avoid a confrontational communication style in expert interviews. Journalists

are expected to engage in supportive listening, paraphrasing, and seeking explanations and examples when recognizing complex thought constructions.

The doctoral thesis proposes a practical matrix that consolidates components inherent in effective news interviews, connecting various disciplines and theories. This matrix enables journalism students, professionals, and active journalists to analyze and improve their interviewing skills.

LISAD

LISA 1
Esimeses uuringus analüüsitud otse-eetri intervjuud

Intervjuu nr	Intervjuu kuupäev	Interv-jueerija	Interv-jueeritav	Intervjuu kestus	Intervjuu tüüp	Uudisintervjuu alatüüp
1	10.02.2018	AA	ES	02:12	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
2	11.02.2018	BB	AS	01:50	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
3	11.02.2018	BB	MK	04:55	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
4	11.02.2018	BB	EP	02:56	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
5	11.02.2018	BB	LT	03:09	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
6	13.02.2018	AA	MK	02:11	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
7	13.02.2018	AA	LT	02:00	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
8	13.02.2018	AA	ES	02:04	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
9	13.02.2018	AA	EP	03:54	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
10	15.02.2018	AA	ES	01:55	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
11	16.02.2018	AA	AS	02:34	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
12	16.02.2018	AA	LT	02:13	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
13	16.02.2018	AA	MK	03:18	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
14	21.02.2018	AA	MK	03:41	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
15	21.02.2018	AA	EP	03:41	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
16	24.02.2018	BB	KJ	08:18	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
17	17.08.2016	CC	OO	03:42	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
18	02.02.2014	DD	KA	03:47	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
19	16.08.2016	EE	RD	03:53	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu

LISA 2
Esimese uuringu kodeerimisjuhend

A Vestluse avamine

A1 – Vestluse avaja (markeerib vestluse juhi positsiooni)

A2 – Vestluse avangu stiil ja selgus
- Tervitussõnad
- Teema tutvustamine
- Intervjueeritava tutvustamine
- Sissejuhatuse pikkus ja selle mõju vestluse edasisele kulule
- Sissejuhatuse selgus, detailitäpsus

A3 – Avaküsimus
- Tüüp
- Maht
- Eesmärk
- 1 vs mitu küsimust korraga
- Selgus
- Konkreetsus
- Meelevaldsete eelduste ja hinnangute puudumine/olemasolu

A4 – Vestluse tonaalsuse loomine
- verbaalsed ja mitteverbaalsed tehnikad

A5 – Auditooriumi tähelepanu püüdmine
- Fookuse seadmine
- Teema raamistamine

B Vestluse kulg

B1 – Fookus
- Fookuse hoidmine, nihestamine, muutmine

B2 – Esitatud küsimused
- Küsimuse puudumine ajakirjaniku kõnevoorus
- Üks vs mitu küsimust kõnevoorus
- Küsimuse selgus
- Küsimuse maht
- Küsimuse tüüp
- Laetud küsimuste kasutamine
- Ründavate küsimuste kasutamine
- Hüpoteetiliste küsimuste kasutamine
- Küsimuste vastavus intervjueeritava pädevusele, rollile

B3 – Vastused
- Selgus ja ühemõttelisus
- Loogiline vastavus küsimusele
- Tonaalsus
- Maht
- Pikkus
- Sisukus

B4 – Aktiivne kuulamine
- Täpsustamine
- Peegeldamine
- Parafraseerimine
- Infoaukude vältimine
- Meelevaldsete eelduste kummutamine
- Aktiivne kohalolu (mitteverbaalsed tehnikad)

B5 – Rollid
- Koostöisus (ajakirjaniku puhul toetamine, julgustamine verbaalselt ja mitteverbaalselt, hinnanguliste väidete vältimine; intervjueeritava puhul täpsustuste lisamine, lihtsustamine, selgitamine, näitlikustamine)
- Selgus rollidest (pädevust ületavate küsimuste vältimine, vastuste pädevuse ületamise markeerimine)

B6 – Vestluse sujuvus
- Tasakaal kõnevoorude pikkuste vahel
- Pauside olemasolu ja nende pikkused
- Sõna- ja mõttekorduste ilmnemine
- Küsimus-vastus jada loogilisus
- Küsimuse-vastuse loogilisus

C Vestluse lõpetamine

C1 – Vestluse lõpetaja
C2 – vestluse lõpetamise stiil, selgus ja adressaat
- Ajakirjanik kordab intervjuu lõpus üle, kes oli vestluspartner ja millisel teemal temaga räägiti. (Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile.)
- Ajakirjanik lõpetab vestluse soovituse või hinnanguga. (Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile.)
- Ajakirjanik võtab vestluse tuuma kokku. (Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile ja intervjueeritavale.)
- Ajakirjanik pöördub intervjueeritava poole, andes lõppsõna seadmisel vestluse juhi positsiooni intervjueeritavale. (Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile ja intervjueeritavale.)
- Ajakirjanik lõpetab vestluse põhjendusega, et aeg on otsas. (Vestluse lõpp on suunatud auditooriumile ja intervjueeritavale.)
- Ajakirjanik lõpetab vestluse viisakusvormeliga. (Vestluse lõpp on suunatud intervjueeritavale.)
- Intervjueeritav lõpetab vestluse oma vastusega.
- Vestlus lõpeb ootamatult, teadlikku lõpetust kellegi suunal ei tehta.

LISA 3
Ülevaade teise uuringu esimeses etapis analüüsitud kirjalike intervjuude jaotusest

Kirjalike intervjuude arv (kokku 4)	**Ajakirjanik**	**Kirjalike vastuste kogumise aeg**
1	FF	Sügis 2020
1	GG	
1	HH	
1	II	

LISA 4
Teises uuringus analüüsitud kirjalike küsimuste kava

2020. aasta sügisel saatsime Laura Saksaga ajakirjanikele FF, GG, HH ja II kirjalikud küsimused, mis puudutasid intervjuudeks ettevalmistuse protsessi.

Küsimused olid järgmised.

- Palun selgitage, kas ja kuidas mõtlete enne intervjuud läbi küsimused, mida intervjuus esitate.
- Kui palju pöörate tähelepanu sellele, millist tüüpi küsimusi esitate?
- Millest sõltub küsimuste valik intervjuus?
- Kas intervjuudele järgneb analüüs? Kui jah, siis kui detailselt seda teete?
- Kas vaatate intervjuule üldiselt tagasi või analüüsite ka seda, millised küsimused töötasid ja millised mitte?

LISA 5
Teise uuringu esimese etapi (ajakirjanike kirjalike vastuste analüüsi) kodeerimis-juhend

A Intervjuu eeltöö
- Eesmärgi ja fookuse seadmine
- Küsitluskava plaani paikapanek enne intervjuud
- Küsitluskava koostamise põhimõtted
- Küsitluskava paindlikkus intervjuu ajal

B Eetris olnud intervjuude järelanalüüs
- Järelanalüüsi regulaarsus
- Analüüsi komponendid (eelkõige küsimuste tõhususe analüüs)
- Järelanalüüsi meetod

C Ajakirjanike eeltöö praktikate sarnasused ja erinevused (hõlmavad punktides A ja B kirjeldatud kategooriaid)

LISA 6
Teises uuringus analüüsitud otse-eetri intervjuud

Interv-juu nr	Intervjuu kuupäev	Interv-jueerija	Interv-jueeritav	Interv-juu kestus	Intervjuu tüüp	Uudisintervjuu alatüüp
20	24.10.2020	FF	PA	26:10:00	Vestlusintervjuu	–
21	14.11.2020	FF	PB	19:12	Vestlusintervjuu	–
22	11.12.2020	FF	PC	08:10	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
23	22.01.2020	FF	PD	12:20	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
24	05.02.2020	FF	PF	10:32	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
25	08.10.2020	GG	PH	17:00	Vestlusintervjuu	–
26	24.09.2020	GG	PI	20:03	Vestlusintervjuu	–
27	24.09.2020	GG	PJ	09:22	Vestlusintervjuu	–
28	07.01.2021	GG	PK	10:39	Vestlusintervjuu	–
29	04.02.2021	GG	PL	15:03	Vestlusintervjuu	–
30	23.10.2020	HH	PM	12:26	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
31	04.11.2020	HH	PN	08:53	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
32	21.12.2020	HH	PO	14:00	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
33	20.01.2020	HH	PR	13:32	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
34	08.01.2020	HH	PS	10:16	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
35	27.10.2020	II	PT	09:56	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
36	11.01.2021	II	PU	16:37	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
37	14.12.2020	II	PV	16:02	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
38	14.12.2020	II	PÄ	18:10	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
39	04.02.2020	II	PX	11:48	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu

LISA 7
Ülevaade teise uuringu kolmandas etapis analüüsitud uurimisintervjuude jaotusest

Uurimisintervjuude arv (kokku 4)	**Ajakirjanik**	**Uurija/intervjueerija**	**Intervjuu toimumise aeg**
1	FF	Laura Saks	Märts 2021
1	GG		Märts 2021
1	HH		Märts 2021
1	II		Aprill 2021

LISA 8

Teise uuringu kolmanda etapi (uurimisintervjuud ajakirjanikega) kodeerimisjuhend

A Rolli määratlemine

Kas ja kuidas määratleb ajakirjanik uudisintervjuus enda rolli?

B Intervjuu juhtimine

- Fookuse sõnastamine
- Keerulise (kidakeelse, paljusõnalise) intervjueeritavaga toimetulek
- Küsimuse mahuga arvestamine

C Isiklikud märkamised

- Fookuste nihked ja muutused
- Hinnang küsimuste täpsusele, selgusele, hulgale ühes kõnevoorus
- Hinnang küsimuste tõhususele
- Aktiivse kuulamise tehnikate kasutamine
- Infoaugud

LISA 9
Kolmandas uuringus analüüsitud otse-eetri intervjuud

Intervjuu nr	Intervjuu kuupäev	Interv-jueerija	Interv-jueeritav	Intervjuu kestus	Intervjuu tüüp	Uudisintervjuu alatüüp
40	06.12.2021	JJ	RA	08:16	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
41	01.12.2021	KK	RI	10:27	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
42	24.11.2021	UU	RU	10:31	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
43	29.11.2021	LL	RN	15:51	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
44	14.12.2021	MM	RK	21:54	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
45	30.03.2022	NN	RP	08:29	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
46	08.12.2021	OO	RA	05:38	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
47	10.01.2022	PP	RT	07:01	Uudisintervjuu	Kogemusintervjuu
48	31.01.2022	RR	RD	11:39	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
49	23.05.2022	SS	RO	13:40	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu
50	19.01.2022	VV	RK	12:05	Uudisintervjuu	Eksperdiintervjuu

LISA 10
Ülevaade kolmanda uuringu teises etapis ekspertidega tehtud uurimisintervjuude jaotusest

Uurimisintervjuude arv (kokku 9)	**Ekspert**	**Uurija/intervjueerija**	**Intervjuude toimumise aeg**
1	RA	Sandra Saar	Detsember 2021 – mai 2022
1	RU	Sandra Saar	
1	RI	Sandra Saar	
1	RN	Sandra Saar	
1	RK	Sandra Saar	
1	RP	Viivika Eljand-Kärp	
1	RT	Sandra Saar	
1	RD	Sandra Saar	
1	RO	Viivika Eljand-Kärp	

LISA 11
Kolmanda uuringu nõusoleku vorm uudisintervjuudes esinenud ekspertidele

Tere, lp …

Mina olen Sandra Saar/Viivika Eljand-Kärp ja kirjutan Teile Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna ühiskonnateaduste instituudist. Oleme sel talvel korraldamas uuringut, milles analüüsime ekspertide kui kõneisikute kogemusi COVID-19 teemaliste intervjuudega. COVID-19 pandeemia olukorras on selgete, üheselt mõistetavate sõnumite edastamine saanud eriti oluliseks, kuna õnnestunud kommunikatsioonist sõltub suuresti see, kuivõrd kiiresti õnnestub ühiskond kriisist välja tuua. Meid huvitab, mil määral toetavad ajakirjanike esitatud küsimused eksperte teema avamisel.

Kas oleksite palun nõus reflekteerima oma kogemust hiljutisest otse-eetri intervjuust XXX, mis oli eetris XXX? Oleksin väga tänulik, kui nõustute oma kogemusi jagama.

Mida ma Teilt palun?

Sooviksin Teiega vestelda XXX eetris olnud intervjuu kontekstis.

Mind huvitab peamiselt, milline on Teie isiklik hinnang selle intervjuu õnnestumisele. Kuivõrd õnnestus Teil enda hinnangul teemat avada ja oma sõnumeid edastada? Kas ajakirjaniku küsimused pigem toetasid teema avamist või takistasid seda? Kas intervjuus oli kohti, kus jäite vastamisel kimbatusse? Miks?

Uuringu taust

Uuring on üks osa doktoritööst, milles analüüsitakse küsitlemistehnikaid ajakirjanduslikus intervjuus, täpsemalt uudisintervjuu formaati ja eelkõige mitte-konfliktset intervjuud. Seetõttu on oluline mõista, kuivõrd meie ajakirjanike küsitlemispraktikad toetavad oluliste teemade avamist ja intervjueeritavat, kes peab oma parima teadmise väga lühikeses ajaaknas suutma arusaadavalt auditooriumile edasi anda.

Lugupidamisega ja Teie vastust oodates

Sandra Saar/Viivika Eljand-Kärp
TÜ ühiskonnateaduste instituudi magistrant/ TÜ meedia ja kommunikatsiooni eriala doktorant

LISA 12
Kolmanda uuringu „Eksperdiintervjuud COVID-19 kriisis“ ekspertidega tehtud uurimisintervjuu kodeerimisjuhend

A Üldhinnang intervjuule
- Hinnang intervjuu õnnestumisele
- Seatud eesmärgi täitmine
- Hinnang planeeritud sõnumite edastamise õnnestumisele
- Kokkulepitud rollides püsimine

B Ettevalmistus intervjuuks
- Intervjuu kokkuleppimise protseduur
- Fookuse arutamine ja sõnastamine koos ajakirjanikuga
- Intervjuu eesmärgi kokkuleppimine
- Rollide kokkulepe
- Eeltöö vajalike materjalidega ja nende jagamine ajakirjanikuga
- Illustreerivate, lihtsustavate näidete varumine, loomine
- Põhisõnumi(te) sõnastamine

C Küsitlemistehnikate mõju eksperdi vastustele
- Ajakirjaniku kõnevoorus puuduva küsimuse mõju vastusele ja vastamisele. Eksperdi reaktsioon puuduva küsimuse korral
- Ajakirjaniku kõnevoorus mitme küsimuse esitamise mõju vastusele ja vastamisele. Reaktsioon mitut küsimust sisaldavale kõnevoorule
- Suure vs väikese mahuga küsimuste mõju vastusele ja vastamisele. Reaktsioon neile küsimustele
- Ebaselge küsimuse mõju vastusele ja vastamisele. Reaktsioon ebaselgele küsimusele
- Reaktsioon hinnangulistele väidetele ja laetud küsimustele
- Reaktsioon eksperdi pädevust ületavatele küsimustele
- Infoaukude märkamine ja reaktsioon nendele
- Reaktsioon ebatäpsetele väidetele
- Reaktsioon hüpoteetilistele küsimustele
- Ajakirjaniku kasutatud aktiivse kuulamise tehnikad ja nende mõju vastusele ja vastamisele
- Näidete, lihtsustuste, selgituste küsimise mõju vastamisele

D Sarnasused ja erinevused ekspertide tähelepanekutes (hõlmavad punktides A, B ja C kirjeldatud kategooriaid)

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Viivika Eljand-Kärp
Sünniaeg: 17.02.1986
Kodakondsus: Eesti
Telefon: 5354 0689
E-post: viivikaeljand@gmail.com

Hariduskäik:

2011–2024	Tartu Ülikool, doktoriõpe meedia ja kommunikatsiooni erialal
2009–2011	Tartu Ülikool, magistriõpe ajakirjanduse erialal
2008–2009	Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, hispaania filoloogia erialal
2005–2009	Tartu Ülikool, bakalaureuseõpe hispaania filoloogia erialal (kõrvaleriala ajakirjandus/suhtekorraldus)

Erialane teenistuskäik:

al 2021	Tartu Ülikool, turundus- ja kommunikatsiooniosakond, turundus- ja kommunikatsiooniosakonna juhataja
2022	Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, külalisõppejõud
2019–2021	Tartu Ülikool, turundus- ja kommunikatsiooniosakond, kommunikatsioonijuht
2017–2019	Tartu Ülikool, turundus- ja kommunikatsiooniosakond, sisekommunikatsiooni peaspetsialist
2016–2017	Tartu Ülikool, turundus- ja kommunikatsiooniosakond, pressinõunik
2013–2016	Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, ajakirjanduse assistent
2010–2013	Eesti Tööinspektsiooni Lõuna inspektsioon, teabespetsialist
2008–2010	Ajakiri Meie Pere, ajakirjanik
2007–2008	AS Kalev Meedia ajakiri Sporditäht, toimetaja

Peamised uurimisvaldkonnad: kommunikatsiooni- ja infoteadused, meedia ja kommunikatsiooniteadused, ajakirjanike küsitlemistehnikad, interpersonaalne kommunikatsioon

CURRICULUM VITAE

Name: Viivika Eljand-Kärp
Date of birth: February 17, 1986
Citizenship: Estonian
Phone: +372 5354 0689
E-mail: viivikaeljand@gmail.com

Education

1993–2005	Otepää Gymnasium
2005–2009	University of Tartu, Bachelor's Degree in Romance Studies
2009–2011	University of Tartu, Master's Degree in Journalism
2011–2024	University of Tartu, PhD program in Media and Communication

Professional employment

2021–present	University of Tartu, Marketing and Communication Office, Chief Marketing and Communications Officer
2022	University of Tartu, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Studies, Visiting Lecturer
2019–2021	University of Tartu, Marketing and Communication Office, Head of Communication
2017–2019	University of Tartu, Marketing and Communication Office, Senior Specialist for Internal Communication
2016–2017	University of Tartu, Marketing and Communication Office, Press Officer
2013–2016	University of Tartu, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Studies, Assistant in Practical Journalism
2010–2013	Labour Inspectorate, Information Specialist
2008–2010	Journal Meie Pere, reporter
2007–2008	Kalev Meedia AS, journal Sporditäht, editor

Fields of research: communication and information sciences, press and communication sciences, Interviewing techniques for journalists, interpersonal communication

DISSERTATIONES
DE MEDIIS ET COMMUNICATIONIBUS
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Epp Lauk**. Historical and sociological perspectives on the development of Estonian journalism. Tartu, 1997, 184 p.
2. **Triin Vihalemm**. Formation of collective identity among Russophone population of Estonia. Tartu, 1999, 217 p.
3. **Margit Keller**. Representations of consumer culture in Post-Soviet Estonia. Tartu, 2004, 209 p.
4. **Pille Pruulmann-Vengerfeldt**. Information technology users and uses within the different layers of the information environment in Estonia. Tartu, 2006, 213 p.
5. **Anu Masso**. Constitution of personal social space in A transition society. Tartu, 2008, 212 p.
6. **Kristina Reinsalu**. The implementation of Internet democracy in Estonian local governments. Tartu, 2008, 176 p.
7. **Andra Siibak**. Self-presentation of the "Digital Generation" in Estonia. Tartu, 2009, 257 p.
8. **Pille Runnel**. The Transformation of the Internet Usage Practices in Estonia. Tartu, 2009, 223 p.
9. **Tõnu Tender**. Mitmekeelsus Eestis Euroopa Liidu mitmekeelsuse ideaali taustal. Tartu, 2010, 253 lk.
10. **Roosmarii Kurvits**. Eesti ajalehtede välimus 1806–2005. Tartu, 2010, 424 lk.
11. **Kadri Ugur**. Implementation of the concept of media education in the Estonian formal education system. Tartu, 2010, 153 p.
12. **Barbi Pilvre**. Naiste meediarepresentatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ühiskonna kontekstis. Tartu, 2011, 201 lk.
13. **Kertu Saks**. The formation of editing culture and practice in Estonian newspapers 1988–2005. Tartu, 2011, 161 p.
14. **Andres Jõesaar**. EU media policy and survival of public service broadcasting in Estonia 1994–2010. Tartu, 2011, 147 p.
15. **Tiiu Kreegipuu**. The ambivalent role of Estonian press in implementation of the Soviet totalitarian project. Tartu, 2011, 221 p.
16. **Indrek Treufeldt**. Ajakirjanduslik faktiloome erinevates ühiskondlikes tingimustes. Tartu, 2012, 290 lk.
17. **Maarja Siiner**. Towards a more flexible language policy: a comparative analysis of language policy design in Denmark and Estonia. Tartu, 2012, 231 p.
18. **Taavi Tatsi**. Transformations of museum-embedded cultural expertise. Tartu, 2013, 148 p.
19. **Krista Lepik**. Governmentality and cultural participation in Estonian public knowledge institutions. Tartu, 2013, 205 p.

20. **Lukas Blinka**. The "good" and the "bad" of the internet: Studying subjective well-being as an outcome of young people's online practices. Tartu, 2013, 171 p.
21. **Ragne Kõuts-Klemm**. Media-connected society: the analysis of media content and usage patterns from a systems-theoretical perspective. Tartu, 2013, 286 p.
22. **Maie Kiisel**. Problems of critical analysis of communication of environmental issues and risks. Tartu, 2013, 208 p.
23. **Marek Miil**. Nõukogude propagandasüsteemi toimimine ajakirjanduse argipraktikate kaudu. Tartu, 2014, 269 lk.
24. **Katrin Kello**. The functions and contexts of general education history teaching: social and professional representations in Estonia and Latvia. Tartu, 2014, 230 p.
25. **Maie Soll**. The ethnic identity of russian-speaking students in estonia in the context of educational change. Tartu, 2015, 212 p.
26. **Linda Lotina**. Conceptualizing engagement modes: Understanding museum – audience relationships in Latvian museums. Tartu, 2015, 186 p.
27. **Andres Kõnno**. The Modelling of Communication and Its Applications in a Longitudinal Research: Examples of Estonian, Finnish and Russian Journalism in the 20th Century. Tartu, 2016, 250 p.
28. **Olga Einasto**. Academic Library E-service Quality and Working User: Conceptual Model. Tartu, 2016, 186 p.
29. **Maria Murumaa-Mengel**. Managing Imagined Audiences Online: Audience Awareness as a Part of Social Media Literacies. Tartu, 2017, 184 p.
30. **Jan Richard Bærug**. The Collapsing Wall. Hybrid Journalism. A Comparative Study of Newspapers and Magazines in Eight Countries in Europe. Tartu, 2017, 301 p.
31. **Agnese Karaseva**. Teacher Professional Agency in Relation to Digital Technology Integration in Teaching in Estonian and Latvian Schools. Tartu, 2017, 164 p.
32. **Kadi Lubi**. The role of information search and interpretation in living with chronic illness. The case of Estonian Parkinson's disease patients. Tartu, 2017, 152 p.
33. **Marju Himma-Kadakas**. Skill performance of Estonian online journalists: assessment model for newsrooms and research. Tartu, 2018, 144 p.
34. **Johannes Saar**. Hegemooniadiskursused eesti kultuuris. Eesti Kunstimuuseumi pressikommunikatsioon 2006–2015. Tartu, 2018, 179 lk.
35. **Alessandro Nanì**. Cross-Media in Public Service Broadcasting: The Struggle Between Producers and Audiences. Tartu, 2018, 176 p.
36. **Signe Ivask**. The role of routines, demands and resources in work stress among Estonian journalists. Tartu, 2018, 138 p.
37. **Karmen Palts**. Lastevanemate ja õpetajate vaheline kommunikatsioon Eesti esimese kooliastme näitel. Tartu, 2019, 189 lk.
38. **Tiiu Männiste**. Elukestev õpe ühiskonna pöördeaegadel. Tartu, 2019, 301 lk.

39. **Mari-Liisa Parder**. Communication of Alcohol Consumption Practices and Situational Abstinence as a Basis of Prevention: A Study of Estonian Adolescents. Tartu, 2020, 152 p.
40. **Marianne Leppik**. The segmented integration and mediated transnationalism of Estonian Russian-speaking populations. Tartu, 2020, 279 p.
41. **Olena Nedozhogina**. Identity construction of Russian-speaking Ukrainians after 2013–2014. Tartu, 2021, 168 p.
42. **Maris Männiste**. Big data imaginaries of data pioneers: changed data relations and challenges to agency. Tartu, 2022, 177 p.
43. **Kristiina Saks**. Laste elumaailma meediastumine. Tartu, 2022, 138 p.
44. **Heidi Ann Erbsen**. The making of 'Imagined Global Communities': the 'orientation' and 'orientalization' of Russian speaking audiences. Tartu, 2023, 195 p.
45. **Marit Napp**. The communicative construction of families: emerging trends in the age of deep mediatisation. Tartu, 2023, 146 p.